

การพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียน
ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา

ปริญญานิพนธ์
ของ
อัครพงศ์ สุขมาตย์

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษาคุณวุฒิปบัณฑิต สาขาวิชาการวิจัยและพัฒนาหลักสูตร
มีนาคม 2553

การพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียน
ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา

ปริญญานิพนธ์

ของ

อัศพงศ์ สุขมาตย์

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา

ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการวิจัยและพัฒนาหลักสูตร

มีนาคม 2553

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

การพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียน
ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา

บทคัดย่อ

ของ

อัครพงศ์ สุขมาตย์

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา

ตามหลักสูตรปริญญาคุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการวิจัยและพัฒนาหลักสูตร

มีนาคม 2553

อัศพงศ์ สุขมาตย์. (2553). การพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียน
ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา. ปริญญาโท กศ.ด.

(การวิจัยและพัฒนาหลักสูตร). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

คณะกรรมการควบคุม: รองศาสตราจารย์ ดร.วิชัย วงษ์ใหญ่, ว่าที่ร้อยตรี ดร.มนัส

บุญประกอบ, รองศาสตราจารย์ ดร.สุทิวรรณ พืระศักดิ์โสภณ.

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์
ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา ซึ่งคุณลักษณะที่พึงประสงค์
ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา ประกอบด้วย ความตระหนักรู้ในตนเอง ความเมตตากรุณา และ
จิตสาธารณะ โดยมีขั้นตอนการพัฒนาตามรูปแบบการวิจัยและพัฒนา ดังนี้

ขั้นที่ 1 การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน เป็นการศึกษา สำนวน วิเคราะห์สภาพปัญหาความต้องการ
จำเป็นในการสร้างหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4
ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา พร้อมทั้งศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับจิตตปัญญาศึกษา
และการพัฒนาหลักสูตร ซึ่งได้ผลสรุปว่า คุณลักษณะที่พึงประสงค์ที่จำเป็นต้องพัฒนาให้เกิดขึ้น
ในตัวนักเรียน คือ ความตระหนักรู้ในตนเอง ความเมตตากรุณา และจิตสาธารณะ

ขั้นที่ 2 การพัฒนาหลักสูตร เป็นการร่างโครงร่างหลักสูตรโดยนำข้อมูลที่ได้ศึกษา
ในขั้นตอนที่ 1 มากำหนดหลักการและเหตุผล แนวคิดพื้นฐาน จุดมุ่งหมาย โครงสร้างหลักสูตร
กิจกรรมการเรียนรู้ สื่อการเรียนรู้ แหล่งเรียนรู้ และแนวการวัดและประเมินผล ซึ่งยึดแนวคิด
จิตตปัญญาศึกษาเป็นหลักในการจัดกระบวนการเรียนรู้ ประกอบด้วย ขั้นที่ 1 การสร้างความพร้อม
ขั้นที่ 2 การเสริมสร้างคุณลักษณะและการคิด และขั้นที่ 3 สร้างความเชื่อมโยง ที่มุ่งให้นักเรียน
ได้เรียนรู้จากการปฏิบัติ แล้วนำโครงร่างหลักสูตรไปให้ผู้เชี่ยวชาญประเมินความเหมาะสมและ
ความสอดคล้องพบว่า ทุกองค์ประกอบของหลักสูตรมีความเหมาะสมและสอดคล้อง จากนั้นจึงนำ
ข้อมูลจากการประเมินโครงร่างหลักสูตรมาปรับปรุงแก้ไขเพื่อให้โครงร่างหลักสูตรดังกล่าว
มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขั้นที่ 3 การทดลองใช้หลักสูตร เป็นการนำหลักสูตรไปทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็น
นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนเมืองปัตตานี จำนวน 35 คน ที่มีการจัดห้องเรียนแบบคละกัน
ได้มาด้วยวิธีการสุ่มอย่างง่าย โดยมีหน่วยการสุ่มคือห้องเรียน เป็นเวลา 20 สัปดาห์ ๆ ละ 2 ชั่วโมง
รวมทั้งสิ้น 40 ชั่วโมง โดยใช้แบบแผนการทดลองแบบสองกลุ่มทดสอบก่อน-หลัง (Pretest-Posttest
Control Group Design) พบว่า นักเรียนกลุ่มทดลองมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ได้แก่ คุณลักษณะ
ความตระหนักรู้ในตนเอง ความเมตตากรุณา และจิตสาธารณะ เปลี่ยนไปจากหลังการทดลองสูงกว่า

นักเรียนกลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 และนักเรียนมีความพึงพอใจต่อหลักสูตร
อยู่ในระดับมากที่สุด แสดงว่าหลักสูตรมีประสิทธิภาพ

ขั้นที่ 4 การปรับปรุงและแก้ไขหลักสูตร จากการประเมินผลการทดลองใช้หลักสูตร พบว่า ทุก
องค์ประกอบของหลักสูตรมีความเหมาะสมและสอดคล้อง แต่หลังการทดลองใช้ผู้วิจัยได้ปรับปรุง
หลักสูตรโดย ปรับเวลาในการจัดกิจกรรม และปรับปรุงภาษาที่ใช้ให้มีความเหมาะสมมากยิ่งขึ้น

DEVELOPMENT OF ENRICHMENT CURRICULUM TO ENHANCE DESIRABLE
CHARACTERISTICS OF PRATHOMSUKSA IV STUDENTS VIA
CONTEMPLATIVE EDUCATION

AN ABSTRACT

BY

AUKKAPONG SUKKAMART

Presented in Partial Fulfillment of the Requirement for the
Doctor of Education Degree in Curriculum Research and Development
at Srinakharinwirot University

March 2010

Aukkapong Sukkamart. (2010). **Development of Enrichment Curriculum to Enhance Desirable Characteristics of Prathomsuksa IV Students via Contemplative Education**. Dissertation, Ed.D. (Curriculum Research and Development). Bangkok: Graduate School, Srinakharinwirot University. Advisors Committee: Assoc. Prof. Dr. Wichai Wongyai, Acting Sub Lt. Dr. Manat Boonprakob, Assoc. Prof. Dr. Suthiwan Pirasaksopon.

This research aimed at the development of enrichment curriculum to enhance desirable characteristics of Prathomsuksa Four students via contemplative education, which included self-realization, sense of kindness and altruistic values. Steps in the development were as follows.

Step 1 Database analysis: The process, covering the study, exploration and analysis of the need for curriculum development as well as the review of related literature and study on contemplative education and curriculum development, found that the three desirable characteristics of students included self-realization, sense of kindness and altruistic values.

Step 2 Curriculum development: This step employed the findings from the first step in drafting statement of problems, fundamental concepts, objectives, curriculum structures, learning activities, learning materials, learning sources and evaluation and measurement approaches based on the contemplative education, which included the creation of readiness (step 1), characteristic and thinking skill (step 2) and connection (step 3) with practical learning as a focal point. The drafted curriculum was afterwards corrected and improved in accordance with the specialists' evaluation for the appropriateness and consistency of the components.

Step 3 Curriculum try-out: Thirty-five Prathomsuksa Four students from Muang Pattani School, drawn by Simple Random Sampling, were the subjects of the curriculum test. The samples were tested via pretest-posttest control group design for forty hours: twenty weeks of two-hour experiment weekly. The study found that difference score of the students' self-realization, sense of kindness and altruistic values were higher at a significant level of .01. The highest satisfaction level of the subjects signified the effectiveness of the curriculum.

Step 4 Curriculum correction: Although the curriculum components were appropriate and consistent as evaluated by the specialists, the curriculum was improved in terms of activity timing and the language use after the treatment.

ปริญญานิพนธ์

เรื่อง

การพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4

ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา

ของ

อัครพงศ์ สุขมาตย์

ได้รับอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัยให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

ปริญญาการศึกษาดุสิตบัณฑิต สาขาวิชาการวิจัยและพัฒนาหลักสูตร

ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

.....คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

(รองศาสตราจารย์ ดร.สมชาย สันติวัฒนกุล)

วันที่.....เดือน กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2553

คณะกรรมการควบคุมปริญญานิพนธ์

คณะกรรมการสอบปากเปล่า

.....ประธาน

(รองศาสตราจารย์ ดร.วิชัย วงษ์ใหญ่)

.....ประธาน

(ดร.ศรีสมร พุ่มสอาด)

.....กรรมการ

(ว่าที่ร้อยตรี ดร.มนัส บุญประกอบ)

.....กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร.วิชัย วงษ์ใหญ่)

.....กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุทธีวรรณ พิรศักดิ์โสภณ)

.....กรรมการ

(ว่าที่ร้อยตรี ดร.มนัส บุญประกอบ)

.....กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุทธีวรรณ พิรศักดิ์โสภณ)

.....กรรมการ

(อาจารย์ ดร.จิตรา ดุษฎีเมธา)

ประกาศคุณูปการ

ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยดีเพราะผู้วิจัยได้รับความช่วยเหลือ ความกรุณา และคำแนะนำอย่างดียิ่งจาก ประธานกรรมการสอบปากเปล่าปริญญานิพนธ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศิริภา พูลสุวรรณ กรรมการบริหารหลักสูตร รองศาสตราจารย์ ดร.วิชัย วงษ์ใหญ่ ประธานกรรมการควบคุมปริญญานิพนธ์ ว่าที่ร้อยตรี ดร.มนัส บุญประกอบ และรองศาสตราจารย์ ดร.สุทธิวรรณ พิศศักดิ์โสภณ กรรมการควบคุมปริญญานิพนธ์ ที่ท่านเสียสละและเมตตาให้คำปรึกษาแนะนำในการทำงานวิจัยฉบับนี้ทุกขั้นตอน ทำให้ผู้วิจัยได้รับประสบการณ์ในการทำงานวิจัยและรู้ถึงคุณค่าของงานวิจัยที่จะช่วยให้การทำงานในด้านการพัฒนาหลักสูตรเป็นไปอย่างมีคุณค่ายิ่งขึ้น ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้

ขอกราบขอบพระคุณผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญทุกท่านที่ให้ความอนุเคราะห์สละเวลาให้ข้อมูลอันเป็นประโยชน์และให้ความอนุเคราะห์ตรวจสอบคุณภาพหลักสูตรและเครื่องมือสำหรับการวิจัยในครั้งนี้

ขอกราบขอบพระคุณอาจารย์ทุกท่านที่ประสิทธิ์ประสาทความรู้ให้แก่ผู้วิจัยในการศึกษาตามหลักสูตรสาขาวิชาการวิจัยและพัฒนาหลักสูตร ทำให้ผู้วิจัยได้เรียนรู้ว่าการศึกษาระดับปริญญาเอกนั้นมิได้สิ้นสุดลงแค่เพียงการทำปริญญานิพนธ์ฉบับนี้ให้สำเร็จลงได้เท่านั้น แต่ยังสามารถขับเคลื่อนการเรียนรู้ที่ผ่านมาและพร้อมที่จะนำไปพัฒนา ปรับปรุง ถ่ายทอด และสร้างประโยชน์ให้แก่ผู้อื่นและสังคมต่อไป

ขอกราบขอบพระคุณผู้บริหาร ครู และบุคลากรโรงเรียนเมืองปัตตานีที่ให้การสนับสนุนและอำนวยความสะดวกแก่ผู้วิจัยในการเก็บข้อมูล และขอขอบคุณนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนเมืองปัตตานีทุกคนที่ให้ความร่วมมือในการทำวิจัยครั้งนี้เป็นอย่างดี

ท้ายสุด ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณบุพการี พี่ น้อง ตลอดจนภรรยา ลูก และเพื่อนทุก ๆ คน ที่คอยเป็นกำลังใจ ให้การสนับสนุน และให้ความช่วยเหลือแก่ผู้วิจัยอย่างดียิ่งเสมอมา

คุณค่าประโยชน์ใด ๆ ที่เกิดจากปริญญานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขอมอบเป็นเครื่องบูชาแด่บิดา มารดา ตลอดจนครู อาจารย์ทุกท่านที่ได้อบรมสั่งสอนผู้วิจัยมาตั้งแต่เล็กจนถึงปัจจุบัน

อัคพงศ์ สุขมาตย์

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ.....	1
ภูมิหลัง.....	1
ความมุ่งหมายของการวิจัย.....	5
ความสำคัญของการวิจัย.....	6
ขอบเขตของการวิจัย.....	6
กรอบแนวคิดการวิจัย.....	7
นิยามศัพท์.....	8
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	11
แนวคิดเกี่ยวกับจิตตปัญญาศึกษา.....	12
ความเป็นมาของจิตตปัญญาศึกษา.....	12
ความหมายของจิตตปัญญาศึกษา.....	14
คุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา.....	18
การเสริมสร้างคุณลักษณะตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา.....	36
งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา.....	52
แนวคิดในการพัฒนาหลักสูตร.....	55
หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544.....	55
การพัฒนาหลักสูตร.....	57
การพัฒนาหลักสูตรเสริม.....	60
งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตรเสริม.....	79
แนวคิดการเรียนรู้จากการปฏิบัติ.....	81
ความหมายของการเรียนรู้จากการปฏิบัติ.....	82
องค์ประกอบของการเรียนรู้จากการปฏิบัติ.....	83
ขั้นตอนการเรียนรู้จากการปฏิบัติ.....	87
ปัจจัยที่ทำให้เกิดการเรียนรู้จากการปฏิบัติ.....	88
ประโยชน์ของการเรียนรู้จากการปฏิบัติ.....	89
แนวคิดการประเมินตามสภาพจริง.....	90

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
2 (ต่อ)	
ความหมายของการประเมินตามสภาพจริง.....	90
แนวคิดพื้นฐานของการประเมินตามสภาพจริง.....	92
ลักษณะของการประเมินตามสภาพจริง.....	93
องค์ประกอบของการประเมินตามสภาพจริง.....	95
ขั้นตอนในการประเมินตามสภาพจริง.....	97
วิธีที่ใช้ในการประเมินตามสภาพจริง.....	99
ประโยชน์ของการประเมินตามสภาพจริง.....	100
สรุปผลการศึกษาเอกสาร ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	103
3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	106
การพัฒนาลำดับสูตร.....	106
ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน.....	113
ขั้นตอนที่ 2 การพัฒนาลำดับสูตร.....	115
ขั้นตอนที่ 3 การทดลองใช้ลำดับสูตร.....	122
ขั้นตอนที่ 4 การปรับปรุงและแก้ไขลำดับสูตร.....	123
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	123
การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	123
ตัวอย่างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	127
เกณฑ์การประเมิน.....	130
เกณฑ์การแปลความ.....	132
การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	133
การจัดกระทำข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล.....	134
การวิเคราะห์ข้อมูล.....	134
สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล.....	134

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	137
สัญลักษณ์ที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล.....	137
ตอนที่ 1 ค่าสถิติพื้นฐาน.....	137
ตอนที่ 2 ผลการวิเคราะห์ประสิทธิผล.....	143
ตอนที่ 3 การปรับปรุงและแก้ไขหลักสูตร.....	144
5 สรุป อภิปราย และข้อเสนอแนะ.....	148
ความมุ่งหมายของการวิจัย.....	148
วิธีดำเนินการวิจัย.....	148
สรุปผลการวิจัย.....	149
อภิปรายผลการวิจัย.....	151
ข้อเสนอแนะ.....	158
บรรณานุกรม.....	160
ภาคผนวก.....	174
ภาคผนวก ก.....	175
ภาคผนวก ข.....	217
ภาคผนวก ค.....	224
ภาคผนวก ง.....	237
ภาคผนวก จ.....	248
ภาคผนวก ฉ.....	254
ประวัติย่อผู้วิจัย.....	257

บัญชีตาราง

ตาราง	หน้า
1 การสังเคราะห์ผลที่เกิดขึ้นจากการจัดการเรียนการสอนตามแนวคิด จิตตปัญญาศึกษาจากการให้ความหมายของนักวิชาการ.....	17
2 สังเคราะห์ความหมายที่แสดงคุณลักษณะที่พึงประสงค์ความตระหนักรู้ในตนเอง.....	24
3 วิเคราะห์ความหมายของคุณลักษณะความมีเมตตากรุณา.....	30
4 แนวทาง เป้าหมาย และรูปแบบการปฏิบัติตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา.....	40
5 สังเคราะห์กระบวนการพัฒนาคุณลักษณะตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา.....	41
6 กิจกรรม แนวทาง รูปแบบกระบวนการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา.....	42
7 ความสัมพันธ์ระหว่างการเสริมสร้างคุณลักษณะและการเสริมสร้างการคิด.....	51
8 สังเคราะห์รูปแบบการพัฒนาลำดับ.....	58
9 วิเคราะห์ลักษณะของหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามองค์ประกอบ ของหลักสูตร.....	71
10 ขั้นตอนการพัฒนาลำดับเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา.....	108
11 หน่วยการเรียนรู้ รายละเอียดหน่วยการเรียนรู้ และจำนวนชั่วโมง.....	116
12 ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD) ของคุณลักษณะที่พึงประสงค์ และความพึงพอใจของนักเรียนต่อการจัดกิจกรรมตามหลักสูตร จำแนก ตามประเภทของกลุ่ม และการวัด.....	138
13 คะแนนคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนกลุ่มทดลองก่อนและหลังการทดลอง...	139
14 คะแนนคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนกลุ่มควบคุมก่อนและหลังการทดลอง...	141
15 ค่าสถิติทดสอบความแปรปรวนหลายตัวแปร.....	145
16 ค่าทดสอบความแปรปรวนหลายตัวแปรระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มทดลองในแต่ละ คุณลักษณะที่พึงประสงค์.....	146
17 ผลการประเมินความเหมาะสมของโครงร่างหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึง ประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4	238
18 ผลการประเมินความสอดคล้องของโครงร่างหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึง ประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4	239

บัญชีตาราง (ต่อ)

ตาราง	หน้า
19 ผลการประเมินความสอดคล้อง (IOC) ค่าอำนาจจำแนก และค่าความเชื่อมั่นของ เครื่องมือวิจัย.....	241
20 ค่าทดสอบความสัมพันธ์ของตัวแปรตาม.....	249
21 ค่าสถิติทดสอบ Kolmogorov-Smirnov และค่า Shapiro-wilk.....	250
22 สถิติทดสอบบ็อก (Box's Test of Equality of Covariance Matrices).....	252

บัญชีภาพประกอบ

ภาพประกอบ	หน้า
1 กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	8
2 ขั้นตอนการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา.....	42
3 ลักษณะของหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามองค์ประกอบของ หลักสูตร.....	78
4 องค์ประกอบในการจัดกระบวนการจัดการเรียนรู้.....	90
5 แนวคิดการประเมินตามสภาพจริง.....	101
6 ความสัมพันธ์ระหว่างการประเมินตามสภาพจริงกับการประเมินในหลักสูตร เสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา.....	102
7 ความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดในการวิจัยกับองค์ประกอบของหลักสูตร.....	103
8 สรุปแนวคิด องค์ประกอบของหลักสูตร และผลการจัดกิจกรรมตามหลักสูตรเสริม....	105
9 ขั้นตอนในการพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา.....	112
10 กราฟ Normal Q-Q Plot ของตัวแปรคุณลักษณะที่พึงประสงค์ (ความตระหนักรู้ในตนเอง).....	250
11 กราฟ Normal Q-Q Plot ของตัวแปรคุณลักษณะที่พึงประสงค์ (ความเมตตากรุณา).....	251
12 กราฟ Normal Q-Q Plot ของตัวแปรคุณลักษณะที่พึงประสงค์ (จิตสาธารณะ).....	252

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

สังคมไทยมีการพัฒนาอย่างรวดเร็วในทุก ๆ ด้านในช่วงห้าทศวรรษที่ผ่านมา หากพิจารณาในเชิงความยั่งยืน ยังคงขาดภาวะสมดุล มีปัญหาสำคัญที่จะต้องดูแลแก้ไขหลายเรื่อง บางเรื่องก็อยู่ในภาวะวิกฤต อันมีเหตุทั้งที่เกิดจากสภาพภายในสังคม และจากการคล้อยตามกระแสโลกาภิวัตน์ของโลก ทั้งนี้ประเด็นใหญ่ ๆ ที่ควรมีการทบทวนเพื่อให้เกิดความตระหนักรู้ร่วมกัน มีสภาพปัญหาดังนี้ ปัญหาทางด้านสังคม เช่น ความยากจน ยาเสพติด อาชญากรรมและครอบครัวแตกแยก เป็นต้น ปัญหาการปรับตัวเพื่อให้รู้เท่าทันกระแสการเปลี่ยนแปลง ความรุนแรงในการแข่งขัน ไม่ให้ตกอยู่ในฐานะผู้เสียเปรียบ ปัญหาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม ปัญหาการศึกษาที่ขาดเอกภาพ ด้านนโยบาย ปัญหาทางสังคมอันเนื่องมาจากกระแสบริโภคนิยม ปัญหาทางด้านวัฒนธรรม การละเลยวัฒนธรรมที่ดีงาม และปัญหาทางศาสนา สถาบันทางศาสนาได้รับการยอมรับในฐานะที่พึงทางใจน้อยลง การดำเนินกิจกรรมทางศาสนายังคงเน้นพิธีกรรมมากกว่าการเน้นด้านหลักธรรม (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2545: 1-2)

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 จึงกำหนดแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการแก้ปัญหาทางด้านสังคมและการศึกษา ดังมาตรา 26, 27, 30, 32 และ 37 ที่กล่าวถึงสิทธิเสรีภาพในการอยู่ร่วมกันโดยคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ภายใต้ความแตกต่างทางเพศ ศาสนา วัฒนธรรม และชนบทธรรมเนียมประเพณี เพื่อเป็นกรอบในการอยู่ร่วมกันในสังคมไม่ให้เกิดความรุนแรง ความแตกแยก และเกิดความเป็นระเบียบในการบริหารงานของหน่วยงานภาครัฐที่เอื้อต่อความต้องการของประชาชน

สำหรับแนวทางการพัฒนาทางการศึกษา รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 ได้กำหนดไว้ในมาตรา 80 ซึ่งกล่าวถึงแนวทางในการจัดการศึกษาและจุดมุ่งหมายของการศึกษามีใจความว่า “พัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการจัดการศึกษาในทุกระดับและทุกรูปแบบให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม จัดให้มีแผนการศึกษาแห่งชาติกฎหมายเพื่อพัฒนาการศึกษาของชาติ จัดให้มี การพัฒนาคุณภาพครูและบุคลากรทางการศึกษาให้ก้าวทันการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก รวมทั้งปลูกฝังให้ผู้เรียนมีจิตสำนึกของความเป็นไทย มีระเบียบวินัย คำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมและยึดมั่นในการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข” (ราชกิจจานุเบกษา. 2550) จะเห็นได้ว่าแนวนโยบายตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย

พ.ศ. 2550 มุ่งที่จะกำหนดกรอบในการอยู่ร่วมกัน และพัฒนามนุษย์ให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เป็นผู้ที่มีคุณธรรม จริยธรรม เคารพสิทธิเสรีภาพของตนเองและผู้อื่น ซึ่งจะนำไปสู่สังคมที่สันติสุขในอนาคต

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2545) เป็นกฎหมายแม่บทที่เชื่อมต่อกับบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญ เพื่อเป็นฐานหลักในนโยบายแห่งรัฐด้านการศึกษา จากบทบัญญัติในมาตรา 6 การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข ซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายทางการศึกษา โดยมีแนวทางในการจัดการศึกษาตามมาตรา 22 การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่าผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มศักยภาพ และมาตรา 24 การจัดกระบวนการเรียนรู้ให้สถานศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในข้อ 4 ระบุว่า การจัดการเรียนการสอนโดยผสมผสานสาระความรู้ด้านต่าง ๆ อย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงามและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ไว้ในทุกวิชา

ตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ มาตรา 80 และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติจึงได้ดำเนินการจัดทำแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2545-2552 ขึ้น เป็นแผนยุทธศาสตร์ที่กำหนดกรอบการดำเนินงานและแนวนโยบายในการจัดการศึกษาในทุกระดับชั้น โดยแผนการศึกษาแห่งชาติมุ่งจัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นตลอดชีวิต ปลูกฝังและเสริมสร้างศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ให้กับคนไทย และสร้างสังคมแห่งคุณธรรมให้เกิดขึ้น (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2545) ซึ่งสอดคล้องกับนโยบายทางด้านสังคมและคุณภาพชีวิตของคณะรัฐมนตรี ในส่วนที่กล่าวถึงนโยบายการศึกษา กล่าวว่ารัฐบาลมีนโยบายในการปฏิรูปโครงสร้างและการบริหารจัดการ ปรับปรุงกฎหมายให้สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญ และระดมทรัพยากรเพื่อการปรับปรุงการบริหารจัดการศึกษาตั้งแต่ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานจนถึงระดับอุดมศึกษา พัฒนาครู พัฒนาระบบการคัดเลือกเข้าสู่มหาวิทยาลัย พัฒนาหลักสูตร รวมทั้งปรับหลักสูตรวิชาแกนหลักรวมถึงวิชาประวัติศาสตร์ ปรับปรุงสื่อการเรียนการสอน พัฒนาทักษะในการคิดวิเคราะห์ ปรับบทบาทการศึกษานอกโรงเรียนเป็นสำนักงานการศึกษาตลอดชีวิต และจัดให้มีศูนย์การศึกษาตลอดชีวิต เพื่อการเรียนรู้ที่เหมาะสมในพื้นที่ ตลอดจนส่งเสริมการกระจายอำนาจให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาเพื่อนำไปสู่เป้าหมายคุณภาพการศึกษาและการเรียนรู้ที่มุ่งคุณธรรมนำความรู้อย่างแท้จริง (คณะรัฐมนตรี. 2551: 10-11)

จากแนวนโยบายตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 แผนการศึกษาแห่งชาติ

พ.ศ. 2545-2552 และนโยบายของคณะรัฐมนตรี แสดงให้เห็นถึงความสำคัญจำเป็นของการปลูกฝัง และเสริมสร้างศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ซึ่งเป็นการพัฒนา คุณภาพชีวิต ของมนุษย์ โดยผลของความสำเร็จในการพัฒนา คือ การพัฒนาคุณภาพของคนให้เป็นผู้ สมบูรณ์พร้อมทั้งกาย ศีล จิต และปัญญา ความสามารถในการสร้างสรรค์ ด้วยการเรียนรู้อย่างสมดุล จนทำให้เกิดสังคมแห่งความสมานฉันท์และเอื้ออาทรต่อกัน

จะเห็นได้ว่าแนวนโยบายที่กล่าวมาข้างต้นมุ่งในการพัฒนาคน ซึ่งเป็นฐานที่สำคัญของ การพัฒนาสังคมให้เป็นสังคมสันติสุข โดยการพัฒนาจะมุ่งสร้างคนที่มีคุณภาพ ศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ เป็นการเอื้อต่อการสร้างความสมานฉันท์และ เอื้ออาทรให้เกิดขึ้นในสังคมอีกด้วย เนื่องจากสภาพของสังคมไทยในช่วง 4-5 ปีที่ผ่านมา ตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2547 มีเหตุการณ์ สถานการณ์ ที่ก่อให้เกิดความแตกแยก และการขาดความสามัคคีในสังคม เช่น การแบ่งขั้วทางการเมือง การก่อการร้ายในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ทำให้รัฐบาลต้องกำหนด นโยบายที่เร่งด่วนในการเสริมสร้างความสมานฉันท์และความสามัคคีของคนในชาติ โดยใช้แนวทาง สันติ รับฟังความคิดเห็นจากทุกฝ่าย และหลีกเลี่ยงการใช้ความรุนแรงในการแก้ปัญหาความขัดแย้ง ของคนในชาติทุกกรณี (คณะรัฐมนตรี. 2551: 10-11; รติยา สาและ. 2540; อิมรอน มะลูลีม. 2538; คณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ. 2549)

การจัดการศึกษาที่สามารถสร้างความสมานฉันท์และเอื้ออาทรต่อกันก็ถือเป็นนโยบายที่ สำคัญนโยบายหนึ่งของรัฐบาล จากผลการวิจัยของกองวิจัยทางการศึกษา (2545: 171-183; 2546: 173-186) พบว่า คุณลักษณะที่จะทำให้เกิดความสมานฉันท์และเอื้ออาทรต่อกัน ประกอบด้วย การมี คุณธรรม มีความเชื่อเพื่อเผื่อแผ่ มีน้ำใจ รู้รักสามัคคี พึ่งพาเกื้อกูลกัน มีจารีตประเพณีดีงาม รักและ ภูมิใจในชาติและท้องถิ่น โดยอาศัยกระบวนการในการปลูกฝังหรือเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ดังนี้ สอดแทรกเข้าไปในรูปแบบของโครงการหรือกิจกรรม สร้างความตระหนักและจัดบรรยากาศ ในโรงเรียนให้เอื้อต่อการเสริมสร้างคุณลักษณะ และประสานความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียน บ้าน ชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วม สำหรับการจัดการเรียนการสอนที่ปลูกฝังหรือเสริมสร้างคุณลักษณะสามารถ ทำได้ดังนี้ จัดกิจกรรมให้นักเรียนได้มีโอกาสทำงานร่วมกัน ครูปฏิบัติตนเป็นแบบอย่าง สร้าง ความตระหนัก ยกย่องชมเชย อบรมและแนะนำสั่งสอน

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ที่ทำให้เกิด ความสมานฉันท์และเอื้ออาทรต่อกันได้ พบว่า แนวคิดจิตตปัญญาศึกษา (Contemplative Education) เป็นแนวทางหนึ่งที่สามารถเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ที่นำไปสู่ความสมานฉันท์และเอื้ออาทร ต่อกันได้ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยหลาย ๆ งานวิจัยเช่น ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิง คุณธรรม (2551) ที่ได้พัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะตามแนวคิดจิตตปัญญา

ศึกษาให้แก่นิสิตนักศึกษาระดับอุดมศึกษา พบว่า นิสิตนักศึกษามีการเปลี่ยนแปลงทางด้านจิตใจในเรื่องของสมาธิ ความตระหนักรู้ภายในตน สามารถเข้าใจตนเองและผู้อื่นได้มากขึ้น เช่นเดียวกันกับงานวิจัยของ อาจอง ชุมสาย ณ อยุธยา (2546) ที่ได้พัฒนารูปแบบการเรียนการสอนการบูรณาการคุณค่าความเป็นมนุษย์ โดยอิงแนวคิดการเรียนรู้จากการหยั่งรู้ด้วยตนเอง พบว่า นักเรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงทางความคิดและพฤติกรรมที่พึงประสงค์ สอดคล้องกับบาร์ทิสทิช และคณะ (Battistich; et al. 1997) ที่ได้ศึกษาและวิจัยมาอย่างต่อเนื่องเป็นเวลา 15 ปี ในเรื่องของการจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาจริยธรรมของนักเรียนที่มุ่งเน้นในการพัฒนาทางด้านจิตใจ การมีส่วนร่วมต่อชุมชน การแก้ปัญหาตามความสนใจ การสร้างความตระหนักในความต้องการจำเป็นของผู้อื่น การเคารพตนเอง การทำความเข้าใจเกี่ยวกับตนเองและผู้อื่น โดยใช้การวัดพฤติกรรมที่นักเรียนแสดงออก พบว่า นักเรียนมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามความต้องการของสังคมสูงขึ้นตามลำดับ และผลการวิจัยถูกนำไปใช้อย่างแพร่หลายในอเมริกา

นอกจากนี้ยังมีนักวิชาการและหน่วยงานที่สนใจแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา และได้อธิบายความหมายของจิตตปัญญาศึกษาไว้ เช่น ราชบัณฑิตยสถาน (2551: 88) ได้ให้ความหมายของจิตตปัญญาศึกษาไว้ว่า จิตตปัญญาศึกษา หมายถึง การศึกษาที่สร้างกระบวนการทัศนใหม่ต่อชีวิตและความเป็นมนุษย์ เน้นการปลูกฝังความตระหนักรู้ภายในตน ความเมตตา และจิตสำนึกต่อส่วนร่วม การนำปรัชญาและศาสนธรรมมาพัฒนาจิต ฝึกปฏิบัติจนมีสติและเกิดปัญญา สามารถเชื่อมโยงศาสตร์ต่าง ๆ มาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์กับตนเอง ผู้อื่น และสังคม และธนา นิลชัยโกวิทย์ (2551: 143) ที่กล่าวว่าจิตตปัญญาศึกษาเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่มุ่งให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานในตน ได้แก่ การเกิดความรู้ความเข้าใจในตนเอง ผู้อื่น และสรรพสิ่งอย่างลึกซึ้ง และสอดคล้องกับความเป็นจริง เกิดความรักความเมตตา อ่อนน้อมถ่อมตน เกิดจิตสำนึกต่อส่วนรวมที่อยู่บนฐานของการเข้าถึงความจริงสูงสุด สอดคล้องกับคริสโตเฟอร์ เซสซัมส์ (Christopher Sessums. 2007: Online) ที่กล่าวว่า จิตตปัญญาศึกษาจะช่วยพัฒนานักเรียนทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ และจิตวิญญาณ โดยอาศัยกระบวนการฝึกสมาธิ การคิดใคร่ครวญ และโยคะ ซึ่งกระบวนการเหล่านี้จะทำให้ให้นักเรียนเกิดความตระหนักรู้ในตนเอง ความเอาใจใส่ ความเมตตา และความฉลาดทางอารมณ์

พอสรุปได้ว่าจิตตปัญญาศึกษาเป็นแนวคิดในการจัดการศึกษาที่มุ่งเน้นให้เกิดการพัฒนา ด้านใน ได้แก่ จิตและการคิด ผ่านการฝึกปฏิบัติจากกิจกรรมที่หลากหลาย จนเกิดกระบวนการคิดใคร่ครวญด้วยจิตที่มีความเมตตากรุณา ทำให้จิตใจเปิดกว้าง สามารถทำความเข้าใจกับสิ่งต่าง ๆ จนเกิดคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ได้แก่ ความตระหนักรู้ในตนเอง ความเมตตากรุณา และจิตสาธารณะ สามารถเชื่อมโยงสิ่งที่ได้เรียนรู้กับการปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวัน

จากลักษณะของแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา แสดงให้เห็นว่าเมื่อไรที่โรงเรียนหรือสถานศึกษา จัดการเรียนการสอนตามแนวคิดนี้นักเรียนจะเกิดการพัฒนาทั้งคุณลักษณะที่พึงประสงค์และการคิด โดยคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ที่จะเกิดขึ้นในตัวนักเรียน ประกอบด้วย ความตระหนักรู้ในตนเอง ความเมตตากรุณา และจิตสาธารณะ ซึ่งในทางปฏิบัติโรงเรียนหรือสถานศึกษาเป็นหน่วยงานที่มี บทบาทสำคัญในการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาที่จะพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ดังกล่าวให้กับ นักเรียน (เดิมแท้ ชาวหินฟ้า; และคณะ. 2550; วิวัฒน์ คติธรรมนิธย์. ม.ป.ป.: ออนไลน์)

ดังนั้นผู้วิจัยจึงเห็นความสำคัญจำเป็น และสนใจพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาที่สามารถ เสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ให้กับนักเรียน ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา และเพื่อให้ การพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์เกิดประสิทธิผลสูงสุด จึงเลือกกลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนเมืองปัตตานี ด้วยเหตุผลที่สำคัญ คือ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 มีช่วงอายุอยู่ระหว่าง 9-11 ขวบ ซึ่งเป็นช่วงอายุที่มีพัฒนาการทางด้านเหตุผล และสามารถนำเหตุผล นั้นไปใช้ในการแก้ปัญหาได้ อีกทั้งเด็กในวัยนี้สามารถคิดอย่างมีเหตุผล นำเหตุผลนั้นไปประกอบ การตัดสินใจ และตั้งกฎเกณฑ์เป็นของตนเอง เด็กในวัยนี้สามารถพัฒนาทางด้านจิตใจได้ง่าย (Piaget. 1960) และการพัฒนาคุณธรรมเกิดผลมากในโรงเรียนระดับประถมศึกษา (ค่าอิทธิพล 40%) และ จะลดลงเรื่อย ๆ ในระดับสถานศึกษาที่สูงขึ้น จนกระทั่งน้อยที่สุดในระดับมหาวิทยาลัย (ค่าอิทธิพล 9%) (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. 2551) ดังนั้นเด็กวัยนี้จึงเป็นวัยที่เหมาะสมกับการเสริมสร้าง คุณลักษณะที่พึงประสงค์ โรงเรียนเมืองปัตตานีอยู่ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งเป็นพื้นที่ ที่เกิด ความแตกแยก และมีความหลากหลายทางวัฒนธรรม

เมื่อหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา ได้รับการวิจัยและพัฒนาจนเสร็จสมบูรณ์ โรงเรียนสามารถนำไป ประยุกต์ใช้ในลักษณะของหลักสูตรเสริม หลักสูตรบูรณาการ หรือกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนให้สอดคล้อง จุดมุ่งหมายทางการศึกษาของโรงเรียนหรือสถานศึกษาได้อีกด้วย (ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลัง แผ่นดินเชิงคุณธรรม. 2550; สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. 2551)

ความมุ่งหมายของการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้มีความมุ่งหมายดังนี้

1. เพื่อสร้างหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา
2. เพื่อศึกษาประสิทธิผลของหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถม ศึกษาปีที่ 4

ความสำคัญของการวิจัย

ผลของการวิจัยครั้งนี้มีความสำคัญดังนี้

1. ได้หลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา ที่ได้พัฒนาผ่านกระบวนการที่เป็นระบบ สอดคล้องต่อความต้องการ และความจำเป็นของชุมชนและสังคม ซึ่งนักวิชาการ ผู้บริหาร ครู และนักเรียนสามารถนำหลักสูตรดังกล่าวไปปรับใช้ หรือบูรณาการเข้ากับสาระการเรียนรู้ต่าง ๆ ให้สอดคล้องกับพัฒนาการของนักเรียน ปัญหา และความต้องการของชุมชนของตนได้
2. การเสริมสร้างคุณลักษณะของนักเรียน ทำให้นักเรียนมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ สามารถเผชิญกับสภาพแวดล้อมและปัญหาต่าง ๆ รวมทั้งสามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุข ซึ่งจะส่งผลให้ความรุนแรงที่เกิดขึ้นในสังคมลดน้อยลง
3. สร้างความตระหนักให้กับนักวิชาการทางการศึกษาและหน่วยงานทางการศึกษาได้เห็นความสำคัญของการเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ มีขอบเขตของการวิจัยดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
ประชากร คือ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนเมืองปัตตานี สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาปัตตานีเขต 1 ปีการศึกษา 2552 จำนวน 5 ห้องเรียน รวมเป็นนักเรียน 172 คน ซึ่งมีการจัดห้องเรียนแบบคละกัน
กลุ่มตัวอย่าง คือ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนเมืองปัตตานี สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาปัตตานีเขต 1 ปีการศึกษา 2552 จำนวน 2 ห้องเรียน ห้องเรียนละ 35 คน ซึ่งได้มาด้วยการสุ่มอย่างง่าย โดยมีหน่วยการสุ่ม คือ ห้องเรียน แล้วสุ่มห้องเรียนที่ได้เป็นกลุ่มควบคุมและกลุ่มทดลอง
2. หลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา มุ่งเน้นพัฒนาคุณลักษณะของนักเรียน 3 ประการ ได้แก่ ความตระหนักรู้ในตนเอง ความเมตตากรุณา และจิตสาธารณะ
3. ระยะเวลาในการทดลองของการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้เวลาในการทดลองหลักสูตร 20 สัปดาห์ ๆ ละ 2 ชั่วโมง รวมเป็นเวลา 40 ชั่วโมง
4. ตัวแปรในการวิจัย ประกอบด้วยตัวแปรต้น และตัวแปรตาม มีรายละเอียดดังนี้
 - 4.1 ตัวแปรต้น ได้แก่ การจัดกิจกรรม ซึ่งแบ่งเป็น

4.1.1 การจัดกิจกรรมตามหลักสูตรปกติ

4.1.2 การจัดการกิจกรรมตามหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา

4.2 ตัวแปรตาม มีดังนี้

4.2.1 คุณลักษณะที่พึงประสงค์ ได้แก่ ความตระหนักรู้ในตนเอง ความเมตตา กรุณา และจิตสาธารณะ

4.2.2 ความพึงพอใจของนักเรียนต่อการจัดกิจกรรมตามหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา

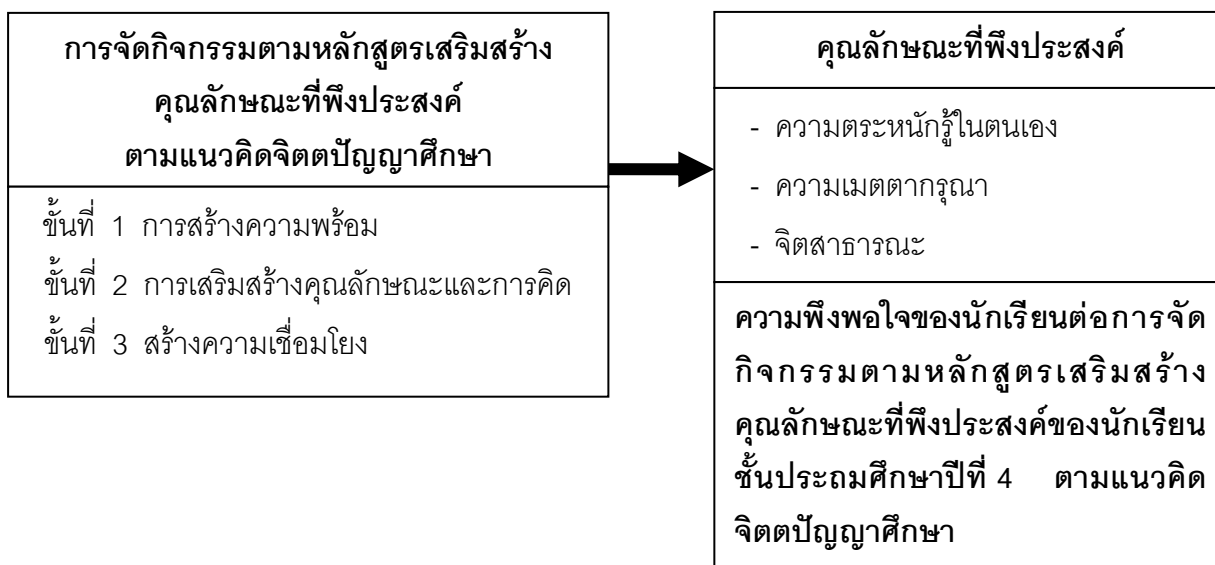
5. สถานที่ทดลองใช้หลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา คือ โรงเรียนเมืองปัตตานี สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาปัตตานีเขต 1

กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า จิตตปัญญาศึกษา เป็นการศึกษาที่มุ่งเน้นให้เกิดการพัฒนาด้านใน ซึ่งประกอบด้วยจิตและการคิด เป็นการเรียนรู้ที่สร้างความสมดุลระหว่างการพัฒนาทางจิตและการพัฒนาทางปัญญา โดยใช้การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นให้นักเรียนได้ฝึกปฏิบัติ คิดใคร่ครวญ ทำความเข้าใจกับประสบการณ์หรือพฤติกรรม จนเกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่เหมาะสม สามารถเชื่อมโยงสิ่งที่ได้เรียนรู้กับการปฏิบัติตนในชีวิตประจำวัน เรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสงบสุข

การจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ด้านใน มีความจำเป็นสำหรับนักเรียนในการดำเนินชีวิตให้มีความสุขอยู่ในสังคมโลกที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว การเรียนรู้ด้านในทำให้นักเรียนเกิดคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ได้แก่ ความตระหนักรู้ในตนเอง ความเมตตา กรุณา และจิตสาธารณะ ซึ่งเป็นคุณลักษณะพื้นฐานที่สำคัญในการสร้างสังคมที่สันติสุข โดยอาศัยการคิดใคร่ครวญ เพื่อพิจารณาถึงผลของพฤติกรรมที่จะแสดงออกในทุกขณะเวลาภายใต้จิตใจที่มีความเมตตา ซึ่งพฤติกรรมเหล่านั้นจะเกิดขึ้นได้ เมื่อนักเรียนได้เรียนรู้จากการปฏิบัติ

การจัดกิจกรรมตามหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา ต้องสามารถพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ และสร้างความพึงพอใจต่อการจัดกิจกรรมตามหลักสูตรให้กับนักเรียนที่ได้รับการเรียนรู้ตามหลักสูตร ดังภาพประกอบ 1

ภาพประกอบ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

นิยามศัพท์เฉพาะ

เพื่อความเข้าใจที่ตรงกันผู้วิจัยได้กำหนดนิยามศัพท์เฉพาะของการวิจัยครั้งนี้ ดังนี้

1. จิตตปัญญาศึกษา หมายถึง การศึกษาที่มุ่งเน้นให้เกิดการพัฒนาด้านใน ซึ่งประกอบด้วย จิตและการคิด ผ่านการฝึกปฏิบัติจากกิจกรรมที่หลากหลาย จนเกิดกระบวนการคิดใคร่ครวญด้วยจิตที่มีความเมตตากรุณา ทำให้จิตใจเปิดกว้าง สามารถทำความเข้าใจกับสิ่งต่าง ๆ จนเกิดคุณลักษณะ ความตระหนักรู้ในตนเอง ความเมตตากรุณา และจิตสาธารณะ สามารถเชื่อมโยงสิ่งที่ได้เรียนรู้กับการปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวัน ซึ่งการจัดการศึกษาตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษานี้จะเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ จุดประสงค์การเรียนรู้กับกระบวนการเรียนรู้ สาระการเรียนรู้กับการวัดและประเมินผล

2. คุณลักษณะที่พึงประสงค์ หมายถึง ลักษณะหรือคุณสมบัติของบุคคลที่ประกอบด้วย ความตระหนักรู้ในตนเอง ความเมตตากรุณา และจิตสาธารณะ ซึ่งมีรายละเอียดของแต่ละคุณลักษณะดังนี้

2.1 ความตระหนักรู้ในตนเอง หมายถึง การรับรู้ถึงอารมณ์ของตนเองว่าเป็นเช่นไร ทั้งในยามที่มีอารมณ์ปกติ เป็นการระลึกถึงอารมณ์ ความคิด การกระทำ ว่าทำอะไรอยู่ รู้ว่าตนเองกำลังรู้สึกอย่างไร มีความสามารถในการวิเคราะห์สาเหตุของอารมณ์ที่เกิดขึ้นว่าเป็นเพราะอะไร การแสดงออกทางอารมณ์และผลอันเนื่องมาจากอารมณ์นั้น ๆ ตลอดจนรู้ถึงความสามารถและรู้ถึงข้อจำกัดของตนเอง

2.2 ความเมตตากรุณา หมายถึง ความปรารถนาให้ผู้อื่นเป็นสุขทั้งกายและใจ เป็นความรู้สึกที่เกิดจากความสงสาร ความต้องการให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ อยากช่วยเหลือผู้อื่น ไม่เบียดเบียนผู้อื่น เสียสละ ให้อภัย และสุภาพอ่อนโยน

2.3 จิตสาธารณะ หมายถึง การหลีกเลี่ยงการกระทำหรือการใช้ของส่วนรวมให้เกิดความชำรุดเสียหาย การรับผิดชอบในการดูแลของส่วนรวมที่เป็นประโยชน์ร่วมกัน และเคารพสิทธิในการใช้ของส่วนรวมร่วมกัน

3. ความพึงพอใจของนักเรียนต่อการจัดกิจกรรมตามหลักสูตร หมายถึง ความรู้สึกพอใจต่อหลักสูตร กิจกรรมการเรียนรู้ สถานที่ที่ใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ บรรยากาศ และสื่อการเรียนรู้ จนทำให้เห็นคุณค่าและประโยชน์ของหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา

4. การเสริมสร้างคุณลักษณะตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา หมายถึง กระบวนการพัฒนาคุณลักษณะนักเรียนโดยใช้หลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่ 1 การสร้างความพร้อม เป็นขั้นที่ให้นักเรียนฝึกปฏิบัติใน 2 รูปแบบ คือ การฝึกปฏิบัติด้วยความสงบนิ่ง และการฝึกปฏิบัติด้วยการเคลื่อนไหว มุ่งเน้นให้นักเรียนเกิดการจดจ่อกับอารมณ์ความรู้สึก สิ่งเร้า เพียงอย่างเดียวอย่างหนึ่ง จนเกิดสมาธิ เพื่อนำไปสู่การเรียนรู้ในขั้นตอนต่อไป

ขั้นที่ 2 การเสริมสร้างคุณลักษณะและการคิด เป็นขั้นตอนที่ให้นักเรียนได้เรียนรู้จากการปฏิบัติ ซึ่งมีองค์ประกอบที่สำคัญ คือ คำถามที่เปิดกว้างหรือปัญหา การปฏิบัติ และการสะท้อนผลด้วยกิจกรรมที่มุ่งเน้นในการเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ และการคิด

ขั้นที่ 3 สร้างความเชื่อมโยง เป็นขั้นตอนที่นักเรียนต้องใช้ความรู้และประสบการณ์ที่ได้เรียนรู้ในขั้นที่ 2 มาคิดใคร่ครวญ เชื่อมโยงกับประสบการณ์เก่าเกี่ยวกับกิจกรรมนั้น ๆ ที่นักเรียนเคยได้รับเพื่อกำหนดพฤติกรรมในอนาคต โดยให้นักเรียนแลกเปลี่ยนประสบการณ์ภายใต้ความเสมอภาคกันเป็นการฝึกปฏิบัติผ่านกิจกรรมสังคม

5. หลักสูตรเสริม หมายถึง มวลประสบการณ์ที่จัดขึ้นเพื่อปลูกฝังและเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ควบคู่ไปกับการพัฒนาการคิด ด้วยกิจกรรมที่เสริมสร้างสติ สมาธิ คุณธรรมจริยธรรม และกระบวนการคิด โดยให้นักเรียนได้ฝึกปฏิบัติในสถานการณ์จริงหรือคล้ายจริง และเชื่อมโยงสิ่งที่ได้ปฏิบัติกับชีวิตประจำวันในบรรยากาศการเรียนรู้ที่มีความเคารพซึ่งกันและกัน มีความเสมอภาค มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และสะท้อนผลการปฏิบัติ

6. การพัฒนาหลักสูตรเสริม หมายถึง กระบวนการในการสร้าง ทดลอง ประเมินและปรับปรุง หลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิด จิตตปัญญาศึกษา ประกอบด้วย 4 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่ 1 การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน เป็นการศึกษา สำนวญ วิเคราะห์สภาพปัญหาความต้องการ จำเป็นในการสร้างหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา พร้อมทั้งศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับจิตตปัญญาศึกษา และการพัฒนาหลักสูตร

ขั้นที่ 2 การพัฒนาหลักสูตร เป็นการกำหนดจุดมุ่งหมายของการพัฒนาหลักสูตรจาก การศึกษาข้อมูลพื้นฐานในขั้นตอนที่ 1 กำหนดเนื้อหาสาระ การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้สอดคล้อง กับจุดมุ่งหมายและแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา พร้อมทั้งกำหนดวิธีการวัดและการประเมินตาม จุดประสงค์ของหลักสูตร

ขั้นที่ 3 การทดลองใช้หลักสูตร เป็นการนำหลักสูตรไปทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งเป็น นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนเมืองปัตตานี ในกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนเป็นเวลา 20 สัปดาห์ ะ ละ 2 ชั่วโมง รวมทั้งสิ้น 40 ชั่วโมง เพื่อหาประสิทธิผลของหลักสูตร

ขั้นที่ 4 การปรับปรุงและแก้ไขหลักสูตร เป็นการปรับปรุงและแก้ไขหลักสูตร โดยนำผลจาก การประเมินตามสภาพจริงมาประกอบการปรับปรุงและแก้ไขหลักสูตร ทำให้หลักสูตรเสริมสร้าง คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

7. การเรียนรู้จากการปฏิบัติ หมายถึง การเรียนรู้ที่เกิดจากการจัดกิจกรรมตามหลักสูตร เสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา ที่มุ่งเน้นให้นักเรียนได้ฝึกปฏิบัติ จนเกิดประสบการณ์และความรู้จากการใช้ความคิด ทักษะ และ การสะท้อนคิดจากการปฏิบัติ เพื่อปรับพฤติกรรมนั้นให้สอดคล้องกับคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา

8. ประสิทธิภาพของหลักสูตรเสริม หมายถึง ผลที่แสดงถึงความสำเร็จอันเกิดจากการจัด กิจกรรมตามหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา ได้มาจากผลการประเมินคุณลักษณะที่พึงประสงค์และความพึงพอใจ ของนักเรียนต่อการจัดกิจกรรมตามหลักสูตรที่ผู้วิจัยจัดให้

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดที่สำคัญ ดังนี้

1. แนวคิดจิตตปัญญาศึกษา
 - 1.1 ความเป็นมาของจิตตปัญญาศึกษา
 - 1.2 ความหมายของจิตตปัญญาศึกษา
 - 1.3 คุณลักษณะตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา
 - 1.4 การเสริมสร้างคุณลักษณะตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา
 - 1.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา
2. แนวคิดในการพัฒนาหลักสูตร
 - 2.1 หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544
 - 2.2 การพัฒนาหลักสูตร
 - 2.3 การพัฒนาหลักสูตรเสริม
 - 2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตรเสริม
3. แนวคิดการเรียนรู้จากการปฏิบัติ
 - 3.1 ความหมายของการเรียนรู้จากการปฏิบัติ
 - 3.2 องค์ประกอบของการเรียนรู้จากการปฏิบัติ
 - 3.3 ขั้นตอนการเรียนรู้จากการปฏิบัติ
 - 3.4 ปัจจัยที่ทำให้เกิดการเรียนรู้จากการปฏิบัติ
 - 3.5 ประโยชน์ของการเรียนรู้จากการปฏิบัติ
4. แนวคิดการประเมินตามสภาพจริง
 - 4.1 ความหมายของการประเมินตามสภาพจริง
 - 4.2 แนวคิดพื้นฐานของการประเมินตามสภาพจริง
 - 4.3 ลักษณะของการประเมินตามสภาพจริง
 - 4.4 องค์ประกอบของการประเมินตามสภาพจริง
 - 4.5 ขั้นตอนในการประเมินตามสภาพจริง
 - 4.6 วิธีการที่ใช้ในการประเมินตามสภาพจริง
 - 4.7 ประโยชน์ของการประเมินตามสภาพจริง
5. สรุปผลการศึกษาเอกสาร ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดจิตตปัญญาศึกษา

1.1 ความเป็นมาของจิตตปัญญาศึกษา (Contemplative Education)

ปรัชญาแนวคิดเรื่อง “Contemplative Education” เริ่มต้นขึ้นในสหรัฐอเมริกาในปี ค.ศ. 1974 ที่มหาวิทยาลัยนาโรปะ มลรัฐโคโลราโด ซึ่งก่อตั้งขึ้นโดย เซอเกียม ตรุงปะ แต่เริ่มเป็นที่รู้จักแพร่หลายมากยิ่งขึ้นในช่วงเวลาไม่กี่ปีมานี้ ในหมู่นักการศึกษาในทุกระดับ โดยมีอิทธิพลต่อเครือข่ายการศึกษาหลายแห่ง เช่น วิทยาลัยและมหาวิทยาลัยรวม 5 แห่ง (Five Colleges) คือ วิทยาลัยแอมเฮิร์สต์ (Amherst College), วิทยาลัยแฮมเชียร์ (Hampshire College), เมท์ โฮลียอค (Mount Holyoke), วิทยาลัย สมิธ (Smith College) และมหาวิทยาลัยแมสซาชูเซตส์ แอมเฮิร์สต์ (University of Massachusetts, Amherst) หรือเครือข่ายในมลรัฐโคโลราโด กล่าวคือ Rocky Mountain Contemplative Higher Education Network (RMCHEN) ซึ่งเริ่มเปิดตัวอย่างเป็นทางการในเดือนกันยายน ค.ศ. 2006 (จิรัฐกาล พงศ์ภคเธียร. 2551: 42; อ้างอิงจาก ชลลดา ทองทวี; และคณะ. 2550)

ทั้งนี้สำหรับมหาวิทยาลัยนาโรปะการปฏิบัติเชิงจิตตปัญญาศึกษาในการศึกษา หมายถึง การศึกษาที่มุ่งเน้นสืบค้นสำรวจภายในตนเอง การเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ตรง และการรับฟังด้วยใจ เปิดกว้าง ซึ่งจะนำไปสู่การตระหนักรู้ในตนเอง การหยั่งรู้ และเปิดกว้างยอมรับความหลากหลาย ทั้งนี้ การตระหนักและเข้าใจตนเองจะส่งผลให้เกิดความชื่นชมในคุณค่าและประสบการณ์ของผู้อื่นด้วยเช่นกัน เป้าหมายของการศึกษาเชิงจิตตปัญญาศึกษาไม่ได้หมายถึงการละเลยความเป็นวิชาการไป แต่หมายถึงการหยั่งรากให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น ให้เป็นประสบการณ์ส่วนตัวที่สัมผัสเองโดยตรงมากขึ้น และให้มีสมดุลกับการฝึกจิตมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากการทำสมาธิ เพื่อให้การพัฒนาด้านใน และการพัฒนาความรู้ภายนอกเติบโตไปด้วยกัน ทั้งนี้การศึกษาที่มีสมดุลดังกล่าวจะบ่มเพาะความสามารถของนักเรียนให้ไปเกินระดับของถ้อยคำและมโนทัศน์ รวมไปถึงเรื่องของหัวใจ บุคลิกลักษณะนิสัย ความคิดสร้างสรรค์ การตระหนักเข้าใจตนเอง การมีสมาธิ ความเปิดกว้างและความยืดหยุ่นทางความคิดอีกด้วย

นอกเหนือจากแวดวงการศึกษาระดับอุดมศึกษาดังกล่าวยังมีองค์กรอื่น ๆ ที่ทำงานขับเคลื่อนการปฏิบัติแบบจิตตปัญญา (Contemplation) เช่น องค์กร CCMS (The Center of Contemplative Mind in Society) ในประเทศสหรัฐอเมริกา ได้พัฒนาแนวความคิดเกี่ยวกับเรื่องนี้มาตั้งแต่ปี ค.ศ. 1991 และก่อตั้งอย่างเป็นทางการขึ้นในปี ค.ศ. 1997 โดยอธิบายการเลือกคำว่า “contemplation” แทนคำว่า “meditation” สำหรับงานขององค์กร คำว่า meditation ในบริบทเชิงศาสนาอาจมีความหมายดังนี้ ในศาสนาพุทธมักจะหมายถึง กระบวนการปฏิบัติที่มุ่งเพื่อให้

จิตใจสงบและมีสมาธิ ไม่หวั่นไหวไปตามความรู้สึกนึกคิด ในขณะที่คำว่า contemplation หมายถึง การเพ่งพิจารณาใคร่ครวญเรื่องใดเรื่องหนึ่งอย่างลึกซึ้ง

ทั้ง “meditation” และ “contemplation” เป็นกระบวนการปฏิบัติที่สามารถกระทำได้ทั้งในขณะที่นั่ง ยืน นอนลง หรือว่าเคลื่อนไหว และเป็นไปเพื่อวัตถุประสงค์หลายอย่างพร้อมกันได้ เช่น เพื่อพัฒนาสมาธิ เพื่อบ่มเพาะความรักความเมตตา หรือเพื่อทำให้ความกังวลใจสงบลง แต่เนื่องจากคำว่า “contemplative” มักจะทำให้คิดถึงการปฏิบัติที่เน้นการนั่งสมาธิเป็นหลัก และไม่ได้หมายรวมถึงกิจกรรมอื่น ๆ เช่น ศิลปะ การเต้นรำ องค์กร CCMS จึงเห็นว่าการเลือกใช้คำว่า “การฝึกปฏิบัติจิตตปัญญา (Contemplative practices)” มีความเหมาะสมกว่า เนื่องจากครอบคลุมทั้ง meditation และ contemplation รวมถึงการปฏิบัติอื่น ๆ ในลักษณะคล้ายคลึงกันได้ (Center of Contemplative Mind in Society. n.d.: online)

ในประเทศไทยกลุ่มจิตวิวัฒน์ ซึ่งเป็นกลุ่มที่สนใจเรื่องการขับเคลื่อนทางสังคมสู่จิตสำนึกใหม่ (new consciousness) อย่างจริงจัง มีส่วนสำคัญในการสนับสนุนให้ผู้ที่มีใจและมีประสบการณ์ในการจัดกระบวนการเชิงจิตตปัญญาศึกษาในการเรียนการสอนทั้งในและนอกระบบการศึกษา ได้มีการประชุมหารือร่วมกันเพื่อผลักดันเรื่องนี้ให้เกิดขึ้นในสังคมไทย ต่อมาจึงเกิดการรวมตัวกันของคนกลุ่มนี้ กลายเป็นเครือข่ายจิตตปัญญาศึกษา (Contemplative Education Network) ในปี พ.ศ. 2549 คำว่า “Contemplative Education” ซึ่งแปลโดย ศาสตราจารย์สุมน อมรวิวัฒน์

ในปี พ.ศ. 2549 ศูนย์จิตตปัญญาศึกษา (Contemplative Education Center) ได้ก่อตั้งขึ้นที่มหาวิทยาลัยมหิดลเพื่อขับเคลื่อนการเรียนรู้แบบจิตตปัญญาศึกษา โดยมีคำอธิบายคำว่า จิตตปัญญาศึกษา ว่าหมายถึง กระบวนการเรียนรู้ด้วยใจอย่างใคร่ครวญ การศึกษาที่เน้นการพัฒนาด้านในอย่างแท้จริงเพื่อให้เกิดความตระหนักรู้ด้วยใจอย่างใคร่ครวญ การศึกษาที่เน้นการพัฒนาด้านในอย่างแท้จริง เพื่อให้เกิดความตระหนักรู้ถึงคุณค่าของสิ่งต่าง ๆ โดยปราศจากอคติ เกิดความรักความเมตตา อ่อนน้อมต่อธรรมชาติ มีจิตสำนึกต่อส่วนรวม และสามารถเชื่อมโยงศาสตร์ต่าง ๆ มาประยุกต์ใช้ในชีวิตได้อย่างสมดุลทั้งนี้ได้มีองค์กร สถาบันต่าง ๆ ในเครือข่ายจิตตปัญญาศึกษาที่ขับเคลื่อนการเรียนรู้ลักษณะนี้ ในสังคมไทยมาโดยไม่ได้ใช้คำว่า “จิตตปัญญาศึกษา” แต่เป็นการเรียกขานในนามของการศึกษาเพื่อพัฒนาความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ การศึกษาที่พัฒนาจิตใจ กระบวนการเรียนรู้อย่างมีจิตวิญญาณแบบองค์รวม การศึกษาวิถีพุทธ หรือจิตวิวัฒน์ศึกษา สถาบันเหล่านี้ ได้แก่ โรงเรียนรุ่งอรุณ สถาบันอาศรมศิลป์ เครือข่ายโรงเรียนวิถีพุทธ โรงเรียนสัตยาไส เสน่ห์กัลยา และสถาบันขวัญเมือง เป็นต้น

1.2 ความหมายของจิตตปัญญาศึกษา

นักวิชาการที่มีความสนใจและนำเอาแนวคิดจิตตปัญญาศึกษามาใช้ในงานของตนเอง ได้ให้ความหมายของคำนี้ไว้อย่างน่าสนใจ และแสดงถึงหลักการ แนวทาง และวิธีการจัดการศึกษาดังต่อไปนี้

Contemplative มาจากคำว่า Contemplari ในภาษาละติน ซึ่งหมายถึง การสังเกต พิจารณา เพ่งดูอย่างตั้งใจ (Deborah Haynes. n.d.: online)

ในประเทศไทยมีผู้ทรงคุณวุฒิหลายท่านได้ร่วมกันพิจารณาและให้ความหมายของจิตตปัญญาศึกษาไว้ในช่วงต้นของการก่อตั้งเครือข่ายจิตตปัญญาศึกษาไว้ว่า จิตตปัญญาศึกษาหมายถึง กระบวนการเรียนรู้ด้วยใจอย่างใคร่ครวญ การศึกษาที่เน้นพัฒนาด้านในอย่างแท้จริง เพื่อให้เกิดความตระหนักรู้ถึงคุณค่าของสิ่งต่าง ๆ โดยปราศจากอคติ เกิดความรักความเมตตา อ่อนน้อมต่อธรรมชาติ มีจิตสำนึกต่อส่วนรวม และสามารถเชื่อมโยงศาสตร์ต่าง ๆ มาประยุกต์ใช้ในชีวิตได้อย่างสมบูรณ์ (ธนา นิลชัยโกวิทย์. 2551: 142; อ้างอิงจาก ชลลดา ทองทวี; และคณะ. 2550: 13-14)

ราชบัณฑิตยสถาน (2551: 88) ได้ให้ความหมายของจิตตปัญญาศึกษาไว้ว่าจิตตปัญญาศึกษาหมายถึง การศึกษาที่สร้างกระบวนการทัศน์ใหม่ต่อชีวิตและความเป็นมนุษย์ เน้นการปลูกฝังความตระหนักรู้ภายในตน ความเมตตาและจิตสำนึกต่อส่วนรวม การนำปรัชญาและศาสนธรรมมาพัฒนาจิต ฝึกปฏิบัติจนมีสติและเกิดปัญญา สามารถเชื่อมโยงศาสตร์ต่าง ๆ มาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์กับตน ผู้อื่น และสังคม

ชลลดา ทองทวี และคณะ (ธนา นิลชัยโกวิทย์. 2551: 20; อ้างอิงจาก ชลลดา ทองทวี; และคณะ. 2551: 25) กล่าวว่าจิตตปัญญาศึกษา หมายถึง การเรียนรู้ที่มุ่งเน้นประสบการณ์ของการตระหนักรู้ ความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง และความเมตตา ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น โดยใช้การนั่งสมาธิและวิธีการด้านจิตตปัญญาศึกษาต่าง ๆ เป็นเครื่องมือที่จะช่วยให้เกิดการสังเกตและสืบค้นภายในตนเองอย่างลึกซึ้ง และได้เน้นว่าจิตตปัญญาศึกษาไม่ได้หมายถึงการละทิ้งความเป็นวิชาการ แต่เป็นการสร้างสมดุลระหว่างการเรียนรู้ภายนอกกับการเรียนรู้ภายใน เพื่อบ่มเพาะความสามารถของนักเรียนให้ข้ามพ้นสมรรถนะทางการใช้ถ้อยคำและมโนทัศน์ไปสู่สมรรถนะของใจ บุคลิกและนิสัยใจคอ ความคิดสร้างสรรค์ การตระหนักรู้ในตนเอง การมีสมาธิ ความเปิดกว้าง และความยืดหยุ่นทางความคิดด้วย

ธนา นิลชัยโกวิทย์ (2551: 143) กล่าวว่าจิตตปัญญาศึกษาเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่มุ่งให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานในตน ได้แก่ การเกิดความรู้ความเข้าใจในตนเอง ผู้อื่น และสรรพสิ่งอย่างลึกซึ้ง และสอดคล้องกับความเป็นจริง เกิดความรักความเมตตา อ่อนน้อมถ่อมตน เกิดจิตสำนึกต่อส่วนรวมที่อยู่บนฐานของการเข้าถึงความจริงสูงสุด

สุมน อมรวิวัฒน์ (2549) อธิบายความหมายของจิตตปัญญาศึกษาไว้ว่า เป็นการศึกษาที่นุ่มนวลใจอย่างใคร่ครวญและค้นหาความจริงของสรรพสิ่ง เป็นการเรียนรู้ที่สร้างกระบวนการทัศน์ใหม่ จัดหลักสูตร เน้นการปลูกฝังความตระหนักรู้ ความเมตตา จิตสำนึกต่อส่วนรวม การนำปรัชญาแนวพุทธมาพัฒนาจิตและฝึกปฏิบัติจนนักเรียนเกิดปัญญา สามารถเชื่อมโยงศาสตร์ต่าง ๆ มาประยุกต์ใช้ในชีวิต

จูดี ลีฟ (Judy Lief. 2008: Online) กล่าวว่าจิตตปัญญาศึกษาเป็นแนวคิดทางการศึกษาที่พัฒนาการเรียนรู้ด้วยการจัดประสบการณ์ที่ส่งเสริม ความตระหนักรู้ ความเข้าใจและความเมตตา ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น ด้วยกระบวนการคิดอย่างใคร่ครวญ

คริสโตเฟอร์ เซสซัมส์ (Christopher Sessums. 2007: Online) กล่าวว่า จิตตปัญญาศึกษาจะช่วยพัฒนานักเรียนทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ และจิตวิญญาณ โดยอาศัยกระบวนการฝึกสมาธิ การคิดใคร่ครวญ และโยคะ ซึ่งกระบวนการเหล่านั้นจะทำให้นักเรียนเกิดความตระหนักรู้ในตนเอง ความเอาใจใส่ ความเมตตา และความฉลาดทางอารมณ์

วิลเลียม เจมส์ (William James. 1890) กล่าวว่า จิตตปัญญาศึกษา เป็นการศึกษาที่พัฒนาให้เกิดคุณลักษณะของการมีวิจารณ์ญาณ เจตนารมณ์อันมุ่งมั่น เป็นการศึกษาสู่ความเป็นเลิศ เช่นเดียวกับที่ มิราบาย บรชท์ (Mirabai Bush) ผู้อำนวยการองค์กร CCMS ได้กล่าวไว้ว่าการฝึกปฏิบัติและการสอนจิตตปัญญาศิษยานันมีเป้าหมายเพื่อสร้างชีวิตที่รู้ตื่น เบิกบาน ซึ่งบุคคลเหล่านี้จะกลายเป็นผู้ที่มีความรักความเมตตาที่ยิ่งใหญ่ เป็นผู้ที่เรียนรู้ที่จะฟังตนเองและผู้อื่น รวมทั้งรู้จักที่จะสังเกตโลก

ดีบอราห์ เฮย์เนส (Deborah Haynes. n.d.: online) กล่าวว่า จิตตปัญญาศึกษา (Contemplative Education) เป็นวิธีการที่จะพัฒนาสมาธิ ความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง และเพื่อก่อให้เกิดความตระหนักรู้ และความรักความเมตตา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสอนให้นักเรียนได้รู้จักเทคนิคของการตระหนักรู้ สมาธิ และวิธีการที่จะกำหนดความตั้งใจ นั้นมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อยุคปัจจุบันที่เป็นยุคของการแยกส่วน ยุคแห่งความรวดเร็ว การมีภารกิจอันหลากหลาย และการถูกรบกวนสมาธิอย่างต่อเนื่อง

การสอนแบบจิตตปัญญาศึกษา เป็นการสอนแบบสหวิทยาการ มีการฝึกปฏิบัติอย่างง่าย ๆ เช่น การยืนธนู การนั่งสงบนิ่ง การฝึกตระหนักรู้ลมหายใจ หรือการฝึกเขียน กิจกรรมเหล่านี้ช่วยให้เกิดบรรยากาศของความเคารพ ทำให้ชั้นเรียนมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เมื่อการเรียนรู้ได้ก่อให้เกิดสภาพแวดล้อมที่เต็มไปด้วยความเคารพแล้ว นักเรียนก็เรียนรู้ที่จะฟัง เขียน และได้แย้งอย่างมีวัฒนธรรม ซึ่งคุณลักษณะเหล่านี้จะทำให้เขาเป็นพลเมืองที่เคารพกฎระเบียบ

อาเทอร์ ซาจอง (Arthur Zajonc. n.d.: online) กล่าวว่า การใคร่ครวญ (Contemplation) เป็นกิจกรรมง่าย ๆ อย่างหนึ่งของมนุษย์ ที่เมื่อนำมาใช้ในวงวิชาการ จะทำให้นักเรียนได้มีความสัมพันธ์ แบบใหม่กับตนเอง ผู้อื่น และกับโลก การใคร่ครวญจะทำให้ความรู้ที่ไม่ใช่ความรู้บนฐานข้อมูล และการแยกแยะระหว่างอัตวิสัยกับภววิสัย แต่เน้นความรู้ ปัญญาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงกันของสรรพสิ่ง การตั้งคำถามแบบใคร่ครวญนี้จะนำไปสู่การศึกษาที่ทำให้นักเรียนเกิดการเปลี่ยนแปลง จิตตปัญญาศึกษาทำให้นักเรียนได้เรียนรู้ถึงคุณลักษณะเฉพาะตัวของผู้อื่น การตั้งคำถามนี้เป็นการมีส่วนร่วมทำให้เราได้เข้าใจกันและกัน และเข้าใจโลกทางกายภาพมากขึ้น รากฐานของจิตตปัญญาศึกษา ไม่ได้ปรากฏอยู่เพียงแค่วันออกและปรัชญาคริสต์ศาสนาเท่านั้น แต่ยังมีอยู่ในเป้าหมายที่มุ่งสู่ความขัดแย้งของกรีก การใคร่ครวญอยู่ในหัวใจของความรู้ เนื่องจากการเห็น เป็นการใคร่ครวญอย่างลึกซึ้ง

จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับจิตตปัญญาศึกษาดังกล่าวข้างต้นสามารถสรุปความหมายของจิตตปัญญาศึกษาได้ว่า จิตตปัญญาศึกษา หมายถึง การศึกษาที่มุ่งเน้นให้เกิดการพัฒนาในด้านใน ซึ่งประกอบด้วยจิตและการคิด ผ่านการฝึกปฏิบัติจากกิจกรรมที่หลากหลาย จนเกิดกระบวนการคิดใคร่ครวญด้วยจิตที่มีความเมตตากรุณา ทำให้จิตใจเปิดกว้าง สามารถทำความเข้าใจกับสิ่งต่าง ๆ จนเกิดคุณลักษณะความตระหนักรู้ในตนเอง ความเมตตากรุณา และจิตสาธารณะ สามารถเชื่อมโยง สิ่งที่ได้เรียนรู้กับการปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวัน

นอกจากนี้ผู้วิจัยได้นำเอกสารที่เกี่ยวข้องดังกล่าวมาสังเคราะห์หาผลที่จะเกิดขึ้นจากการจัดการเรียนการสอนตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาดังตาราง 1

ตาราง 1 การสังเคราะห์ผลที่เกิดขึ้นจากการจัดการเรียนการสอนตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา
จากการให้ความหมายของนักวิชาการ

ผลที่เกิดจากการจัดการเรียนการสอนตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา					
ชื่อ - สกุล	ศึกษา				
	ความตระหนักรู้ ในตนเอง	ความเมตตา กรุณา	จิตสาธารณะ	สมาธิ	ทักษะการคิด
ราชบัณฑิตยสถาน	✓	✓	✓		✓
ผู้ทรงคุณวุฒิ	✓	✓	✓		✓
ชลลดา ทองทวี และคณะ	✓	✓		✓	✓
ธนา นิลชัยโกวิทย์	✓	✓	✓		
สุมน อมรวิวัฒน์	✓	✓	✓		✓
จุดี ลีฟ	✓	✓			
คริสโตเฟอร์ ดี เซสซัมส์	✓	✓		✓	✓
วิลเลียม เจมส์	✓	✓			
ดีปอราห์ เจ เฮย์เนส	✓	✓		✓	

จากตาราง 1 สามารถสรุปผลการสังเคราะห์ได้ว่าเมื่อนักเรียนได้รับการจัดการเรียนการสอนตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา นักเรียนจะได้รับการพัฒนาตนเองให้เกิดความตระหนักรู้ในตนเอง ความเมตตา กรุณา จิตสาธารณะ สมาธิ และทักษะการคิด แต่เมื่อศึกษาในรายละเอียดเพิ่มเติม พบว่าความตระหนักรู้ในตนเอง ความเมตตา กรุณา และจิตสาธารณะ ได้รับการอธิบายในลักษณะของผลสุดท้ายของการพัฒนาตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา ส่วนสมาธิและทักษะการคิดเป็นทั้งผลและกระบวนการในการพัฒนานักเรียนตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา ดังนั้นผู้วิจัยจึงนำตัวแปรความตระหนักรู้ในตนเอง ความเมตตา กรุณา และจิตสาธารณะมาเป็นคุณลักษณะในการพัฒนานักเรียน และประเมินประสิทธิผลของการทดลองใช้หลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา สำหรับสมาธิและทักษะการคิดเป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียน ซึ่งมีการวัดและประเมินในห้องเรียนเพื่อให้รู้พัฒนาการของนักเรียน เนื่องจากสมาธิและทักษะการคิดส่งผลต่อการเรียนรู้ การทำความเข้าใจ

การปรับเปลี่ยนพฤติกรรม เมื่อนักเรียนได้รับประสบการณ์หรือสิ่งเร้าที่พัฒนาให้เกิดคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ได้แก่ ความตระหนักรู้ในตนเอง ความเมตตากรุณาและจิตสาธารณะนั่นเอง

1.3 คุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา

ในการพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา ผู้วิจัยมุ่งเน้นพัฒนาคุณลักษณะ 3 ประการ กล่าวคือ ความตระหนักรู้ในตนเอง ความเมตตากรุณา และจิตสาธารณะ ซึ่งมีรายละเอียดในแต่ละคุณลักษณะดังนี้

1.3.1 ความตระหนักรู้ในตนเอง

การทำความเข้าใจกับการตระหนักรู้ในตนเอง ต้องทำความเข้าใจเกี่ยวกับความหมายของความตระหนักรู้ในตนเอง และปัจจัยที่มีผลต่อความตระหนักรู้ในตนเอง

1.3.1.1 ความหมายของความตระหนักรู้

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2542: online) ได้ให้ความหมายของคำว่าตระหนักรู้ว่าหมายถึง รู้ประจักษ์ชัด รู้ชัดแจ้ง

พจนานุกรมศัพท์ศึกษาศาสตร์ ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2551: 35) ได้ให้ความหมายของคำว่าความตระหนักรู้ว่าหมายถึง ภาวะความรู้ชัดเกี่ยวกับตนเอง ผู้อื่น และเหตุการณ์

พจนานุกรมทางจิตวิทยา (Dictionary of Psychology) (บุญสิริ สุวรรณเพ็ชร. 2538: 40) ได้ให้ความหมายของความตระหนักรู้ว่าหมายถึง ความรู้ การรู้ ความมีสติ ประสบการณ์ทางวัตถุหรือทางความคิดอย่างหนึ่ง

พจนานุกรมทางการศึกษา (Dictionary of Education) (Good. 1973: 54) ได้ให้ความหมายของความตระหนักรู้ว่าหมายถึง การกระทำที่แสดงว่าจำได้ การรับรู้ หรือมีความรู้ หรือมีความสำนึก

จันทน์ เกียรติโพธา (2542: 13) กล่าวว่า การตระหนักรู้ หมายถึง การได้รับรู้ และเกิดความสำนึก ความรู้สึก ต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่งโดยอาศัยระยะเวลา ประสบการณ์ หรือสภาวะแวดล้อมในสังคม ช่วยให้เกิดความตระหนัก

ความตระหนักรู้ของแต่ละบุคคลจะเกิดขึ้นได้ บุคคลนั้นจะต้องผ่านประสบการณ์หรือได้รับความรู้มาก่อน ดังนั้นการจัดการเรียนรู้ที่มุ่งให้นักเรียนเห็นความสำคัญ เกิดความรับผิดชอบ ผลที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้นั้นจะส่งผลให้นักเรียนเกิดความตระหนักรู้ต่อสิ่งนั้น

1.3.1.2 ความหมายของความตระหนักรู้ในตนเอง

เทอดศักดิ์ เดชคง (2545) กล่าวว่า ความตระหนักรู้ในตนเอง หมายถึง การมีสติรู้ในอารมณ์ เป็นความรู้ตัว เช่น รู้ว่ากำลังเดิน รู้ว่ากำลังโกรธ รู้ว่ากำลังทุกข์ การรู้ตัวนั้นต้องเป็นปัจจุบัน คือ รู้ตัวในขณะนั้น ๆ ไม่ใช่การคิดย้อนกลับหลังแล้วรู้ตัว โดยต้องบอกได้ด้วยภาษาอารมณ์ว่าอารมณ์

นี่คืออะไร สามารถบอกได้ว่ากำลังมีท่าทางกิริยาอาการอย่างไร เช่น ฉันกำลังโกรธ รวมถึงการรู้ถึงสาเหตุที่เกิดอารมณ์นั้น ๆ ขึ้นเพราะอะไร

โกลแมน (Goleman. 1998) กล่าวว่า ความตระหนักรู้ในตนเอง (Emotional Awareness) หมายถึง การตระหนักรู้ในความรู้สึกและอารมณ์ของตนว่าตั้งอยู่ในอารมณ์ใด เช่น อิจฉา ริษยา กลัว รัก เป็นการรู้โดยการสำรวจตนเอง รู้ถึงความเป็นไปได้ของตนเองต่อการตอบสนองต่อสิ่งเร้าต่าง ๆ รอบตัว และความพร้อมของตนเอง หรือที่เรียกว่าเป็นผู้มีสติ บุคคลพึงตระหนักรู้อารมณ์ของตนเองดังนี้

1. รู้ว่าตนเองรู้สึกอย่างไร และทำไมถึงรู้สึกเช่นนั้น
2. รู้เท่าทันผลกระทบที่เกิดขึ้นเนื่องจากอารมณ์นั้น ๆ
3. ตระหนักถึงความสัมพันธ์ระหว่างความรู้สึกในสิ่งที่คิด พูด และทำ
4. กำหนดสภาวะอารมณ์ให้เห็นตามสภาพการณ์ที่เกิดขึ้น ตั้งอยู่และดับไป

เมเยอร์และสโลเวย์ (Mayer; & Salovey. 1997) กล่าวว่า ความตระหนักรู้ในอารมณ์ตนเอง หมายถึง การสังเกตและรับรู้ว่าอารมณ์ของตนเองเป็นอย่างไร ทั้งในยามปกติและในยามอารมณ์ไม่ปกติ รู้ถึงลักษณะของอารมณ์ การแสดงออกตามอารมณ์ต่าง ๆ ตลอดจนผลย้อนกลับจากการเกิดอารมณ์ของตนตามความเป็นจริง

วิทเทิน และคาเมอร์อน (Whetten; & Cameron. 1991) กล่าวว่า ความตระหนักรู้ในตนเองเป็นการทำความเข้าใจ และเข้าใจความรู้สึกตนเอง รู้จุดเด่น จุดด้อยของตนเอง สามารถควบคุมและจัดการกับตนเองในด้านต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม

จากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับความตระหนักรู้ในตนเอง สรุปได้ว่า ความตระหนักรู้ในตนเอง เป็นการรับรู้ถึงอารมณ์ของตนเองว่าเป็นเช่นไรทั้งในยามที่มีอารมณ์ปกติ เป็นการระลึกรู้ อารมณ์ ความคิด การกระทำว่าทำอะไรอยู่ รู้ว่าตนเองกำลังรู้สึกอย่างไร มีความสามารถในการวิเคราะห์สาเหตุของอารมณ์ที่เกิดขึ้นว่าเป็นเพราะอะไร การแสดงออกทางอารมณ์และผลอันเนื่องมาจากอารมณ์นั้น ๆ ตลอดจนรู้ถึงความสามารถและรู้ถึงข้อจำกัดของตนเอง

1.3.1.3 ความสำคัญของความตระหนักรู้ในตนเอง

เรียม ศรีทอง (2542: 220) กล่าวว่า ความตระหนักรู้ในตนเองจะช่วยให้เกิดการเรียนรู้ในตนเอง นำไปสู่การพัฒนาสัมพันธภาพเชิงบวก จัดการสิ่งต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และวางเป้าหมายในชีวิตได้อย่างเหมาะสม

กฤษณทัต จริยาปยุกต์เลิศ และคณะ (2540: 19) กล่าวว่า ความตระหนักรู้ในตนเองนี้ เป็นความจำเป็นอย่างยิ่งที่บุคคลจะต้องทำความเข้าใจ และหาคำตอบว่าตรงส่วนไหนในความเป็น

ตนเองที่ยังไม่ตระหนัก ทั้งนี้การตระหนักในตนเองจะทำให้บุคคลได้เข้าใจในตนเอง และทำให้มนุษย์อยู่ในโลกนี้ได้อย่างมีความสุข

นันทนา ธรรมบุศย์ (2540: 19) กล่าวว่า การเข้าใจตนเองและการยอมรับในตนเองเป็นสิ่งสำคัญมากในการพัฒนาตน ผู้ที่ไม่รู้จักตนเองย่อมไม่อาจทราบได้ว่า ตนคือใคร ตนมีข้อดี ข้อบกพร่องอย่างไร ตนมีบทบาทหน้าที่ และความรับผิดชอบอะไรบ้าง ซึ่งจะเป็นอุปสรรคที่ขัดขวางไม่ให้คนเราก้าวไปสู่ความเจริญก้าวหน้า และความสำเร็จของชีวิต ตรงกันข้ามกับผู้รู้จักภาพของตนเองอย่างแท้จริง ย่อมสามารถกำหนดแนวทางของชีวิตให้อยู่ในทิศทางที่มีความหมายตามที่ต้องการได้ นอกจากนี้การรู้จักตนเองยังช่วยให้คนเรามองเห็นข้อบกพร่อง หรือจุดอ่อนของตนเอง โดยเฉพาะถ้าผู้้นั้นเป็นคนที่มีการยอมรับตนเองด้วยแล้ว ก็จะมีความเต็มใจมากยิ่งขึ้นที่จะปรับปรุงตน ให้มีความเจริญงอกงามในทุกด้าน

ความตระหนักรู้ในตนเอง เป็นเงื่อนไขที่สำคัญในการรับรู้เกี่ยวกับตนเอง ที่ส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม ความคิด ความรู้สึก เจตคติ ความสามารถ บทบาทของตนเองในแต่ละบุคคล ช่วยให้รู้ข้อดีข้อเสีย ข้อบกพร่อง ซึ่งจะเป็นแนวทางในการพัฒนา ปรับปรุง แก้ไขตนเอง ทำให้การอยู่ร่วมกันในสังคมเกิดความสงบสุขมากยิ่งขึ้น ลดความขัดแย้งระหว่างบุคคล สังคมก็จะเป็นสังคมที่สันติสุข

1.3.1.4 องค์ประกอบของความตระหนักรู้ในตนเอง

วินเทิน และคาเมรอน (Whetten; & Cameron. 1991) กล่าวว่า ความตระหนักรู้ในตนเองมีหลายด้าน ทั้งในด้านอารมณ์ ทศนคติ บุคลิกลักษณะ เป็นต้น แต่ในหลาย ๆ ด้านนั้นมีด้านที่จำเป็นต้องศึกษาและทำความเข้าใจอยู่ 4 ด้าน ซึ่งถือว่าเป็นแกนสำคัญของความตระหนักรู้ในตนเอง ได้แก่

1. ด้านค่านิยม
2. ด้านรูปแบบทางความคิด
3. ด้านการปรับตัว
4. ด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล

ทั้ง 4 ด้านนี้ถ้าได้มีการพัฒนาก็จะช่วยให้บุคคลรู้จักและเข้าใจตนเองมากขึ้น และดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างเหมาะสม โดยผู้วิจัยได้เสนอรายละเอียดพอสังเขปไว้ดังนี้

1. ด้านค่านิยม

ฟิธเธอร์ (Feather. 1975) ได้ให้ความหมายของค่านิยมโดยอ้างจากโรคิช (Rokeach) ซึ่งแยกให้เห็นว่าค่านิยมมี 2 ชนิดดังนี้ ค่านิยมเป็นความเชื่ออย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นแนวทางในการประพฤติ (Mode of Conduct) และเป็นเป้าหมายในการดำเนินชีวิต (End-state of Existence)

เป็นสิ่งที่ตนเองหรือสังคมเห็นดีเห็นชอบ สมควรที่จะยึดถือปฏิบัติมากกว่าวิธีปฏิบัติหรือเป้าหมายชีวิต
อย่างอื่น

จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับค่านิยมสรุปได้ว่า ค่านิยมเป็นสิ่งที่บุคคล
ยึดมั่นเป็นแนวคิด ความรู้สึก ความต้องการ เป็นแรงจูงใจ หรือสิ่งที่ช่วยกระตุ้นให้บุคคลสามารถ
ตัดสินใจเลือกแนวทางในการประพฤติปฏิบัติตน

ค่านิยมมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะพฤติกรรม
ที่บุคคลแสดงออกมาเนื่องจากสาเหตุปัจจัยบางอย่าง เช่น ความหิว ความสนใจ ความต้องการ ส่วน
ค่านิยมจะเป็นลักษณะของจิตใจที่ช่วยกำหนดทิศทางของพฤติกรรมนั้น ๆ ทั้งนี้บุคคลจะเลือกประพฤติ
ปฏิบัติตามค่านิยมที่ตนเองให้ความสำคัญมากกว่าค่านิยมอื่น

2. ด้านรูปแบบการคิด

ประสาธ อิศรปริดา (2538: 167) กล่าวว่า รูปแบบการคิดเป็นวิถีทางของแต่ละ
บุคคลในการที่จะรับสารข้อมูล การจัดระเบียบสารข้อมูล และกระบวนการประมวลผลจากข้อมูล
วิถีทางเหล่านี้เป็นลักษณะเฉพาะตัวที่แต่ละบุคคลมักจะกระทำเช่นนั้นในสถานการณ์ต่าง ๆ

จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการคิดข้างต้น สรุปได้ว่า รูปแบบ
การคิดเป็นกระบวนการทางการคิดที่บุคคลแต่ละคนใช้เป็นแนวทางในการรับรู้ แปลความและได้ตอบ
สารข้อมูลในสถานการณ์ต่าง ๆ ซึ่งทำให้แต่ละบุคคลแสดงพฤติกรรมออกมาแตกต่างกัน

วิทเทิน และคาเมรอน (Whetten; & Cameron. 1991) กล่าวว่า รูปแบบการคิด
เป็นวิธี หรือแบบแผนซึ่งแต่ละบุคคลใช้ในการรวบรวมข้อมูลข่าวสารและกระบวนการให้และรับข้อมูล
ข่าวสาร

3. ด้านการปรับตัว

สุภาพรณ โคตรจรัส (2522: 29) ได้กล่าวถึงการปรับตัวตามทฤษฎีของรอยส์
(Roy) ไว้ว่า การปรับตัว หมายถึง วิถีทางที่ต้องรักษาไว้ซึ่งความมั่นคงในชีวิตจากกิจกรรมที่เกิดขึ้น
เกิดจากการตอบสนองต่อสิ่งแวดล้อม หรือสิ่งเร้า ซึ่งแสดงออกมาในรูปของความต้องการพื้นฐานของ
มนุษย์ บุคคลจึงต้องมีการปรับตัวเพื่อรักษาความสมดุลของร่างกาย จิตใจ และสังคม

อรพินทร์ ชูชม และอัจฉรา สุขารมณ (2532: 6-7) กล่าวว่า การปรับตัว หมายถึง
การที่บุคคลสามารถปรับตัวให้เข้ากับตนเองและโลกภายนอกได้อย่างมีประสิทธิภาพและน่าพึงพอใจ
มีพฤติกรรมที่เหมาะสมกับสภาพสังคม มีความสามารถที่จะเผชิญและยอมรับความจริงของชีวิต

วรารมณ ตระกูลสุษดี (2544: 2) ได้กล่าวถึง การปรับตัว หมายถึง กระบวนการ
ที่บุคคลใช้ความพยายามในการปรับตนเอง เมื่อต้องเผชิญกับสภาพปัญหา ความอึดอัดใจ ความคับ-

ข้อใจ ความเครียด ความทุกข์ใจ ความวิตกกังวล ฯลฯ จนเป็นสภาพการณ์ที่บุคคลนั้น ๆ สามารถอยู่ในสภาพแวดล้อมได้อย่างมีความสุข

จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการปรับตัวข้างต้นสรุปได้ว่า การปรับตัวไปสู่การเปลี่ยนแปลง หมายถึง การที่บุคคลปรับกายและใจให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม สิ่งเร้า หรือสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างมีความสุข และยอมรับหรือรับผิชอบผลที่ตามมาจากการกระทำของตนเอง

บุคคลที่ปรับตัวได้นั้น จะประกอบไปด้วยลักษณะที่แสดงออกถึงความเชื่อมั่นในตนเอง ความเป็นตัวของตนเอง เห็นคุณค่าของตนเอง ความเป็นอิสระ เป็นที่ยอมรับของกลุ่ม มีความมั่นคงทางอารมณ์ และแสดงออกอย่างเหมาะสมกับกาลเทศะ

4. ด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล

การที่มนุษย์อยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข ก็เพราะทุกฝ่ายต่างก็ปฏิบัติต่อกันเป็นอย่างดี นอกจากนั้นการปฏิบัติต่อกันต้องเป็นที่ยอมรับและสอดคล้องกับความต้องการของตนเอง และสอดคล้องกับวัฒนธรรมของตนด้วย สิ่งที่สำคัญคือทุกฝ่ายต้องปฏิบัติต่อกันด้วยความจริงใจ การกระทำซึ่งกันและกันด้วยการนี้เรียกว่า พฤติกรรมความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ซุทซ์ (Schut. 1966) ได้ศึกษาค้นคว้าลักษณะของความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและเสนอทฤษฎีโดยใช้ชื่อว่า ทฤษฎีพื้นฐานความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ซึ่งมีใจความว่า การที่บุคคลจะมีความสัมพันธ์กันในลักษณะใดนั้นขึ้นอยู่กับความต้องการพื้นฐาน 3 ประการ ได้แก่

ประการที่ 1 การร่วมประสานสัมพันธ์ (inclusion) เป็นพฤติกรรมที่แสดงออกเนื่องจากความต้องการเกี่ยวกับการรวมตัวของบุคคล

ประการที่ 2 การควบคุม (control) เป็นพฤติกรรมที่แสดงออกอันเนื่องมาจากความต้องการเกี่ยวกับอำนาจหน้าที่ และเป็นการใช้อิทธิพลผลักดันผู้อื่น พฤติกรรมการควบคุมมักเกิดขึ้นหลังจากเกิดปัญหาในการรวมตัวของบุคคล สำหรับบุคคลที่ประสบความสำเร็จ พฤติกรรมจะแสดงออกด้วยความพอใจ คือ การใช้อำนาจในการควบคุมโดยที่ไม่มีความขัดแย้งเกิดขึ้น

ประการที่ 3 ความรักใคร่ผูกพัน (affection) เป็นพฤติกรรมที่เกิดขึ้นทั้งภายในและภายนอก การแสดงออกซึ่งความรักใคร่ผูกพันอาจมาจากความต้องการทางด้านอารมณ์ ได้แก่ ความใกล้ชิดสนิทสนม ความรักและความเกลียด การแสดงออกในความรักใคร่นั้นตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่งอารมณ์ สำหรับบุคคลที่ประสบความสำเร็จนั้น พฤติกรรมทางด้านความรักใคร่ผูกพันจะดำเนินไปอย่างมีอุปสรรค มีแต่ความสบายใจในการมีความสัมพันธ์กับคนอื่น แม้แต่ในเรื่องของอารมณ์ก็เช่นเดียวกัน บุคคลเหล่านี้จะตระหนักว่าตนเป็นคนที่น่ารักน่าคบหา เป็นผู้ร่วมงานได้ มีความมั่นใจในตนเอง

เมื่อบุคคลมีความสัมพันธ์กันแต่ละคนก็จะแสดงพฤติกรรมและความต้องการเฉพาะตนซึ่งพัฒนาขึ้นมาจากการได้รับการตอบสนองความต้องการในวัยเด็ก ซึ่งพฤติกรรมและความต้องการที่แสดงออกมานั้นสามารถจัดเป็นรูปแบบที่บุคคลพยายามปรับตัวเข้าหากันได้ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. พยายามปรับปรุงตัวเข้าหากันโดยแสดงความรู้สึกที่ต้องการ บุคคลจะพยายามแสดงความรู้สึกที่เป็นความต้องการ ถ้าอีกบุคคลมีความต้องการที่คล้ายกัน อาจจะมีความสัมพันธ์ต่อกันได้

2. พยายามปรับตัวเข้าหากันโดยฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดเป็นผู้เริ่มในการเข้าร่วมกิจกรรมก่อน ในการนี้ฝ่ายหนึ่งจะแสดงความต้องการของตน ถ้าอีกฝ่ายไม่ตอบสนอง ความสัมพันธ์ที่ดี ก็จะไม่เกิดขึ้น

3. การปรับตัวโดยการแลกเปลี่ยน ความต้องการที่เกี่ยวกับพฤติกรรมที่มีลักษณะที่เข้ากันได้ของซึ่งกันและกัน ทั้งนี้โดยการแสดงความต้องการดังกล่าวให้อีกคนหนึ่งทราบ ในกรณีนี้ความพอใจของสมาชิกไม่ตรงกันหรือบุคคลไม่สามารถแสดงความต้องการเกี่ยวกับพฤติกรรมที่ตนเองพอใจให้ผู้อื่นทราบได้แล้ว บุคคลทั้งสองฝ่ายยอมเข้ากันไม่ได้

จากลักษณะดังกล่าวจะเห็นได้ว่า ความสัมพันธ์ของบุคคลในสังคมหรือสถาบันอาจมีลักษณะที่เข้ากันได้ หรือเข้ากันไม่ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับบุคคลที่สัมพันธ์กันตามลักษณะในการแสดงออกนั้น ๆ

ความตระหนักรู้ในตนเอง เป็นคุณลักษณะตามแนวคิดจิตปัญญาศึกษาที่มีความสำคัญที่จะส่งผลให้เกิดการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม ความคิด ความรู้สึก เป็นไปตามความต้องการของสังคม ระลึก รู้ สามารถควบคุมอารมณ์ เลือกปฏิบัติได้อย่างเหมาะสมและถูกต้อง เมื่อนักเรียนสามารถปรับเปลี่ยนตนเอง ควบคุมตนเอง การกระทำที่จะทำให้เกิดความขัดแย้ง ความรุนแรง ก็จะลดน้อยลง ประกอบกับถ้านักเรียนมีความเมตตา รู้จักการให้อภัย มีจิตสำนึกที่ดีต่อส่วนรวมเห็นประโยชน์ของส่วนรวมเป็นที่ตั้ง ไม่มีความเห็นแก่ตัว นักเรียนก็จะมีภูมิคุ้มกันที่ดี ไม่ปฏิบัติตนในทางที่จะสร้างความเดือดร้อนให้กับสังคม เลือกและตัดสินใจปฏิบัติได้อย่างเหมาะสม นักเรียนก็จะไม่ตกเป็นเครื่องมือของการใช้ความรุนแรงในอนาคต

จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับความตระหนักรู้ในตนเอง สามารถสังเคราะห์พฤติกรรมที่แสดงคุณลักษณะความตระหนักรู้ในตนเองแยกเป็นด้าน ๆ ได้ดังตาราง 2

ตาราง 2 สังเคราะห์ความหมายที่แสดงคุณลักษณะความตระหนักรู้ในตนเอง

องค์ประกอบของ	ความหมาย
ความตระหนักรู้ในตนเอง	
ด้านค่านิยม	- การตัดสินใจเลือกปฏิบัติตนให้สอดคล้องกับค่านิยม ความเชื่อ จริยธรรมอันดีงามของสังคม
ด้านรูปแบบการคิด	- การแก้ไขสถานการณ์ด้วยรูปแบบวิธีการที่เหมาะสม - การให้เหตุผลในการแสดงพฤติกรรมในการตอบสนองต่อสิ่งเร้า
ด้านการปรับตัว	- การปรับพฤติกรรมของตนเอง เมื่อเจอสถานการณ์ที่ตนรู้สึกไม่พอใจ ได้อย่างเหมาะสม - การยอมรับในพฤติกรรมที่ตนเคยปฏิบัติ และพร้อมที่จะปรับพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม
ด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล	- การแสดงพฤติกรรมได้อย่างเหมาะสมตามกาลเทศะ

จากตาราง 2 สามารถสรุปพฤติกรรมตามองค์ประกอบของความตระหนักรู้ในตนเองตามแนวคิดของวินเท็น และคาเมรอน (Whetten; & Cameron. 1991) ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้ ด้านค่านิยม หมายถึง การตัดสินใจเลือกปฏิบัติตนให้สอดคล้องกับค่านิยม ความเชื่อ จริยธรรมอันดีงามของสังคม ด้านรูปแบบการคิด หมายถึง การแก้ไขสถานการณ์ด้วยรูปแบบและวิธีการที่เหมาะสม พร้อมทั้งให้เหตุผลในการแสดงพฤติกรรมในการตอบสนองต่อสิ่งเร้า ด้านการปรับตัว หมายถึง การปรับพฤติกรรมของตนเอง เมื่อเจอสถานการณ์ที่ตนรู้สึกไม่พอใจได้อย่างเหมาะสม และยอมรับในพฤติกรรมที่ตนได้เคยปฏิบัติ และพร้อมที่จะปรับพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม และด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล หมายถึงการแสดงพฤติกรรมได้อย่างเหมาะสมตามกาลเทศะ

1.3.2 ความเมตตากรุณา

ความเมตตากรุณานั้น มีผู้ให้ความหมายไว้ต่างกัน ทั้งในด้านพุทธศาสนาและสังคมศาสตร์ โดยแยกคำเมตตาและกรุณาออกจากกัน และให้ความหมายไว้ดังนี้

1.3.2.1 ความหมายของความเมตตา

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2542) ได้ให้ความหมายของเมตตาไว้ว่า เมตตา หมายถึง ความรักและเอ็นดู ความปรารถนาจะให้อื่นได้สุข เป็นข้อ 1 ในพรหมวิหาร 4 คือ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา. (ป)

พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม ซึ่งเขียนโดยพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) (2551: 324) ได้ให้ความหมายของคำว่าเมตตาไว้ว่า เมตตา หมายถึง ความรักปรารถนาดี อยากให้เขามีความสุข มีจิตอันแผ่ไมตรีและคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์ สัตว์ทั่วหน้า

ประมวลศัพท์ 6 ศาสนา ซึ่งเขียนโดยปิ่น มุทุกันต์ (2534: 253) ได้ให้ความหมายของคำว่าเมตตาไว้ว่า เมตตา หมายถึง ความปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุข

สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาปรินายก (พระราชวรมุณี) (ม.ป.ป.: ออนไลน์) เมตตา ความรักที่จะให้เป็นสุข ตรงข้ามกับความเกลียดที่จะให้เป็นทุกข์ เมตตาเป็นเครื่องปลูกอภัยอาศัย อื้ออاری ทำให้มีความหนักแน่นในอารมณ์ไม่ร้อนวู่วาม เป็นเหตุให้เกิดความเป็นมิตร ไม่เป็นศัตรู ไม่เบียดเบียนใคร แม้สัตว์ที่เล็กเพียงไหน ให้เดือดร้อนทรมานด้วยความเกลียด โกรธ หรือสนุกก็ตาม

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) (2535) ได้กล่าวว่า เมตตา คือ ความรักใคร่ปรารถนาให้ผู้อื่นเป็นสุข กรุณา คือ ความสงสาร คิดจะช่วยให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ ความปรารถนาที่จะให้ผู้อื่นได้รับความสุข สามารถแสดงออกได้โดยการช่วยเหลือ การกระทำ หรือวาจา รวมถึงการไม่คิดร้ายต่อผู้อื่นด้วย

กรมวิชาการ (2528: 75) ได้ให้ความหมายของเมตตาว่าเป็นความปรารถนาให้ผู้อื่นเป็นสุข เมื่อตนมีความสุขแล้วก็อยากให้ผู้อื่นมีความสุขบ้าง คุณธรรมข้อนี้เป็นเหตุให้มนุษย์รักใคร่ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เป็นความรักที่บริสุทธิ์ไม่เจือปนด้วยราคะ เป็นความรักที่ประกอบด้วยไมตรีจิต คิดอยากให้ผู้อื่นมีความสุขสำราญ เช่น ความรักของบิดามารดาที่มีต่อบุตรธิดา เป็นต้น

1.3.2.2 ความหมายของกรุณา

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2542: online) ได้ให้ความหมายของกรุณาไว้ว่า กรุณา หมายถึง ความสงสารคิดจะช่วยให้พ้นทุกข์ เป็น 1 ในพรหมวิหาร 4 คือ เมตตา กรุณา มุติตา อุเบกขา; ใช้ประกอบหน้ากริยาแสดงความขอร้องอย่างสุภาพ เช่น กรุณาส่ง; ใช้ร่วมกับคำ พระ เป็นสรรพนามสำหรับพระเจ้าแผ่นดิน เช่น กราบบังคมทูลพระกรุณา. (ป)

พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม ซึ่งเขียนโดยพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) (2551: 7) ได้ให้ความหมายของคำว่ากรุณาไว้ว่า กรุณา หมายถึง ความสงสาร คิดจะช่วยให้พ้นทุกข์ ความหวั่นใจ เมื่อเห็นผู้อื่นมีทุกข์ คิดหาทางช่วยเหลือปลดปล่อยทุกข์ของเขา

ประมวลศัพท์ 6 ศาสนา ซึ่งเขียนโดยปิ่น มุทุกันต์ (2534: 253) ได้ให้ความหมายของคำว่ากรุณาไว้ว่า กรุณา หมายถึง ความรู้สึกสงสาร อยากให้เขาพ้นทุกข์เมื่อเห็นผู้อื่นตกทุกข์

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) (2535) กล่าวว่า กรุณา คือ ความสงสาร คิดจะช่วยให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ ความปรารถนาที่จะให้ผู้อื่นได้รับความสุข สามารถแสดงออกได้โดยการช่วยเหลือ การกระทำ หรือวาจา รวมถึงการไม่คิดร้ายต่อผู้อื่นด้วย

จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับความเมตตาและกรุณา สรุปได้ว่า ความเมตตากรุณา หมายถึง ความรัก ความปรารถนาให้ผู้อื่นเป็นสุขทั้งกายและใจ เป็นความรู้สึกที่เกิดจากความสงสาร ความต้องการให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ อยากช่วยเหลือผู้อื่น ไม่เบียดเบียนผู้อื่น เสียสละให้อภัย และสุภาพอ่อนโยน

1.3.2.3 ความสำคัญของความเมตตากรุณา

นิรมล เสริฐศรี (2550: 26-27) กล่าวว่า ความเมตตากรุณานั้นเป็นสิ่งสำคัญยิ่งต่อความสันติสุขของสังคม จะต้องปลูกฝังคุณธรรมเช่นนี้ให้เกิดขึ้นในหัวใจของคนไทยทุกคน จะต้องช่วยกันทั้งสถานศึกษาและชุมชน ต้องดำเนินการตั้งแต่เยาว์วัยเพื่อให้เกิดเป็นอุปนิสัย การที่จะเกิดลักษณะนิสัยหรืออุปนิสัยได้นั้น จะต้องเกิดทั้งความเข้าใจในความคิดรวบยอดเกี่ยวกับความเมตตา กรุณา จะต้อง มีทัศนคติที่ดีต่อความเมตตากรุณาและด้วยการปฏิบัติจริงด้วย หากจะกล่าวถึงความเมตตากรุณาเพียงอย่างเดียว ย่อมไม่สามารถปลูกฝังความเมตตาลงในหัวใจคนได้ ต้องปฏิบัติจริงจึงจะสามารถทำให้คนเกิดความเมตตากรุณาขึ้นในจิตใจได้ อันจะนำไปสู่การสร้างสันติสุขในสังคม

สายไหม ศรีโกศา (2549: 11) กล่าวว่า ความเมตตากรุณา เป็นหลักธรรมให้คนเรานำมาประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ถูกต้องดีงาม มีความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น มีความปรารถนาดีต่อกัน และทำให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข

วนิดา ขำเขียว (2545: 15) กล่าวว่า ผู้ที่มีเมตตาเป็นผู้ปฏิบัติธรรมพื้นฐานที่นำไปสู่การละการยึดถือในตัวตน อันเป็นหนทางที่สำคัญที่จะนำไปสู่การหลุดพ้นจากวัฏสงสารและในขณะเดียวกันถ้าแต่ละคนสร้างเมตตาธรรมให้เกิดขึ้นในจิตใจแล้ว สันติภาพย่อมเกิดขึ้นได้อย่างแน่นอน

พระราชสุทธานมมงคล (2544: 249) กล่าวว่า เมตตาทำให้เกิด 1) เข้าใจกัน 2) ทำให้เห็นใจกันได้ 3) ทำให้พึ่งพากันได้

พิน ดอกบัว (2542: 297) กล่าวว่า หากทุกคนมีเมตตาต่อกัน การล่งละเมิดศีล 5 ก็จะไม่เกิดขึ้น กล่าวคือเมื่อมีเมตตาปรารถนาต่อผู้อื่นหรือสัตว์อื่น เมื่อมีเมตตาก็จะไม่ลักไม่โกงทรัพย์สินของผู้อื่น เพราะจะทำให้เขาเดือดร้อน เมื่อมีเมตตาก็จะไม่แย่งคู่ครองของผู้อื่น เพราะเป็นการทำลายเกียรติของผู้อื่น เมื่อมีเมตตาก็จะไม่หลอกลวง ไม่ใส่ร้ายทำให้ผู้อื่นเข้าใจผิด เมื่อมีเมตตาก็จะไม่ค้าฝิ่นหรือเฮโรอีน ยาบ้าให้แก่ใครเพราะจะทำให้คนอื่นเดือดร้อน เพราะฉะนั้นเมตตาจึงเป็นรากฐานของธรรมทั้งหลาย คนเมื่อมีเมตตาก็ย่อมปรารถนาดีซึ่งกันและกันจึงไม่เบียดเบียนทำร้ายกันในทุกรูปแบบ เมื่อคนเราไม่เบียดเบียนทำร้ายกันสังคมก็จะสงบสุข

จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับความสำคัญข้างต้น สรุปได้ว่า เมตตากรุณา เป็นหลักธรรมพื้นฐานที่สำคัญที่ควรพัฒนาให้เกิดขึ้นในทุกคน เพราะเมื่อมีความเมตตากรุณา ก็จะทำให้

ให้การประพฤติปฏิบัติอยู่บนความเข้าใจ เห็นใจ และเป็นมิตร การจะสร้างความเมตตากรุณาให้เกิดขึ้นในคน จะต้องสร้างความคิดรวบยอดเกี่ยวกับความเมตตากรุณาให้เกิดขึ้นในคน และในขณะเดียวกันก็ให้คนเหล่านั้นได้ฝึกปฏิบัติในสิ่งที่สอดคล้องกับคุณธรรมความเมตตากรุณา ก็จะทำให้ความเมตตากรุณาเกิดขึ้นในจิตใจของคนได้ ทำยที่สุดสังคมก็จะมีแต่ความสงบสุข

1.3.2.4 พฤติกรรมที่แสดงคุณลักษณะความเมตตากรุณา

พฤติกรรมของผู้ที่มีคุณลักษณะความเมตตากรุณา สามารถแสดงออกในลักษณะต่าง ๆ ได้ดังนี้กรมวิชาการ (2528: 75-81)

1. ไม่ประทุษร้ายต่อชีวิตของคนและสัตว์ หมายถึง การไม่ทำร้ายคนและสัตว์ให้ได้รับความเจ็บปวด หรือได้รับอันตรายถึงชีวิต ไม่ทรมานสัตว์ ไม่ฆ่าสัตว์โดยไม่มีประโยชน์
2. ให้ความคุ้มครองช่วยเหลือผู้ที่อ่อนแอกว่า ผู้ที่มีกำลังแข็งแรงกว่าควรให้ความคุ้มครองและช่วยเหลือผู้ที่อ่อนแอในการดำเนินชีวิต เช่น การช่วยยกของให้คนชรา การเสียสละที่นั่งให้คนพิการ
3. แบ่งปันสิ่งของเครื่องใช้ และอาหารให้แก่ผู้ที่สมควรได้รับการแบ่งปัน ได้แก่ คนที่มีความเป็นอยู่ขัดสน แร้นแค้น คนประสบภัยพิบัติต่าง ๆ และสัตว์เลี้ยง
4. ให้กำลังใจและความช่วยเหลือผู้ที่กำลังตกทุกข์ได้ ไม่ซ้ำเติม เยาะเย้ย สมน้ำหน้าผู้ที่มิทุกข์ ควรแสดงความเสียใจ ปลอบใจ ปลอบขวัญ ให้คลายทุกข์คลายความเศร้าโศกเสียใจ
5. ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ได้แก่ ไม่ทำให้ผู้อื่นหมดเปลืองเงินทอง หมดความสุข เกิดความเดือดร้อนรำคาญ
6. ช่วยประกอบกิจการของส่วนรวม ได้แก่ การสละแรงงานและทรัพย์สิน เพื่อทำความเจริญหรือร่วมกิจกรรมกับผู้อื่น
7. ให้อภัยผู้อื่น เมื่อผู้ใดทำอะไรล่วงเกินเรา จะโดยตั้งใจหรือไม่ก็ตาม เราไม่ผูกใจเจ็บ คิดพยาบาท อาฆาต จองเวร หรือหาทางแก้แค้น
8. สุภาพอ่อนโยน ได้แก่ การแต่งกายสุภาพ มีความอ่อนน้อม วาจาสื่อหวาน ถือเป็นการแสดงความเมตตาอย่างหนึ่ง กล่าวคือ กายสุภาพและวาจาสื่อหวานย่อมไม่เป็นที่รำคาญแก่ผู้พบเห็น
9. ไม่ยอมรับส่วนแบ่งในสิ่งที่ตนมีอยู่แล้วและไม่จำเป็น สละสิทธิในส่วนของตนให้แก่ผู้ที่ขาดแคลนและมีความจำเป็นกว่า

เจริญ ไวรวัจนกุล (2531: 208-209) กล่าวว่า การแสดงพฤติกรรมที่บ่งชี้ถึงการมีความเมตตากรุณามีลักษณะดังนี้

1. ไม่ยอมรับส่วนแบ่งในสิ่งที่ตนมีอยู่แล้วและไม่จำเป็น
 2. เสียสละในส่วนของตนให้กับผู้ที่ขาดแคลน และมีความจำเป็นกว่า
 3. เลือกรับฟังในคำพูดที่ก่อให้เกิดไมตรี
 4. เสนอตัวช่วยเหลือแนะนำทบทวนให้แก่ผู้ที่ยังไม่เข้าใจ
 5. แสดงความยินดีในความสุข ความสำเร็จของผู้อื่น
 6. ให้เพื่อนหยิบยืมหนังสือเครื่องเขียนเมื่อตนไม่จำเป็นต้องใช้
 7. ไม่รังแกสัตว์หรือเพื่อน
 8. พูดสุภาพอ่อนโยนต่อบุคคลทั่วไป
 9. แสดงความเคารพนอบน้อม
 10. แบ่งปันสิ่งของเครื่องใช้แก่ผู้อื่นตามกำลังของตน
 11. พูดปลอบโยนเมื่อผู้อื่นมีทุกข์
 12. ช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่น
 13. ไกล่เกลี่ยความแตกแยกในหมู่คณะ
 14. ไม่นำเอาคำพูดที่ไม่ดีจากคนอื่นมาเล่าให้เพื่อนฟัง
 15. แสดงความเป็นเพื่อน
 16. แนะนำอธิบายคนอื่น ๆ ในการเรียน และการปฏิบัติตน
 17. พูดจาเป็นการให้กำลังใจแก่เพื่อน
 18. ลงมือช่วยเหลือเพื่อนเมื่อได้รับการขอร้อง
 19. เมื่อทำงานร่วมกันก็รับผิดชอบและช่วยกันแก้ไขร่วมกัน
 20. ไม่นำเอาผลงานของผู้อื่นมาเป็นผลงานของตนเอง
 21. บำเพ็ญประโยชน์ต่อส่วนรวม
 22. พูดชักชวนผู้อื่นให้ปฏิบัติเพื่อส่วนรวม
 23. พูดมีเหตุผล
 24. เมื่อทำงานเป็นกลุ่มก็นำผลงานของกลุ่มมาเป็นผลงานของตน
 25. ไม่พูดจาให้กลุ่มหมดกำลังใจในการทำงาน
 26. ไม่นำของส่วนรวมมาใช้ประโยชน์ส่วนตัว
 27. ร่วมลงมือช่วยกลุ่มแก้ปัญหาต่าง ๆ โดยตลอด
 28. เลือกพูดแต่ในสิ่งที่ดีงามของสมาชิกแต่ละคนในกลุ่ม
- สนวน ลีโทขวลิต (2528: 6) ได้กล่าวว่าพฤติกรรมที่แสดงถึงความเมตตากรุณา

ทั้งปวง

1. ไม่ฆ่า หรือข่มเหงรังแก ตลอดจนทำร้ายด้วยลักษณะต่าง ๆ ต่อมมนุษย์และสัตว์
2. ให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่นด้วยความยินดี
3. ไม่ข่มขู่ คุกคาม ไล่ยดสี พุดจาด้วยความกิริวโกรธเคียดแค้น
4. ไม่เบียดเบียนผู้อื่นให้เดือดร้อน
5. เสียสละทรัพย์สินส่วนตนให้กับผู้ที่ขาดแคลนและมีความจำเป็นกว่า
6. แสดงความสนใจและพูดให้กำลังใจเมื่อผู้อื่นประสบความทุกข์
7. แนะนำและช่วยเหลือผู้อื่นด้วยความปรารถนาดี
8. แสดงอาการต่อผู้อื่นด้วยความสุภาพนุ่มนวล พุดจาไพเราะ
9. สนับสนุนผู้อื่นให้บริจจาคทาน
10. เป็นมิตรแท้ของผู้อื่น แม้ว่าเขาจะคิดร้ายแก่ตน
11. ให้อภัยเมื่อมีผู้อื่นทำให้ตนเดือดร้อน
12. มีความรักและเคารพในสิทธิของผู้อื่น
13. มีความสามัคคีในหมู่คณะ
14. บำเพ็ญประโยชน์ต่อส่วนรวม

จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมที่แสดงคุณลักษณะความเมตตา กรุณา ข้างต้นสรุปได้ว่า ผู้ที่มีความเมตตา กรุณา คือ ผู้ที่ ชอบช่วยเหลือผู้อื่น ไม่เบียดเบียนผู้อื่น เสียสละและให้อภัย และสุภาพอ่อนโยน แสดงรายละเอียดดังตาราง 3

ตาราง 3 วิเคราะห์ความหมายของคุณลักษณะความมีเมตตากรุณา

กรรมวิชาการ	เจริญ ไวรวัจนกุล	สนวน ลีโทชวลิต	ความหมาย
- ให้อภัยการคุมครอง ช่วยเหลือผู้ที่อ่อนแอ	- เสนอตัวช่วยเหลือ แนะนำ ทบทวน	- ให้ความช่วยเหลือ เกื้อกูล	- ชอบช่วยเหลือผู้อื่น
- ให้อภัยกำลังใจและความ ช่วยเหลือผู้ที่กำลังตก ทุกข์	- ให้อภัยหยาบคายหนังสือ เครื่องเขียน	- แสดงความสนใจและ พูดให้อภัยกำลังใจ	
- ช่วยประกอบกิจการ ของส่วนรวม	- ช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่น - ใกล้เคียงความแตกแยก - แนะนำ อธิบายคนอื่น ๆ ในการเรียนและปฏิบัติตน - พูดจาเป็นการให้ กำลังใจแก่เพื่อน - ลงมือช่วยเหลือเพื่อน เมื่อได้รับการขอร้อง - บำเพ็ญประโยชน์ต่อ ส่วนรวม - พูดชักชวนผู้อื่นให้ ปฏิบัติเพื่อส่วนรวม - ร่วมลงมือช่วยเหลือ กลุ่มแก้ปัญหาต่าง ๆ	- แนะนำและช่วยเหลือ ผู้อื่น - สนับสนุนผู้อื่นให้ บริจาคทาน	
- ไม่ประทุษร้ายต่อกัน และสัตว์	- ไม่รังแกสัตว์หรือเพื่อน - ไม่นำเอาคำพูดที่ไม่ดี จากคนอื่นมาเล่าให้ฟัง - ไม่นำเอาผลงาน ของผู้อื่นมาเป็นผลงาน ของตน	- ไม่ฆ่า หรือข่มเหงรังแก - ไม่ข่มขู่ ดูหมิ่น เสียดสี - ไม่เบียดเบียนผู้อื่นให้ เดือดร้อน - มีความรักและเคารพใน สิทธิของผู้อื่น	- ไม่เบียดเบียน ตนเองและผู้อื่น

ตาราง 3 (ต่อ)

กรรมวิชาการ	เจริญ ไวรวัจนกุล	สนวน ลีโทชลิต	ความหมาย
	- ไม่พูดจาให้กลุ่มหมดกำลังใจ		
	- ไม่นำของส่วนรวมมาใช้ประโยชน์ส่วนตัว		
- แบ่งปันสิ่งของเครื่องใช้และอาหาร	- ไม่ยอมรับส่วนแบ่งในสิ่งที่ตนมีอยู่แล้วและไม่จำเป็น	- เสียสละทรัพย์สินส่วนตัว	- เสียสละและให้อภัย
- ให้อภัยผู้อื่น เมื่อถูกล่วงเกิน	จำเป็น	- เป็นมิตรแท้ของผู้อื่น แม้ว่าเขาจะคิดร้าย	
- ไม่ยอมรับส่วนแบ่งในสิ่งที่ตนมีอยู่แล้วและไม่จำเป็น	- เสียสละส่วนแบ่งของตนให้กับผู้ที่คลาดแคลน	- ให้อภัยเมื่อผู้อื่นทำให้ตนเดือดร้อน	
- สุภาพอ่อนโยน	- แบ่งปันสิ่งของเครื่องใช้จำเป็น	- บำเพ็ญประโยชน์ต่อส่วนรวม	
	- แสดงความยินดีในความสุขของผู้อื่น	- แสดงอาการต่อผู้อื่นด้วยความสุภาพ	- สุภาพอ่อนโยน
	- พุดสุภาพอ่อนโยน		
	- แสดงความเคารพนอบน้อม		
	- พุดจาปลอบโยนเมื่อผู้อื่นมีทุกข์		
	- เลิกพูดแต่สิ่งที่ดีงาม		

คุณลักษณะความเมตตากรุณา เป็นคุณลักษณะพื้นฐานในการอยู่ร่วมกันในสังคม เพื่อให้สังคมมีความสุข การพัฒนาคุณลักษณะความเมตตากรุณาตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา ถือได้ว่าเป็นมีความสำคัญในการพัฒนานักเรียนให้สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมโดยปราศจากความรุนแรง เพราะการรู้จักช่วยเหลือผู้อื่น ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เสียสละและให้อภัย และสุภาพอ่อนโยน

1.3.3 จิตสาธารณะ

จิตสาธารณะมีความสำคัญสำหรับสังคม ช่วยให้การอยู่ร่วมกันในสังคมมีความสุข ซึ่งคุณลักษณะหนึ่งที่จะทำให้เกิดคุณลักษณะจิตสาธารณะ คือ จิตอาสา ซึ่งมีลักษณะดังนี้

จิตอาสา เป็นพลังแห่งความดี การช่วยเหลือโดยไม่หวังผลตอบแทน รู้ตนว่ากำลังทำสิ่งที่มีคุณค่าต่อผู้อื่นหรือประโยชน์ส่วนรวม เป็นการดึงความดีของมนุษย์ออกมา ด้วยหลักการอันดีงาม จนก่อให้เกิดพลังแห่งความเปลี่ยนแปลงที่ยิ่งใหญ่ (วิชัย วงษ์ใหญ่. 2552)

พระไพศาล วิสาโล (2550: ออนไลน์) กล่าวว่า จิตอาสา หมายถึง จิตที่เปี่ยมบุญ จิตที่พร้อมจะสละเวลา แรงกาย สติปัญญาเพื่อสาธารณชน และอาสาสมัคร (volunteer) เป็นการสมัครใจทำงานใด ๆ โดยไม่หวังผลตอบแทน การเลือกกระทำการต่าง ๆ ที่เห็นว่า เป็นสิ่งที่ควรกระทำและเป็นความรับผิดชอบต่อสังคมและไม่หวังสิ่งตอบแทน ผู้ที่มีจิตอาสาจะต้องเป็นผู้ที่เปิดใจ (open mind) ยอมรับผู้อื่น หรือยอมรับความผิดพลาดที่จะเกิดขึ้น เรียนรู้ (learn) การเป็นอาสาสมัคร ซึ่งไม่ได้เป็นการให้ฝ่ายเดียว เป็นการเรียนรู้ร่วมกันอย่างไม่เห็นแก่ตัว (unselfishly) มีความรักและเมตตาตามอบให้ผู้อื่น ตามความปรารถนา (need) และความต้องการของผู้อื่น อาสาสมัครควรใส่ใจค้นหาความปรารถนาและตอบสนองความปรารถนาอื่น เสียสละเวลา (time) ของตนเอง ซึ่งไม่จำเป็นต้องเป็นระยะเวลายาวนาน เน้นความใส่ใจ ความพยายาม (effort) เป็นความพยายามที่จะเรียนรู้แก้ปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ โดยใช้พลังชีวิต (energy) ซึ่งเป็นพลังทางจิตใจที่สื่อให้รู้ว่าการกระทำเหล่านั้นเป็นการกระทำที่เกิดจากความสมัครใจและเต็มใจ และผลสำเร็จของผู้มีจิตอาสา (result) คือ ความสุขใจและประสบการณ์ที่ได้เรียนรู้ร่วมกัน

จากความหมายของจิตอาสาข้างต้นแสดงให้เห็นว่าจิตอาสาเป็นคุณลักษณะทางด้านจิตใจที่มีความสำคัญและควรที่จะสร้างให้เกิดขึ้นในคนทุกคน เป็นคุณลักษณะที่เป็นส่วนหนึ่งของจิตสาธารณะ ซึ่งปัจจุบันมีหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนพยายามที่จะพัฒนาเด็กและเยาวชนให้มีคุณลักษณะดังกล่าว สำหรับจิตสาธารณะนั้น ผู้วิจัยขอเสนอรายละเอียดดังนี้

1.3.3.1 ความหมายของจิตสาธารณะ

จิตสาธารณะเป็นคำศัพท์ที่เริ่มมีการใช้เมื่อไม่นานมานี้เอง และมีผู้เรียกคำนี้แตกต่างกันไป เช่น จิตสำนึกสาธารณะ จิตสำนึกต่อส่วนรวม จิตสำนึกทางสังคม ความสำนึกทางสังคม รวมไปถึงคำที่เกี่ยวข้องกัน เช่น การเห็นประโยชน์ส่วนรวม เป็นต้น ซึ่งคำเหล่านี้มีความหมายใกล้เคียงกัน ดังนี้

สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ (2542: 14) ได้ให้ความหมายจิตสาธารณะว่าเป็นการรู้จักเอาใจใส่เป็นธุระ และเข้าร่วมในเรื่องของส่วนรวมที่เป็นประโยชน์ต่อชาติ

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2543: 17) ได้ให้ความหมายของจิตสาธารณะว่า หมายถึง ความคิดที่ไม่เห็นแก่ตัว มีความปรารถนาที่จะช่วยเหลือ ช่วยแก้ปัญหาให้แก่ผู้อื่นหรือสังคม พยายามหาโอกาสที่จะช่วยเหลืออย่างจริงจังและมองโลกในแง่ดีบนพื้นฐานของความเป็นจริง

บุญสม หรรษาศิริพจน์ (2542: 71-73) ใช้คำว่าจิตสำนึกที่ดีในสังคมแทนคำว่า จิตสาธารณะ และได้ให้ความหมายไว้ว่า การปฏิบัติตนและการมีส่วนร่วมที่ดีในกิจกรรมของชุมชน การช่วยกันดูแลชุมชนของตน การให้ความร่วมมือ การเสียสละกำลัง กำลังทรัพย์ เพื่อการรักษาความปลอดภัยในชุมชน เพื่อสาธารณูปโภคในชุมชน การให้ความเป็นมิตรและมีน้ำใจต่อกัน

ชัยวัฒน์ ธีระพันธ์ (2542: 21-27) กล่าวถึงจิตสาธารณะในความหมายที่ว่า สาธารณะ คือ สิ่งที่ร่วมกันสร้าง ร่วมกันยื้อแย่งมาจากรัฐ มีกระบวนการต่อสู้จนรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกัน

สุชาดา จักรพิสุทธิ์ (2544: 22) กล่าวว่า จิตสำนึกสาธารณะเป็นคุณธรรมหรือข้อเรียกร้องสำหรับส่วนรวมในสภาพการณ์ที่เกิดความไม่ปกติสุข ความร่วมมือของพลเมืองในการกระทำเพื่อบ้านเมือง

1.3.3.2 องค์ประกอบของคุณลักษณะจิตสาธารณะ

องค์ประกอบของจิตสาธารณะนั้นมีการแบ่งองค์ประกอบที่แตกต่างกันไปตามระดับอายุของกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา โดยในระดับก่อนประถมศึกษาใช้นั้นจะใช้คำว่า การรักษาสิ่งแวดล้อม การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นองค์ประกอบเบื้องต้นของการมีจิตสาธารณะ ส่วนในระดับประถมศึกษา หรือระดับอายุที่มากขึ้น มีการศึกษาเกี่ยวกับจิตสาธารณะโดยใช้คำที่แตกต่างกันไป เช่น จิตสำนึกทางสังคม จิตสำนึกต่อสาธารณะสมบัติ จิตสำนึกต่อส่วนรวม โดยมีองค์ประกอบของสิ่งที่ศึกษาแตกต่างกันไป ในที่นี้จะนำเสนอในระดับอุดมศึกษาขึ้นไปเท่านั้น มีรายละเอียดดังนี้

ชาย โพธิ์สิตา และคณะ (2540: 14) ศึกษาเรื่องจิตสำนึกต่อสาธารณสมบัติ: ศึกษากรณีกรุงเทพมหานคร โดยศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างหลายกลุ่ม คือ กลุ่มทำงาน ข้าราชการ รัฐวิสาหกิจ ทำงานสำนักงาน กลุ่มที่ทำงานรับจ้าง งานค้าขาย ธุรกิจส่วนตัว กลุ่มนักศึกษาที่สูงกว่าระดับมัธยมศึกษาและผู้ทรงคุณวุฒิ โดยได้จัดองค์ประกอบของจิตสำนึกต่อสาธารณสมบัติ 4 ด้าน คือ

1. ด้านความเข้าใจเกี่ยวกับสาธารณสมบัติ
2. ด้านภาพสะท้อนจิตสำนึกต่อสาธารณสมบัติ
3. ด้านมาตรการเสริมสร้างจิตสำนึกต่อสาธารณสมบัติ
4. ด้านนโยบายและการบริหารจัดการ

โดยใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมเป็นแบบสอบถาม แบบทดสอบแบบสั้น แบบสัมภาษณ์ การสัมภาษณ์แบบสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก

หฤทัย อาจปฐ (2544: 46) ได้ใช้องค์ประกอบของการมีจิตสาธารณะของ นักศึกษาพยาบาลปีที่ 1-4 ในสถาบันการศึกษาพยาบาลในเขตกรุงเทพมหานคร โดยศึกษา องค์ประกอบ การมี จิตสาธารณะ 6 ด้าน คือ

1. ด้านความตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบัน
2. ด้านการวิเคราะห์ วิพากษ์ วิจัยปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม
3. ด้านความรัก ความเอื้ออาทร และความสามัคคี
4. ด้านการรับรู้ความสามารถในการผลักดันเพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม
5. ด้านการปฏิบัติในการแก้ไขปัญหาในสังคม
6. ด้านการมีเครือข่ายในการทำกิจกรรมทางสังคม

จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบของคุณลักษณะของจิตสาธารณะ สรุปได้ว่า องค์ประกอบของจิตสาธารณะมีดังนี้ ด้านความตระหนักถึงปัญหาในสังคม ด้านความเข้าใจปัญหาในสังคม ด้านการคิดวิเคราะห์ วิพากษ์ วิจัยปัญหาในสังคม ด้านการสร้างกรอบแนวคิดวิธีการแก้ปัญหาในสังคม และด้านการปฏิบัติเพื่อแก้ปัญหาในสังคม

1.3.3.3 พฤติกรรมที่แสดงคุณลักษณะจิตสาธารณะ

คุณลักษณะจิตสาธารณะ เป็นสิ่งที่จำเป็นที่ต้องปลูกฝังให้เกิดขึ้นกับคนในสังคมไทย เพราะเมื่อคนมีจิตสาธารณะแล้ว ก็จะมีควมรับผิดชอบต่อสังคม เห็นประโยชน์ของส่วนรวม ทำให้สังคมมีแต่ความสันติสุข การจะรู้ได้ว่าบุคคลใดมีจิตสาธารณะนั้นสามารถสังเกตได้จากพฤติกรรมที่แสดงออกมาของแต่ละบุคคลดังนี้

ธรรมนันทิกา แจ่มสว่าง (2547: 12-13) กล่าวว่า บุคคลที่มีจิตสาธารณะจะต้องแสดงคุณลักษณะและพฤติกรรมดังนี้

1. การหลีกเลี่ยงการใช้หรือการกระทำที่ทำให้เกิดความชำรุดเสียหายต่อส่วนรวมที่ใช้ประโยชน์ร่วมกันของกลุ่ม สังเกตได้จาก

- 1.1 การดูแลรักษา เช่น เมื่อใช้แล้วมีการเก็บรักษา
- 1.2 ลักษณะของการใช้ เช่น มีการใช้อย่างประหยัดและทะนุถนอม

2. การถือหน้าที่ในการมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาของส่วนรวมเป็นสิ่งที่ตนสามารถทำได้ สังเกตได้จาก

- 2.1 การทำตามหน้าที่ที่ถูกกำหนด
- 2.2 การรับอาสาเพื่อจะทำบางอย่างเพื่อส่วนรวม

3. การเคารพสิทธิในการใช้ของส่วนรวมที่ใช้ประโยชน์ร่วมกันของกลุ่ม โดยไม่ยึดครองของส่วนรวมนั้นมาเป็นของตนเอง ตลอดจนไม่ปิดกั้นโอกาสของบุคคลอื่นที่จะใช้ของส่วนรวมนั้น สังเกตได้จาก

- 3.1 ไม่นำของส่วนรวมมาเป็นของตนเอง
- 3.2 แบ่งปันหรือเปิดโอกาสให้ผู้อื่นได้ใช้ของส่วนรวม

ยุทธาน วรณปิติกุล (2542: 181-183) กล่าวว่า บุคคลที่มีจิตสาธารณะจะต้องแสดงคุณลักษณะและพฤติกรรมดังนี้

1. การทุ่มเทและอุทิศตน มีความรับผิดชอบต่อสังคม บุคคลไม่เพียงแต่ปฏิบัติตามสิทธิเท่านั้น แต่ต้องปฏิบัติเพื่อช่วยเหลือให้บริการแก่บุคคลอื่น เพื่อพัฒนาสังคมด้วย อาทิ ถ้าต้องการให้ผู้แทนราษฎรมีความรับผิดชอบต่อความต้องการและประโยชน์ของประชาชน ก็ต้องให้ความใส่ใจและติดตาม ไม่เพียงทำการหย่อนบัตรเลือกตั้งเท่านั้น ต้องเสียสละเวลาเข้าไปมีส่วนร่วมกับการเมืองท้องถิ่นและในสถาบันต่าง ๆ

2. เคารพความแตกต่างระหว่างบุคคล จากกระแสปัจเจกชนนิยม ส่งผลให้คนในสังคมมีลักษณะปิดกั้นตัวเอง ไม่ไว้วางใจผู้อื่น เลือคบเฉพาะกลุ่มที่มีความเหมือนกัน ไม่สนใจการเมือง ทำให้ไม่สามารถปฏิบัติภารกิจของสังคม เพื่อผลประโยชน์ของส่วนรวม ดังนั้นผู้มีจิตสาธารณะต้องเป็นพลเมืองในฐานะที่เป็นเอกลักษณ์ทางการเมืองสมัยใหม่ มีความอดทน ตระหนักว่าการมีส่วนร่วมไม่ทำให้ได้อย่างที่ตนต้องการเสมอไป ต้องเคารพและยอมรับความแตกต่างที่หลากหลาย และหาวิธีการอยู่ร่วมกับความขัดแย้ง โดยการแสวงหาทางออกร่วมกัน การจำแนกประเด็นปัญหา การใช้เหตุผลในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การตัดสินใจ ต้องมีการพูดแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การตัดสินใจ ต้องมีการพูดแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างกันมากที่สุด เพื่อหาข้อยุติ สร้างการเข้าร่วมรับรู้ ตัดสินใจและฉันทกกำลัง เพื่อให้เกิดการยอมรับจากทุกฝ่าย

3. คำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนรวม คนในสังคมต้องคิดถึงการเมืองในฐานะกิจการเพื่อส่วนรวมและเพื่อคุณธรรมมากขึ้น

4. การลงมือกระทำ การวิพากษ์วิจารณ์ปัญหาที่เกิดขึ้นเพียงอย่างเดียวไม่สามารถทำให้สถานการณ์ดีขึ้นต้องลงมือกระทำ โดยเริ่มจากครอบครัวในการวางพื้นฐานให้การอบรมด้านจริยธรรมของพลเมือง สถาบันการศึกษาไม่เพียงเป็นสถานที่ฝึกทักษะและการให้ความรู้ต้องรับช่วงต่อในการสร้างค่านิยมที่เหมาะสมต่อจากครอบครัวรวมทั้ง เครือข่ายสังคมที่เกิดขึ้น ระหว่างเพื่อนบ้าน ที่ทำงาน สโมสร สมาคมต่าง ๆ เชื่อมโยงบุคคลที่สนใจเรื่องของตนเองเข้าเป็นกลุ่มที่ใส่ใจผู้อื่น ช่วยธำรงรักษาประชาคม สังคม และกฎจริยธรรม รวมทั้งสถาบันที่มีอิทธิพลสูงต่อสังคม คือ สถาบันศาสนา และสื่อมวลชนนับว่ามีบทบาทสำคัญในการร่วมสร้างสังคมให้เข้มแข็ง

จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมที่แสดงคุณลักษณะจิตสาธารณะสรุปได้ว่า จิตสาธารณะ หมายถึง การกระทำที่แสดงออกถึงความรับผิดชอบต่อสาธารณะสมบัติด้วยการเอาใจใส่ดูแลเป็นธุระและเข้าร่วมในเรื่องของส่วนรวมที่เป็นประโยชน์ร่วมกันของกลุ่ม โดยพิจารณาจากการที่บุคคลหลีกเลี่ยงการใช้หรือกระทำที่ก่อให้เกิดการชำรุดเสียหายต่อของส่วนรวม มุ่งปฏิบัติเพื่อส่วนรวมในการดูแลรักษาของส่วนรวม เช่น การทำตามหน้าที่ที่กำหนด การดูแลความสงบเรียบร้อย

การรักษาสาธารณะสมบัติ รับรู้ถึงปัญหาที่เกิดขึ้น มีส่วนร่วมในการหาแนวทางป้องกันแก้ไข และติดตามประเมินผล รวมไปถึง การรับอาสาทำบางอย่างเพื่อส่วนรวม เคารพสิทธิของผู้อื่นในการใช้ประโยชน์ร่วมกันของส่วนรวม โดยไม่ปิดกั้นการใช้ประโยชน์ของบุคคลอื่น มีการแบ่งปันหรือเปิดโอกาสให้ผู้อื่นใช้ของส่วนรวมไม่ยึดครองของส่วนรวมมาเป็นของตนเอง

ผลจากการวิเคราะห์ สังเคราะห์คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนที่จะเกิดจากการจัดการเรียนการสอนตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา ซึ่งประกอบไปด้วย คุณลักษณะความตระหนักรู้ในตนเอง ความเมตตา กรุณา และจิตสาธารณะ พบว่า คุณลักษณะย่อย หรือพฤติกรรมที่แสดงออกของนักเรียนมีบางส่วนที่ซ้อนทับกัน เช่น พฤติกรรมการช่วยเหลือผู้อื่น ซึ่งเป็นหนึ่งในคุณลักษณะความเมตตา กรุณา มีความสอดคล้องกับพฤติกรรมการรับอาสาทำบางอย่างเพื่อส่วนรวม ซึ่งเป็นพฤติกรรมหนึ่งในคุณลักษณะตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา และตรงกับพฤติกรรมการปฏิบัติจนสอดคล้องกับค่านิยม ความเชื่อ และจริยธรรมอันดีงามของสังคม ดังนั้นในการจัดประสบการณ์หรือ สิ่งเร้าให้กับนักเรียนผู้วิจัยไม่ได้จัดแยกตามพฤติกรรมการเรียนรู้ เนื่องจากประสบการณ์หรือสิ่งเร้าเพียงสิ่งเดียวอาจทำให้เกิดคุณลักษณะที่สำคัญตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาได้ทั้งสามคุณลักษณะ

1.4 การเสริมสร้างคุณลักษณะตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา

การเสริมสร้างคุณลักษณะตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา เป็นเสมือนขั้นตอนในการจัดมวลงประสบการณ์หรือสิ่งเร้าให้กับนักเรียน เพื่อให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมลักษณะนิสัย บุคลิกภาพตามความต้องการหรือเป้าหมายของการพัฒนา ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

ธนา นิลชัยโกวิทย์ (2551: 24-25) กล่าวว่า จิตตปัญญาศึกษาเป็นแนวทางที่สำคัญสำหรับสังคม ซึ่งมีลักษณะดังนี้

1. เน้นการพัฒนาด้านในและการเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานในตนเองที่เชื่อมโยงกับความเข้าใจโลกและเปลี่ยนแปลงโลกให้ดีขึ้น เพื่อประโยชน์สุขของมวลมนุษย และสรรพสิ่งต่าง ๆ ที่เชื่อมโยงกัน
2. เน้นการพัฒนาแบบองค์รวมที่เชื่อมโยงระหว่างจิตและปัญญา ระหว่างตนเองและสรรพสิ่ง

3. เน้นความรัก ความเมตตา ทั้งต่อตนเองและสรรพสิ่ง

4. เน้นการเรียนรู้ท่ามกลางการปฏิบัติที่เป็นจริงในบริบทของสังคมไทย

และหลักการพื้นฐานของการจัดการเรียนรู้แนวจิตตปัญญาศึกษา สามารถสังเคราะห์ออกมาได้เป็น “หลักจิตตปัญญา 7” หรือเรียกชื่อย่อภาษาอังกฤษว่า 7 C's ได้แก่ (ธนา นิลชัยโกวิทย์. 2551: 144-151)

1. การพิจารณาด้วยใจอย่างใคร่ครวญ (Contemplation)

2. ความรักความเมตตา (Compassion)
3. การเชื่อมโยงสัมพันธ์ (Connectedness)
4. การเผชิญความจริง (Confronting Reality)
5. ความต่อเนื่อง (Continuity)
6. ความมุ่งมั่น (Commitment)
7. ชุมชนแห่งการเรียนรู้ (Community)

ชลลดา ทองทวี และคณะ (ธนา นิลชัยโกวิทย์. 2551: 25; อ้างถึงจาก ชลลดา ทองทวี. 2551: 47-48) ได้สรุปไว้ในการสำรวจและสังเคราะห์ความรู้จิตตปัญญาศึกษาเบื้องต้นว่าแนวคิดหลักที่จิตตปัญญาศึกษาจะต้องให้ความสำคัญ ได้แก่

1. ประสบการณ์ตรงของการเรียนรู้ ที่จะนำมาซึ่งความรู้ความเข้าใจที่สัมพันธ์กับชีวิตจริงของนักเรียน
2. การรับฟังอย่างลึกซึ้ง และการเรียนรู้ด้วยใจเปิดกว้าง
3. เคารพศักยภาพในการเรียนรู้ของทุกคนอย่างไร้อคติ
4. การน้อมใจอย่างใคร่ครวญ
5. การเฝ้ามองเห็นตามความเป็นจริง
6. การให้ความสำคัญกับความสดของปัจจุบันขณะ (น่าจะหมายถึงการให้ความสำคัญกับประสบการณ์ที่สัมผัสได้ในขณะนั้น)
7. คุณค่าและรากฐานทางภูมิปัญญาอันหลากหลายของท้องถิ่นและวัฒนธรรม
8. การสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ร่วมกัน

จิรัฐกาล พงศ์ภคเธียร (2551: 38-40) การจัดการศึกษาตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาที่ดำเนินการอยู่ในสถาบันการศึกษา ได้แก่ Naropa University ประเทศอเมริกา, Buddhist Tsu Chi University ประเทศไต้หวัน, California Institute of Integral Studies (CIIS) ประเทศสหรัฐอเมริกา และ Sathya Sai Institute of Higher Learning ประเทศอินเดีย มีความสำคัญต่อการจัดการศึกษาที่สามารถนำมาปรับใช้ให้เข้ากับบริบทของไทยได้หลายประการ ได้แก่

1. ปัจจัยภายใน
 - 1.1 มีกิจกรรมที่บ่มเพาะความรักความเมตตา โดยเฉพาะอย่างยิ่งกิจกรรมอาสาสมัครหรือการทำงานบริการชุมชน
 - 1.2 มีกิจกรรมที่บ่มเพาะความตระหนักรู้และปัญญาญาณ เช่น กิจกรรมนั่งสมาธิเรียนชงชา ฝึกวาดภาพเขียนและเขียนพุทธานุสสติ เจริญสติ การแสดงความเคารพ เป็นต้น
 - 1.3 มีกิจกรรมที่เป็นการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ตรง

1.4 มีกิจกรรมที่ก่อให้เกิดการคิดใคร่ครวญ เห็นความเชื่อมโยง การคิดเชิงวิพากษ์ และการมีวิจารณญาณ

2. ปัจจัยภายนอก

2.1 เน้นการเรียนรู้แบบองค์รวม (มีนโยบาย/เป้าหมาย/พันธกิจของสถาบันสนับสนุน มีเนื้อหาหลักสูตรและกิจกรรมสนับสนุน)

2.2 เน้นความเป็นกัลยาณมิตร บรรยากาศของความรักความเมตตาและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (มีความใกล้ชิดระหว่างอาจารย์และนักศึกษา)

2.3 เน้นความเป็นแบบอย่างของครู (ครูต้องเป็นต้นแบบที่ดี ครูร่วมปฏิบัติ)

3. ปัจจัยเกื้อหนุน

3.1 บรรยากาศและสิ่งแวดล้อมเกื้อกูลต่อการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา ความเป็นธรรมชาติ มีความสวยงาม มีพื้นที่สำหรับปฏิบัติกิจกรรม

3.2 การกำหนดเนื้อหาแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา สอดแทรกคุณค่าความดี ความงาม ความจริง มุ่งเน้นสร้างคนที่สมบูรณ์ การสอนสรรพวิชาบนฐานของความเป็นมนุษย์ เป็นความรู้เชิงสหวิทยาการ เน้นการปฏิบัติแนวบูรณาการ กาย จิต วิญญาณ และผลงานทฤษฎีเข้ากับการปฏิบัติ

3.3 การจัดหลักสูตรกระบวนการเรียนรู้ที่มีกิจกรรมเชิงจิตตปัญญา เช่น งานอาสาสมัคร การภาวนา

3.4 มีวัฒนธรรมองค์กรแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา ใช้หลักพรหมวิหาร 4 มุ่งเน้นการรู้เท่าทันปัจจุบันขณะ บ่มเพาะความเปิดรับความหลากหลาย สนับสนุนความยั่งยืน เน้นการบูรณาการเชิงองค์รวมและสร้างสรรค์ในการปฏิบัติในการเรียนการสอน และการบริหารจัดการ

3.5 มีแหล่งเรียนรู้ที่เหมาะสม

ประเวศ วะสี (2549) ได้กล่าวไว้ในการประชุมเสวนา “จิตตปัญญาศึกษา: การเรียนรู้จากภายใน” ณ มหาวิทยาลัยมหิดล ว่าจิตตปัญญาศึกษา เป็นการเรียนรู้ภายใน การศึกษาด้านใน เพื่อให้เกิดความสมบูรณ์ เกิดการพัฒนาอย่างแท้จริง กระบวนการเรียนรู้จิตตปัญญาศึกษามี ดังนี้

1. การเข้าถึงโลกและชีวิต เรามองโลก มองธรรมชาติอย่างไร หากเราเข้าถึง ความจริง จะพบความงามในนั้นเสมอ เมื่อเราเข้าถึงความเป็นธรรมชาตีก็นำเข้าสู่ความเป็นอิสระ

2. กิจกรรมต่าง ๆ เช่นกิจกรรมที่เกี่ยวกับชุมชน ดนตรี ศิลปะ กิจกรรมอาสาสมัคร สุนทรียสนทนา เป็นกิจกรรมที่ก่อให้เกิดการพัฒนาตนเอง พัฒนาจิตใจ

3. การปลีกวิเวกไปอยู่ในธรรมชาติ สัมผัสธรรมชาติ ได้รู้จักตนเอง เมื่อจิตสงบ ความเชื่อมโยงเป็นหนึ่งเดียวกับธรรมชาติ จะเกิดปรากฏการณ์ต่าง ๆ ขึ้น

4. การทำสมาธิ

วิจักขณ์ พานิช (2548) กล่าวว่า การเอาใจใส่จิตใจในกระบวนการเรียนรู้สามารถทำได้ 3 ลักษณะ คือ

1. การฟังอย่างลึกซึ้ง (Deep Listening) หมายถึง ฟังด้วยใจ ด้วยความตั้งใจ สัมผัสได้ถึงรายละเอียดของสิ่งที่เราฟังอย่างลึกซึ้งด้วยจิตตั้งมั่น ในที่นี้ยังหมายถึงการรับรู้ในทางอื่น ๆ ด้วย เช่น การมอง การอ่าน การสัมผัส

2. การน้อมสู่ใจอย่างใคร่ครวญ (Contemplation) เป็นกระบวนการต่อเนื่องจากการฟังอย่างลึกซึ้ง กอปรกับประสบการณ์ที่ผ่านเข้ามาในชีวิตในทางอื่น ๆ เมื่อเข้ามาสู่ใจแล้วมีการน้อมนำมาคิดใคร่ครวญอย่างลึกซึ้ง ซึ่งต้องอาศัยความสงบเย็นของจิตใจเป็นพื้นฐาน จากนั้นก็ลงนำไปปฏิบัติเพื่อให้เห็นผลจริง ก็จะเป็นการพอกพูนความรู้เพิ่มขึ้นในอีกระดับหนึ่ง

3. การเฝ้ามองเห็นตามที่เป็นจริง (Meditation) การปฏิบัติธรรมหรือการภาวนา คือ การเฝ้าดูธรรมชาติที่แท้จริงของจิต นั่นคือการเปลี่ยนแปลงไม่คงที่ ความบีบคั้นที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลง และสภาวะของการเป็นกระแสแห่งเหตุปัจจัยที่สั่นไหวต่อเนื่อง จากการปฏิบัติภาวนา ฝึกสังเกตธรรมชาติของจิต จะทำให้เราเห็นความเชื่อมโยงจากภายในสู่ภายนอก เห็นความเป็นจริงที่พ้นไปจากอำนาจแห่งตัวตนของตน ที่หาได้มีอยู่จริงตามธรรมชาติ เป็นเพียงการเห็นผิดไปของจิตเพียงเท่านั้น

สรยุทธ รัตนพจนารถ (2551: 89-90) กล่าวถึง Center for Contemplative Mind in Society ที่ได้แบ่งประเภทของการฝึกปฏิบัติออกเป็น 7 แนวทางหลักดังตาราง 3 (สรยุทธ รัตนพจนารถ. 2551; อ้างอิงจาก Center for Contemplative Mind in Society. n.d.: online)

ตาราง 4 แนวทาง เป้าหมาย และรูปแบบการปฏิบัติตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา

แนวทาง	เป้าหมาย	รูปแบบ
1. การปฏิบัติผ่านความสงบนิ่ง	มุ่งเน้นความตั้งมั่นของร่างกายและจิตใจ	- ทำสมาธิ
2. การปฏิบัติผ่านการเคลื่อนไหว	ฝึกสังเกตและมีสติอยู่กับการเคลื่อนไหวร่างกาย	- โยคะ - ชี่กง ไทเก็ก การเดิน
3. การปฏิบัติผ่านกระบวนการเชิงสร้างสรรค์	สังเกตใคร่ครวญภายในและพัฒนาญาณทัศนะและความละเอียดอ่อนประณีต	- การวาดภาพ - จัดดอกไม้ - เขียนพู่กันจีน
4. การปฏิบัติผ่านการทำกิจกรรมทางสังคม	สัมผัสเรียนรู้และใคร่ครวญเห็นความเชื่อมโยงแห่งปัจจัยของความสุขและทุกข์ในชีวิตจริง	- การเจริญสติในชีวิตประจำวัน - การทำกิจกรรมอาสาสมัคร
5. การปฏิบัติผ่านกระบวนการเชิงสัมพันธ์	ฝึกสติเฝ้าองสภาวะภายในสะท้อนตนเอง อาศัยความสัมพันธ์ของกาลยาณมิตรสะท้อนซึ่งกันและกัน	- สุนทรียสนทนา - การฝึกฟังอย่างลึกซึ้ง - การสนทนากับเสียงภายใน - การเขียนบันทึก
6. การฝึกปฏิบัติผ่านกิจกรรมศักดิ์สิทธิ์	สัมผัสพลังจิตวิญญาณของธรรมชาติ เปิดทัศนะและสัมผัสเรียนรู้ตนเอง เพื่อพัฒนาความสงบร่มเย็นและละเอียดประณีตภายใน	- การสวดมนต์ภาวนา - นิเวศภาวนา - การปลื้กวิเวกสัมผัสธรรมชาติด
7. การปฏิบัติผ่านกิจกรรมสร้างสรรค์	ระลึกถึงพระผู้เป็นเจ้า พระผู้ศักดิ์สิทธิ์ จิตบริสุทธิ์	- การสวดมนต์ - การอ่านพระคัมภีร์ - เมตตาภาวนา

จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา สรุปได้ว่า การพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา ประกอบไปด้วย กระบวนการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาดังตาราง 5

ตาราง 5 สังเคราะห์กระบวนการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา

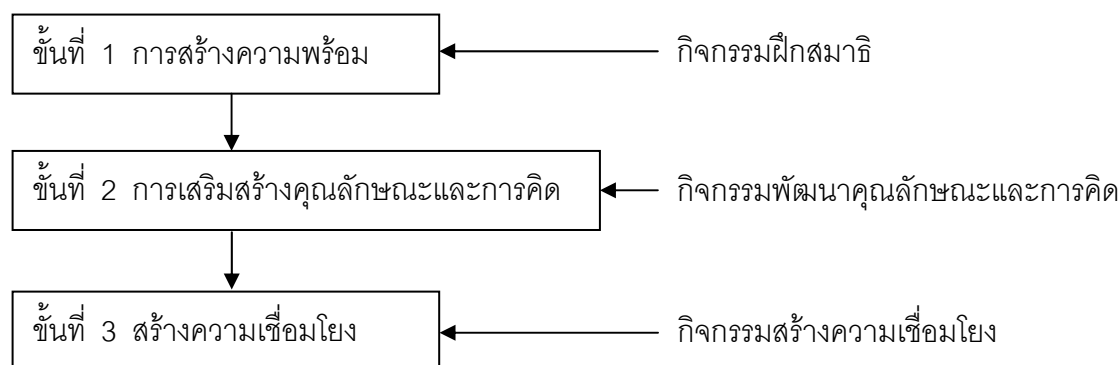
ชื่อ – สกุล	กระบวนการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา				
	กิจกรรม ฝึกสมาธิ	กิจกรรม เสริมสร้าง คุณลักษณะ	กิจกรรม พัฒนา การคิด	กิจกรรม สร้างความ เชื่อมโยง	กิจกรรมที่ เน้นการ ปฏิบัติ
ธนา นิลชัยโกวิทย์	✓	✓	✓	✓	✓
ชลลดา ทองทวี และคณะ	✓	✓	✓	✓	✓
จิรัฐกาล พงศ์ภคเธียร	✓	✓	✓	✓	✓
ประเวศ วะสี	✓	✓	✓	✓	✓
วิจักขณ์ พานิช	✓	✓	✓	✓	✓
Center for Contemplative Mind in Society	✓	✓	✓	✓	✓
คริสโตเฟอร์ ดี เซสซัมส์	✓	✓	✓		✓
อาเทอร์ ซาเยอนซ์	✓	✓	✓	✓	✓

จากตาราง 5 สังเคราะห์กระบวนการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาสรุปได้ว่า กระบวนการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาจะเกิดขึ้นเมื่อนักเรียนได้เรียนรู้ผ่านกิจกรรมที่เน้นการปฏิบัติ โดยกิจกรรมเหล่านั้นเป็นกิจกรรมที่ฝึกสมาธิ เสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ พัฒนาการคิด และสร้างความเชื่อมโยง มีรายละเอียดดังตาราง 6

ตาราง 6 กิจกรรม แนวทาง รูปแบบกระบวนการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา

กิจกรรม	แนวทาง	รูปแบบ
สร้างความพร้อม	- ฝึกปฏิบัติด้วยการสบนึ่ง - ฝึกปฏิบัติด้วยการเคลื่อนไหว	- การทำสมาธิ - โยคะ - กิจกรรมสร้างความจดจ่อ
พัฒนาคุณลักษณะ	- ฝึกปฏิบัติโดยการเรียนรู้ ตนเอง - ฝึกปฏิบัติเรียนรู้สังคม	- บันทึกความดี - กิจกรรมกลุ่ม - กิจกรรมอาสาสมัคร
พัฒนาการคิด	- ฝึกปฏิบัติเชิงสร้างสรรค์	- กิจกรรมวาดภาพ - สุนทรียศิลป์ - จัดดอกไม้ - กิจกรรมคำถามพัฒนา การคิด
สร้างความเชื่อมโยง	- ฝึกปฏิบัติผ่านกิจกรรมสังคม	- กิจกรรมอาสาสมัคร - กิจกรรมสุนทรียสนทนา - กิจกรรมกลุ่ม

ตาราง 6 แสดงให้เห็นว่ากิจกรรมที่สังเคราะห์ได้จากตาราง 5 มีแนวทางที่นำไปสู่การปฏิบัติได้จริง พร้อมทั้งมีรูปแบบกิจกรรมที่เป็นตัวอย่างเพื่อให้นักเรียนได้ฝึกปฏิบัติและเกิดการเรียนรู้ไปสู่การเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ในตัวนักเรียน และเมื่อนำมาจัดลำดับเป็นขั้นตอนการเรียนรู้สามารถจัดลำดับได้ดังภาพประกอบ 2

ภาพประกอบ 2 ขั้นตอนการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา

ซึ่งรายละเอียดของขั้นตอนการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาทั้ง 3 ขั้น มีดังนี้

ขั้นที่ 1 การสร้างความพร้อม เป็นขั้นที่ให้นักเรียนฝึกปฏิบัติใน 2 รูปแบบ คือ การฝึกปฏิบัติด้วยความสงบนิ่ง และการฝึกปฏิบัติด้วยการเคลื่อนไหว มุ่งเน้นให้นักเรียนเกิดการจดจ่อกับอารมณ์ความรู้สึก สิ่งเข้า เพียงอย่างเดียวอย่างหนึ่ง จนเกิดสมาธิ เพื่อนำไปสู่การเรียนรู้ในขั้นตอนต่อไป ซึ่งในขั้นนี้มีกิจกรรมตัวอย่างมานำเสนอ ดังนี้

กิจกรรม รักษา น้ำ (ตัวอย่าง)

วิธีดำเนินการ

1. นักเรียนแบ่งกลุ่ม ๆ ละ 5 คน
2. คัดเลือกหัวหน้ากลุ่ม
3. ยืนเป็นวงกลม เว้นระยะห่างระหว่างนักเรียนแต่ละคน ๆ ละ 2-3 ก้าว
4. นักเรียนที่เป็นหัวหน้ากลุ่มรับแก้วน้ำที่มีน้ำอยู่เต็มแก้วแล้วเข้าประจำตำแหน่ง เมื่อได้ยินเสียงสัญญาณเริ่ม นักเรียนที่ถือแก้วน้ำเริ่มเดินไปข้างหน้าเพื่อส่งแก้วน้ำให้กับคนถัดไป นักเรียนที่รับแก้วน้ำแล้วเดินไปส่งให้คนถัดไป ส่งต่อไปเรื่อย ๆ คนที่ส่งน้ำแล้วให้ยืนอยู่ที่เดิม ทำเช่นนี้จนกว่าจะได้ยินสัญญาณหยุด
5. นักเรียนและครูร่วมกันอภิปรายผลการปฏิบัติกิจกรรม ถึงเหตุที่ทำให้เกิดความผิดพลาด และเกิดความสำเร็จ (พิจารณาจากน้ำที่อยู่นในแก้วว่าเหลือเท่าเดิมหรือไม่)

ผลที่ได้รับ

1. นักเรียนได้รับการฝึกการจดจ่อต่อพฤติกรรมเพียงพฤติกรรมเดียว

- นักเรียนตระหนักถึงความสำคัญของการจัดจ่อ

กิจกรรม ถัวเขียวแสนชน (ตัวอย่าง)

วิธีดำเนินการ

- นักเรียนแบ่งกลุ่ม ๆ ละ 4 คน แล้วนั่งเป็นวงกลม
- คัดเลือกหัวหน้ากลุ่ม
- นักเรียนรับอุปกรณ์ในการทำกิจกรรม ซึ่งประกอบไปด้วย
 - เมล็ดถั่วเขียวจำนวน 20 เม็ด
 - ตะเกียบไม้ 1 คู่
 - ขวดแก้วใส
- ครูอธิบายวิธีการเล่นเกม คือ ให้นักเรียนแต่ละคนในกลุ่มใช้ตะเกียบคีบเมล็ดถั่วเขียวคนละ 5 เม็ด ใส่ลงในขวดแก้วใส
- ครูเปิดโอกาสให้นักเรียนปรึกษา กำหนดแนวการดำเนินการในกลุ่มด้วยความสงบเป็นเวลา 2 นาที
- เริ่มเล่นเกม
- ครูสัมภาษณ์หัวหน้ากลุ่มหน้าชั้นเรียนตามแนวคำถามต่อไปนี้
 - นักเรียนวางแผนการเล่นเกมอย่างไร ทำไมถึงวางแผนเช่นนั้น
 - นักเรียนรู้สึกอย่างไรเมื่อเพื่อนทำไม่ได้ตั้งใจคิด
 - นักเรียนคิดว่าทุกคนมีความสามารถเท่ากันหรือไม่
 - นักเรียนคิดว่ามีใครที่เหมือนกันบ้าง เพราะอะไร
 - นักเรียนได้อะไรจากการเล่นเกมบ้าง เพราะเหตุใด

ผลที่ได้รับ

- นักเรียนได้รับการฝึกการจัดจ่อต่อพฤติกรรมเพียงพฤติกรรมเดียว
- นักเรียนได้รับรู้ว่าไม่มีใครที่เหมือนกัน การทำกิจกรรมกลุ่มเป็นความรับผิดชอบร่วมกัน แพ้ชนะเป็นเรื่องธรรมดา การเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขมีความสำคัญมากกว่าการเอาชนะกัน

ขั้นที่ 2 การเสริมสร้างคุณลักษณะและการคิด เป็นขั้นตอนที่ให้นักเรียนได้เรียนรู้จากการปฏิบัติ ซึ่งมีองค์ประกอบที่สำคัญ คือ คำถามที่เปิดกว้างหรือปัญหา การปฏิบัติ และการสะท้อนผล ด้วยกิจกรรม ที่มุ่งเน้นในการเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ และการคิด

ในการเสริมสร้างคุณลักษณะและการคิดด้วยการจัดการเรียนการสอน จำเป็นต้องทำความเข้าใจกับวิธีการเสริมสร้างคุณลักษณะ และวิธีการเสริมสร้างการคิด ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. การเสริมสร้างคุณลักษณะ

กองวิจัยทางการศึกษา (2542: 24-37) ได้รวบรวมวิธีการเสริมสร้างคุณลักษณะได้ 4 วิธี ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. การปรับพฤติกรรม

พฤติกรรมในที่นี้ หมายถึง อาการที่บุคคลแสดงออกเป็นพฤติกรรมภายนอก เช่น การเดิน การพูด และหมายความรวมไปถึงพฤติกรรมภายใน เช่น ความกลัว ความเกลียด เป็นต้น โดยแนวคิดยึดหลักว่ากลุ่มคนที่อยู่รวมกันมาก ๆ เป็นสังคมนั้น เพื่อให้เกิดความเป็นระเบียบ มีระบบ จึงจำเป็นต้องมีกฎเกณฑ์ ระเบียบต่าง ๆ สำหรับควบคุมพฤติกรรมของคนในสังคมนั้น ให้เป็นไปตามแนวทางที่พึงประสงค์ ผู้ที่มีพฤติกรรมเบี่ยงเบนไปจากกฎเกณฑ์ระเบียบต่าง ๆ ก็จะต้องปรับพฤติกรรมให้เข้าสู่แนวทางที่พึงประสงค์จึงจะมีชีวิตที่สงบสุข

เทคนิคการปรับพฤติกรรมแบ่งออกได้เป็น 3 ประเภท คือ

1.1 เทคนิคที่ใช้เพื่อสร้างเสริมพฤติกรรมที่นักเรียนไม่เคยกระทำมาก่อน แยกย่อยออกเป็น

1.1.1 การแต่งพฤติกรรม (shaping) ใช้ในการสร้างพฤติกรรมที่พึงประสงค์ ซึ่งนักเรียนไม่เคยกระทำมาก่อน เช่น การนำเอาเงินหยอดกระป๋องออมสิน

1.1.2 การใช้ตัวแบบ (modeling) วิธีการนี้ใช้ในการสร้างบุคคลหรือกลุ่มบุคคลให้กระทำพฤติกรรมที่พึงประสงค์ เช่น การให้นักเรียนเล่นบทบาทสมมติ เพื่อให้นักเรียนเห็นผลที่เกิดขึ้นเมื่อไม่ยอมทำการบ้าน

1.2 เทคนิคที่ใช้เพื่อแต่งพฤติกรรมที่มีอยู่แล้วให้เหมาะสมขึ้น แยกออกเป็น

1.2.1 การวางเงื่อนไขผลกรรม (contingency management) เทคนิคนี้ทำให้เกิดผลบวกกับนักเรียนเมื่อกระทำพฤติกรรมที่พึงประสงค์ออกมา ซึ่งสิ่งที่เสริมแรง เช่น การให้คำชมเชย การให้ข้อมูลย้อนกลับ การให้รางวัล

1.2.2 การควบคุมตนเอง (self control) เป็นรูปแบบการปรับพฤติกรรมที่ให้ผู้ปรับพฤติกรรมดูแลและควบคุมพฤติกรรมของตนเอง

1.3 เทคนิคการลดความถี่ของพฤติกรรมที่มีอยู่แล้วให้น้อยลง แยกออกเป็น

1.3.1 การหยุดยั้ง (extinction) ได้แก่ การยุติการให้การเสริมแรงต่อพฤติกรรมที่เคยได้รับการเสริมแรงอันเป็นผลทำให้พฤติกรรมนั้นลดลง และอาจหายไปที่สุดในที่สุด เช่น นักเรียนซื้อของใช้ราคาแพงเกินความจำเป็น แล้วเพื่อน ๆ ให้ความสนใจ ถ้าหากเพื่อน ๆ เลิกให้ความสนใจ พฤติกรรมการใช้เงินซื้อของราคาแพงนั้นก็อาจหายไปได้

1.3.2 การลงโทษ (punishment) เป็นการให้สิ่งที่ไม่น่าพึงพอใจ หรือ ถอดถอนสิ่งที่พึงพอใจหลังจากที่นักเรียนแสดงพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ เพื่อให้พฤติกรรมนั้นยุติลง เช่น นักเรียนหลีกเลี่ยงไม่ยอมเข้าแถวในตอนเช้า เพราะกลัวแดด ครูก็อาจลงโทษด้วยการให้ยืนเข้าแถว หน้าเสาธงกลางแดดนานกว่า 10 นาที

1.3.3 การตำหนิ (reprimand) เป็นการให้สิ่งที่ไม่พึงพอใจกับนักเรียน หลังจากที่ได้แสดงพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์

1.3.4 การแก้ไขเกินกว่าเหตุ (over correction) เป็นการให้นักเรียนแก้ไข พฤติกรรมที่ทำผิดให้มากกว่าที่กระทำลงไปจริง เช่น นักเรียนไม่ยอมทำการบ้านที่ส่ง จำนวน 2 ข้อ ครูสั่งให้นักเรียนทำการบ้านมาส่ง 4 ข้อ ในวันรุ่งขึ้น

1.3.5 การปรับสินไหม (response cost) เป็นการถอดสิ่งที่นักเรียนพอใจ ออกหลังจากที่นักเรียนแสดงพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ เช่น นักเรียนเปิดพัดลมทิ้งไว้แม้ไม่มีใครอยู่ใน ชั้นเรียน ครูสั่งให้นักเรียนงดเปิดพัดลมเป็นเวลา 3 วัน

2. การทำค่านิยมให้กระจ่าง

แนวคิดนี้เป็นการหาหนทางให้คนแต่ละคนรู้จักตนเอง และรู้จักคนอื่นในความหมาย คือ ต้องการให้รู้ว่าตนเองคิดอย่างไร รู้สึกอย่างไร ต่อบรรยากาศการเกิดขึ้นมุ่งให้แต่ละคนสำรวจ ตนเอง โดยจะมีฝ่ายหนึ่งช่วยกระตุ้นโดยใช้เทคนิคคำถามปลายเปิดอันจะนำไปสู่ความเข้าใจในตนเอง อย่างกระจ่างแจ้ง ตัวอย่างเช่น

โดยขั้นตอนในการสร้างค่านิยมมีดังนี้

การเลือก 1. ให้โอกาสเลือกอย่างเสรี

2. มีทางเลือกหลาย ๆ ทาง

3. ให้โอกาสคิด พิจารณารอบคอบและเป็นไปตามลำดับขั้น

การให้ค่า 4. ยอมรับ มีความพอใจหลังจากการเลือก

5. เต็มใจที่จะยืนยันความคิดเห็นที่ตนตัดสินใจและสามารถอธิบาย

เหตุผลให้ผู้อื่นฟังได้

การปฏิบัติ 6. ได้แสดงพฤติกรรมอะไรสักอย่างหนึ่งต่อทางเลือกที่ตนตัดสินใจ

7. กระทำ (ปฏิบัติ) ซ้ำจนเกิดเป็นนิสัย

3. การใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม

การใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมเป็นการนำเอาแนวคิดของทฤษฎีการใช้เหตุผล เชิงจริยธรรมของโคลเบอร์กมาปลูกฝังจริยธรรม โดยมีความคาดหวัง คือ ให้นักเรียนมีพัฒนาการของ การใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมสูงอย่างน้อยถึงขั้นทำตามกฎเกณฑ์ของสังคม โดยพัฒนาการทางจริยธรรม

ของนักเรียนไม่สามารถกระทำได้ด้วยการสอน ไม่อาจทำได้ด้วยการแสดงตัวอย่างให้ดู และไม่อาจทำได้ด้วยวิธีการเรียนรู้แบบต่าง ๆ แต่จริยธรรมพัฒนาขึ้นได้ด้วยการนึกคิดของแต่ละคนตามลำดับขั้น และตามระดับพัฒนาการทางปัญญาที่ผูกพันกับอายุ หากยังไม่ถึงวัยอันสมควร พัฒนาการบางส่วนของจริยธรรมก็ไม่อาจเกิดขึ้นได้ กิจกรรมที่จะกระตุ้นให้นักเรียนเกิดพัฒนาการทางจริยธรรม คือ กิจกรรมด้านการอภิปรายที่เปิดโอกาสให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการอภิปราย โดยเน้นหนักในการเลือกทางเลือกทางด้านจริยธรรม ซึ่งมีภาวะในการขัดแย้งในตัวของมันเอง (moral dilemma) ซึ่งทางเลือกที่ปรากฏทั้งสองทางนี้ไม่พึงประสงค์ทั้งคู่ สภาพทางเลือกด้านจริยธรรมเป็นสภาพการณ์ที่บุคคลแต่ละบุคคลกำลังเผชิญหน้ากับทางเลือกของการกระทำ 2 ทางเลือกหรือมากกว่านั้น ทางเลือกทั้งคู่นี้มีอยู่และสามารถเป็นไปได้จริง ๆ และทางเลือกแต่ละทางเหล่านี้ ไม่ว่าจะเลือกทางเลือกใดก็ตาม เมื่อกระทำลงไปแล้วจะก่อให้เกิดภาวะความเครียด และภาวะความขัดแย้งขึ้นในจิตใจของผู้เลือก โดยเมื่อผู้เลือกตัดสินใจเลือกทางใดทางหนึ่งลงไปแล้ว ก็จะต้องให้เหตุผลที่ตนคิดว่าเป็นเหตุให้เลือกทางเลือกนั้น ๆ และเหตุผลที่ให้ออกมาเป็น คือ ระดับของเหตุผลเชิงจริยธรรมที่บุคคลนั้นมีหรือคิดออกมาได้

ขั้นตอนในการอภิปรายการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม

1. การนำเสนอปัญหา ได้แก่ การนำเสนอสถานการณ์ที่ก่อให้เกิดภาวะในการขัดแย้งในตัวของมันเองขึ้น ซึ่งอาจทำได้หลายวิธี เช่น การเล่าเรื่องให้ฟัง ให้นักเรียนอ่าน
2. ให้ข้อเสนอนะระการกระทำ ที่จะเป็นการแก้ปัญหานั้น และพิจารณาผลจากการตัดสินใจเหล่านั้น ส่งเสริมให้นักเรียนได้ตัดสินใจเลือกการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งที่เขาเห็นสมควร ซึ่งในขั้นนี้จะเกิดมีประเด็นข้อขัดแย้งในเหตุผลของการตัดสินใจเกิดขึ้นได้มากมาย
3. แบ่งกลุ่มย่อยให้แต่ละกลุ่มพิจารณาถึงเหตุผลที่มีการอภิปรายกันในกลุ่มใหญ่ แลกเปลี่ยนเหตุผลของแต่ละคน
4. ร่วมกันอภิปรายกันทั้งชั้นอีกครั้งหนึ่ง โดยเปิดโอกาสให้นักเรียนได้แสดงเหตุผลของตน ขณะเดียวกันก็ได้รับฟังเหตุผลของคนอื่นด้วย นักเรียนแสดงเหตุผลของตนเพื่อท้าทายเหตุผลของคนอื่น และเหตุผลของคนอื่นที่อาจท้าทายเหตุผลของนักเรียนด้วยเช่นกัน (วิธีการแสดงเหตุผล การรับฟังเหตุผล การถูกท้าทายทางเหตุผล การซักถาม การอภิปราย การวิพากษ์วิจารณ์ และการเปรียบเทียบเหตุผลต่าง ๆ) จะแตกต่างออกไปตามระดับการพัฒนาการทางเหตุผลเชิงจริยธรรมของนักเรียนและการกระทำกิจกรรมดังกล่าวนี้จะช่วยให้นักเรียนได้มีพัฒนาการการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในระดับที่ค่อย ๆ สูงขึ้น
5. สรุปข้ออภิปราย เป็นการนำเอาข้ออภิปรายต่าง ๆ ของนักเรียนรวบรวมเข้าไว้ด้วยกัน

4. กระบวนการกลุ่ม

คำว่า กระบวนการกลุ่ม มีคำที่ใช้เรียกชื่อด้วยกันหลายคำในความหมายเดียวกัน เช่น กระบวนการกลุ่ม กลุ่มสัมพันธ์ พลวัตกลุ่ม พลังกลุ่ม หรือกลศาสตร์กลุ่ม ในภาษาอังกฤษก็มีคำที่ใช้ได้หลายคำ เช่น Group Dynamics, Group Process, Group Psychology เป็นต้น

กระบวนการกลุ่มเป็นวิทยาการแขนงหนึ่งซึ่งพยายามศึกษาเรื่องเกี่ยวกับกลุ่มคน เพื่อให้ได้ซึ่งความรู้ที่จะนำไปใช้ในการปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงเจตคติและพฤติกรรมของคนอันจะเป็นประโยชน์ในด้านการเสริมสร้างความสัมพันธ์และการปรับปรุงการทำงานของกลุ่มคนให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

กระบวนการกลุ่ม หมายถึง การรวมตัวกันของกลุ่มคนเพื่อดำเนินกิจกรรมของกลุ่มให้สำเร็จลุล่วงตามวัตถุประสงค์ของกลุ่มที่ตั้งไว้ โดยใช้ศักยภาพของสมาชิกในกลุ่มสร้างสรรค์อย่างเต็มความสามารถ

หลักการสอนตามหลักการของกระบวนการกลุ่ม

1. ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ครูจะต้องจัดกิจกรรมให้นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรม ช่วยให้นักเรียนเกิดความกระตือรือร้น และเรียนอย่างมีชีวิตชีวา
2. ยึดกลุ่มเป็นแหล่งความรู้ที่สำคัญ มนุษย์เป็นสัตว์สังคม จำเป็นต้องอาศัยอยู่ร่วมกับผู้อื่น ซึ่งมีความรู้สึกนึกคิดและพฤติกรรม ซึ่งมีผลกระทบต่อกันและกันอยู่เสมอ การฝึกให้นักเรียนได้เรียนรู้ในลักษณะกลุ่ม จะช่วยให้นักเรียนเกิดความรู้ ความเข้าใจและเรียนรู้ที่จะปรับตัวให้สามารถอยู่และทำงานร่วมกับผู้อื่นได้
3. ยึดการค้นพบด้วยตนเองเป็นกระบวนการสำคัญในการเรียนรู้ ซึ่งวิธีการนี้จะช่วยให้นักเรียนจดจำได้ดี และช่วยให้ก่อเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้มากกว่าการเรียนรู้ที่ได้รับจากการบอกเล่าจากผู้อื่น
4. เป็นเทคนิคการสอนที่มุ่งให้นักเรียนใช้กระบวนการเรียนรู้มากกว่าจะเน้นที่การจดจำตัวความรู้

วิธีการสอนที่สามารถนำมาใช้ร่วมกับกระบวนการสอนแบบกระบวนการกลุ่มมีดังนี้

1. เกม ครูสามารถที่จะนำเกมหรือคิดเกมขึ้นเพื่อให้นักเรียนภายใต้กระบวนการกลุ่มได้เล่นเกมภายใต้กติกาที่กำหนด ซึ่งจะช่วยให้นักเรียนได้วิเคราะห์ความรู้สึกนึกคิด ใช้ความคิด การพิจารณาตัดสินใจ และช่วยให้เกิดความสนุกสนานในการเรียน
2. บทบาทสมมติ วิธีการนี้ใช้เทคนิคการให้นักเรียนสวมบทบาทเป็นบุคคลใดบุคคลหนึ่ง (ในลักษณะคล้ายบทบาทของตัวละคร) แล้วแสดงออกตามบทบาทที่กำหนดขึ้นมานั้น

จากนั้นให้กลุ่มนักเรียนแสดงความคิดเห็น วิเคราะห์หรือให้ข้อเสนอแนะต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจากบทบาทสมมตินั้น

3. กรณีตัวอย่าง เป็นวิธีการสอนที่ครูนำเอาเหตุการณ์ เรื่องราวต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจริงนำมาดัดแปลงให้กลุ่มนักเรียนได้ศึกษา วิเคราะห์ อภิปราย หรือหาทางแก้ปัญหาซึ่งจะช่วยให้ นักเรียนรู้จักคิด พิจารณาถึงข้อมูลที่ได้มา นำเสนอความคิดเห็นของตน รับฟังความคิดเห็นของคนอื่น

4. สถานการณ์จำลอง เป็นการจำลองสถานการณ์จริง หรือสร้างสถานการณ์ให้ใกล้เคียงกับความเป็นจริง แล้วให้กลุ่มนักเรียนได้เข้าไปอยู่ในสถานการณ์ดังกล่าวนั้น แล้วเกิดมีปฏิริยาโต้ตอบกันไปมาในกลุ่มนักเรียน

5. ละคร วิธีการนี้ใช้วิธีการให้กลุ่มนักเรียนได้แสดงบทบาทเป็นตัวละครในเรื่องราวใด ๆ ที่ผูกขึ้น โดยผู้แสดงจะต้องแสดงไปตามบทบาทและบุคลิกของตัวละครที่กำหนด เทคนิคนี้จะช่วยให้นักเรียนเข้าใจถึงความรู้สึก นึกคิด เหตุผลและการกระทำของบุคคลอื่น

6. กลุ่มย่อยและการระดมสมอง ได้แก่ การแบ่งนักเรียนห้องหนึ่ง ๆ เป็นกลุ่มย่อย เพื่อเปิดโอกาสให้ทุกคนได้มีส่วนร่วมในการแสดงออก

ลำดับขั้นและหน้าที่ของครูในการสอนโดยใช้กระบวนการกลุ่ม

1. เตรียมการสอน ในการสอนโดยใช้กระบวนการกลุ่ม การเตรียมการสอนเป็นสิ่งสำคัญ ทั้งในส่วนของการสอนซึ่งต้องมีจุดมุ่งหมายของการสอนแต่ละครั้งอย่างชัดเจน เตรียมอุปกรณ์ สื่อที่จะใช้ ขั้นตอนของกระบวนการกลุ่มที่จะดำเนินการ แนวการประเมินผลหลังการสอน

2. ดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอนในขั้นนี้ ครูจะดำเนินการสอนไปตามแผนการสอนที่กำหนด ซึ่งอาจแบ่งได้เป็นขั้นย่อย ๆ คือ

2.1 ขั้นนำเข้าสู่บทเรียน เป็นการปูพื้นหรือสร้างบรรยากาศในการเรียน

2.2 ขั้นประกอบกิจกรรม ให้นักเรียนได้ลงมือปฏิบัติร่วมกัน

2.3 ขั้นอภิปราย วิเคราะห์ เป็นการเปิดโอกาสให้นักเรียนได้แสดงความคิดเห็น วิเคราะห์พฤติกรรม เหตุการณ์ต่าง ๆ อภิปรายร่วมกัน

2.4 ประยุกต์ใช้และสรุป หลังจากการสอนแล้ว ครูจะต้องช่วยกระตุ้นให้นักเรียนได้คิดต่อไปถึงการนำเอาสิ่งที่ได้เรียนรู้ไปใช้ในชีวิตรจริงในส่วนที่เกี่ยวข้องกับตนเอง บุคคลอื่น การแก้ปัญหาสังคม ฯลฯ จากนั้นครูและนักเรียนจึงช่วยกันสรุปถึงผลการเรียนรู้ทั้งหมดที่เกิดขึ้น

จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างคุณลักษณะสรุปได้ว่า การเสริมสร้างคุณลักษณะมีด้วยกันหลายวิธี ได้แก่ การปรับพฤติกรรม การทำค่านิยมให้กระจ่าง การใช้เหตุผล เชิงจริยธรรม กระบวนการกลุ่ม ซึ่งในแต่ละวิธีสามารถเสริมสร้างไปพร้อมกับการพัฒนาการคิดได้

2. การเสริมสร้างการคิด

กองวิชาการ (2551: 2-3) การส่งเสริมการคิดของนักเรียนสามารถทำได้ดังนี้

1. ควรเริ่มฝึกให้นักเรียนมีทัศนคติเชิงบวกต่อความคิดของผู้อื่น คือ มีใจกว้าง ดังนั้น
2. ควรตั้งคำถามปลายเปิดให้นักเรียนฝึกคิด เป็นการท้าทายความคิดและจินตนาการของนักเรียน
3. ครูเป็นต้นแบบของความรับผิดชอบและการใฝ่เรียนรู้ เพื่อสร้างวัฒนธรรมทางความคิดให้กับนักเรียน
4. สร้างบรรยากาศที่ทำให้นักเรียนเกิดความรับผิดชอบต่อกระตือรือร้น อยากค้นพบ อยากทดลอง อยากปฏิบัติ มีไ้บรรยากาศของการนั่งเฉย เงียบๆ คอยฟังคำสั่ง หรือคำอธิบายของครู อย่างเดียว
5. การสื่อสารทางบวก ครูต้องไม่ใส่ใจว่าความคิดหรือผลลัพธ์ของความคิดของนักเรียนจะประสบความสำเร็จหรือล้มเหลว จะผิดหรือถูก แต่ครูควรมุ่งให้กำลังใจ และตั้งคำถามกระตุ้นความคิดของนักเรียน
6. ให้นักเรียนมีส่วนร่วมในกระบวนการจัดการเรียนการสอน การจัดห้องเรียนจะเป็นการปลูกฝังทักษะการคิดแก่นักเรียน

จะเห็นได้ว่าการเสริมสร้างคุณลักษณะและการเสริมสร้างการคิดเป็นกระบวนการที่สอดคล้องกัน จากตัวอย่างวิธีการเสริมสร้างคุณลักษณะที่กองวิจัยทางการศึกษา (2542) รวบรวมมากับการเสริมสร้างการคิดที่กองวิชาการ (2551) แสดงให้เห็น เป็นกระบวนการที่สามารถพัฒนาควบคู่กันไปเพราะจิตและการคิดเป็นองค์ประกอบด้านในของมนุษย์ เมื่อมนุษย์แสดงพฤติกรรมจิตและการคิดก็จะทำงานไปพร้อม ๆ กัน ตัวอย่างของความสอดคล้องของวิธีการเสริมสร้างคุณลักษณะและการคิดแสดงไว้ในตาราง 7

ตาราง 7 ความสัมพันธ์ระหว่างการเสริมสร้างคุณลักษณะและการเสริมสร้างการคิด

การเสริมสร้างคุณลักษณะ	การเสริมสร้างการคิด
- กระบวนการกลุ่ม	- ฝึกให้นักเรียนมีทัศนคติเชิงบวกต่อความคิด ของผู้อื่น
- การใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม	- ตั้งคำถามปลายเปิดให้นักเรียนฝึกคิด
- การทำค่านิยมให้กระจ่าง	- ครูเป็นต้นแบบของความรับผิดชอบและการใฝ่ เรียนรู้
- การปรับพฤติกรรม	- สร้างบรรยากาศที่ทำให้นักเรียนเกิดความ รับผิดชอบต่อกระตือรือร้น
- การใช้เหตุผล เชิงจริยธรรม	- การสื่อสารทางบวก
- การทำค่านิยมให้กระจ่าง	
- การปรับพฤติกรรม	- นักเรียนมีส่วนร่วมในกระบวนการจัดการเรียน การสอน
- การทำค่านิยมให้กระจ่าง	
- การใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม	
- กระบวนการกลุ่ม	

จากตาราง 7 พบว่า การเสริมสร้างคุณลักษณะและการเสริมสร้างการคิดสามารถดำเนินการควบคู่กันไป ดังนั้นในขั้นที่ 2 การเสริมสร้างคุณลักษณะและการคิด ซึ่งเป็นขั้นตอนในการพัฒนาคุณลักษณะตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาสามารถจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เสริมสร้างคุณลักษณะและการคิดให้กับนักเรียนได้

ตัวอย่างกิจกรรมที่พัฒนาคุณลักษณะและการคิดนอกเหนือจากที่อธิบายไว้ข้างต้นมีอีกหลายกิจกรรม เช่น กิจกรรมจัดดอกไม้ ซึ่งเสริมสร้างจิตให้อ่อนนุ่ม และเสริมสร้างการคิดสร้างสรรค์ กิจกรรมสุนทรียศิลป์ เป็นเสริมสร้างจิตให้อ่อนนุ่มและสมาธิ และเสริมสร้างการคิดสร้างสรรค์ และกิจกรรมสะท้อนคิด เป็นกิจกรรมที่เสริมสร้างสมาธิ ความเมตตากรุณา ความตระหนักรู้และจิตสาธารณะ และเสริมสร้างการคิดวิเคราะห์ การคิดแก้ปัญหา การคิดวิพากษ์ และการคิดสร้างสรรค์

ขั้นที่ 3 สร้างความเชื่อมโยง เป็นขั้นตอนที่นักเรียนต้องใช้ความรู้และประสบการณ์ที่ได้เรียนรู้ในขั้นตอนที่ 2 มาคิดใคร่ครวญ เชื่อมโยงกับประสบการณ์เก่าเกี่ยวกับกิจกรรมนั้น ๆ ที่นักเรียนเคยได้รับ เพื่อกำหนดพฤติกรรมในอนาคต โดยให้นักเรียนแลกเปลี่ยนประสบการณ์ภายใต้ความเสมอภาคกัน เป็นการฝึกปฏิบัติผ่านกิจกรรมสังคม

ในขั้นที่ 3 อาจดำเนินการในหรือนอกโรงเรียนก็ได้ สำหรับกิจกรรมในโรงเรียนมีหลายกิจกรรม เช่น กิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ กิจกรรมสุนทรียสนทนา และกิจกรรมถามตอบ และกิจกรรมที่ให้นักเรียนทำนอกโรงเรียน เช่น กิจกรรมบันทึกของฉัน กิจกรรมอาสาพัฒนา และกิจกรรมช่วยแม่ แสดงให้เห็นว่าการเรียนรู้ไม่ได้สิ้นสุดเพียงในห้องเรียนเท่านั้น นักเรียนสามารถนำผลการเรียนรู้ไปฝึกปฏิบัติให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง ครอบครัว และชุมชนได้ กิจกรรมทั้งหลายไม่ได้มีความตายตัว สามารถปรับเปลี่ยนให้สามารถเรียนรู้ได้ทั้งในและนอกโรงเรียน

แต่การพัฒนาจะเกิดขึ้นและเป็นไปด้วยดีนั้นต้องมียุทธศาสตร์ประกอบหรือปัจจัยสนับสนุนการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา สามารถสรุปได้เป็น 2 ส่วนที่สำคัญคือ

1. สภาพแวดล้อมหรือบรรยากาศ ต้องเป็นบรรยากาศที่เกื้อกูลต่อการเรียนรู้ มีความเป็นธรรมชาติ สงบ มีความสวยงาม ปลอดภัย มีพื้นที่ มีแหล่งเรียนรู้
2. ครู เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่มีความสำคัญมากในการพัฒนานักเรียนให้เกิดคุณลักษณะในตัวนักเรียนตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา เนื่องจากครูต้องเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับนักเรียน มีความเมตตากรุณา พร้อมที่จะรับฟัง และสามารถเตรียมสภาพแวดล้อม กิจกรรม และมีความรู้ความเข้าใจในกิจกรรมต่าง ๆ ที่จะพัฒนานักเรียน

1.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา

จิตตปัญญาศึกษาเป็นการศึกษาที่มุ่งพัฒนาด้านในของมนุษย์ ในประเทศไทยยังมีการศึกษาในเรื่องเหล่านี้ค่อนข้างน้อย ซึ่งส่วนหนึ่งอาจมองว่าการศึกษาเรื่องเหล่านี้ดูเหมือนจะเป็นนามธรรม ที่จับต้องยาก แต่สิ่งเหล่านี้เป็นความจำเป็นระดับชาติที่เราควรหันมาองและร่วมมือกันในการพัฒนา เพราะปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมไทย โดยเฉพาะในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่นับวันจะยิ่งรุนแรง งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดจิตตปัญญาศึกษามีดังนี้

ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม (2551) หรือศูนย์คุณธรรม ได้นำเสนอรายงานผลการดำเนินโครงการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา สำหรับนิสิตนักศึกษาในระดับอุดมศึกษา โดยมีวัตถุประสงค์ที่สำคัญ 3 ประการ คือ 1) เพื่อพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนิสิตนักศึกษาในระดับอุดมศึกษา 2) เพื่อพัฒนาคุณลักษณะจิตตปัญญาศึกษาให้แก่ นิสิตนักศึกษาในระดับอุดมศึกษา และ 3) เพื่อทดลองหลักสูตรและหาประสิทธิภาพของหลักสูตรฝึกอบรม กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ นิสิตสาขาวิชาการประถมศึกษาชั้นปีที่ 1 คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ จำนวน 29 คน ผลการฝึกอบรมพบว่า ด้านจิตใจผู้เข้ารับการอบรมมีการเปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจนในเรื่องสมาธิและความตระหนักรู้ภายในตน โดยผู้เข้าอบรมสามารถนำกิจกรรมตามหลักสูตรไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ ส่วนด้านปัญญามีการเปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจนในด้านเข้าใจตนเองและผู้อื่นมากขึ้น จะเห็นได้จาก

กิจกรรมสุนทรีสนทนา กิจกรรมการผ่อนคลายตระหนักรู้ และการสะท้อนคิด ซึ่งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว เป็นผลมาจากการรายงานตนเองของผู้เข้ารับการอบรม สะท้อนถึงประสิทธิภาพของหลักสูตรที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งนี้ ถ้าผู้เข้ารับการอบรมได้นำกิจกรรมทั้งหมดไปปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ ย่อมจะทำให้เกิดคุณลักษณะทางจิตตปัญญาที่เป็นรูปธรรมชัดเจนยิ่งขึ้น

จิรัฐกาล พงศ์ภคเธียร (2550) ได้ศึกษาการวิจัยและพัฒนาจิตตปัญญาศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาไทย เพื่อประมวล วิเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับจิตตปัญญาศึกษาที่สถาบันอุดมศึกษาต่าง ๆ กระทำอยู่ และวิจัยและพัฒนากระบวนการเรียนรู้บนฐานจิตตปัญญาศึกษาในมหาวิทยาลัยมหิดล ผลการวิจัยปัจจัยที่สำคัญในการจัดการศึกษาตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา คือ ปัจจัยภายใน ได้แก่ ความรักความเมตตา ความตระหนักรู้ ประสบการณ์ตรง คิดใคร่ครวญ เห็นเชื่อมโยง การคิดเชิงวิพากษ์ และวิจารณ์ญาณ ปัจจัยภายนอก ได้แก่ การเรียนรู้แบบองค์รวม กัลยาณมิตร แบบอย่างของครูผู้สอน ปัจจัยเกื้อหนุน ได้แก่ สภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ เนื้อหาหลักสูตร วัฒนธรรมองค์กร และการจัดการเรียนรู้

อาจง ชุมสาย ณ อยุธยา (2546) ได้ศึกษาการพัฒนา รูปแบบการเรียนการสอนการบูรณาการคุณค่าของความเป็นมนุษย์โดยอิงแนวคิดการเรียนรู้จากการหยั่งรู้ด้วยตนเองในการศึกษามีการค้นคว้าวิเคราะห์เอกสารทั้งในและต่างประเทศ พบว่า ในต่างประเทศได้ให้การยอมรับการเรียนรู้แบบบูรณาการคุณค่าความเป็นมนุษย์ มีหลักฐานการเปลี่ยนแปลงความคิดและพฤติกรรมของนักเรียน ครู และผู้ปกครอง ซึ่งเกิดจากการมีคุณค่าความเป็นมนุษย์ทั้ง 5 ประการได้แก่ ความจริง ความรัก ความเมตตา ความประพฤติดชอบ ความสงบสุข และอหิงสา ผู้วิจัยได้นำเสนอรูปแบบดังกล่าวพร้อมกับนำมาทดลองกับนักเรียนนักศึกษาในประเทศไทย พบว่า รูปแบบดังกล่าวสามารถช่วยให้นักเรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงความคิดและพฤติกรรมที่พึงประสงค์

พิพัฒน์ ปิ่นจินดา (2541: 52) ได้ทำการทดลองเปรียบเทียบการสอนจริยศึกษาเพื่อยกระดับเหตุผลเชิงจริยธรรมโดยการอภิปรายกลุ่ม และการสอนโดยใช้วิธีเบญจขันธ์ในระดับประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนมัธยมวัดติการาม เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร ผลการทดลองพบว่า นักเรียนที่เรียนจริยศึกษาเพื่อยกระดับเหตุผลเชิงจริยธรรมโดยวิธีเบญจขันธ์มีความสามารถในการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

โนซาวา อะยาโกะ (Nozawa, Ayako. 2004) นักศึกษาปริญญาเอกจากมหาวิทยาลัยโตรอนโต ประเทศแคนาดาได้ศึกษาเรื่อง “A way to awakening: Five educator’s experiences of integrating contemplative practices into their live (Ontario)” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่ศึกษาถึงการฝึกปฏิบัติ เพื่อพัฒนานตนเองอย่างเป็นองค์รวมของนักศึกษาจำนวน 5 คน ที่ได้ฝึกสมาธิ โยคะ และไทเก๊ก (Tai chi) มาเป็นเวลา 6-15 ปี โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และการใช้ทัศนศิลป์

และบทช่วยกรองเพื่อสื่อถึงประสบการณ์ของผู้เข้าร่วมการวิจัยได้ดียิ่งขึ้น การศึกษาพบว่า การนำแนวปฏิบัติแบบจิตตปัญญาศึกษาไปใช้ในชีวิตครู ส่งผลต่อการพัฒนาตัวครูอย่างเป็นองค์รวมทั้งในแง่คุณภาพชีวิตส่วนตนและในแง่คุณภาพการสอน โดยพบว่าครูที่ปฏิบัติสมาธิแบบจิตตปัญญาศึกษานี้ มีการรับรู้ตนเอง ที่สูงขึ้น สอนได้อย่างเป็นธรรมชาติสอดคล้องกับธรรมชาติของตนเองได้ดียิ่งขึ้น และยังพบว่าครูเหล่านี้ ยังสามารถช่วยให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ที่เป็นองค์รวม และเรียนรู้ที่จะพัฒนาตนเองได้ดียิ่งขึ้นด้วยเช่นกัน โดยผู้วิจัยได้เสนอว่าควรมีการนำแนวปฏิบัติแบบจิตตปัญญาศึกษาเข้าไปใช้ในการปรับปรุงหลักสูตรฝึกหัดครูให้มีความเป็นองค์รวมมากขึ้น (Holistic Teacher Education)

คอนติ สก็อตต์ และเดวิด แพททริก (Conti, Scott; & David Patrick. 2002) นักศึกษาปริญญาเอกจากมหาวิทยาลัยโคโลัมเบียศึกษาเรื่อง “The spiritual life of teachers: A study of holistic education and the holistic perspective” โดยมีวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อทำให้เกิดความเข้าใจเรื่องการศึกษาอย่างเป็นองค์รวมที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้น โดยศึกษาชีวิตของครุมัธยม 4 คน โดยเฉพาะในมิติทางจิตวิญญาณโดยใช้การศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ พบว่า ครูเหล่านี้ล้วนแต่ใช้แนวทางการเรียนรู้แบบองค์รวมในการออกแบบการเรียนการสอนในระดับสูง และยังใช้หลักการเรียนรู้แบบองค์รวมในการสร้างความตระหนักรู้ในชีวิตส่วนตัว นอกจากนี้ยังพบอีกว่าครูเหล่านี้สะท้อนให้เห็นสอดคล้องและบูรณาการระหว่างการเรียนรู้ที่เป็นองค์รวมในตัวครูเองกับการเรียนรู้ที่เป็นองค์รวมที่ถ่ายทอดให้ลูกศิษย์ โดยครูเหล่านี้มักจะเน้นเรื่อง “การมีจิตตื่นรู้” เป็นแก่นสำคัญของการคิดแบบเชื่อมโยง อันเป็นหัวใจของการเรียนรู้แบบองค์รวมในเรื่องของปรัชญาและกระบวนการค้นคว้าส่วนบุคคลซึ่งกระทบทั้งในแง่หลักการดำเนินชีวิตส่วนตนและการทำหน้าที่ครูอย่างไม่สามารถแยกออกจากกันได้ ครูผู้สอนในแนวจิตตปัญญาศึกษายังมุ่งพัฒนานักเรียนทั้งด้านสติปัญญา อารมณ์ สังคม และจิตวิญญาณ อย่างบูรณาการควบคู่กันไปโดยไม่แยกส่วนจากกัน ทำยที่สดุดานขึ้นนี้ยังชี้ด้วยว่าครูที่ประสบความสำเร็จในการสอนแบบองค์รวมมักมีความเชื่อและศรัทธาต่อวิชาชีพครูสูง และมองงานสอนเป็นงานที่มีคุณค่าทางจิตวิญญาณต่อตนเอง

คาร์ซีเมเยอร์ แอนเน (Karsemeyer Anne. 2000) นักศึกษาปริญญาเอกมหาวิทยาลัยโตรอนโต ประเทศแคนาดา ศึกษาเรื่อง “Moved by the spirit: A narrative inquiry” ศึกษาเรื่องการประยุกต์ใช้หลักการเรียนรู้แบบองค์รวมและจิตตปัญญาศึกษาในการสอนสายศิลป์พบว่า แนวปฏิบัติของจิตตปัญญาศึกษาทำให้เกิดการหลอมรวมของร่างกายจิตใจ และอารมณ์ของนักเรียนนาฏศิลป์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อนำไปใช้ในกลุ่มเด็กซึ่งมีความต้องการพิเศษ เช่น เด็กออทิสติก หรือเด็กที่มีปัญหาทางด้านอารมณ์ แนวทางปฏิบัติทางด้านจิตตปัญญาศึกษาทำให้เด็กมีสมาธิในการเรียนขึ้น และมีการยอมรับตนเองและบุคคลรอบข้างได้ดียิ่งขึ้นด้วย รวมทั้งเป็นการค้นหาและดึงศักยภาพ

ที่ซ่อนอยู่ในตัวเด็กเหล่านี้ออกมาให้ปรากฏ โดยผู้วิจัยสรุปว่าควรมีการนำหลักจิตตปัญญาศึกษาและการเรียนรู้แบบองค์รวมไปใช้ในการจัดหลักสูตรให้กับเด็กที่มีความต้องการพิเศษมากยิ่งขึ้น

บอร์ควิสท์ และสมิดกัลล์ (Borquist; & Schmidgall. 1997) ดำเนินงานวิจัยเชิงปฏิบัติการสำหรับสอนวิชาทักษะทางสังคม (Social Skill) ที่ใช้วิธีการฝึกโดยเน้นรูปแบบการเรียนรู้แบบร่วมมือ (Cooperative Learning) และการฝึกแก้ปัญหาความขัดแย้งเพื่อลดพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของนักเรียนระดับมัธยมปลาย ทั้งในเขตตัวเมืองและเขตชนบท รวมทั้งเป็นการส่งเสริมการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณลักษณะ (Character Education) ให้เพียงพอและเหมาะสม โดยตั้งเกณฑ์ในการประเมินผลโครงการอย่างชัดเจน ผลปรากฏว่าการจัดกระบวนการตามโครงการทำให้นักเรียนลดพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมลงได้

บาร์ทิสทิช และคณะ (Battistich; et al. 1997) ได้ทำการศึกษาวิจัยต่อเนื่องนาน 15 ปี โดยมีแนวทางศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการเรียนการสอนที่พัฒนาจริยธรรมของนักเรียน ซึ่งโครงการโปรแกรมการเรียนการสอนจะเน้นในเรื่องของความรู้สึก การเป็นส่วนร่วมในชุมชน การฝึกทักษะในการแก้ไขปัญหา การเรียนรู้ตามความสนใจ การสร้างความตระหนักในความต้องการและความจำเป็นของผู้อื่น การเคารพตนเอง เอาใจเขามาใส่ใจเรา โดยใช้การวัดพฤติกรรมระดับการแสดงออกของเด็กพบว่าเด็กมีคุณลักษณะและพฤติกรรมที่พึงประสงค์ของสังคมสูงขึ้นตามลำดับ ซึ่งผลการวิจัยนี้ถูกนำไปใช้อย่างกว้างขวางในสหรัฐอเมริกา

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาทั้งในและต่างประเทศ สรุปได้ว่า จิตตปัญญาศึกษาสามารถพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ได้ ด้วยการพัฒนาทางจิตและการคิด และการจัดการเรียนการสอนที่เน้นให้นักเรียนได้ฝึกปฏิบัติ โดยครูต้องเป็นแบบอย่างที่ดี ภายใต้อบรบวิทยาที่เหมาะสม

2. แนวคิดในการพัฒนาหลักสูตร

ในการพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา จำเป็นต้องศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการพัฒนาหลักสูตร ดังนี้

2.1 หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544

หลักสูตรสถานศึกษาได้กำหนดโครงสร้างของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานดังนี้ (สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา. n.d.: online)

1. ระดับช่วงชั้น

กำหนดหลักสูตรเป็น 4 ช่วงชั้น ตามระดับพัฒนาการของนักเรียน ดังนี้

ช่วงชั้นที่ 1 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3

ช่วงชั้นที่ 2 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6

ช่วงชั้นที่ 3 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 - 3

ช่วงชั้นที่ 4 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 - 6

2. สาระการเรียนรู้

กำหนดสาระการเรียนรู้ตามหลักสูตร ซึ่งประกอบด้วยองค์ความรู้ ทักษะหรือกระบวนการการเรียนรู้ และคุณลักษณะหรือค่านิยม คุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนเป็น 8 กลุ่ม ดังนี้

2.1 ภาษาไทย

2.2 คณิตศาสตร์

2.3 วิทยาศาสตร์

2.4 สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม

2.5 สุขศึกษาและพลศึกษา

2.6 ศิลปะ

2.7 การงานอาชีพและเทคโนโลยี

2.8 ภาษาต่างประเทศ

สาระการเรียนรู้ทั้ง 8 กลุ่มนี้เป็นพื้นฐานสำคัญที่นักเรียนทุกคนต้องเรียนรู้ โดยอาจจัดเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มแรก ประกอบด้วย ภาษาไทย คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม เป็นสาระการเรียนรู้ที่สถานศึกษาต้องใช้เป็นหลักในการจัดการเรียนการสอนเพื่อสร้างพื้นฐานการคิดและเป็นกลุ่ยุทธ์ในการแก้ปัญหาวิกฤตของชาติ กลุ่มที่สองประกอบด้วย สุขศึกษาและพลศึกษา ศิลปะ การงานอาชีพและเทคโนโลยี และภาษาต่างประเทศ เป็นสาระการเรียนรู้ที่เสริมสร้างพื้นฐานความเป็นมนุษย์และสร้างศักยภาพในการคิดและการทำงานอย่างสร้างสรรค์

3. กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

กิจกรรมพัฒนาผู้เรียนเป็นกิจกรรมที่จัดให้นักเรียนได้พัฒนาความสามารถของตนเองตามศักยภาพ มุ่งเน้นเพิ่มเติมจากกิจกรรมที่ได้จัดให้เรียนรู้ตามกลุ่มสาระการเรียนรู้ทั้ง 8 กลุ่ม การเข้าร่วมและปฏิบัติกิจกรรมที่เหมาะสมร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุขกับกิจกรรมที่เลือกด้วยตัวเองตามความถนัดและความสนใจอย่างแท้จริง การพัฒนาที่สำคัญ ได้แก่ การพัฒนาองค์รวมของความเป็นมนุษย์ให้ครบทุกด้านทั้งร่างกาย สติปัญญา อารมณ์และสังคม โดยอาจจัดเป็นแนวทางหนึ่งที่จะสนองนโยบายในการสร้างเยาวชนของชาติให้เป็นผู้มีศีลธรรม จริยธรรม มีระเบียบวินัย และมีคุณภาพ เพื่อ

พัฒนาองค์รวมของความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ปลูกฝังและสร้างจิตสำนึกของการทำประโยชน์เพื่อสังคม

จากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 สรุปได้ว่าสาระการเรียนรู้ 8 กลุ่มสาระ ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ 1 ภาษาไทย คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม เป็นสาระการเรียนรู้ที่สถานศึกษาต้องใช้เป็นหลักในการจัดการเรียนการสอนเพื่อสร้างพื้นฐานการคิด และเป็นกลยุทธ์ในการแก้ปัญหาวิกฤตของชาติ กลุ่มที่ 2 สุขศึกษาและพลศึกษา ศิลปะ การงานอาชีพและเทคโนโลยี และภาษาต่างประเทศ เป็นสาระการเรียนรู้ที่เสริมสร้างพื้นฐานความเป็นมนุษย์และสร้างศักยภาพในการคิดและการทำงานอย่างสร้างสรรค์ ซึ่งสาระการเรียนรู้ทั้งสองกลุ่มนี้จัดการเรียนรู้โดยเน้นที่เนื้อหา สาระ มากกว่ากิจกรรม ซึ่งแตกต่างจากหลักสูตรพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ที่เน้นให้นักเรียนได้ฝึกปฏิบัติผ่านกิจกรรมที่สามารถปลูกฝังและเสริมเสริมคุณลักษณะ (ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม. 2549; สำนักงานสภาพัฒนาการศึกษ. 2551) ดังนั้นหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา ซึ่งผู้วิจัยได้พัฒนาขึ้นจึงเป็นหลักสูตรที่เน้นกิจกรรมให้นักเรียนได้ฝึกปฏิบัติ แสดงออกในรูปของพฤติกรรม เกิดพฤติกรรมที่พึงประสงค์ที่จะนำไปสู่คุณลักษณะที่สอดคล้องกับเป้าหมายของหลักสูตร โดยผู้วิจัยได้จัดหลักสูตรเสริมนี้ไว้เป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

2.2 การพัฒนาหลักสูตร

ก่อนจะกล่าวถึงหลักสูตรเสริม ผู้วิจัยขอกล่าวถึงหลักสูตรโดยทั่วไปพอสังเขป เนื่องจากหลักสูตรเสริมและหลักสูตรทั่วไปนั้นมีองค์ประกอบของหลักสูตร และรูปแบบการพัฒนาหลักสูตรที่เหมือนกัน จะแตกต่างกันในส่วนรายละเอียดของจุดมุ่งหมาย เนื้อหา กระบวนการเรียนรู้ และการประเมินผล ดังนั้นการทำความเข้าใจเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรโดยทั่วไปจะช่วยสร้างกรอบแนวคิดในการดำเนินงานเพื่อพัฒนาหลักสูตรเสริมต่อไป

รูปแบบในการพัฒนาหลักสูตร ซึ่งเป็นกระบวนการที่สำคัญจำเป็นที่จะทำให้การพัฒนาหลักสูตรเป็นไปด้วยความสะดวกรวดเร็ว และเป็นระบบ ได้มีนักการศึกษาได้เสนอรูปแบบการพัฒนาหลักสูตรไว้หลายท่าน แต่รูปแบบที่ได้รับการยอมรับในแวดวงวิชาการตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน คือ รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรของไทเลอร์ (Ralph Tyler. 1950) รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรของทาบ (Taba. 1962: 422-425) และอเล็กซานเดอร์ (Saylor, Alexander. 1981: 30-39) ซึ่งมีรายละเอียดดังตาราง 8

ตาราง 8 สักระยะหรือรูปแบบการพัฒนาหลักสูตร

รูปแบบการพัฒนาหลักสูตร ของไทเลอร์	รูปแบบการพัฒนาหลักสูตร ของทาบาค	รูปแบบการพัฒนาหลักสูตร ของเซเลอร์และอเล็กซานเดอร์
ขั้นที่ 1 กำหนดจุดมุ่งหมาย ของหลักสูตร	ขั้นที่ 1 วิเคราะห์สภาพปัญหา ความต้องการ	ขั้นที่ 1 กำหนดเป้าหมาย วัตถุประสงค์และขอบเขต
ขั้นที่ 2 เลือกประสบการณ์ใน การเรียนรู้	ขั้นที่ 2 กำหนดจุดมุ่งหมาย	
	ขั้นที่ 3 เลือกเนื้อหาสาระ	ขั้นที่ 2 การออกแบบหลักสูตร
	ขั้นที่ 4 จัดรวบรวมเนื้อหา สาระ	
	ขั้นที่ 5 เลือกประสบการณ์ การเรียนรู้	
ขั้นที่ 3 จัดประสบการณ์การ เรียนรู้	ขั้นที่ 6 จัดประสบการณ์การ เรียนรู้	ขั้นที่ 3 การนำหลักสูตรไป ทดลองใช้
ขั้นที่ 4 การประเมินผล	ขั้นที่ 7 การประเมิน	ขั้นที่ 4 การประเมินหลักสูตร

จากตาราง 8 แสดงให้เห็นรูปแบบการพัฒนาหลักสูตร โดยขั้นที่ 1 ของไทเลอร์คือ กำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตร สอดคล้องกับขั้นที่ 1 และ 2 ของทาบาคคือ การวิเคราะห์สภาพปัญหา ความต้องการ และตรงกับขั้นที่ 1 ของเซเลอร์และอเล็กซานเดอร์คือ กำหนดเป้าหมาย วัตถุประสงค์ และขอบเขต ทำให้เห็นว่าขั้นตอนแรกของการพัฒนามุ่งเน้นในการศึกษาข้อมูลพื้นฐาน ด้วยการศึกษา การศึกษาเอกสาร สัมภาษณ์ วิเคราะห์สภาพปัญหาความต้องการจำเป็นในการสร้างหลักสูตร ผล การศึกษาจะเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการกำหนดจุดมุ่งหมาย เป้าหมายและขอบเขตของหลักสูตร ผู้วิจัยจึงกำหนดขั้นที่ 1 ของการพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนชั้น ประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา คือ การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน

ขั้นที่ 2 ของไทเลอร์คือ เลือกประสบการณ์ในการเรียนรู้ สอดคล้องกับขั้นที่ 3, 4 และ 5 ของ ทาบาคคือ เลือกเนื้อหาสาระ จัดรวบรวมเนื้อหาสาระ และเลือกประสบการณ์เรียนรู้ และตรงกับขั้นที่ 2 ของเซเลอร์และอเล็กซานเดอร์คือ การออกแบบหลักสูตร เป็นการร่างโครงร่างหลักสูตรโดยอาศัยข้อมูล ที่เก็บรวบรวมได้ในขั้นที่ 1 มากำหนดองค์ประกอบที่สำคัญของหลักสูตร ได้แก่ เนื้อหาสาระ กิจกรรม การเรียนรู้กมลประสบการณ์ วิธีการวัดและการประเมินตามจุดประสงค์ของหลักสูตร ผู้วิจัยจึงกำหนด

ขั้นที่ 2 ของการพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา คือ การพัฒนาหลักสูตร

ขั้นที่ 3 ของไทเลอร์คือ จัดประสบการณ์การเรียนรู้ สอดคล้องกับขั้นที่ 6 ของทาบาคือ จัดประสบการณ์การเรียนรู้ และตรงกับขั้นที่ 3 ของเซลเลอร์และอเล็กซานเดอร์คือ การนำหลักสูตรไปทดลองใช้เป็นนํามวลประสบการณ์ กิจกรรม เนื้อหาสาระที่กำหนดไว้ไปทดลองกับกลุ่มตัวอย่างเพื่อหาประสิทธิผลของหลักสูตร สำหรับงานวิจัยนี้ผู้วิจัยกำหนดขั้นที่ 3 ของการพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา คือ การทดลองใช้หลักสูตร

ขั้นที่ 4 ของไทเลอร์คือ การประเมินผล สอดคล้องกับขั้นที่ 7 ของทาบาคือ การประเมิน และตรงกับขั้นที่ 4 ของเซลเลอร์และอเล็กซานเดอร์คือ การประเมินหลักสูตร เป็นขั้นตอนที่มุ่งตรวจสอบประสิทธิผลของหลักสูตร ว่าเป็นไปตามจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้ และนำข้อมูลดังกล่าวมาปรับปรุงแก้ไขหลักสูตรให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ผู้วิจัยจึงกำหนดขั้นที่ 4 ของการพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา คือ การปรับปรุงและแก้ไขหลักสูตร

จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตรทำให้ทราบว่าขั้นตอนในการพัฒนาหลักสูตรมี 4 ขั้นตอนที่สำคัญ ได้แก่ การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน การพัฒนาหลักสูตร การทดลองใช้หลักสูตร และ การปรับปรุงและแก้ไขหลักสูตร ซึ่งขั้นตอนดังกล่าวสามารถใช้เป็นขั้นตอนในการพัฒนาหลักสูตรเสริมได้ด้วยเช่นกัน จะเห็นได้จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตรเสริมซึ่งจะกล่าวถึงในลำดับต่อไปก็มีขั้นตอนในการพัฒนาหลักสูตรเช่นเดียวกันนี้

ก่อนจะกล่าวถึงหลักสูตรเสริม ผู้วิจัยต้องการแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบการพัฒนาหลักสูตรกับกระบวนการจัดทำหลักสูตรกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนของกรมวิชาการ (กรมวิชาการ. 2546: 4-5) ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. ศึกษาวิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าหมาย คุณลักษณะที่พึงประสงค์ โครงสร้างหลักสูตรของสถานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนานักเรียน เพื่อเป็นข้อมูลในการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนให้สอดคล้องกับบริบทของสถานศึกษา

2. ศึกษาข้อมูลสารสนเทศ เช่น สภาพความพร้อมของโรงเรียน สภาพของชุมชนท้องถิ่น สภาพปัญหาและความต้องการของนักเรียน เพื่อเป็นข้อมูลในการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนให้สอดคล้องกับบริบทของสถานศึกษา

3. วางแผนและจัดการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน โดยกำหนดวัตถุประสงค์กระบวนการวิธีดำเนินการ สื่อ/อุปกรณ์ และการประเมินผลการจัดการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนให้สอดคล้องกับเป้าหมายที่วางไว้ เพื่อให้เกิดการพัฒนานักเรียนอย่างแท้จริง

4. กำหนดบทบาทของผู้บริหารสถานศึกษา หัวหน้ากิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ครูที่ปรึกษา กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน นักเรียน ผู้ปกครอง และชุมชน เพื่อให้มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

5. กำหนดการประเมินและเกณฑ์การประเมิน การผ่านกิจกรรมแต่ละภาคเรียนชั้นปี และช่วงชั้นให้เป็นไปตามกำหนด

จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตรกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนของกรมวิชาการ (2546: 4-5) สรุปได้ว่า ขั้นที่ 1 และ 2 ของกรมวิชาการสอดคล้องกับขั้นที่ 1 การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน ขั้นที่ 3, 4 และ 5 ของกรมวิชาการสอดคล้องกับขั้นที่ 2 การพัฒนาหลักสูตรที่ผู้วิจัยสรุปไว้ข้างต้น ซึ่งความสอดคล้องนี้แสดงให้เห็นว่า ขั้นตอนการสร้างหลักสูตรมีเพียง 4 ขั้นตอน ตามที่ผู้วิจัยสรุปไว้ข้างต้นผู้วิจัยจึงยึดขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตรดังกล่าวเป็นขั้นตอนในการพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา โดยมีขั้นที่ 3 การทดลองใช้หลักสูตร และขั้นที่ 4 ขั้นประเมินและปรับปรุงหลักสูตร เป็นขั้นตอนในการหาประสิทธิผลของหลักสูตรและปรับปรุง แก้ไขหลักสูตรให้มีความสมบูรณ์

2.3 การพัฒนาหลักสูตรเสริม

การพัฒนาหลักสูตรกับการพัฒนาหลักสูตรเสริมมีขั้นตอนหรือรูปแบบในการพัฒนาหลักสูตรที่เหมือนกัน ดังตาราง 8 ซึ่งแสดงไว้ข้างต้น ดังนั้นหลักสูตรเสริมมีขั้นตอนในการพัฒนาหลักสูตร 4 ขั้นตอน คือ ขั้นที่ 1 การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน ขั้นที่ 2 การพัฒนาหลักสูตร ขั้นที่ 3 การทดลองใช้หลักสูตร และขั้นที่ 4 การปรับปรุงและแก้ไขหลักสูตร

2.3.1 ลักษณะของหลักสูตรเสริม

จากการศึกษารูปแบบในการพัฒนาหลักสูตรทำให้เข้าใจขั้นตอนในการพัฒนาหลักสูตรซึ่งมีลักษณะความเป็นสากล กล่าวคือ รูปแบบในการพัฒนาหลักสูตรทั่วไปกับหลักสูตรเสริมมีขั้นตอนในการพัฒนาเหมือนกัน ดังนั้นความแตกต่างระหว่างหลักสูตรทั้งสองประเภทคงไม่ได้อยู่ที่รูปแบบการพัฒนาหลักสูตร การทำความเข้าใจเกี่ยวกับลักษณะของหลักสูตรเสริม จะทำให้เห็นความแตกต่างและจุดเด่นที่สำคัญของหลักสูตรเสริมที่ต่างจากหลักสูตรทั่วไป จึงทำให้มีหน่วยงานและนักการศึกษาหลายท่านกล่าวถึงไว้มีรายละเอียดดังนี้

กรมวิชาการ (2546: 34) ได้กำหนดวัตถุประสงค์การจัดหลักสูตรเสริมที่เน้นความถนัดและความสนใจของนักเรียนไว้ดังนี้

1. พัฒนาความรู้ ความสามารถ ด้านการคิด วิเคราะห์ สังเคราะห์ เพื่อให้เกิดทักษะ ประสพการณ์ ทั้งวิชาการและวิชาชีพตามทักษะ

2. มีคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์
3. มีสุขภาพและบุคลิกภาพทางด้านร่างกายและจิตใจที่ดี
4. ใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง ชุมชน สังคม และประเทศชาติ
5. มีมนุษยสัมพันธ์ในการทำงานร่วมกับผู้อื่นในระบอบประชาธิปไตย

ไพโรจน์ นาคะสุวรรณ และวันนอร์ มะทา (2528: 8) ได้สรุปวัตถุประสงค์กว้าง ๆ ใน การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรไว้ดังนี้

1. เพื่อให้นักเรียนได้แสดงออกถึงความถนัด ความสนใจและความสามารถพิเศษ
2. เพื่อให้รู้จักใช้เวลาว่างอย่างมีคุณประโยชน์และมีเพื่อนมากขึ้น
3. เพื่อฝึกทักษะการเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี ตามกระบวนการประชาธิปไตย
4. เพื่อให้เกิดทักษะในการทำงานร่วมกัน และสามารถปรับตัวอยู่ในสังคมได้อย่างมี

ความสุข

5. เพื่อให้นักเรียนมีความสามัคคี มีความรับผิดชอบ เสียสละเพื่อส่วนรวม เคารพบุคคลอื่น และสร้างสัมพันธ์อันดีระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

6. เพื่อปลูกฝังค่านิยม คุณธรรมและจริยธรรม ศิลปวัฒนธรรม และขนบธรรมเนียม ประเพณีอันดีงามของชาติ

7. เพื่อฝึกฝนให้เป็นผู้มีระเบียบวินัย รู้จักควบคุมตนเองและเคารพกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ในสังคม

8. เพื่อส่งเสริมสุขภาพและพัฒนาการทางด้านร่างกายและจิตใจ และด้านบุคลิกภาพ

9. เพื่อให้เกิดความสนุกสนานเพลิดเพลินและเป็นการผ่อนคลายความตึงเครียด

10. เพื่อเพิ่มพูนประสบการณ์ และส่งเสริมการเรียนการสอนตามหลักสูตรให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

คลาร์ก (วิจิตรพร หล่อสุวรรณกุล. 2544: 83; อ้างอิงจาก Clark. 1997) ได้เสนอแนะว่า หลักสูตรเสริมอาจใช้แนวคิดการจำแนกจุดประสงค์ทางการศึกษาของเบนจามิน บลูม (Benjamin Bloom) ในมิติด้านสติปัญญามาประยุกต์ใช้ได้ ซึ่งจุดมุ่งหมายด้านสติปัญญามี 6 ประการโดยเรียง พฤติกรรมจากง่ายไปหายากไว้ดังนี้

1. ความรู้ความจำ คือ ความสามารถในการจำและระลึกได้ เกี่ยวกับข้อเท็จจริงของเรื่อง เหตุการณ์ ปรากฏการณ์ รายละเอียดของความรู้ในเนื้อหา ทฤษฎี หลักการ กฎเกณฑ์ สูตร

2. ความเข้าใจ คือ ความสามารถในการจับใจความสำคัญ อธิบายความหมายของ ความรู้ที่ยากให้ง่าย แปลความ ตีความ ประเด็นที่มีความหมายแฝงให้เป็นภาษาที่ง่าย คาดคะเน แนวโน้มเกี่ยวกับปรากฏการณ์ใหม่

3. การนำไปใช้ คือ ความสามารถในการนำเอาหลักการ สูตร กฎเกณฑ์หรือ วิธีดำเนินการต่าง ๆ ไปใช้ในสถานการณ์จริง ใช้พิจารณากรณีตัวอย่างใหม่หรือใช้แก้ปัญหา สถานการณ์ใหม่

4. การวิเคราะห์ คือ ความสามารถในการค้นหาหรือแยกแยะ เนื้อหาสาระของความรู้ รวมทั้งเรื่องราวเหตุการณ์ เพื่อระบุถึงองค์ประกอบที่สำคัญ ข้อเท็จจริงที่ซ่อนเร้น

5. การสังเคราะห์ คือ ความสามารถในการผสมผสานความรู้หลาย ๆ ด้าน และเชื่อมโยง ความรู้กับประสบการณ์เดิม ทำให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ทั้งในเชิงภาษา ในเชิงแนวคิดตลอดจนการ วางแผนและการออกแบบผลิตภัณฑ์ใหม่

6. การประเมินค่า คือ ความสามารถในการสรุปตัดสินคุณค่าของสิ่งต่าง ๆ หรือตัดสิน การกระทำว่าเหมาะสมหรือไม่ โดยยึดหลักเกณฑ์เชิงวิชาการหรือเกณฑ์ที่สังคมยอมรับ

หลักสูตรเสริมต้องสอดคล้องกับความต้องการของนักเรียน และเพิ่มเสริมการเรียนรู้อื่น ๆ ทั้งสาระและกระบวนการที่ไม่ปรากฏในหลักสูตรปกติ เช่น การคิดระดับสูง และสหวิทยาการ เป็นต้น หลักสูตรเสริมจะส่งเสริมการเรียนรู้ในหลักสูตรแกนกลาง การใช้ยุทธศาสตร์การสอนของครู และการใช้เวลาการเรียนรู้ให้น้อยลง โดยนักเรียนสามารถจบการศึกษาในระบบตามที่ได้กำหนดไว้ เพราะการเรียนรู้เป็นเรื่องกระบวนการพัฒนาการที่ต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ขณะที่ความสามารถในการ เรียนรู้ของนักเรียนแต่ละคนแตกต่างกัน ดังนั้นเมื่อเทียบกับทฤษฎีการคิดของ บลูม (Bloom) หรือการ จัดลำดับวัตถุประสงค์ทางการศึกษาของบลูม (Bloom's Taxonomy) จากลำดับง่ายสู่ลำดับยาก พบว่า หลักสูตรสถานศึกษาจะมุ่งเน้นการเรียนรู้ด้านความรู้ความจำ ด้านการเข้าใจ และด้าน การนำไปใช้ ขณะที่หลักสูตรเสริมจะมุ่งเน้นการเรียนรู้ด้านการวิเคราะห์ ด้านการสังเคราะห์ และ ประเมินค่า

เพอร์โต (Piirto, 1994: 376-399) ได้กำหนด 5 เกณฑ์สำคัญสำหรับหลักสูตรเสริมไว้ดังนี้

1. หลักสูตรเสริมควรอยู่บนพื้นฐานของคุณลักษณะการเรียนรู้เชิงวิชาการของนักเรียน โดยพิจารณาจากอัตราความสามารถในการเรียนรู้ ความสามารถในการคิดเชิงนามธรรม เชิงสร้างสรรค์ เชิงวิจารณ์ญาณ และเชิงวิเคราะห์ และความสามารถในการกักเก็บข้อมูลความรู้ ที่ประกอบด้วยข้อเท็จจริงและกระบวนการปฏิบัติ

2. หลักสูตรเสริมควรมีความเข้มข้นในวิชาการโดยไม่ละเลยองค์ความรู้ด้านจารีต ประเพณี

3. หลักสูตรเสริมควรเป็นสหวิทยาการ เปรียบเสมือนแผนภาพวงล้อ ที่ประกอบไปด้วยหลากหลายวิชา เช่น ศิลปะ มนุษยศาสตร์ คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์ ภาษาและปรัชญา เป็นต้น

4. หลักสูตรเสริมควรมุ่งเน้นโครงร่างสำคัญ 6 ประเด็น ซึ่งใน 5 ประเด็นแรกจากแนวคิดของเอลเลียท ไอส์เนอร์ (Elliot Eisner) ซึ่งกล่าวในปี 1985 และโฮเวิร์ด การ์ดเนอร์ (Howard Gardner) ได้เพิ่มแนวคิดอีก 1 ประเด็น ในปี 1991 โดยมีรายละเอียดเป็นลำดับต่อไปนี้

4.1 มุ่งเน้นความสัมพันธ์ส่วนบุคคล

4.2 มุ่งเน้นวิทยาศาสตร์ประยุกต์

4.3 มุ่งเน้นหลักการและเหตุผลเชิงวิชาการ

4.4 มุ่งเน้นการปรับตัวทางสังคมและการสร้างสังคมใหม่

4.5 มุ่งเน้นพัฒนากระบวนการทางปัญญา

4.6 มุ่งเน้นวิธีการเข้าใจอย่างถ่องแท้ เช่น ทักษะการคิดเชิงวิเคราะห์ นักเรียนต้องสามารถแจกแจงองค์ประกอบ สังเกต จำแนกความเหมือนและความต่าง เปรียบเทียบและเห็นความผิดแผก จัดลำดับ กำหนดมาตรการ สรุป เห็นความสัมพันธ์ พบประเด็นสำคัญ ตัดสินด้วยเหตุและผล อุปมาอุปไมย คาดการณ์ อ้างอิง และประเมินได้

5. หลักสูตรเสริมควรมีความสมดุล มีความเป็นบูรณาการ และมีความหมาย

ลักษณะของหลักสูตรเสริมที่แตกต่างกับหลักสูตรแกนกลางมีดังนี้ (Barbara Clark. 1997: 258; citing Kaplan. 1986; Laurence Coleman. 1985: 315-316; citing Kaplan. 1979)

1. เนื้อหาที่จัดให้กับนักเรียนเป็นการตอบสนองต่อปัญหาที่นักเรียนสนใจ
2. การจัดการเรียนการสอนมีการบูรณาการ
3. ประสบการณ์ที่จัดให้กับนักเรียนเน้นให้นักเรียนได้ฝึกปฏิบัติ
4. เป็นการจัดการเรียนการสอนในเชิงลึกให้กับนักเรียน และนักเรียนสามารถเลือกเนื้อหาที่นักเรียนสนใจ

5. จัดการเรียนรู้โดยให้นักเรียนสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง

6. เป็นการพัฒนาผลผลิตที่มีความซับซ้อน หรือใช้ทักษะการคิดระดับสูง

7. มุ่งให้เกิดการทำงานอย่างอิสระ

8. มีการพัฒนาทักษะและวิธีการวิจัย

9. มีการบูรณาการทักษะการคิดพื้นฐานกับการคิดระดับสูง

10. ส่งเสริมการพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่แปลกใหม่ และสร้างสรรค์

11. ส่งเสริมการพัฒนาผลผลิตด้วยเทคโนโลยีที่หลากหลาย

12. สร้างความเข้าใจในตนเองให้เกิดขึ้นกับนักเรียน

13. การประเมินผลด้วยวิธีการที่เหมาะสม สอดคล้องกับลักษณะของการเรียนรู้ เช่น การประเมินตนเอง

จอยซ์ และคณะ (Joyce; Dana; & Linda Boyce. 1996: 12-13) อธิบายลักษณะที่แตกต่างของหลักสูตรเสริมกับหลักสูตรแกนกลางดังนี้

1. มุ่งศึกษาสิ่งที่ลึกหรือกว้างกว่าสิ่งที่เรียนรู้จากหลักสูตรแกนกลาง เป็นการศึกษาภายใต้โลกของความเป็นจริง และแก้ปัญหาในสิ่งที่นักเรียนต้องการจะรู้
2. ให้ความสำคัญกับการปลูกฝังระเบียบวินัยในการอยู่ร่วมในสังคม
3. เป็นการพัฒนาการคิดระดับสูง เป็นการบูรณาการสิ่งที่ได้เรียนรู้ และสร้างโอกาสในการประยุกต์ใช้ความรู้ของนักเรียนที่ได้เรียนรู้มา
4. ช่วยให้นักเรียนได้ปรับเปลี่ยนการเรียนรู้ โดยจะให้นักเรียนได้เรียนรู้จากการปฏิบัติ ได้ฝึกปฏิบัติ วางแผน การปฏิบัติตามหน้าที่ และการประเมินประสิทธิภาพในการเรียนรู้ด้วยตนเอง
5. เป็นการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ให้กับนักเรียน
6. เสริมการเรียนรู้ที่เป็นปัญหาของนักเรียน
7. เป็นการพัฒนานักเรียนให้สามารถใช้เทคโนโลยีในการปฏิบัติงาน
8. จัดตามความต้องการ ความสนใจ และความถนัดของนักเรียน
9. ใช้การประเมินตามสภาพจริง

แมคคาร์น (ปริยานุช สถาวรมณี. 2548: 56-57; อ้างอิงจาก McKown. 1952: 1-8) กล่าวว่า หลักสูตรเสริมไม่ใช่สิ่งใหม่ เพราะหลักสูตรเสริมเกิดพร้อมกับสถานศึกษา จากอดีตจนถึงปัจจุบันครูส่วนใหญ่คงสนใจงานสอนในชั้นเรียนเป็นหลัก ครูจึงไม่ทราบถึงความสนใจทางสังคมและทางกายภาพของนักเรียนเพราะเข้าใจว่าการสอนสำคัญกว่าการเรียนรู้ และการทำงานหลักสำคัญกว่าการทำงานที่มีประโยชน์เหล่านี้ เป็นการสกัดการศึกษาของนักเรียนแต่ละคน เพราะการศึกษาในยุคใหม่ นักเรียนต้องเป็นผู้รอบรู้ทั้งด้านจิตใจ ร่างกาย สังคม และการมีอาชีพ

ดังนั้นในปี ค.ศ. 1952 การจัดทำหลักสูตรเสริมจึงมีจุดมุ่งหมายที่สำคัญ 8 ประการดังต่อไปนี้

1. การลงทุนเพื่อตอบแทนทางการจัดการศึกษา ซึ่งเป็นความต้องการขั้นพื้นฐานที่สำคัญโดยการจัดกิจกรรมที่เปิดโอกาสอันมีค่ามากมายซึ่งเป็นแรงขับที่จะส่งผลให้มีการตอบแทนจากการลงทุนเพื่อการศึกษา
2. การเตรียมนักเรียนสู่ชีวิตจริงในระบบประชาธิปไตย โดยการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาอย่างต่อเนื่อง นอกเหนือจากการเรียนรู้เรื่องประชาธิปไตย

3. การเพิ่มปริมาณการเป็นตัวของตัวเอง โดยการส่งเสริมให้เห็นคุณค่าการแสดงออกด้วยตนเอง
4. การเรียนรู้ความร่วมมือทางสังคม โดยการส่งเสริมให้เห็นคุณค่าการแสดงออกโดยตนเอง สู่การลดความเห็นแก่ตัวลงในที่สุด
5. การเพิ่มความสนใจของนักเรียนในโรงเรียน โดยการเพิ่มโอกาสให้นักเรียนเป็นผู้ให้มากกว่าผู้รับ อันเป็นการเพิ่มจำนวนนักเรียนในการได้รับประโยชน์จากการจัดการศึกษา
6. การสร้างขวัญกำลังใจในโรงเรียน โดยพัฒนานักเรียนไม่เพียงให้เกิดความภาคภูมิใจในโรงเรียนเท่านั้น แต่เกิดความผูกพันกับโรงเรียนด้วย
7. การสนับสนุนกฎระเบียบ โดยการให้นักเรียนเป็นผู้ตั้งกฎระเบียบมาตรฐานของตน ซึ่งหลักสูตรจะประกอบด้วยกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้นักเรียนได้พัฒนาความกตัญญูทางสังคมเกี่ยวกับระเบียบต่าง ๆ ในโรงเรียนได้ในระดับสูง
8. การค้นพบและการพัฒนาคุณภาพและความสามารถพิเศษ โดยการให้โอกาสนักเรียนค้นพบและพัฒนาพร้อมกับกลุ่มเพื่อนในวัยเดียวกันที่มีอุดมการณ์และความเข้าใจต่อสิ่งที่สนใจตรงกัน อันเป็นแนวพัฒนาให้นักเรียนมีความรับผิดชอบ และเป็นพลเมืองดี ซึ่งเป็นจุดประสงค์หลักของการศึกษา

จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตรเสริม สรุปได้ว่า หลักสูตรเสริม หมายถึง มวลประสบการณ์ที่จัดขึ้นเพื่อปลูกฝังและเสริมสร้างคุณลักษณะที่สำคัญควบคู่ไปกับการพัฒนาการคิด ด้วยวิธีการที่หลากหลาย ให้นักเรียนได้ฝึกปฏิบัติในสถานการณ์จริงหรือคล้ายจริง และเชื่อมโยงสิ่งที่ได้ปฏิบัติกับชีวิตประจำวัน ในบรรยากาศการเรียนรู้ที่มีความเคารพซึ่งกันและกัน มีความเสมอภาคกัน มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ สะท้อนผลการปฏิบัติ และการประเมินในหลายมิติ

2.3.2 แนวทางในการพัฒนาคุณลักษณะ

แนวทางในการพัฒนาคุณลักษณะผู้วิจัยศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอนที่ปลูกฝังและเสริมสร้างคุณลักษณะให้กับนักเรียน ผลการศึกษาจะทำให้เห็นรูปแบบและแนวทางในการพัฒนาคุณลักษณะ ซึ่งผู้วิจัยจะนำผลการศึกษาไปวิเคราะห์และสังเคราะห์ร่วมกับแนวทางในการพัฒนานักเรียนของหลักสูตรเสริมเพื่อให้ได้ลักษณะของหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ในลำดับต่อไป โดยเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณลักษณะมีดังต่อไปนี้

กรมวิชาการ (2546: 173-185) ศึกษาสภาพการจัดการเรียนการสอนเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะที่นำไปสู่ความสมานฉันท์และเอื้ออาทรต่อกัน (คุณลักษณะของความสมานฉันท์และเอื้อ

อาทรรประกอบด้วย มีคุณธรรม มีความเชื่อเพื่อเผื่อแผ่ มีน้ำใจ รู้รักสามัคคี พึ่งพาเกื้อกูลกัน มีจารีตประเพณีที่ดีงาม และรักภูมิใจในชาติและท้องถิ่น) มีการดำเนินงานดังนี้

1. สอดแทรกกระบวนการปลูกฝังอยู่ในการดำเนินงานของโครงการหรือกิจกรรม
2. สร้างความตระหนักและจัดบรรยากาศให้เอื้อต่อการเสริมสร้างคุณลักษณะ
3. ให้ทุกคน ทุกฝ่ายได้มีส่วนร่วมในการปลูกฝังหรือเสริมสร้างคุณลักษณะ
4. สอนสอดแทรกในระหว่างจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และมุ่งเน้นการใช้กระบวนการ

กลุ่ม

5. สร้างสถานการณ์ บทบาทสมมติ
6. ฝึกปฏิบัติ
7. การประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีของครู
8. การอบรมสั่งสอน

เดิมแท้ ชาวหินฟ้า และคณะ (2550) ได้ศึกษาแนวทางการปลูกจิตสำนึกคุณธรรมผ่านระบบการศึกษา กรณีศึกษามูลนิธิพุทธฉือจี้ ประเทศไต้หวัน พบว่า แนวทางการศึกษาที่ประสบความสำเร็จในการปลูกฝังคุณธรรมขึ้นอยู่กับองค์ประกอบที่สำคัญต่อไปนี้

1. เป้าหมายการศึกษาที่เด่นชัด ทุกชั้นเรียนมีเป้าหมายเดียวกันคือฝึกหัดนักเรียน ให้มีคุณธรรมนำความรู้ ด้วยไตรสิกขา และพรหมวิหาร 4 คุณธรรมนำความรู้คือเป้าหมายหลักในระบบการศึกษาแห่งนี้ ในที่นี้คุณธรรมมีความหมายอย่างเป็นรูปธรรม คือ เมตตา กรุณา ปิยิตินดี ให้โดยไม่เห็น แก้ว และรู้พอ รู้คุณ ยกย่อง รัก

2. หลักสูตรสถานศึกษา ใช้หลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการแต่เพิ่มวิชาจริยศิลป์ศึกษา การสอนวาทธรรม และกิจกรรมหลากหลายที่ส่งเสริมพัฒนาการด้านจิตใจ

3. การสอนวาทธรรมเป็นการกระตุ้นจิตสำนึกคุณธรรม โดยในทุกเช้าเมื่อเข้าชั้นเรียนครูประจำชั้นจะกล่าวถึงวาทธรรมประจำสัปดาห์ แล้วเล่านิทานหรือเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับวาทธรรมดังกล่าว ให้เวลานักเรียนได้นั่งสมาธิ พร้อมคิดเปรียบเทียบกับตนเอง เมื่อคิดแล้วก็ให้นักเรียนแสดงออก โดยให้นักเรียนวาดรูปและตอบคำถามซึ่งไม่มีถูกไม่มีผิด คำถามจะกระตุ้นให้นักเรียนจินตนาการ คิด วิเคราะห์ด้วยตนเอง ใช้เวลาในช่วงนี้ประมาณ 30 นาที ภาพวาดวาทธรรมที่สื่อความหมายได้ดีจะได้รับการคัดเลือกให้ติดบอร์ดของโรงเรียนทุกสัปดาห์ กระบวนการสอนวาทธรรมไม่ได้จบเพียงในห้องเรียน แต่ต่อเนื่องสู่จิตสำนึกคุณธรรมด้วยการสัมผัสผู้ทุกข์ยากในสังคม กระตุ้นจิตเมตตาและการสนับสนุนช่วยเหลือ เป็นการสร้างเมล็ดพันธุ์แห่งความดี ซึ่งสรุปกระบวนการปลูกจิตสำนึกคุณธรรมได้ดังนี้ เข้าใจ คิด(วิปัสสนา) แสดงออก(ปัญญา) สัมผัส(กระตุ้นจิตเมตตา) ทำทันที(กรุณา) ทำอีก(มุทิตา อุเบกขา)

4. วิชาจริยศิลป์ศึกษา 2 คาบต่อสัปดาห์ เป็นการอบรมคุณธรรม ความประพฤติ มารยาท วินัย และความรู้ให้แก่นักเรียน ผ่านศิลปะและวัฒนธรรมดั้งเดิม เช่น การชงชา การจัดดอกไม้ การเขียนพู่กันจีน มารยาท และวัฒนธรรมของโรงเรียน โดยหมุนเวียนเรียนศิลปะด้านละ 8 สัปดาห์ วิชานี้เป็นหัวใจของการบูรณาการความรู้กับคุณธรรมในกระบวนการศึกษา ซึ่งระบบการศึกษาไทยสามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้อย่างกว้างขวาง เพราะไทยมีวัฒนธรรมดั้งเดิม เช่น ศิลปะการปั้นตุ๊กตาชาววัง ศิลปะการประดิษฐ์ขนมและอาหารไทย ศิลปะการร้อยมาลัย และอื่น ๆ และเรียนรู้มารยาทอื่น ๆ ควบคู่ไปกับการเรียนรู้ศิลปะ เช่น มารยาทในการกินดื่ม มารยาทในการเสิร์ฟ และที่สำคัญที่สุดคือ ฝึกคิดคำนึงถึงจิตใจผู้รับ

5. วิชาการทุกด้าน ครูจะสอดแทรกვაທຣມ และการเชื่อมโยงสู่จริยธรรมในชีวิตประจำวัน เพื่อให้เด็กนักเรียนคิดเปรียบเทียบและบูรณาการความรู้เข้ากับชีวิตจริง

6. สื่อการสอน ทั้งด้านความรู้วิชาการ และคุณธรรม มิใช่มีเพียงหนังสือบนกระดาน และคำพูดลอย ๆ แต่นักเรียนจะได้ฝึกปฏิบัติด้วยเทคนิควิธีการที่หลากหลาย เช่น การทดลองให้เห็นจริง การบันทึก การเขียนรายงาน การรายงานหน้าชั้น การยกย่อง และขอบคุณเพื่อนแต่ละคนในกลุ่ม การเขียนบทความ การวาดรูป การแสดงละคร ประดิษฐ์อุปกรณ์การแสดง การเล่นนิทาน

7. กระตุ้นจิตอาสา ด้วยการเป็นอาสาสมัครในโรงเรียน ให้นักเรียนอาสาสมัครในรูปแบบของชมรม ซึ่งนักเรียนจะทำกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ที่แตกต่างกัน เช่น อาสาสมัครห้องสมุด อาสาสมัครแยกวัสดุรีไซเคิล อาสาสมัครดูแลความสะอาดในโรงเรียน อาสาสมัครห้องพยาบาล เป็นต้น

8. การบำเพ็ญสาธารณกิจนอกโรงเรียน สถานศึกษาจะนำนักเรียนและผู้ปกครองไปบำเพ็ญสาธารณกิจทุกสัปดาห์ เช่น ในโรงพยาบาลบ้านพักคนชรา เป็นการพัฒนาเพื่อให้นักเรียนเกิดจิตอ่อนน้อม ให้แสดงความรักความเอาใจใส่ต่อผู้คน และการฝึกหัดกิริยามารยาท

9. การประเมินผลการศึกษา สถานศึกษามีคะแนนความประพฤติให้นักเรียนทุกคน การประเมินพัฒนาการผ่านสมุดสื่อใยรัก ซึ่งใช้เป็นสื่อเชื่อมโยงระหว่างเด็ก ครู พ่อแม่ ร่วมกันติดตามพัฒนาการของนักเรียน

จินตนา พุทธเมตตะ (2548) ได้ศึกษาคุณลักษณะและกระบวนการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมของประเทศเกาหลี ซึ่งแยกการปลูกฝังคุณธรรมเป็น 2 ประเภท คือ การปลูกฝังคุณธรรมครอบครัว และการปลูกฝังคุณธรรมในห้องเรียน ในที่นี้ขอเสนอเพียงการปลูกฝังคุณธรรมในสังคม นักเรียนจะได้รับ การเรียนการสอนผ่านหลักสูตรการสอนคุณธรรมจริยธรรมอย่างชัดเจน วิธีการสอนคุณธรรม จริยธรรม จะใช้หลักการสอนของซ่งจื้อ ผสมผสานกับแนวคิดสมัยใหม่ ซึ่งมีวิธีการสอนคุณธรรม จริยธรรม 2 วิธี คือ

1. การสอนระดับห้องเรียน มุ่งอธิบายคุณธรรมจริยธรรมเพื่อเน้นการหาสาเหตุและเหตุผลที่ดีในการประพฤติตนให้เป็นคนดีตามหลักจริยธรรม มีการยกกรณีปัญหาคุณธรรมจริยธรรมเป็นสื่อเป็นข้อมูลและให้นักเรียนเป็นผู้คิดวิเคราะห์เพื่อหาความเป็นจริงที่ถูกต้องตามหลักการและเหตุผล

2. การสอนในหลักสูตรแฝง ซึ่งนักเรียนจะเรียนรู้คุณธรรมจริยธรรมจากสถานการณ์และสิ่งแวดล้อมที่เป็นจริง วิธีการนี้จะส่งผลต่อนักเรียนอย่างลึกซึ้งและยาวนานมากกว่าหลักสูตรที่เป็นในโรงเรียนหรือในห้องเรียน

มหาวิทยาลัยนาโรปะได้ก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2517 โดยเซอเกียม ตรุงปะ รินโปเซ ซึ่งเป็นอาจารย์ผู้สืบทอดคำสอนของพุทธศาสนาแนวทิเบต นิกายคาทิกและนิงมา เมื่อรัฐบาลจีนทำการยึดทิเบต ตรุงปะ จำต้องลี้ภัยออกมาตามแนวเทือกเขาหิมาลัย มายังตอนเหนือของประเทศอินเดีย ในช่วงเวลานั้นท่านยังได้ทำการเผยแผ่ธรรมะอย่างสม่ำเสมอ เช่นเดียวกับสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงชินวราลงกรณ และอาจารย์ฝ่ายทิเบตคนอื่น ๆ และในปี พ.ศ. 2509 ท่านได้รับทุนการศึกษาสโพลดิ้ง ให้ได้เข้าศึกษาด้านศาสนาเชิงเปรียบเทียบ ปรัชญาการศึกษา และศิลปกรรมที่มหาวิทยาลัยออกซ์ฟอร์ด ประเทศอังกฤษ ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ท่านพัฒนาทักษะภาษาอังกฤษจนแตกฉาน และเข้าถึงความต้องการทางด้านจิตวิญญาณของโลกตะวันตก (ณัฐพัช วัจวิญญู, 2546: ออนไลน์)

เมื่อท่านก่อตั้งมหาวิทยาลัยนาโรปะขึ้นมา โดยมีวิสัยทัศน์ทางการศึกษาว่านาโรปะจะเป็นมหาวิทยาลัยที่หลอมรวมเอาองค์ประกอบของการสอนด้านจิตหรือภาวนา และการศิลปะแขนงต่าง ๆ รวมทั้งการศึกษาแนวตะวันตก ผสมผสานไว้ด้วยกัน และในปี พ.ศ. 2520 ท่านได้ก่อตั้งศูนย์ปฏิบัติธรรมนานาชาติซัมบาลาขึ้นสำหรับฆราวาสผู้ที่สนใจในการปฏิบัติ จนเมื่อ พ.ศ. 2530 ท่านได้เสียชีวิต และทิ้งผลงานและเอกลักษณ์เฉพาะตัวของท่านไว้ในความทรงจำของผู้คน และสานุศิษย์มหาวิทยาลัยนาโรปะ รวมถึงหนังสือที่ท่านนิพนธ์อีกหลายเล่ม

ณัฐพัช วัจวิญญู (2546: ออนไลน์) กล่าวถึงเป้าหมายทางการศึกษาของมหาวิทยาลัยนาโรปะว่าประกอบไปด้วยองค์ประกอบที่สำคัญ 6 องค์ประกอบ คือ

1. ความรู้เท่าทันปัจจุบันขณะ การบ่มเพาะความรู้เท่าทันปัจจุบันขณะ เป็นหัวใจสำคัญของการศึกษาแนวภาวนา การฝึกฝนการรู้เท่าทันนี้หมายถึง การรับรู้ถึงประสบการณ์ ที่เกิดจากกระบวนการเรียนรู้ในแต่ละขณะอย่างถ่องแท้ ไม่ว่าจะเป็นการเท่าทันกระบวนการทางความคิด การรับรู้ความรู้สึกผ่านผัสสะต่าง ๆ เมื่อร่างกายและจิตใจหลอมรวมกันได้โดยผ่านกระบวนการเรียนรู้แบบองค์รวม การสื่อสารแบบเปิดกว้างและชัดเจนทำให้เกิดความตระหนักรู้และชื่นชมโลกได้อย่างเต็มเปี่ยม และเปิดกว้าง การฝึกปฏิบัติเป็นการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ตรง เป็นการเรียนรู้ที่สัมผัสได้ด้วยตน

2. สร้างสรรค์ชุมชนแห่งการเรียนรู้ เป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากปฏิสัมพันธ์และปะทะสังสรรค์ ในความสัมพันธ์ที่เรามีต่อผู้คนและสิ่งต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน ด้วยเหตุนี้ นาโบริจึงมีความมุ่งมั่น ในการก่อให้เกิดบรรยากาศของความเป็นกัลยาณมิตรและชุมชนแห่งการเรียนรู้ขึ้น

3. บ่มเพาะความเปิดกว้าง เป็นการสร้างคุณลักษณะที่สำคัญ 5 ประการ คุณลักษณะ เหล่านั้นถือได้ว่าเป็นคุณลักษณะที่นำไปสู่การปฏิบัติและการพัฒนาในด้านในอย่างสมดุล คือ 1) ความเปิดใจและความเคารพในประสบการณ์ตรงของตนเอง เป็นการรับรู้โดยตรงไปตรงมาและ เปิดกว้าง 2) ทักษะการสื่อสารและการสรรค์สร้างความสัมพันธ์ที่สร้างสรรค์ เป็นการสื่อสารที่มี ประสิทธิภาพ และพร้อมที่จะเรียนรู้ ยอมรับ และชื่นชมคุณค่าของประสบการณ์ของผู้อื่น 3) ฝึกฝน การคิดวิเคราะห์ให้แหลมคมลุ่มลึก เป็นการมองโลกอย่างเข้าใจ เห็นความเชื่อมโยง เข้าใจเหตุปัจจัย และผลของเหตุเหล่านั้น 4) ชื่นชมในความมั่งคั่งร่ำรวยในภูมิปัญญาของโลก เป็นการเรียนรู้และชื่นชม ในความหลากหลาย 5) การกระทำที่มีประสิทธิภาพ เป็นความสามารถในการนำเอาความรู้หรือ ความเข้าใจที่ตนได้มาไปสู่การปฏิบัติอย่างมีประสิทธิภาพ

4. มรดกแห่งการศึกษาแนวพุทธ เป็นการเรียนรู้บนพื้นฐานการฝึกปฏิบัติ 3 ประการ ได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา

5. วิถีแห่งภูมิโลก เป็นการเข้าถึงความรู้และภูมิปัญญาต่าง ๆ ที่มีอยู่ในโลก

6. การไม่ฝักใฝ่ในลัทธิความเชื่อหรือศาสนาใด ๆ และความเปิดกว้าง เป็นการทำให้ ความเข้าใจกับสถานะและประสบการณ์ของความเป็นมนุษย์ ด้วยมรดกตกทอดทางปัญญา ส่งเสริมให้ เรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม ระบบความเชื่อ แนวทางแห่งจิตวิญญาณ และปรัชญาที่แตกต่างหลากหลาย

2.3.3 หลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์

หลักสูตรเสริมคุณลักษณะที่พึงประสงค์ เป็นหลักสูตรที่พัฒนาตามรูปแบบการพัฒนา หลักสูตรทั่วไป และมีองค์ประกอบของหลักสูตรเช่นเดียวกับหลักสูตรทั่วไป ดังนั้นการพัฒนาหลักสูตร เสริมคุณลักษณะที่พึงประสงค์จึงต้องทำความเข้าใจเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรตามองค์ประกอบ หลักสูตรของหลักสูตรทั่วไป ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

การพัฒนาหลักสูตรเป็นกระบวนการที่ทำให้หลักสูตรมีความสอดคล้องกับ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและปัญหาที่ต้องการแก้ไข ในการพัฒนาหลักสูตร เป็นการพัฒนา องค์ประกอบของหลักสูตร ซึ่งประกอบไปด้วย จุดมุ่งหมาย เนื้อหา ประสบการณ์ และการประเมินผล เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายที่วางไว้ โดยในการจัดองค์ประกอบของหลักสูตรนั้น ควรคำนึงถึงความสัมพันธ์ เชื่อมโยงกันทั้งแนวดิ่งและแนวนอน โดยในแนวนอนของการจัดหลักสูตรจะเกี่ยวข้องกับขอบข่ายของ หลักสูตรและการบูรณาการเนื้อหาเข้าด้วยกัน ส่วนแนวดิ่งของการจัดหลักสูตรนั้นจะเกี่ยวข้องกับ การเรียงลำดับขั้นตอนและความต่อเนื่อง โดยองค์ประกอบของหลักสูตรจะประกอบด้วยองค์ประกอบ

หลัก 4 ประการ คือ จุดมุ่งหมาย (objective) เนื้อหา (content) ประสบการณ์การเรียนรู้ (learning experience) และการประเมิน (evaluation) (Tyler. 1950: 96; Taba. 1962: 422-426) ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. จุดมุ่งหมาย หมายถึง ความมุ่งหวังที่ต้องการให้เกิดกับนักเรียนภายหลังได้รับหลักสูตร หรือสิ่งที่กำหนดคุณลักษณะที่พึงประสงค์ที่จะเกิดขึ้นกับนักเรียน

2. เนื้อหา หมายถึง สารสำคัญของความรู้ที่นำมาถ่ายทอดให้กับนักเรียน เป็นเครื่องมือในการพัฒนานักเรียนให้มีความรู้ความสามารถ และเกิดคุณลักษณะตามที่กำหนดไว้ในจุดมุ่งหมาย โดยเนื้อหาจะต้องสามารถกระตุ้นหรือเร้าให้นักเรียนเกิดคุณลักษณะตามจุดมุ่งหมาย ในการเลือกเนื้อหา ต้องมีการตรวจสอบคุณภาพของเนื้อหา รวมทั้งการจัดลำดับของเนื้อหาที่ดีทำให้นักเรียนสามารถเรียนรู้ได้ง่าย

3. ประสบการณ์การเรียนรู้ หมายถึง ปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างนักเรียนกับสถานการณ์ ปฏิริยาการเรียนรู้จะเกิดขึ้นจากพฤติกรรมของนักเรียนที่แสดงออกตามจุดมุ่งหมายและเนื้อหาที่ระบุไว้ ประสบการณ์การเรียนรู้เป็นเสมือนวิธีการที่จะทำให้ให้นักเรียนบรรลุจุดมุ่งหมายปลายทางที่กำหนดไว้

4. การประเมิน หมายถึง กระบวนการรวบรวมข้อมูลเพื่อตรวจสอบว่าประสบการณ์การเรียนรู้ที่จัดให้กับนักเรียน สามารถเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของนักเรียนได้ตรงตามจุดมุ่งหมายหรือไม่ มากน้อยเพียงใด และเป็นแนวทางในการเปลี่ยนแปลงและปรับปรุง การประเมินควรครอบคลุมทั้งในมิติของความก้าวหน้าและผลลัพธ์

จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตรเสริมคุณลักษณะที่มีองค์ประกอบสอดคล้องกับหลักสูตรทั่วไปคือ จุดมุ่งหมาย เนื้อหา ประสบการณ์เรียนรู้ และการประเมิน ผู้วิจัยจึงนำองค์ความรู้ที่ได้ศึกษาไว้ในหัวข้อ 2.2.1 ลักษณะหลักสูตรเสริม และหัวข้อ 2.2.2 แนวทางในการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์มาสังเคราะห์คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามองค์ประกอบของหลักสูตรได้ดังตาราง 9

ตาราง 9 สังเคราะห์ลักษณะของหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามองค์ประกอบ
ของหลักสูตร

แนวคิด	องค์ประกอบของหลักสูตร				
	จุดมุ่งหมาย	เนื้อหา	ประสบการณ์ การเรียนรู้	การประเมิน	
กองวิจัยทางการศึกษา (2546: 173 - 185) ศึกษาสภาพ การจัดการเรียนการสอนเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะที่นำไปสู่ ความสมานฉันท์และเอื้ออาทรต่อกัน มีการดำเนินงานดังนี้					
1. สอดแทรกกระบวนการปลูกฝังอยู่ในการดำเนินงาน ของโครงการหรือกิจกรรม	✓		✓		
2. สร้างความตระหนักและจัดบรรยากาศให้เอื้อต่อ การเสริมสร้างคุณลักษณะ			✓		
3. ให้ทุกคน ทุกฝ่ายได้มีส่วนร่วมในการปลูกฝังหรือ เสริมสร้างคุณลักษณะ			✓		
4. สอนสอดแทรกในระหว่างจัดกิจกรรมการเรียน การสอน และมุ่งเน้นการใช้กระบวนการกลุ่ม			✓		
5. สร้างสถานการณ์ บทบาทสมมติ			✓		
6. ฝึกปฏิบัติ			✓		
7. การประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีของครู			✓		
8. การอบรมสั่งสอน			✓		
แนวทางการปลูกจิตสำนึกคุณธรรมผ่านระบบการศึกษา กรณีศึกษามูลนิธิพุทธช็องจี ได้หวั่น พบว่า แนวทางการศึกษาที่ ประสบความสำเร็จในการปลูกฝังคุณธรรมขึ้นอยู่กับองค์ประกอบ ที่สำคัญต่อไปนี้					
1. เป้าหมายการศึกษาที่เด่นชัด ทุกชั้นเรียนมีเป้าหมาย เดียวกันคือฝึกให้นักเรียนให้มีคุณธรรมนำความรู้	✓	✓	✓	✓	

ตาราง 9 (ต่อ)

แนวคิด	องค์ประกอบของหลักสูตร				
	จุดมุ่งหมาย	เนื้อหา	ประสบการณ์	การเรียนรู้	การประเมิน
2. หลักสูตรสถานศึกษาใช้หลักสูตรของกระทรวงศึกษา แต่เพิ่มวิชาจริยศิลป์ศึกษา การสอนวาทยกรรม และกิจกรรมหลากหลายที่ส่งเสริมพัฒนาการด้านจิตใจ	✓	✓	✓	✓	✓
3. การสอนวาทยกรรมเป็นการกระตุ้นจิตสำนึกคุณธรรม โดยในทุกเช้าเมื่อเข้าชั้นเรียน ครูประจำชั้นจะกล่าวถึงวาทยกรรม ประจำสัปดาห์ แล้วเล่านิทานหรือเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับ วาทยกรรมดังกล่าว ให้นักเรียนได้นั่งสมาธิ พร้อมคิด เปรียบเทียบนิทานกับตนเอง เมื่อคิดแล้วก็ให้นักเรียนแสดงออก โดยให้นักเรียนวาดรูปและตอบคำถามซึ่งไม่มีถูกไม่มีผิด คำถาม จะกระตุ้นให้นักเรียนจินตนาการ คิด วิเคราะห์ด้วยตนเอง ใช้เวลา ในช่วงนี้ประมาณ 30 นาที				✓	
4. วิชาจริยศิลป์ศึกษา 2 คาบต่อสัปดาห์ เป็นการอบรมคุณธรรม ความประพฤติ มารยาท วินัย และความรู้ให้แก่ นักเรียน ผ่านศิลปะและวัฒนธรรมดั้งเดิม	✓	✓	✓	✓	✓
5. วิชาการทุกด้าน ครูจะสอดแทรกวาทยกรรม และการ เชื่อมโยงสู่จริยธรรมในชีวิตประจำวัน เพื่อให้นักเรียนคิด เปรียบเทียบและบูรณาการความรู้เข้ากับชีวิตจริง	✓	✓	✓	✓	✓
6. สื่อการสอน ทั้งด้านความรู้วิชาการ และคุณธรรม มิใช่มีเพียงหนังสือบนกระดาน และคำพูดลอยๆ แต่นักเรียนจะ ได้ฝึกปฏิบัติด้วยเทคนิควิธีการที่หลากหลาย				✓	
7. กระตุ้นจิตอาสา ด้วยกันเป็นอาสาสมัครในโรงเรียน ให้นักเรียนอาสาสมัครในรูปแบบของชมรม ซึ่งนักเรียนจะทำ กิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ที่แตกต่างกัน				✓	

ตาราง 9 (ต่อ)

แนวคิด	องค์ประกอบของหลักสูตร				
	จุดมุ่งหมาย	เนื้อหา	ประสบการณ์การเรียนรู้	การเรียนรู้	การประเมิน
8. การบำเพ็ญสาธารณกิจนอกโรงเรียน สถานศึกษาจะ นำนักเรียนและผู้ปกครองไปบำเพ็ญสาธารณกิจทุกสัปดาห์			✓		
9. การประเมินผลการศึกษา สถานศึกษามีคะแนน ความประพฤติให้นักเรียนทุกคน การประเมินพัฒนาการผ่าน สมุดสือไวยรัก ซึ่งใช้เพื่อเชื่อมโยงระหว่างเด็ก ครู พ่อแม่ ร่วมกัน ติดตามพัฒนาการของนักเรียน			✓		✓
คุณลักษณะและกระบวนการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม ของประเทศเกาหลี ซึ่งมีวิธีการดังนี้					
1. การสอนระดับห้องเรียน มุ่งอธิบายคุณธรรม จริยธรรมเพื่อเน้นการหาสาเหตุและเหตุผลที่ดีในการประพฤติตน เป็นคนดีตามหลักจริยธรรม มีการยกกรณีปัญหาคุณธรรม จริยธรรมเป็นสื่อเป็นข้อมูลและให้นักเรียนเป็นผู้คิดวิเคราะห์เพื่อ หาความเป็นจริงที่ถูกต้องตามหลักการและเหตุผล	✓	✓	✓		✓
2. การสอนในหลักสูตรแฝง ซึ่งนักเรียนจะเรียนรู้ คุณธรรมจริยธรรมจากสถานการณ์และสิ่งแวดล้อมที่เป็นจริง วิธีการนี้จะส่งผลต่อนักเรียนอย่างลึกซึ้งและยาวนานมากกว่า	✓	✓	✓		✓
ลักษณะของหลักสูตรเสริมที่แตกต่างกับหลักสูตร แกนกลางมีดังนี้ (Barbara Clark. 1997: 258; citing Kaplan. 1986; Laurence Coleman. 1985: 315-316; citing Kaplan. 1979)					
1. เนื้อหาที่จัดให้กับนักเรียนเป็นการตอบสนองต่อ ปัญหาที่นักเรียนสนใจ		✓	✓		

ตาราง 9 (ต่อ)

แนวคิด	องค์ประกอบของหลักสูตร				
	จุดมุ่งหมาย	เนื้อหา	ประสบการณ์การเรียนรู้	การประเมิน	
2. การจัดการเรียนการสอนมีการบูรณาการ			✓		
3. ประสบการณ์ที่จัดให้กับนักเรียนเน้นให้นักเรียนได้ฝึกปฏิบัติ			✓		
4. เป็นการจัดการเรียนการสอนในเชิงลึกให้กับนักเรียน และนักเรียนสามารถเลือกเนื้อหาที่นักเรียนสนใจ	✓	✓	✓	✓	
5. จัดการเรียนรู้โดยให้นักเรียนสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง			✓		
6. เป็นการพัฒนาผลผลิตที่มีความซับซ้อน หรือใช้ทักษะการคิดระดับสูง	✓	✓	✓	✓	
7. มุ่งให้เกิดการทำงานอย่างอิสระ	✓		✓		
8. มีการพัฒนาทักษะและวิธีการวิจัย	✓		✓		
9. มีการบูรณาการทักษะการคิดพื้นฐานกับการคิดระดับสูง			✓		
10. ส่งเสริมการพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่แปลกใหม่ และสร้างสรรค์	✓	✓	✓	✓	
11. ส่งเสริมการพัฒนาผลผลิตด้วยเทคโนโลยีที่หลากหลาย	✓	✓	✓	✓	
12. สร้างความเข้าใจในตนเองให้กับนักเรียน	✓	✓	✓	✓	
13. การประเมินผลด้วยวิธีการที่เหมาะสมสอดคล้องกับลักษณะของการเรียนรู้ เช่น การประเมินตนเอง				✓	

จอยซ์ และคณะ (Joyce; Dana; & Linda. 1996: 12-13; citing O'Day; & Smith. 1993; Erb. 1994) อธิบายลักษณะของหลักสูตรเสริมมีดังนี้

ตาราง 9 (ต่อ)

แนวคิด	องค์ประกอบของหลักสูตร				
	จุดมุ่งหมาย	เนื้อหา	ประสบการณ์การเรียนรู้	การประเมิน	
1. มุ่งศึกษาสิ่งที่ลึกหรือกว้างกว่าสิ่งที่เรียนรู้จากหลักสูตรแกนกลาง เป็นการศึกษาภายใต้โลกของความเป็นจริง และแก้ปัญหาในสิ่งที่นักเรียนต้องการจะรู้	✓	✓	✓	✓	
2. ให้ความสำคัญกับการปลูกฝังระเบียบวินัยในการอยู่ร่วมกันในสังคม	✓	✓	✓	✓	
3. เป็นการพัฒนาการคิดระดับสูง เป็นการบูรณาการสิ่งที่ได้เรียนรู้ และสร้างโอกาสในการประยุกต์ใช้ความรู้ของนักเรียนที่ได้เรียนรู้มา	✓	✓	✓	✓	
4. ช่วยให้นักเรียนได้ปรับเปลี่ยนการเรียนรู้ โดยจะให้นักเรียนได้เรียนรู้จากการปฏิบัติ ได้ฝึกปฏิบัติ วางแผนการปฏิบัติตามหน้าที่ และการประเมินประสิทธิภาพในการเรียนรู้ด้วยตนเอง				✓	✓
5. เป็นการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ให้กับนักเรียน	✓	✓			✓
6. เสริมการเรียนรู้ที่เป็นปัญหาของนักเรียน	✓				
7. เป็นการพัฒนานักเรียนให้สามารถใช้เทคโนโลยีในการปฏิบัติงาน	✓	✓	✓	✓	
8. จัดตามความต้องการ ความสนใจ และความถนัดของนักเรียน		✓			
9. ใช้การประเมินตามสภาพจริง			✓		

ตาราง 9 (ต่อ)

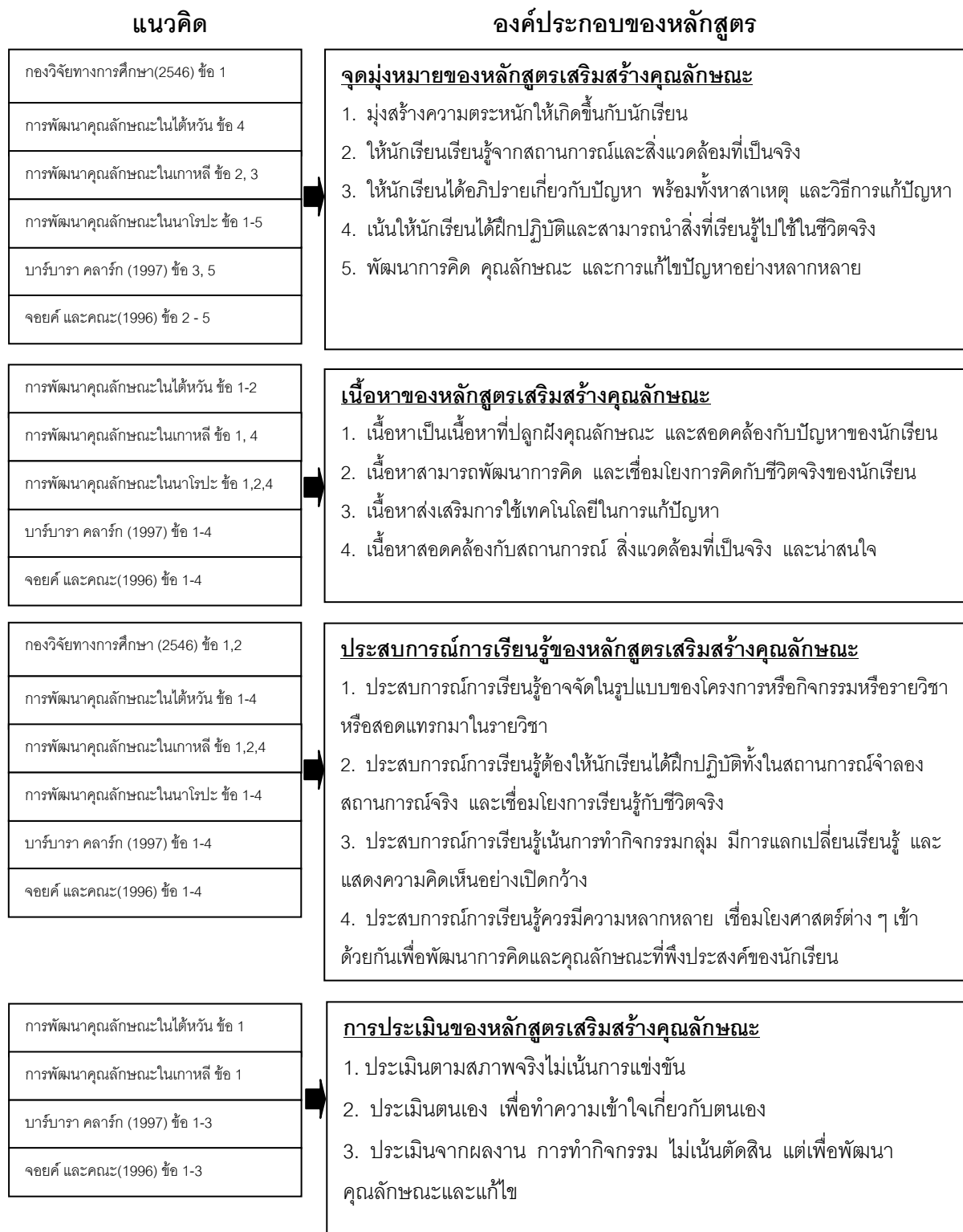
แนวคิด	องค์ประกอบของหลักสูตร				
	จุดมุ่งหมาย	เนื้อหา	ประสบการณ์	การเรียนรู้	การประเมิน
เป้าหมายทางการศึกษาของมหาวิทยาลัยนาโรปะว่า ประกอบไปด้วยองค์ประกอบที่สำคัญ 6 ประการ คือ (ณัฐพล วังวิญญู, 2546: ออนไลน์)					
1. ความรู้เท่าทันปัจจุบันขณะ การบ่มเพาะความรู้เท่าทันปัจจุบันขณะ เป็นหัวใจสำคัญของการศึกษาแนวภาวนา การฝึกฝนการรู้เท่าทันนี้หมายถึง การรับรู้ถึงประสบการณ์ที่เกิดจากกระบวนการเรียนรู้ในแต่ละขณะอย่างถ่องแท้ ไม่ว่าจะเป็นการเท่าทันกระบวนการทางความคิด การรับรู้ความรู้สึกผ่านผัสสะต่าง ๆ	✓	✓	✓	✓	✓
2. สร้างสรรค์ชุมชนแห่งการเรียนรู้ เป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากปฏิสัมพันธ์และปะทะสังสรรค์ ในความสัมพันธ์ที่เรามีต่อผู้คนและสิ่งต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน	✓	✓	✓	✓	✓
3. บ่มเพาะความเปิดกว้าง เป็นการสร้างคุณลักษณะที่สำคัญ 5 ประการ คุณลักษณะเหล่านั้นถือได้ว่าเป็นคุณลักษณะที่นำไปสู่การปฏิบัติและการพัฒนาด้านในอย่างสมดุล คือ 1) ความเปิดใจและความเคารพในประสบการณ์ตรงของตนเอง 2) ทักษะการสื่อสารและการสร้างสรรค์ความสัมพันธ์ที่สร้างสรรค์ 3) ฝึกฝนการคิดวิเคราะห์ให้แหลมคมลุ่มลึก 4) ชื่นชมในความมั่งคั่งร่ำรวยในภูมิปัญญาของโลก 5) การกระทำที่มีประสิทธิภาพ	✓	✓	✓	✓	

ตาราง 9 (ต่อ)

แนวคิด	องค์ประกอบของหลักสูตร				
	จุดมุ่งหมาย	เนื้อหา	ประสบการณ์	การเรียนรู้	การประเมิน
4. มรดกแห่งการศึกษาแนวพุทธ เป็นการเรียนรู้บนพื้นฐานการฝึกปฏิบัติ 3 ประการ ได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา	✓	✓			
5. วิถีแห่งภูมิโลก เป็นการเข้าถึงความรู้และภูมิปัญญาต่าง ๆ ที่มีอยู่ในโลก	✓	✓			
6. การไม่ฝักใฝ่ในลัทธิความเชื่อหรือศาสนาใด ๆ และ ความเปิดกว้าง เป็นการทำความเข้าใจกับสภาวะและ ประสบการณ์ของความเป็นมนุษย์ ด้วยมรดกตกทอดทางปัญญา ส่งเสริมให้เรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม ระบบความเชื่อ แนวทางแห่งจิต วิญญาณ และปรัชญาที่แตกต่างหลากหลาย	✓	✓		✓	

จากตาราง 9 แสดงการสังเคราะห์ลักษณะของหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามองค์ประกอบของหลักสูตร สรุปได้ว่า หลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะอาจจัดให้กับนักเรียนในรูปแบบของโครงการ กิจกรรม และการฝึกอบรม โดยในการพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา จะจัดการเรียนการสอนผ่านกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

และเมื่อนำแนวคิดของหลักสูตรเสริมและการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์มาสรุปตามองค์ประกอบของหลักสูตรเสริม ได้ดังภาพประกอบ 3

ภาพประกอบ 3 ลักษณะของหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามองค์ประกอบ
ของหลักสูตร

2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตรเสริม

เฉลิมพล สวัสดิ์พงษ์ (2551) ได้พัฒนาหลักสูตรกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาต่างประเทศเพื่อเสริมสร้างการเห็นคุณค่าในตนเองของนักเรียน ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โดยมุ่งจัดการเรียนรู้เพื่อชี้แนะปัญญาเพื่อให้นักเรียนเกิดคุณลักษณะการเห็นคุณค่าในตนเองในระดับที่สูงขึ้น และจะส่งผลดีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน ด้วยการพัฒนาหลักสูตร 4 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน เป็นการวิเคราะห์เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตรกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาต่างประเทศเพื่อเสริมสร้างการเห็นคุณค่าในตนเองของนักเรียน ระดับมัธยมศึกษาปีที่ 2 พบว่า หลักการและจุดมุ่งหมาย ต้องการพัฒนาศมรรถภาพด้านสติปัญญาไปพร้อมกับสมรรถภาพด้านเจตคติ ให้ความสำคัญกับความแตกต่างระหว่างบุคคล พัฒนาการเห็นคุณค่าในตนเอง โดยให้ความสำคัญกับเจตคติเชิงบวก สร้างปฏิสัมพันธ์เชิงบวก อีกทั้งเน้นกระบวนการคิดและแก้ปัญหา เนื้อหาต้องมีความเหมาะสมกับนักเรียน มีลักษณะสหวิทยาการบูรณาการกับสาระการเรียนรู้อื่น กิจกรรมการเรียนการสอนต้องสร้างเจตคติเชิงบวก กระตุ้นปัญญานักเรียน และฝึกการกล้าแสดงออกโดยใช้กระบวนการกลุ่ม ซึ่งกิจกรรมการเรียนการสอนแบบชี้แนะปัญญามีความเหมาะสมสอดคล้องกับแนวทางในการสร้างเสริมความรู้และการเห็นคุณค่าในตนเอง ตามหลักการและจุดมุ่งหมายของหลักสูตร การประเมินผลต้องมีการประเมินตามสภาพจริง และการวัดการเห็นคุณค่าของโป๊ป (Pope)

ขั้นตอนที่ 2 การพัฒนาหลักสูตร เป็นการนำข้อมูลที่ได้ศึกษามากำหนดหลักการและจุดมุ่งหมายของหลักสูตร เนื้อหา คำอธิบายรายวิชา หน่วยการเรียนรู้ การจัดการเรียนการสอน การประเมินผล พร้อมทั้งแผนการจัดการเรียนรู้ และเอกสารใบงานประกอบแผนการเรียนรู้ หลังจากนั้นนำร่างหลักสูตรไปหาประสิทธิภาพโดยให้ผู้เชี่ยวชาญด้านหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนภาษาอังกฤษพิจารณาความเหมาะสมและให้ข้อเสนอแนะ นำผลที่ได้มาพิจารณาปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ

ขั้นตอนที่ 3 การทดลองใช้หลักสูตร เป็นการนำหลักสูตรไปทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนพระโขนงวิทยาลัย ผลการทดลองพบว่า นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และเมื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของการเห็นคุณค่าในตนเองก่อนเรียนกับหลังเรียน หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และนักเรียนที่มีพฤติกรรมการทำงานกลุ่มในการเรียนรู้กลุ่มย่อยหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ขั้นตอนที่ 4 การติดตาม ประเมินผลและปรับปรุงหลักสูตร เป็นการสอบถามความพึงพอใจ และความคิดเห็นของนักเรียนต่อการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตร เป็นแนวทางหนึ่งที่ใช้ในการติดตาม เพื่อนำมาใช้ประเมินและปรับปรุงหลักสูตร โดยเฉพาะในการจัดการเรียนการสอน เพื่อชี้แนะปัญหา บทบาทของครูนับว่ามีความสำคัญต่อการกระตุ้นให้นักเรียนแสวงหาคำตอบ ซึ่งเป็นหลักการสำคัญของการสอนแบบนี้

จันทิมา แสงเลิศอุทัย (2550) ได้พัฒนาหลักสูตรเสริมเพื่อเสริมสร้างสมรรถภาพทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (ICT) สำหรับนักศึกษาวิชาชีพครู โดยมุ่งเน้นการเสริมสร้างสมรรถภาพทางด้านไอซีทีทั้งด้านความรู้ ทักษะ และเจตคติ ด้วยรูปแบบการวิจัยและพัฒนา 4 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการศึกษาเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องและการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้เชี่ยวชาญทางด้านไอซีที เพื่อกำหนดสมรรถภาพทางด้านไอซีทีสำหรับนักศึกษา ซึ่งสรุปได้ว่าสมรรถภาพทางด้านไอซีทีที่นักศึกษาวิชาชีพครูขาดและควรได้รับการเสริมสร้าง ได้แก่ ความรู้ ทักษะ และเจตคติทางด้านไอซีที จากนั้นจึงได้นำข้อมูลดังกล่าว มาเป็นข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตรเสริม

ขั้นตอนที่ 2 การสร้างหลักสูตรเสริม เป็นการพัฒนาโครงร่างหลักสูตรเสริมให้สอดคล้องกับข้อมูลพื้นฐาน โดยในหลักสูตรเสริมประกอบด้วยหลักการและเหตุผล แนวคิดพื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตรเสริม วัตถุประสงค์ของหลักสูตรเสริมและโครงสร้างของหลักสูตรเสริม หลักสูตรนี้มี 4 หน่วยการเรียนรู้ เนื้อหาในหลักสูตรครอบคลุมสมรรถภาพทางด้านไอซีทีและกิจกรรมการเรียนการสอนมุ่งเน้นการเรียนรู้จากการปฏิบัติ แล้วนำโครงร่างหลักสูตรเสริมไปให้ผู้เชี่ยวชาญประเมินความเหมาะสมและความสอดคล้อง พบว่า ทุกองค์ประกอบของหลักสูตรเสริมเหมาะสมและสอดคล้องกับนักศึกษาและสมรรถภาพทางด้านไอซีที จากนั้นจึงนำข้อมูลจากการประเมินโครงร่างหลักสูตรเสริมมาปรับปรุง เพื่อให้โครงร่างหลักสูตรเสริมเหมาะสมยิ่งขึ้น

ขั้นตอนที่ 3 การตรวจสอบประสิทธิผลของหลักสูตรเสริม นำโครงร่างหลักสูตรที่ปรับปรุงแล้วไปทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งเป็นนักศึกษาวิชาชีพครูชั้นปีที่ 3 ในมหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม จำนวน 26 คน รูปแบบการทดลองใช้หลักสูตรเสริมเป็นแบบกลุ่มเดียวทดสอบก่อนหลัง ซึ่งผลการทดลองพบว่า สมรรถภาพทางด้านไอซีทีภายหลังการทดลองใช้หลักสูตรเสริมสูงกว่าก่อนการทดลองใช้หลักสูตรเสริมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ซึ่งแสดงว่า หลักสูตรเสริมที่พัฒนาขึ้นสามารถเสริมสร้างสมรรถภาพทางด้านไอซีทีสำหรับนักศึกษาได้

ขั้นตอนที่ 4 การปรับปรุงหลักสูตรเสริม จากผลการประเมินการทดลองใช้หลักสูตร พบว่า ทุกองค์ประกอบของหลักสูตรเสริมมีความเหมาะสม แต่อย่างไรก็ตามภายหลังทดลองใช้หลักสูตรเสริม

ได้มีการปรับปรุงหลักสูตรโดย ขยายเวลาการปฏิบัติกิจกรรม ปรับปรุงภาษาที่ใช้และปรับขั้นตอนการปฏิบัติกิจกรรมให้มีความต่อเนื่องกัน

ปริญญช สถาวรณ (2548) ได้พัฒนากิจกรรมในหลักสูตรเสริมเพื่อพัฒนาทักษะการคิดเชิงวิเคราะห์ของนักเรียน โดยมุ่งพัฒนาทักษะการคิดเชิงวิเคราะห์ 5 ด้าน ได้แก่ ด้านการจำแนก ด้านการจัดหมวดหมู่ ด้านการสรุป ด้านการประยุกต์ และด้านการคาดการณ์ ผลการวิจัย พบว่า การพัฒนาหลักสูตรเสริมเพื่อพัฒนาทักษะการคิดเชิงวิเคราะห์ของนักเรียน ด้วย 3 หลักการ ได้แก่ หลักเอกัตบุคคล หลักประชาธิปไตย และหลักการปฏิบัติ ที่สอดคล้องทฤษฎีศาสตร์การมีส่วนเกี่ยวข้องของนักเรียนของแอสติน ผลการทดลองทำให้เห็นว่าระดับทักษะการคิดเชิงวิเคราะห์ของนักเรียนทั้ง 5 ด้าน หลังเรียน สูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตรเสริม สรุปได้ว่า หลักสูตรเสริมเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรสถานศึกษาที่จัดขึ้นเพื่อพัฒนานักเรียนทั้งในด้านคุณลักษณะที่พึงประสงค์และการคิด เป็นการสนับสนุนการเรียนรู้ตามหลักสูตรสถานศึกษาในสาระการเรียนรู้หลักทั้ง 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้ ซึ่งอาจจัดในรูปแบบของหลักสูตรบูรณาการ สาระการเรียนรู้เพิ่มเติม หรือกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน โดยมีขั้นตอนในการพัฒนาหลักสูตร 4 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน ขั้นตอนที่ 2 การพัฒนาหลักสูตร ขั้นตอนที่ 3 การทดลองใช้หลักสูตร และขั้นตอนที่ 4 การแก้ไขและปรับปรุงหลักสูตร

3. แนวคิดการเรียนรู้จากการปฏิบัติ

การเรียนรู้จากการปฏิบัติมีส่วนสำคัญในการปลูกฝังและเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ เนื่องจากหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา เป็นหลักสูตรที่มุ่งให้นักเรียนได้ฝึกปฏิบัติ ได้รับประสบการณ์จากการปฏิบัติในสถานการณ์จริงหรือคล้ายจริง จนเกิดนิสัยและคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร ดังนั้นการทำความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิดการเรียนรู้จากการปฏิบัติจึงมีความสำคัญในการออกแบบกระบวนการเรียนรู้ในหลักสูตร ซึ่งผลการศึกษาแนวคิดการเรียนรู้จากการปฏิบัติมีรายละเอียดดังนี้

การเรียนรู้จากการปฏิบัติ (Action Learning) หรือเรียกย่อ ๆ ว่า AL เป็นการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริงที่เปิดโอกาสให้นักเรียนได้สร้างความรู้ ความสามารถ ทักษะ ความคิด เจตคติ ค่านิยมของตนเองขึ้นมา โดยเปิดโอกาสให้นักเรียนได้คิดแก้ปัญหาของตนเอง โดยคิดคำถามของตนเอง และแสวงหาคำตอบด้วยตนเอง แสวงหาคำตอบด้วยการลงมือปฏิบัติกระทำจริง ทั้งในสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจริง มีการวิพากษ์ วิจาร์ณ การอภิปราย การพิจารณา การไตร่ตรอง การทบทวนและการสะท้อนความคิดเห็นของตนออกมาที่เกิดขึ้นจริงในที่ทำงาน การเรียนรู้จากการปฏิบัติ จึงเป็นความพยายาม

เชื่อมโยงระหว่างทฤษฎี และปฏิบัติเป็นการรวบรวมความรู้ใหม่ หรือประสบการณ์ใหม่เข้ากับความรู้เดิมหรือประสบการณ์เดิม เพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงของบุคคล

แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้จากการปฏิบัติถือกำเนิดขึ้นโดย เร็ก รีวานส์ (Reg Revans. 2007) นักฟิสิกส์ชาวอังกฤษที่ได้ชื่อว่าเป็นบิดาแห่งการเรียนรู้จากการปฏิบัติ ซึ่งแนวคิดการเรียนรู้จากการปฏิบัติแต่เดิมไม่ได้รับการยอมรับ เนื่องจากการอธิบายแนวความคิดหลักของการเรียนรู้จากการปฏิบัติไม่มีความชัดเจนมากนัก แต่ในปัจจุบันการเรียนรู้จากการปฏิบัติได้รับความสนใจเป็นอย่างมาก โดยเป็นที่ต้องการขององค์กรทุกประเภทที่ต้องการพัฒนาประสิทธิภาพขององค์กร โดยอาศัยทรัพยากรที่มีอยู่ในองค์กรเป็นปัจจัยหลักในการพัฒนา แนวคิดการเรียนรู้จากการปฏิบัตินอกจากจะนำไปใช้ในเชิงธุรกิจแล้วยังถูกนำไปใช้ทางการศึกษาในโรงเรียนอีกด้วย (Ingils. 1994) การเรียนรู้จากการปฏิบัติได้ผสมผสานแนวคิดของการสะท้อนกลับ (reflection) และการปฏิบัติ (action) เข้าด้วยกัน โดยเป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ที่ได้รับการพิจารณาเข้าไปซ้ำมา เพื่อทำความเข้าใจเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีต การทำความเข้าใจกับการกระทำของตนเองจะทำให้นักเรียนสามารถค้นพบแนวทางปฏิบัติใหม่ ๆ ที่เป็นไปได้ แนวคิดการเรียนรู้จากการปฏิบัติมีความเชื่อว่าการเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้นั้นจะต้องมีกระบวนการสะท้อนผล ซึ่งถือได้ว่าเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อให้การเรียนรู้นั้นมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้การสนทนาเชิงเหตุผลหรือสารสนทนาเพื่อสืบหาสาเหตุ ก็เป็นกระบวนการเรียนรู้จากการปฏิบัติที่สำคัญประการหนึ่ง (McGill; & Brockbank. 2004: 13-14)

ดังนั้นการเรียนรู้จากการปฏิบัติจึงเป็นความพยายามเชื่อมโยงระหว่างทฤษฎีและการปฏิบัติเป็นการรวบรวมความรู้ใหม่หรือประสบการณ์ใหม่เข้ากับความรู้เดิมหรือประสบการณ์เดิมเพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงของบุคคล แต่อย่างไรก็ตามการเรียนรู้จากการปฏิบัติต้องอาศัยการเข้าร่วมของผู้มีส่วนร่วมในการสนทนาพูดคุย การปฏิบัติต่อกันด้วยความเสมอภาคของสมาชิกในกลุ่ม การใช้เวลาร่วมกันในการสะท้อนความคิด สิ่งที่ได้เรียนรู้และวิธีการเรียนรู้ โดยสิ่งที่ได้เรียนรู้จะมุ่งเน้นไปที่กระบวนการเปลี่ยนแปลงเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติต่อไป ทำให้การเรียนรู้จากการปฏิบัติได้รับการยอมรับมากขึ้น เนื่องจากสามารถทำให้เกิดการเรียนรู้และการพัฒนาที่มีความเหมาะสมและสนับสนุนต่อบริบททางสังคม

3.1 ความหมายของการเรียนรู้จากการปฏิบัติ

อาชัญญา รัตนอุบล (2547: 1-3) กล่าวว่า การเรียนรู้จากการปฏิบัติเป็นการเรียนรู้ที่มีพื้นฐานจากการที่บุคคลที่เรียนรู้ได้เผชิญกับสภาพปัญหาจริงที่เกิดขึ้นไม่ว่าจะเป็นปัญหาในการทำงานหรือปัญหาในชีวิตจริง แล้วต้องการที่จะหาคำตอบเพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว โดยพยายามที่จะเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติจริงเพื่อแก้ไขปัญหา

สุชาติ รั้งสินธ์ (2545: 73) กล่าวว่า การเรียนรู้จากการปฏิบัติเป็นกระบวนการแก้ปัญหา การพัฒนาบุคคลและองค์กร ที่เกิดขึ้นจากการรวมกลุ่มบุคคลเป็นกลุ่มเล็ก ๆ เพื่อร่วมกันค้นหาวิธีการ แก้ปัญหาที่สำคัญบางอย่างที่เกิดขึ้น โดยการร่วมกันคิด แลกเปลี่ยนประสบการณ์ ข้อคิดเห็น และ มุมมองระหว่างกันและในที่สุดก็นำสิ่งที่ได้เรียนรู้ร่วมกันไปทดลองแก้ปัญหา โดยองค์ประกอบพื้นฐาน ของการเรียนรู้จากการปฏิบัติจะประกอบด้วย บุคคล กลุ่ม ปัญหา การปฏิบัติ

วีระวัฒน์ ปันนิตามัย (2545: 18-19) กล่าวว่า การเรียนรู้จากการปฏิบัติเป็นกระบวนการ เรียนรู้ที่แท้จริง ที่ต้องใช้ทั้งศาสตร์และศิลป์ในการพัฒนาประสิทธิภาพในการทำงานขององค์กร เป็น การปรับเปลี่ยนการเรียนรู้จาก On-the job Training มาเป็น On-the job Learning และเป็น การเรียนรู้จากประสบการณ์ผ่านการร่วมมือ การสื่อสารและการเอาใจจริงเอาใจ จึง โดยการเรียนรู้จาก การปฏิบัติจะให้ความสำคัญกับประเด็นที่กลุ่มเห็นว่าเป็นปัญหาหรืออุปสรรคจริงในการปฏิบัติงาน

วรวรรณ วาณิชยเจริญชัย (ม.ป.ป.: ออนไลน์) กล่าวว่า การเรียนรู้จากการปฏิบัติ หมายถึง การเรียนรู้ร่วมกันในการวิเคราะห์ปัญหาผ่านกระบวนการเรียนรู้และการสะท้อนกลับอย่างต่อเนื่อง โดยการทำงานบนปัญหาจริง และสะท้อนกลับด้วยประสบการณ์ของตนเอง เสนอแนวทางแก้ปัญหา และนำแนวทางการแก้ปัญหาที่ผ่านการพิจารณาแล้วไปปฏิบัติ

แมคกิลล์และบรอกแบงค์ (McGill; & Brockbank. 2004: 13) กล่าวว่า การเรียนรู้จาก การปฏิบัติเป็นการเรียนรู้ที่ถูกสร้างขึ้นบนความสัมพันธ์ระหว่างการสะท้อนความคิดกับการปฏิบัติ โดยอาศัยประสบการณ์จากการปฏิบัติ เพื่อหาแนวทางใหม่ที่เป็นไปได้ในการประพฤติปฏิบัติในอนาคต ดังนั้นการสะท้อนความคิดเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อการปฏิบัติที่มีประสิทธิภาพ

ดิลเวิร์ท (Dilworth. 1998: 35) กล่าวว่า การเรียนรู้จากการปฏิบัติ คือนำผู้คนมารวมกันด้วย เหตุผลที่ว่าเพื่อแก้ปัญหาให้ลุล่วง คุณค่าเบื้องต้นอยู่ที่การเรียนรู้ที่เกิดขึ้น ความสามารถในการเรียนรู้ ขององค์กรจะส่งผลต่อการปฏิบัติงานขององค์กร

จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้จากการปฏิบัติ สรุปได้ว่า การเรียนจาก การปฏิบัติ เป็นกระบวนการแสวงหาคำตอบและแก้ไขปัญหา ด้วยการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นให้ปฏิบัติ เปิด โอกาสให้สร้างความรู้ ใช้ความคิดและทักษะในการฝึกปฏิบัติ และการสะท้อนผลการปฏิบัติเพื่อปรับ การปฏิบัตินั้น ให้สอดคล้องกับความสามารถของตนเอง กระบวนการเรียนรู้จากการปฏิบัติมี การวิพากษ์วิจารณ์ การอภิปราย การไตร่ตรอง ทบทวน และสะท้อนความคิดเห็นจากการปฏิบัติ จึงถือ ได้ว่าการเรียนรู้แบบนี้เป็นการเชื่อมโยงศาสตร์ต่าง ๆ เข้ากับวิถีชีวิต สร้างสรรค์ประสบการณ์ใหม่เพื่อ นำไปสู่การเปลี่ยนแปลง ของบุคคล

3.2 องค์ประกอบของการเรียนรู้จากการปฏิบัติ

การเรียนรู้จากการปฏิบัติ เป็นกระบวนการในการแสวงหาคำตอบด้วยการปฏิบัติ โดยใช้ความคิด ทักษะที่มีอยู่ในการปฏิบัติ แล้วสะท้อนผลการปฏิบัติเพื่อปรับการปฏิบัติให้ดียิ่งขึ้น การจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดการเรียนรู้จากการปฏิบัติจำเป็นต้องทำความเข้าใจเกี่ยวกับองค์ประกอบของการเรียนรู้จากการปฏิบัติ ซึ่งมีนักการศึกษาได้ทำการศึกษาไว้มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ริวานส์ (Revans. 2007: online) ได้ระบุทฤษฎีของการเรียนรู้จากการปฏิบัติว่าเป็นการกระทำกับการเรียนรู้ที่เกิดควบคู่กันไป โดยการเรียนรู้จากการปฏิบัติเกิดจากองค์ประกอบที่สำคัญ คือ การเรียนรู้ (Learning) ความรู้ที่มีอยู่เดิม (Programmed Knowledge) ได้มาจากตำราหนังสือ การบรรยาย การศึกษา การเรียนโดยใช้คอมพิวเตอร์เป็นฐาน สถานการณ์จำลอง เป็นต้น ดังนั้นจึงอาจไม่เหมาะสมกับความจำเป็นของการปฏิบัติงานในทุกวันนี้ การถามเป็นการได้มาซึ่งความรู้ใหม่ (Questioning insight) การถามจะได้ความรู้มากกว่าความรู้เดิม และการถามสามารถวัดได้ว่าสารสนเทศที่มีอยู่เพียงพอต่อความจำเป็น จะนำไปสู่การตัดสินใจ และหาสารสนเทศที่เหมาะสม ซึ่งองค์ประกอบของการเรียนรู้สามารถนำมาสร้างเป็นสมการได้ดังนี้

$$L = P+Q$$

โดย L คือ การเรียนรู้ (Learning)

P คือ ความรู้ที่มีอยู่เดิม (Programmed Knowledge)

Q คือ การถามเป็นการได้มาซึ่งความรู้ใหม่ (Questioning insight)

ต่อมา ดิลเวิร์ท (Dilworth. 1998) กล่าวว่า การเรียนรู้ของคนจะเกิดขึ้นโดยมีสมการ $L = P+Q+R$ คือ การเรียนรู้ (Learning) เกิดจากความสัมพันธ์ของความรู้ที่เคยรับรู้หรือเกิดขึ้นมาแล้ว (Programmed instruction)รวมกับการสอบถาม (Questioning) และการคิดไตร่ตรองสิ่งใหม่ๆ (Reflection)

แต่มาร์ควอร์ด (Marquardt. 1999) อธิบายองค์ประกอบของการเรียนรู้จากการปฏิบัติไว้ดังนี้

1. ปัญหา (Problem) การเรียนรู้จากการปฏิบัติ ต้องกำหนดกรอบปัญหา (โครงการ กิจกรรม ประเด็น การทำงาน) และวิธีการแก้ปัญหา ซึ่งเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดของบุคคล ทีม หรือองค์กร โดยปัญหาควรมีลักษณะที่สำคัญอยู่ภายใต้ความรับผิดชอบของทีม และจัดให้มีโอกาสสำหรับการเรียนรู้ การเลือกปัญหาเป็นพื้นฐานของการเรียนรู้จากการปฏิบัติ เพราะบุคคลเรียนรู้ได้ดีที่สุดเมื่อเข้าไปปฏิบัติ ซึ่งจะได้รับผลสะท้อนกลับมา

ลักษณะของปัญหา

1. เกี่ยวข้องกับองค์กรหรือหน่วยงาน
2. เกี่ยวข้องกับการจัดการ และความรับผิดชอบของแต่ละบุคคล

3. เกี่ยวข้องกับการพัฒนาของแต่ละบุคคล เช่น คุณภาพ ความสามารถ หรือพฤติกรรมที่บุคคลค้นหาเพื่อที่จะปรับปรุง

การคัดเลือกปัญหาที่เหมาะสมกับการเรียนรู้จากการปฏิบัติมีเงื่อนไขหลายประการดังนี้

1. โครงการที่ถูกเลือกจากกลุ่มจะต้องเป็นปัญหงาน หรือประเด็นจริงในองค์กร ซึ่งจำเป็น ต้องได้รับการแก้ไข และเกิดขึ้นในกรอบของเวลาจริง ซึ่งควรมีความสำคัญอย่างแท้จริงและ ไม่เป็นเพียงแค่ปัญหาทางสมมติฐาน

2. โครงการต้องมีความเป็นไปได้ นั่นคือ โครงการต้องอยู่ภายใต้ความสามารถของกลุ่ม ในการเข้าใจปัญหาและกำหนดวิธีการแก้ไขปัญหาที่เป็นไปได้

3. ปัญหาควรอยู่ภายใต้ความรับผิดชอบของกลุ่ม หรือกลุ่มต้องได้รับการมอบอำนาจ ในการกระทำการบางสิ่งเกี่ยวกับปัญหา ซึ่งควรเป็นปัญหาหรืองานที่ผู้มีส่วนร่วมมีความสนใจในสิ่งนั้นและ ถ้าสามารถแก้ไขได้ก็จะทำให้เกิดความแตกต่าง

4. โครงการต้องให้ออกาสการเรียนรู้กับสมาชิก และควรเป็นสิ่งที่เป็นไปได้กับส่วนอื่น ขององค์กร

นอกจากนี้ผู้สนับสนุนการเรียนรู้จากการปฏิบัติ ยังแนะนำว่าผู้มีส่วนร่วมที่มาจากสถานที่ต่าง ๆ กัน และมีประสบการณ์กับปัญหาที่แตกต่างกัน จะทำให้เกิดการตั้งคำถามใหม่ ๆ และนำไปสู่การ แก้ปัญหาที่ดีกว่า

2. กลุ่ม (group) แกนหลักในการเรียนรู้จากการปฏิบัติคือ กลุ่มการเรียนรู้จากการปฏิบัติ ซึ่งประกอบด้วยสมาชิก 4-8 คน ทั้งนี้เนื่องจากการวิจัยชี้ให้เห็นว่ากลุ่มที่มีสมาชิกละแวกว่า 4 คน จะไม่ ทำให้เกิดความแตกต่าง การสร้างสรรค์ และการแสดงความคิดเห็นที่ขัดแย้งที่เพียงพอ และกลุ่ม ที่มากกว่า 8 คน จะมีความซับซ้อนเกินไป การสร้างกลุ่มที่แตกต่างกันจะทำให้เกิดมุมมองที่แตกต่างกันและได้รับมุมมองใหม่ ๆ กลุ่มประกอบด้วยบุคคลจากบทบาทและหน่วยงานต่าง ๆ ซึ่งขึ้นอยู่กับชนิด ของปัญหาในการเรียนรู้จากการปฏิบัติ โดยในบางสถานการณ์กลุ่มอาจประกอบด้วยบุคคลที่มาจาก องค์กรอื่น การนำบุคคลจากสถานที่แตกต่างกันในองค์กรให้มาอยู่ด้วยกัน จะทำให้ได้รับความรู้ใหม่ และสร้างความผสมผสานขององค์กรผ่านการสร้างเครือข่ายที่ไม่เคยมีมาก่อน

คุณลักษณะของกลุ่มการเรียนรู้จากการปฏิบัติ ควรเป็นดังนี้

1. การได้รับมอบหมายในการแก้ปัญหา
2. ความสามารถในการรับฟัง การถามคำถามตนเองและผู้อื่น
3. ความเต็มใจในการเปิดกว้างและเรียนรู้จากสมาชิกกลุ่มอื่น
4. คุณค่าของบุคคลอื่นและการให้ความนับถือแก่บุคคลอื่น
5. การได้รับมอบหมายในการลงมือปฏิบัติและการได้รับความสำเร็จ

6. การตระหนักถึงตนเองและความสามารถของผู้อื่นในการเรียนรู้และการพัฒนา

3. กระบวนการถามและการสะท้อนกลับ (questioning and reflection process) โดยเน้นการถามคำถามที่ถูกต้องมากกว่าการตอบคำถามที่ถูกต้อง การเรียนรู้จากการปฏิบัติจะจัดการกับปัญหาผ่านกระบวนการที่รวมถึงการถามคำถามในตอนเริ่มต้น การทำปัญหาให้ชัดเจน การสะท้อนกลับและการกำหนดวิธีการแก้ปัญหาที่เป็นไปได้ก่อนที่จะลงมือปฏิบัติ

การถามคำถามจะทำให้บุคคลได้คิด โดยจัดให้คำถามถูกถามในลักษณะของการสนับสนุนไม่สนับสนุนตัวเอง คำถามแบบช่วยเหลือจะช่วยให้บุคคลได้คิดอย่างลึกซึ้งมากขึ้น การถามคำถามในการเรียนรู้จากการปฏิบัตินั้น ลักษณะคำถามไม่ใช่การค้นหาคำตอบ เป็นการค้นหาที่ลึกไปอีก การถามคำถามไม่ใช่เพียงแค่สืบหาวิธีการแก้ปัญหาแต่เป็นโอกาสในการสำรวจ

การสะท้อนกลับถือว่าเป็นหัวใจของการเรียนรู้จากการปฏิบัติ การสะท้อนกลับจะสร้างการสนับสนุนซึ่งกันและกัน สมาชิกกลุ่มฟังอย่างตั้งใจ และเขียนประสบการณ์ของผู้อื่นแต่ละคนออกมาและพิจารณาในเรื่องของการปฏิบัติ กระบวนการถามคำถามและการสะท้อนกลับ จะช่วยในการสนับสนุนสมาชิกในการมองซึ่งกันและกันเหมือนกับเป็นแหล่งทรัพยากรการเรียนรู้ ในการเรียนรู้จากการปฏิบัติ สมาชิกควรเปิดใจในการลองใช้วิธีการใหม่ ๆ ของการทำสิ่งต่าง ๆ การทดลองการสะท้อนกลับบนประสบการณ์ การพิจารณาผลลัพธ์ หรือผลของประสบการณ์ และทำซ้ำวงจรโดยการลองใช้ความรู้ที่ได้รับใหม่ในสถานการณ์ที่แตกต่างกัน

4. การลงมือปฏิบัติ (resolution to take action) จากคำกล่าวของการเรียนรู้จากการปฏิบัติที่ว่า ไม่มีการเรียนรู้ที่แท้จริงโดยปราศจากการปฏิบัติ บุคคลจะไม่มั่นใจว่าแนวคิดหรือแผนการจะมีประสิทธิภาพจนกระทั่งแนวคิดหรือแผนการนั้นจะถูกนำไปใช้ ดังนั้นกลุ่มการเรียนรู้จากการปฏิบัติควรจะมีควมรับผิดชอบในการปฏิบัติตามแนวคิดและคำแนะนำของกลุ่ม และการทดสอบแนวคิดในการปฏิบัติจะทำให้สมาชิกในกลุ่มรู้ว่าแนวคิดของสมาชิกมีประสิทธิภาพและนำไปปฏิบัติได้หรือไม่ ดิกซอน (Dixon, 1998) กล่าวว่า การเรียนรู้ที่มีคุณค่ามากที่สุดเกิดขึ้นเมื่อผู้มีส่วนร่วมสะท้อนผลการปฏิบัติของตนเอง ไม่ใช่ผลการวางแผนของตนเอง การปฏิบัติในการเรียนรู้จากการปฏิบัติไม่ใช่การพัฒนาการให้คำแนะนำ แต่เป็นการลงมือปฏิบัติ

5. วิทยากรกระบวนการ (facilitator) บางทีเรียกว่ากลุ่มผู้ให้คำแนะนำ อาจเป็นสมาชิกของกลุ่มทำงาน หรือเป็นผู้มีส่วนร่วมจากภายนอก วิทยากรกระบวนการเป็นบุคคลที่สำคัญมากในการช่วยให้ผู้มีส่วนร่วมในการสะท้อนว่าบุคคลกำลังเรียนรู้อะไร และบุคคลจะแก้ไขปัญหาได้อย่างไร

วิทยากรกระบวนการควรได้รับการฝึกอบรมและทำความเข้าใจว่าการปฏิบัติของวิทยากรกระบวนการสามารถช่วยในกระบวนการเรียนรู้จากการปฏิบัติ วิทยากรกระบวนการจะมีความสามารถและความมั่นใจเพียงพอที่จะทำงานกับกระบวนการที่เป็นพื้นฐานของการเรียนรู้จากการปฏิบัติรวมทั้ง

การจัดให้มีสถานที่สำหรับสมาชิกทุกคน โดยการเน้นไปที่งาน/โครงการที่ทำอยู่ การใช้วิธีการถามคำถาม การมีความตั้งใจในการฟัง การใช้เวลาสำหรับการสะท้อนกลับ การสร้างที่เน้นความสำคัญของการเรียนรู้และการหลีกเลี่ยงการพิจารณา

จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบของการเรียนรู้จากการปฏิบัติ สรุปได้ว่า องค์ประกอบหลักของการเรียนรู้จากการปฏิบัติ คือ ปัญหาหรือคำถามที่เปิดกว้าง การปฏิบัติ การสะท้อนผลการปฏิบัติ โดยมีองค์ประกอบที่สนับสนุนการเรียนรู้ คือ กลุ่ม และความสามารถวิทยาการกระบวนการ

3.3 ขั้นตอนการเรียนรู้จากการปฏิบัติ

การเรียนรู้จากการปฏิบัติมีองค์ประกอบที่สำคัญหลายองค์ประกอบ ซึ่งเป็นสิ่งเร้าหรือมวลประสบการณ์ที่ทำให้นักเรียนเกิดการคิด การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เกิดการเปลี่ยนแปลงในตนเอง เกิดทักษะ และเกิดคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ตามความต้องการของผู้ออกแบบการเรียนรู้นั้น ในการจัดการเรียนรู้ กระบวนการเรียนรู้ ผู้วิจัยต้องออกแบบการเรียนรู้ให้นักเรียนได้ฝึกวางแผน การปฏิบัติงานตามขั้นตอนการเรียนรู้จากการปฏิบัติ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

มาร์ควอร์ด (Marquardt. 1999) อธิบายขั้นตอนของการเรียนรู้จากการปฏิบัติไว้ดังนี้

1. กำหนดสถานการณ์ของปัญหา โดยเป็นปัญหา งาน หรือประเด็นจริงในองค์กร ซึ่งจำเป็นต้องได้รับการแก้ไขและเกิดขึ้นในกรอบของเวลาจริง ต้องมีความเป็นไปได้ และอยู่ภายใต้ความรับผิดชอบของกลุ่ม

2. การถามคำถามและการสะท้อนการเรียนรู้ โดยเน้นการถามคำถามที่ถูกต้องมากกว่า การตอบคำถามที่ถูกต้อง ซึ่งลักษณะคำถามจะไม่ใช้การค้นหาคำตอบ แต่จะเป็นการค้นหาที่ลึกลงไปอีก และมีการสะท้อนคิดอย่างวิเคราะห์ผ่านประสบการณ์ในอดีต เพื่อค้นหาแนวคิดที่เหมาะสมกับเหตุการณ์ และช่วยในการค้นหาแนวทางใหม่ของการปฏิบัติ

3. การวางแผนและหาแนวทางแก้ไขปัญหา โดยสมาชิกในทีมจะร่วมกันเสนอแนะแนวทางแก้ไขปัญหา ผ่านการอภิปรายกลุ่ม การค้นพบ และการเรียนรู้จากกันและกัน และคัดเลือกแนวทางแก้ไขปัญหามีความเป็นไปได้ พร้อมกับวางแผนเพื่อนำแนวทางแก้ปัญหามาปฏิบัติ

4. การนำวิธีการแก้ปัญหามาปฏิบัติ โดยนำแนวทางแก้ไขปัญหามาได้ไปปฏิบัติในสถานการณ์จริง

5. การประเมินผล โดยประเมินผลที่ได้รับหลังจากการนำแนวทางแก้ไขปัญหามาปฏิบัติและนำมาปรับปรุงแก้ไข เพื่อเสนอแนะแนวทางแก้ไขที่ดีที่สุดในขั้นต่อไป

จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับขั้นตอนการเรียนรู้จากการปฏิบัติ สรุปได้ว่า การเรียนรู้จากการปฏิบัติมีขั้นตอนการจัดการเรียนการสอนดังนี้ ขั้นที่ 1 กำหนดปัญหาหรือคำถามที่ต้องการให้

นักเรียนหาคำตอบ ขั้นที่ 2 การถามคำถามและการสะท้อนผล ขั้นที่ 3 การวางแผน ขั้นที่ 4 การปฏิบัติ และขั้นที่ 5 การประเมินผล ซึ่งการจัดการเรียนการสอนตามแนวคิดการเรียนรู้จากการปฏิบัติ ควรให้นักเรียนได้ฝึกปฏิบัติตามขั้นตอนดังกล่าว แต่ยืดหยุ่นขั้นตอนตามความเหมาะสม ขึ้นอยู่กับกิจกรรมหรือมวลประสบการณ์ที่จัดให้กับนักเรียน บางขั้นตอนอาจไม่มีรูปแบบที่ชัดเจน แต่เป็นขั้นตอนที่อยู่ในกระบวนการคิดของนักเรียนอยู่แล้ว

3.4 ปัจจัยที่ทำให้เกิดการเรียนรู้จากการปฏิบัติ

การพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามขั้นตอนการเรียนรู้จากการปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง จะทำให้นักเรียนเกิดคุณลักษณะที่พึงประสงค์ การเรียนรู้จะต้องเกิดจากการลงมือปฏิบัติจริง พร้อมกับมีโอกาสได้คิดวิเคราะห์สะท้อนกลับ (Reflection) การเรียนรู้จะยิ่งสัมฤทธิ์ผลมากยิ่งขึ้นถ้าการเรียนการสอนนั้นจัดขึ้นโดยคำนึงถึงปัจจัยที่ทำให้เกิดการเรียนรู้จากการปฏิบัติ ซึ่งมาร์ควอร์ด (Marquardt. 1999) ได้นำเสนอปัจจัยส่วนบุคคลไว้ 12 ประการ ที่จะช่วยกระตุ้นผลักดันให้ผู้ปฏิบัติเกิดการเรียนรู้และพัฒนาตนเอง ดังนี้

1. มีการคิดสะท้อนกลับเชิงวิเคราะห์จริงจัง โดยไม่เข้าข้างตนเองในกิจกรรมที่ทำลงไป (วิเคราะห์อย่างเป็นธรรม)
2. มีการสอบถามข้อมูล ข้อคิดเห็นจากผู้อื่นที่ร่วมรู้เห็น รวมทั้งการตั้งคำถามแก่ตนเองหรือผู้อื่นที่ร่วมในการปฏิบัติด้วย
3. มีจิตใจที่เปิดกว้างยอมรับความเห็นตรงข้าม พร้อมมุ่งมั่นที่จะปรับเปลี่ยน
4. มีความมุ่งมั่นที่ชัดเจนในการพัฒนาความมีคุณค่าแก่ตนเอง
5. มีความสามารถในการจัดการบังคับควบคุมตนเองในการเรียนรู้ได้จริงและเข้าใจตัวเองได้ชัดเจน
6. มีความอ่อนน้อมไว้น้อมรับความเอื้ออาทรจากผู้อื่นและให้แก่ผู้อื่น เพื่อสัมพันธภาพที่จะเรียนรู้ร่วมมือกัน
7. มีความสามารถและทักษะในการรับฟังอย่างมีประสิทธิภาพ และสร้างสรรค์
8. มีความกล้าเผชิญกับคำติชม ความล้มเหลว จากการลงมือปฏิบัติ พร้อมกับไม่มีการเสแสร้ง หรือปิดบังความล้มเหลว หรือข้อบกพร่อง
9. มีความสามารถในการสนับสนุนช่วยเหลือแนะนำผู้อื่นให้เกิดการเรียนรู้ได้(เพราะสะท้อนความมุ่งมั่นของตนเองที่ต้องการเรียนรู้เช่นกัน)
10. มีความสามารถในการพูดชี้แนะให้ผู้อื่นสามารถคิดวิเคราะห์และเรียนรู้จากการลงมือทำจริงพร้อมทั้งมีความสามารถในการนำเสนอที่มีประสิทธิภาพ
11. มีความเฉลียวฉลาด รอบคอบและมีสำนึกที่ดีต่องาน ต่อตนเอง ต่อผู้อื่นและต่อองค์กร

12. มีความระวัง ตื่นตัว และศึกษาเข้าใจตนเองอยู่เสมอ (ไม่เฉลอ หรือพลาดพลั้งโดยไม่รู้ทัน การณ์หรือไม่รู้ตัว)

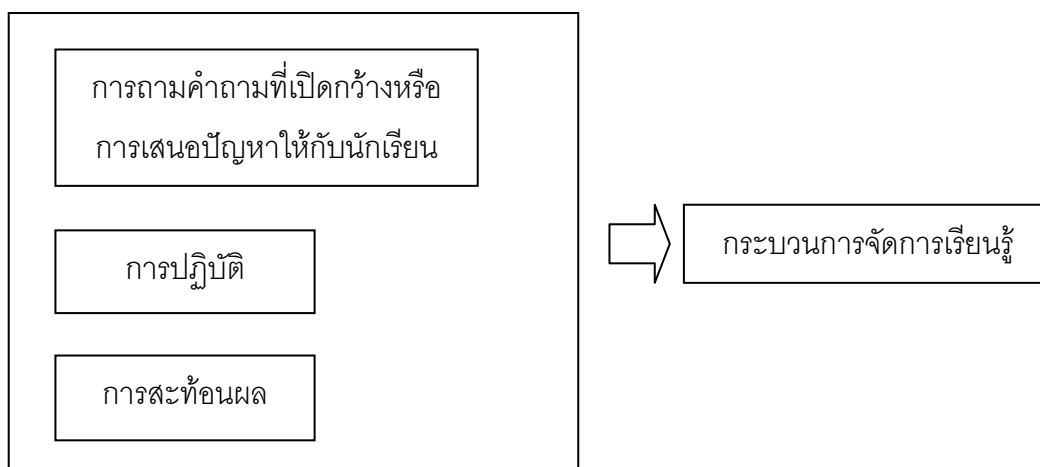
จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยที่ทำให้เกิดการเรียนรู้จากการปฏิบัติ ซึ่งเป็นปัจจัย ภายในตัวบุคคลที่จะสนับสนุนการเรียนรู้จากการปฏิบัติให้ประสบความสำเร็จได้ดียิ่งขึ้น ทำให้เห็นว่ การเตรียมนักเรียนสำหรับการเรียนรู้ลักษณะนี้มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง

3.5 ประโยชน์ของการเรียนรู้จากการปฏิบัติ

การเรียนรู้จากการปฏิบัติเป็นการเรียนรู้ที่มีความสำคัญต่อการปลูกฝังและเสริมสร้าง คุณลักษณะที่พึงประสงค์ เนื่องจากการเรียนในรูปแบบนี้มีประโยชน์หลายประการ ซึ่งวิระวัฒน์ ปันนิตมัย (2545: 31) ได้อธิบายไว้ดังนี้

1. ช่วยในการแก้ไขปัญหาการทำงานที่ยากและท้าทายความสามารถของผู้ปฏิบัติ
2. ช่วยสร้างกลุ่มทำงานที่เหนียวแน่น ร่วมกันแก้ไขปัญหาอย่างตรงจุด ประหยัด และคุ้มค่า
3. พัฒนาระบบการคิด การเรียนรู้ร่วมกันของสมาชิก ให้มีความคิดสร้างสรรค์
4. สร้างความสัมพันธ์ การสื่อสารที่ดีต่อกัน มีส่วนในการสร้างภาวะผู้นำในองค์กร
5. ช่วยสร้างวัฒนธรรมการทำงานที่ตอบรับกับการเปลี่ยนแปลงได้เป็นอย่างดี

จากการศึกษาการเรียนรู้จากการปฏิบัติ สรุปได้ว่าองค์ประกอบที่สำคัญของการเรียนรู้จาก การปฏิบัติที่สัมพันธ์กับการเสริมสร้างคุณลักษณะและการคิด ได้แก่ 1) การถามคำถามที่เปิดกว้างหรือ การเสนอปัญหาให้กับนักเรียน เป็นองค์ประกอบที่ทำให้นักเรียนเกิดการคิด และถ้าเป็นคำถาม เชิงคุณธรรม ก็จะทำให้นักเรียนได้คิดและแก้ปัญหาเชิงคุณธรรม ใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมมาตอบหรือ แก้ไขปัญหา 2) การปฏิบัติ เป็นการนำผลจากการคิดมาทดลองปฏิบัติโดยไม่ตัดสินว่าผลนั้นจะถูกหรือ ผิด เพราะจะเป็นการทำลายกำลังใจของนักเรียน ในองค์ประกอบนี้ครูมีบทบาทในการให้ข้อเสนอแนะ และกำลังใจกับนักเรียน เพื่อไม่ให้นักเรียนรู้สึกท้อแท้ในการปฏิบัติ และเป็นกำลังใจเมื่อนักเรียน ปฏิบัติไม่ประสบผลตามที่นักเรียนคาดหวังไว้ 3) การสะท้อนผล เป็นการแสดงผลการปฏิบัติ อภิปราย ผลที่ได้ นำเสนอ และพร้อมที่ปรับปรุงผลโดยการกำหนดแนวทางในการปฏิบัติใหม่ ที่จะช่วยใน การตอบถามหรือแก้ไขปัญหาของนักเรียนได้ ซึ่งองค์ประกอบเหล่านี้อยู่ในกระบวนการจัดการเรียนรู้ ในหลักสูตร ซึ่งแสดงได้ดังภาพประกอบ 4

ภาพประกอบ 4 องค์ประกอบในการจัดกระบวนการจัดการเรียนรู้

4. แนวคิดการประเมินตามสภาพจริง

การประเมินตามสภาพจริงเป็นการประเมินที่มีความสำคัญในการพัฒนานักเรียน ผลการประเมินจะสะท้อนคุณลักษณะที่นักเรียนเป็นอยู่ตามความเป็นจริง เนื่องจากการประเมินตามสภาพจริงเป็นการประเมินในหลายมิติ นักเรียนสามารถนำผลการประเมินมาปรับปรุงพฤติกรรมของตนเอง ให้สอดคล้องกับคุณลักษณะอันดีงามที่เป็นบรรทัดฐานของสังคม การทำความเข้าใจเกี่ยวกับการประเมินตามสภาพจริงจำเป็นต้องทำความเข้าใจในประเด็นต่อไปนี้ ความหมายของการประเมินตามสภาพจริง แนวคิดพื้นฐานของการประเมินตามสภาพจริง ลักษณะของการประเมินตามสภาพจริง องค์ประกอบของการประเมินตามสภาพจริง ขั้นตอนของการประเมินตามสภาพจริง วิธีที่ใช้ในการประเมินตามสภาพจริง และประโยชน์ของการประเมินตามสภาพจริง ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

4.1 ความหมายของการประเมินตามสภาพจริง (Authentic Assessment)

ราชบัณฑิตยสถาน (2551: 33) ได้ให้ความหมายของการประเมินตามสภาพจริงไว้ว่า การประเมินตามสภาพจริงเป็นการประเมินจากพฤติกรรมการแสดงออกของนักเรียนจากกระบวนการทำงานและจากผลงาน ตลอดจนแฟ้มสะสมของนักเรียนในบริบทของการเรียนการสอนตามสภาพจริง

กรมวิชาการ (2545: 20) ได้ให้ความหมายของการประเมินตามสภาพจริงไว้ว่า การประเมินตามสภาพจริงเป็นการประเมินจากการปฏิบัติงานหรือกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยงานหรือกิจกรรมที่มอบหมายให้ผู้ปฏิบัติ จะเป็นงานหรือสถานการณ์ที่เป็นจริง (real life) หรือใกล้เคียงกับชีวิตจริง จึงเป็นงานที่มีสถานการณ์ซับซ้อน (complexity) และเป็นองค์รวม (holistic) มากกว่างานที่ปฏิบัติในกิจกรรมทั่วไป

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2540: 175) ได้ให้ความหมายของการประเมินตามสภาพจริงไว้ว่า การประเมินตามสภาพจริงเป็นการประเมินการกระทำ การแสดงออกหลาย ๆ ด้านของนักเรียนตามสภาพความเป็นจริงทั้งในและนอกห้องเรียน มีลักษณะเป็นการประเมินแบบไม่เป็นทางการ การทำงานของนักเรียน ความสามารถในการแก้ปัญหาและการแสดงออก โดยเน้นนักเรียนเป็นผู้ค้นพบและเป็นผู้ผลิตความรู้ ได้ฝึกปฏิบัติจริงหรือคล้ายจริง ได้แสดงออกอย่างเต็มความสามารถ

สุวิมล ว่องวานิช (2546: 13) กล่าวว่า การประเมินตามสภาพจริงเป็นกระบวนการตัดสินความรู้ความสามารถและทักษะต่าง ๆ ของนักเรียนในสภาพที่สอดคล้องกับชีวิตจริง โดยใช้เรื่องราวเหตุการณ์ สภาพจริงหรือคล้ายจริงที่ประสบในชีวิตประจำวัน เป็นสิ่งเร้าให้นักเรียนตอบสนองโดยการแสดงออก ลงมือกระทำ หรือผลิต จากกระบวนการทำงานตามที่คาดหวังและผลผลิตที่มีคุณภาพ จะเป็นการสะท้อนภาพเพื่อลงสรุปถึงความรู้ ความสามารถและทักษะต่าง ๆ ของนักเรียนว่ามีมากน้อยเพียงใด น่าพอใจหรือไม่ อยู่ในระดับความสำเร็จใด

เบอร์ค (Burke. 1999: 9) ได้กล่าวว่าการประเมินตามสภาพจริง เป็นวิธีการประเมินที่เน้นการใช้ทักษะ และใช้การคิดระดับสูง ซึ่งเน้นที่การผลิตหรือปฏิบัติภาระงานที่มีความหมายท้าทายความสามารถของนักเรียน โดยใช้ความรู้ในสาขาวิชาต่าง ๆ ในการสืบสวนสอบสวนเพื่อสร้างสรรค์ความรู้มากกว่าที่จะเป็นการผลิตซ้ำ

เกย์ (Gay. 1996: online) กล่าวว่า การประเมินตามสภาพจริงเป็นกระบวนการวัดผลและประเมินผลที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดทฤษฎีคอนสตรัคติวิสต์ (Constructivist paradigm) ซึ่งเชื่อมโยงโดยตรงกับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นนักเรียนเป็นศูนย์กลาง โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลเป็นสำคัญ

โรส และเกย์ (Ross, Rolheiser; & Gray. 1998: 300) กล่าวว่า การประเมินตามสภาพจริงเป็นการสังเกตการทำงานที่มีความซับซ้อน หรือการแก้ปัญหาที่สอดคล้องกับชีวิตจริง และเน้นการทำงานเป็นกลุ่มมากกว่าการทำงานเพียงคนเดียว และเน้นการประเมินของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง

ฮาร์ท (Hart. 1994: 106) กล่าวว่า การประเมินตามสภาพจริง เป็นกระบวนการเก็บรวบรวมและจัดเตรียมข้อมูลเพื่อปฏิบัติตามความต้องการที่หลากหลายของการประเมินผล โดยเน้นทั้งการสะท้อนภาพ และการวัดการปฏิบัติงานของนักเรียนและสถานการณ์ที่เกี่ยวกับชีวิตจริง

วิกกินส์ (Wiggins. 1990: online) กล่าวว่า การประเมินตามสภาพจริงเป็นการประเมินผลไปตามความเป็นจริง เป็นการตรวจสอบอย่างตรงไปตรงมาในการปฏิบัติงานที่มีคุณค่า มีความหมายและมีประโยชน์อย่างแท้จริงต่อนักเรียน โดยใช้สติปัญญาของนักเรียน

จากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับความหมายของการประเมินตามสภาพจริง สรุปได้ว่า การประเมินตามสภาพจริงมีความหมายดังนี้

1. เป็นการประเมินที่ใช้เทคนิคการประเมินอย่างหลากหลายวิธี เพื่อตรวจสอบผลการเรียนรู้ของนักเรียน คุณภาพงาน ที่แสดงถึงทักษะของนักเรียนในการปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมาย
2. เป็นวิธีการประเมินที่สะท้อนให้เห็นพฤติกรรม และทักษะที่จำเป็นของนักเรียนในสถานการณ์ที่เป็นจริงหรือคล้ายจริง ในหลาย ๆ ช่วงเวลา
3. เป็นการประเมินเชิงปฏิบัติที่สัมพันธ์และมีความหมายต่อการปฏิบัติตนในชีวิตประจำวัน
4. เป็นการประเมินที่ใช้เครื่องมือที่หลากหลาย

4.2 แนวคิดพื้นฐานของการประเมินตามสภาพจริง

ปรัชญาพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับการประเมินตามสภาพจริงมีดังนี้ (ชวลิต ชูกำพอง. 2550: 38-39; อ้างอิงจาก สมศักดิ์ ภูวิภาดาธรรม. 2544: 98-99)

1. การประเมินตามสภาพจริงมุ่งเน้นความรู้ในเรื่องใดเรื่องหนึ่งมีความหมายได้หลากหลาย มิได้มีความหมายเดียวในทุกคนทุกโอกาส
2. การเรียนรู้เป็นเรื่องของกระบวนการที่เป็นธรรมชาติมีการบูรณาการและเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต มิใช่เป็นเรื่องของการหยิบนัดหรือป้อนให้เรียนรู้ นักเรียนต้องกระตือรือร้นที่จะค้นคว้าเพื่อหาความหมายของสิ่งที่เรียน การเรียนรู้จึงเป็นผลการปฏิบัติจริงมากกว่าการทำซ้ำ หรือทำตามการบอกกล่าวเท่านั้น
3. การประเมินตามสภาพจริงมุ่งเน้นกระบวนการ และผลผลิตที่เกิดขึ้น กระบวนการมีความสำคัญเช่นเดียวกับผลผลิตจากการกระทำ มุ่งเน้นการพิจารณาว่านักเรียนได้เรียนรู้อะไร เรียนรู้ได้อย่างไร และทำไมจึงเรียนรู้เช่นนั้น
4. การประเมินตามสภาพจริงมุ่งเน้นการสืบสวนสอบสวน กล่าวคือ เน้นพัฒนาทักษะการแก้ปัญหาตามสภาพที่เป็นจริงในชีวิตประจำวัน ซึ่งนักเรียนจะต้องสังเกต คิด ถาม และทดสอบความคิดของตนเอง
5. การประเมินตามสภาพจริงมีจุดมุ่งหมายเพื่อกระตุ้น และอำนวยความสะดวกต่อการเรียนรู้ของนักเรียน เมื่อนักเรียนได้รับข้อมูลย้อนกลับเกี่ยวกับการเรียนจะช่วยให้ นักเรียนได้รับแนวทางใหม่ ๆ และสามารถพัฒนาการเรียนรู้ได้กว้างขวางมากขึ้น นอกจากนี้จุดมุ่งหมายของการประเมินไม่ได้ต้องการจัดลำดับหรือประเภทของนักเรียนแต่อย่างใด
6. การประเมินตามสภาพจริงเน้นการเชื่อมโยงระหว่างพุทธิพิสัย จิตพิสัย และทักษะพิสัย เมื่อนักเรียนเห็นความสำคัญของกิจกรรมการเรียนรู้ นักเรียนย่อมเกิดความสนใจที่จะศึกษา และเกิดความพยายามยิ่งขึ้น ซึ่งส่งผลให้เรียนรู้สิ่งนั้น ๆ ได้อย่างมาก

7. การประเมินตามสภาพจริงมีความเชื่อว่าการตัดสินใจในสิ่งที่จะสอน และสิ่งที่จะวัดเป็นเรื่องอัตนัยและเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับคุณค่า

8. การประเมินตามสภาพจริง เน้นการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ โดยครูควรร่วมมือกับนักเรียนในการตัดสินใจ เกี่ยวกับสิ่งที่เรียนและร่วมกันตรวจสอบว่าได้เรียนรู้มากน้อยเพียงใด ซึ่งนับเป็นกระบวนการตัดสินใจเชิงประชาธิปไตย

9. การประเมินตามสภาพจริงเชื่อว่าการเรียนรู้เป็นกระบวนการที่เกิดจากความร่วมมือ กล่าวคือ นักเรียนและครูถือกันว่าเป็นผู้เรียนที่ต้องร่วมมือกัน มีอิสระที่จะแสดงออกทางความคิดซึ่งกันและกัน

จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องแนวคิดพื้นฐานของการประเมินตามสภาพจริงสรุปได้ว่าการประเมินตามสภาพจริงเป็นการประเมินภายใต้ความเชื่อที่ว่าความรู้ไม่ได้มีเพียงความหมายเดียวในทุกคนทุกโอกาส การเรียนรู้ที่แท้จริงเป็นการเรียนรู้จากการปฏิบัติตามสภาพจริง ที่มุ่งพัฒนาทั้งพุทธิพิสัย ทักษะพิสัยและจิตพิสัย ผลการประเมินไม่ได้เป็นการตัดสินและจัดลำดับ แต่เป็นข้อมูลย้อนกลับเพื่อให้ให้นักเรียนได้เข้าใจสภาพของตนเอง หาวิธีการแก้ปัญหา เพื่อพัฒนาตนเองให้ดียิ่งขึ้น โดยครูจะเรียนรู้ร่วมกันไปกับนักเรียน

4.3 ลักษณะของการประเมินตามสภาพจริง

การประเมินตามสภาพจริงเป็นการประเมินที่สอดคล้องกับการจัดการเรียนการสอนที่ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา เพราะทั้งครูและนักเรียนต้องร่วมมือกันปรับเปลี่ยนบทบาทหน้าที่ให้เกื้อกูลส่งเสริมซึ่งกันและกัน ครูต้องจัดโอกาสให้นักเรียนได้เรียนรู้จากการปฏิบัติและแสดงความคิดสร้างสรรค์ ผลิตผลงานที่มีคุณภาพสัมพันธ์กับสาระการเรียนรู้ของหลักสูตร และมีความหมายต่อการนำไปใช้ในชีวิตจริงของนักเรียน โดยใช้ทักษะการคิดและการแก้ปัญหาในระดับที่สูงขึ้น

ลักษณะของการประเมินตามสภาพจริงมีดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ. 2542: 183)

1. การประเมินตามสภาพจริงไม่เน้นการประเมินทักษะพื้นฐาน (skill assessment) แต่เน้นการประเมินที่ซับซ้อน (complex thinking skill) ในการทำงาน ความร่วมมือในการแก้ปัญหา และการประเมินตนเองทั้งภายในและภายนอกห้องเรียน

2. การประเมินตามสภาพจริง เป็นการวัดและประเมินความก้าวหน้าของนักเรียน

3. การประเมินตามสภาพจริง เป็นการสะท้อนให้เห็นการสังเกตสภาพงานปัจจุบัน (current work) ของนักเรียน และสิ่งที่นักเรียนได้ปฏิบัติจริง

4. การประเมินตามสภาพจริง เป็นการผูกติดนักเรียนกับงานที่เป็นจริง โดยพิจารณาจากงานหลาย ๆ ชิ้น

5. ผู้ประเมินควรมีหลาย ๆ คน โดยมีการประชุมระหว่างกลุ่มผู้ประเมินเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลเกี่ยวกับตัวนักเรียน

6. การประเมินต้องดำเนินการไปพร้อมกับการเรียนการสอนอย่างต่อเนื่อง

7. นำการประเมินตนเองมาเป็นส่วนหนึ่งของการประเมินตามสภาพที่แท้จริง

8. การประเมินตามสภาพจริง ควรมีการประเมินทั้งสองลักษณะ คือการประเมินจากการปฏิบัติจริง และการประเมินงานจากการปฏิบัติในแฟ้มสะสมงาน

อนุวัติ คุณแก้ว (ศศิมา อินชนะ. 2551: 19-20; อ้างอิงจาก อนุวัติ คุณแก้ว. 2548: 113) กล่าวถึงลักษณะของการประเมินตามสภาพจริงดังนี้

1. เป็นการประเมินความก้าวหน้า และการแสดงออกของนักเรียนแต่ละคนบนรากฐานของทฤษฎีทางพฤติกรรมการเรียนรู้ โดยใช้เครื่องมือการประเมินที่หลากหลาย

2. การประเมินตามสภาพจริง จะต้องมีการฐานบนพัฒนาการและการเรียนรู้ทางสติปัญญาที่หลากหลาย

3. หลักสูตรสถานศึกษา ต้องให้ความสำคัญต่อการประเมินตามสภาพจริง คือหลักสูตรต้องพัฒนามาจากบริบทที่มีรากฐานทางวัฒนธรรมที่นักเรียนอาศัยอยู่ และต้องเรียนรู้ให้ทันกับกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลก

4. การเรียนการสอน การประเมินผล จะต้องหลอมรวมกัน และประเมินต้องประเมินต่อเนื่องตลอดเวลาที่ทำการเรียนการสอน โดยนักเรียนมีส่วนร่วม

5. การเรียนการสอน การประเมิน เน้นสภาพที่สอดคล้องหรือใกล้เคียงกับธรรมชาติ ความเป็นจริงของการดำเนินชีวิต และควรเปิดโอกาสให้นักเรียนได้คิดงานด้วยตนเอง

6. การเรียนการสอนต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาศักยภาพที่ใกล้เคียงหรือสภาพที่เป็นจริงในชีวิตประจำวันเปิดโอกาสให้นักเรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเอง

โคล และคณะ(Cole; et al. 2000: 8) ได้เสนอลักษณะของการประเมินตามสภาพจริงไว้ดังนี้

1. วัตถุประสงค์ของการกำหนดภาระงานควรชัดเจน และครูผู้สอนควรรู้ว่าทำอย่างไรจึงจะได้ผลลัพธ์หรือผลที่ต้องการนั้น

2. ครูควรออกแบบกิจกรรมการประเมินผลที่สัมพันธ์กับเป้าหมายของการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน แล้วให้นักเรียนนำความรู้ที่เรียนมาใช้อย่างปฏิบัติ

3. ภาระงานที่นักเรียนปฏิบัติมีวิธีการปฏิบัติมากกว่าหนึ่งวิธี

4. เปิดโอกาสให้นักเรียนเป็นผู้เลือกชิ้นงานมาเพื่อประเมิน

อัลเลน (Allen. 1996: 3) ได้ให้ข้อเสนอว่าถ้าครูไม่มีความชัดเจนในมิติของการปฏิบัติ กล่าวคือไม่สามารถจัดระดับการปฏิบัติจากดีมากจนถึงการปฏิบัติที่ควรปรับปรุงแล้ว ครูจะไม่สามารถ

สอนนักเรียนให้ปฏิบัติจนบรรลุจุดเป้าหมายหรือระดับการปฏิบัติที่นับว่าดีที่สุดได้ รวมทั้งไม่สามารถช่วยแนะนำในการประเมินตนเองแก่นักเรียนได้เลย นอกจากนั้นเกณฑ์การให้คะแนนต้องมีความต่อเนื่องและสามารถใช้เป็นข้อมูลป้อนกลับแก่นักเรียนในการพัฒนางานให้ดีขึ้นได้

จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับลักษณะของการประเมินตามสภาพจริงสรุปได้ว่า ลักษณะของการประเมินตามสภาพจริง เป็นการประเมินทักษะที่มีความซับซ้อน วัดความก้าวหน้าของนักเรียน สะท้อนคุณลักษณะของตนเอง ประเมินการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง มีการประเมินหลายคนหลายวิธี ทำให้ได้ข้อมูลที่ตรงกับความเป็นจริง และสามารถประเมินจากนักเรียนและผลงาน

4.4 องค์ประกอบของการประเมินตามสภาพจริง

องค์ประกอบของการประเมินตามสภาพจริงมีดังนี้ (ชวลิต ชูก่าแพง. 2550: 39-40)

1. การปฏิบัติในสภาพจริง การประเมินตามสภาพจริงออกแบบขึ้นเพื่อประเมินการปฏิบัติในสภาพจริง เช่น นักเรียนเรียนเขียน ต้องเขียนให้ผู้อ่านจริงเป็นผู้อ่าน มิใช่เรียนการเขียนแล้ววัดนักเรียน ด้วยเพียงการใช้แบบทดสอบวัดการสะกดคำ หรือตอบคำถามเกี่ยวกับหลักการเขียน หรือถ้าให้นักเรียนเรียนวิทยาศาสตร์ ทำงานค้นคว้าวิจัย หรือการทำโครงการแทนการทดสอบเพียงความจำเกี่ยวกับข้อเท็จจริงในเนื้อหาวิทยาศาสตร์

2. เกณฑ์ที่ใช้ในการประเมินที่เป็นเกณฑ์ เกณฑ์ที่ใช้ในการประเมินต้องเป็นเกณฑ์ประเมินเกณฑ์ของการปฏิบัติมากกว่าเกณฑ์มาตรฐานที่สร้างขึ้น โดยเฉพาะเกณฑ์ที่เป็นเกณฑ์นั้นเป็นเกณฑ์ที่เปิดเผยและรับรู้กันอยู่ในโลกของความเป็นจริงของทั้งตัวนักเรียนเองและผู้อื่น ไม่ใช่เกณฑ์ที่เป็นความลับปิดกั้นอย่างการประเมินแบบดั้งเดิม การให้นักเรียนรู้ว่าตนเองมีภารกิจอะไรและมีเกณฑ์อย่างไร การเปิดเผยเกณฑ์การประเมินไม่ใช่การคดโกง ถ้าภารกิจนั้นเป็นเรื่องของการปฏิบัติจริง แต่ถ้าภารกิจที่ให้ทำเป็นเรื่องของการหาคำตอบที่ถูกที่สุดเพียงคำตอบเดียว เช่น สอบแบบเลือกตอบ การเปิดเผยคำตอบก่อนย่อมไม่ควรทำ

3. มีการประเมินตนเอง จุดประสงค์ของการประเมินตามสภาพจริงคือ 1) เพื่อช่วยให้นักเรียนพัฒนาความสามารถในการประเมินงานของตน โดยเทียบกับมาตรฐานทั่วไปของสาธารณชน 2) เพื่อปรับปรุง ขยับขยาย และเปลี่ยนทิศทางการดำเนินงาน 3) เพื่อริเริ่มในการวัดความก้าวหน้าของตนในแบบต่าง ๆ หรือจุดต่าง ๆ อย่างไม่มีการวัดเช่นนี้มาก่อน จะเห็นได้ว่าการประเมินตนเองเป็นการทำงานที่ตน เป็นผู้ชี้แนะตนเอง ปรับปรุงจากแรงจูงใจของตนเอง ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นต่อมนุษย์ในโลกของความเป็นจริง

4. การนำเสนอผลงาน กิจกรรมการนำเสนอทำให้เกิดการเรียนรู้ที่ยังรากลึก เนื่องจากนักเรียนได้สะท้อนความรู้สึกของตนว่ารู้อะไร และนำเสนอเพื่อให้ผู้อื่นสามารถเข้าใจได้ ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำให้แน่ใจว่านักเรียนได้เรียนรู้ในหัวข้อนั้น ๆ อย่างแท้จริง นอกจากนี้คุณลักษณะของการประเมินผลตาม

สภาพจริงเช่นนี้มีประโยชน์ในการตอบสนองต่อเป้าประสงค์ที่สำคัญอีกหลายประการ คือ 1) เป็นการบอกงานของนักเรียนมีความสำคัญมากพอที่จะให้ผู้อื่นรับรู้และชื่นชมได้ 2) เปิดโอกาสให้ผู้อื่น เช่น ครู เพื่อนนักเรียน ผู้ปกครองได้เรียนรู้ ตรวจสอบ ปรับปรุง และชื่นชมในความสำเร็จอย่างต่อเนื่อง และ 3) เป็นตัวแทนของการบรรลุถึงเป้าหมายในการวัดทางการศึกษาอย่างแท้จริงและมีชีวิตชีวา

การศึกษาขั้นพื้นฐานมุ่งหวังที่จะสร้างบุคคลแห่งการเรียนรู้ องค์กรแห่งการเรียนรู้และพัฒนาสังคมไทยให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ คนไทยในอนาคตจะต้องเป็นคนดี มีความสุข มีความรู้ เป็นคนเก่ง ดังนั้นลักษณะสำคัญของการประเมินตามสภาพจริงจึงต้องคำนึงถึงลักษณะต่อไปนี้ (เอกรินทร์ สีมหาศาล; และสุปรารธนา ยุกตะนันท์. 2546: 20-24)

1. เป้าหมายและกระบวนการจัดการศึกษาของชาติ ที่มุ่งเสริมสร้างเยาวชนไทยให้เป็นคนเก่ง คือ สามารถค้นพบจุดเด่นจุดด้อยของตนเองและพยายามพัฒนาตนเองให้จุดด้อยลดลง ส่งเสริมจุดเด่น ให้พัฒนาสู่ศักยภาพสูงสุด และเป็นคนดีที่สามารถสร้างประโยชน์ให้กับครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติได้ โดยเฉพาะเป็นคนมีความสุข รู้จักกำหนดเป้าหมายของตนเอง สามารถเลือกวิถีปฏิบัติไปสู่ความสำเร็จ และมีความพึงพอใจจากผลการประเมินตนเอง ตามเป้าหมายของตนเองเป็นสำคัญ

เพื่อให้บรรลุเป้าหมายดังกล่าว การจัดการศึกษาต้องคำนึงถึงการจัดการเรียนรู้ที่มีความหมาย ต่อชีวิตจริงของนักเรียน นักเรียนต้องมีส่วนร่วมในการปฏิบัติกิจกรรมการเรียนการสอนอย่างต่อเนื่อง การเรียนรู้สาระต่าง ๆ ตามหลักสูตรต้องมีโครงสร้างความรู้และบริบทที่สอดคล้องกับประสบการณ์การเรียนรู้ในชีวิตจริงของนักเรียน

2. กระบวนการปฏิบัติในสภาพจริง เนื่องจากการประเมินตามสภาพจริงเป็นการออกแบบเครื่องมือเพื่อประเมินการปฏิบัติในสภาพจริงของนักเรียน งานที่มอบหมายให้นักเรียน ควรเป็นงานที่ท้าทาย กระตุ้นให้นักเรียนได้ใช้ความสามารถสูงสุดและสัมพันธ์กับชีวิตจริง ใช้สติปัญญาที่สูงขึ้นไปเรื่อย ๆ ตามวัยและระดับชั้นเรียน เพื่อเพิ่มพูนประสบการณ์การเรียนรู้ที่มีความหมายให้กับนักเรียน และสิ่งสำคัญที่ต้องคำนึงถึงคือความแตกต่างระหว่างบุคคล เช่น ความสนใจ ประสบการณ์เดิมที่มีผลต่อการพัฒนาความรู้ความสามารถ และการค้นหาจุดเด่นจุดด้อยของนักเรียนที่แตกต่างกันไปตามความถนัดและความสนใจของแต่ละบุคคล

3. กระบวนการวัดและการประเมินผล ต้องสอดคล้องกับเป้าหมายและความคาดหวังของหลักสูตรและสภาพการเปลี่ยนแปลงทางสังคม โดยระบบการวัดจะต้องเน้นกระบวนการ และผลงาน เน้นความสามารถจริงที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิต การวัดผลต้องสะท้อนให้เห็นถึงการใช้ความคิดระดับสูง การคิดวิเคราะห์ การคิดไตร่ตรองอย่างมีวิจารณญาณ และการใช้เหตุผลใน

การแก้ปัญหาต่าง ๆ ของนักเรียน โดยมีการจำลองสภาพจริงในสังคม ชุมชน เข้ามาเป็นบริบทส่วนหนึ่งของการวัดและประเมินผลนักเรียน ซึ่งเป็นกระบวนการประเมินผลที่สะท้อนให้เห็นสภาพการจัดการเรียนการสอนที่เน้นการปฏิบัติจริง สอดคล้องกับความต้องการของนักเรียน ชุมชน และสังคม

4. เกณฑ์ที่ใช้สำหรับประเมิน การประเมินตามสภาพจริงมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาการเรียนรู้ แก้ไขจุดด้อย เสริมจุดเด่นของนักเรียน และเป็นการประเมินสาระสำคัญของการเรียนรู้ที่นักเรียนเกิดการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง จึงต้องมีการกำหนดเกณฑ์ที่จะใช้ในการประเมินผลการเรียนรู้ให้ชัดเจน และเป็นที่รับรู้ของนักเรียน ผู้ปกครอง ครู รวมทั้งผู้ที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ

5. การประเมินตนเอง เป็นหลักการสำคัญอย่างหนึ่งของกระบวนการประเมินตามสภาพจริง เพราะนักเรียนเป็นผู้ปฏิบัติภาระงานที่มอบหมายให้บรรลุตามเกณฑ์ที่กำหนด การประเมินตนเองระหว่างปฏิบัติภาระงานจึงเป็นภารกิจจริงที่นักเรียนต้องรับผิดชอบต่อตนเองในการพัฒนาความสามารถจนทำงานนั้นได้สำเร็จตามมาตรฐานการเรียนรู้ของหลักสูตร และนำผลการเรียนรู้ที่ได้ไปปรับปรุงและขยายผลให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและสังคมต่อไป

6. การนำเสนอผลงาน เมื่อนักเรียนเกิดการเรียนรู้จากการปฏิบัติตามกระบวนการเรียนรู้และภาระงานที่มอบหมาย จนได้ผลงานหรือผลการเรียนรู้ตามเกณฑ์คุณลักษณะที่กำหนดไว้แล้ว หลักการสำคัญอีกอย่างหนึ่งของกระบวนการประเมินตามสภาพจริง คือ เปิดโอกาสให้นักเรียนได้นำเสนอผลงานที่เป็นผลการเรียนรู้ของตนเองหรือกลุ่ม ซึ่งส่วนใหญ่นิยมนำเสนอด้วยปากเปล่า ประกอบการจัดแสดงผลงานที่สำคัญให้ผู้ปกครอง เพื่อนนักเรียน ครูและผู้ที่เกี่ยวข้องได้รับทราบผลการเรียนรู้ สามารถตรวจสอบคุณภาพที่เกิดขึ้นจริง หรือข้อเสนอแนะแนวทางปรับปรุงให้สอดคล้องกับเกณฑ์ที่ใช้

จากการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบของการประเมินตามสภาพจริงสรุปได้ว่า องค์ประกอบของการประเมินตามสภาพจริง คือ วัตถุประสงค์และเป้าหมาย กระบวนการปฏิบัติตามสภาพจริง กระบวนการวัดและประเมินผล เกณฑ์ในการประเมิน การประเมินตนเอง และการนำเสนอผลงาน

4.5 ขั้นตอนในการประเมินตามสภาพจริง

การประเมินตามสภาพจริงมีการดำเนินงานตามขั้นตอนต่อไปนี้ (ส.วสสนา ประวาลพฤกษ์. 2544: 1)

1. กำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมายในการประเมินต้องสอดคล้องกับสาระ มาตรฐาน จุดประสงค์การเรียนรู้และสะท้อนการพัฒนาด้วย
2. กำหนดขอบเขตในการประเมิน ต้องพิจารณาเป้าหมายที่ต้องการให้เกิดกับนักเรียน เช่น ความรู้ ทักษะ และกระบวนการ ความรู้สึก คุณลักษณะ เป็นต้น

3. กำหนดผู้ประเมิน โดยพิจารณาผู้ประเมินว่าจะมีใครบ้าง เช่น นักเรียนประเมินตนเอง เพื่อนนักเรียน ครู ผู้ปกครองหรือผู้ที่เกี่ยวข้องประเมิน เป็นต้น

4. เลือกใช้เทคนิคและเครื่องมือในการประเมิน ควรมีความหลากหลายและเหมาะสมกับวัตถุประสงค์ วิธีการประเมิน เช่น การทดสอบ การสังเกต การสัมภาษณ์ การบันทึกพฤติกรรม แบบสำรวจความคิดเห็น บันทึกจากผู้ที่เกี่ยวข้อง แฟ้มสะสมงาน ฯลฯ

5. กำหนดเวลาและสถานที่ที่ประเมิน เช่น ประเมินระหว่างนักเรียนทำกิจกรรม ระหว่างทำงานกลุ่ม/โครงการ วันใดวันหนึ่งของสัปดาห์ เวลาว่าง พักกลางวัน ฯลฯ

6. วิเคราะห์ผลและวิธีการจัดข้อมูลการประเมิน เป็นการนำข้อมูลจากการประเมินมาวิเคราะห์ โดยระบุสิ่งที่วิเคราะห์ เช่น กระบวนการทำงาน เอกสารจากแฟ้มสะสมงาน ฯลฯ รวมทั้งระบุวิธีการบันทึกข้อมูลและวิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

7. กำหนดเกณฑ์ในการประเมิน เป็นการกำหนดรายละเอียดในการให้คะแนนผลงานว่า นักเรียนทำอะไรได้สำเร็จ หรือว่ามีระดับความสำเร็จในระดับใด คือ มีผลงานเป็นอย่างไร การให้คะแนน อาจจะให้ในภาพรวมหรือแยกเป็นรายข้อให้สอดคล้องกับงานและจุดประสงค์การเรียนรู้

เฮอร์แมน อาชแบคเตอร์ และวินเทอร์ (North Central Regional Education Laboratory. 1999: 1-11; citing Hermann, Aschbacher; & Winter. 1992) ได้ให้แนวในการประเมินตามสภาพจริงไว้ดังนี้

1. ระบุวัตถุประสงค์ของการประเมินที่ชัดเจน และจะไม่คาดหวังผลการประเมินในสิ่งที่ไม่ได้ออกแบบไว้ โดยมีวัตถุประสงค์พื้นฐาน 2 ประการ สำหรับการประเมินตามสภาพจริง ดังนี้
1) เพื่อตัดสินในสิ่งที่นักเรียนได้เรียนรู้ หรือผลที่เกิดจากการเรียนรู้ของนักเรียน 2) เพื่อวินิจฉัยนักเรียนว่ามีจุดเด่น จุดด้อยอย่างไร เพื่อจะได้วางแผนการสอนได้เหมาะสมกับนักเรียน

2. นิยามสิ่งที่ต้องการประเมินโดยตอบคำถามจากประเด็นต่าง ๆ ต่อไปนี้

2.1 ทักษะทางด้านความรู้ ความคิดที่ต้องการให้นักเรียนได้พัฒนาคืออะไร

2.2 ปัญหาชนิดใดที่ต้องการให้นักเรียนแก้ไข

2.3 ความคิดรวบยอดคืออะไร และหลักการใดที่ต้องการให้นักเรียนนำไปประยุกต์ใช้เพื่อเข้าใจสาเหตุและผลของความสัมพันธ์ระหว่างอดีตกับปัจจุบันหรือนำหลักการพื้นฐานทางด้านเศรษฐศาสตร์ไปใช้ในการดำรงชีวิตในปัจจุบัน

3. กำหนดวิธีการประเมินเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ และเป้าหมายที่กำหนดไว้

4. กำหนดตัวอย่างภาระงานที่ต้องการให้นักเรียนแสดงทักษะ ความสำเร็จ ความสามารถ โดยหลีกเลี่ยงภาระงานที่เป็นกิจกรรมที่ไม่มีคุณค่าและไม่มีความหมายต่อนักเรียน

5. ระบุเกณฑ์และมาตรฐานสำหรับตัดสินการปฏิบัติภาระงานที่เลือกไว้ โดยระบุความเป็นไปได้ และต้องเตรียมตัวอย่างให้กับนักเรียน

6. พัฒนาความเชื่อมั่นของกระบวนการประเมิน ที่ได้ผู้ประเมินที่แตกต่างกันทำการประเมินในเวลาที่แตกต่างกัน ให้ผลการประเมินที่เหมือนกันหรือเกือบคล้ายกัน หรืออาจใช้ผู้ประเมินคนเดียว ประเมินนักเรียนแต่ละคนโดยใช้เกณฑ์เดียวกัน

7. ควรพิจารณาเรื่องของความเชื่อมั่นของเครื่องมือและความเที่ยงตรงของเครื่องมือในการประเมิน โดยพิจารณาจากความสอดคล้องที่ผู้เชี่ยวชาญทำการประเมิน

จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับขั้นตอนในการประเมินตามสภาพจริง พอสรุปได้ว่า ขั้นตอนในการประเมินตามสภาพจริงมี 7 ขั้นตอน คือ กำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมาย กำหนดขอบเขตในการประเมิน กำหนดผู้ประเมิน เลือกใช้เทคนิคและเครื่องมือในการประเมิน กำหนดเวลาและสถานที่ ที่ประเมิน วิเคราะห์ผลและการจัดข้อมูลการประเมิน และกำหนดเกณฑ์ในการประเมิน

4.6 วิธีที่ใช้ในการประเมินตามสภาพจริง

การประเมินตามสภาพจริงเป็นการประเมินที่เน้นให้นักเรียนปฏิบัติ ถ้าสามารถปฏิบัติได้ในสถานการณ์จริงจะดีมาก แต่ถ้าไม่ได้ อาจใช้สถานการณ์จำลองที่พยายามให้เหมือนจริงมากที่สุด หรืออาจจะให้นักเรียนไปปฏิบัตินอกห้องเรียน หรือที่บ้าน แล้วเก็บผลงานไว้ โดยอาจจะเก็บไว้ในแฟ้มสะสมงาน แล้วครูเรียกมาประเมินในภายหลัง สถานการณ์ที่ประเมินควรเป็นสถานการณ์ที่สามารถประเมินได้หลายมิติ เช่น ทักษะความรู้ ความสามารถ การคิด และคุณลักษณะต่าง ๆ วิธีการที่ใช้ประกอบการประเมินตามสภาพจริงควรมีหลากหลายประกอบกัน สรุปได้ดังนี้ (ทิวตัน มณีโชติ. 2550: 131)

1. การสังเกต
2. การสัมภาษณ์
3. การตรวจงาน
4. การรายงานตนเองของนักเรียน
5. การบันทึกจากผู้ที่เกี่ยวข้อง
6. การใช้ข้อสอบแบบเน้นการปฏิบัติจริง
7. การประเมินโดยใช้แฟ้มสะสมงาน

การให้คะแนนการประเมินตามสภาพจริงมี 2 แนวทาง คือ การประเมินในลักษณะภาพรวม และการประเมินในลักษณะการวิเคราะห์ส่วนย่อย

สำหรับการประเมินตามสภาพจริงมีการหัวใจสำคัญของการประเมิน คือ ต้องสอนและให้นักเรียนได้เรียนรู้จากสภาพจริง

4.7 ประโยชน์ของการประเมินตามสภาพจริง

เอกรินทร์ สีมหาศาล และสุปรารณา ยุกตะนันท์ (2546: 30-31) กล่าวถึงประโยชน์ของการประเมินตามสภาพจริงไว้ดังนี้

1. เป็นการส่งเสริมให้นักเรียนได้มีโอกาสเรียนรู้วิธีการประเมินคุณค่าผลงานของตนเอง ทำให้นักเรียนเข้าใจและรู้จักตนเองมากขึ้นตามหลักการประเมินตนเอง
2. เปิดโอกาสให้นักเรียนได้ทำงานร่วมกันในการพัฒนาทักษะการเรียนรู้ ทักษะวิชาการ ทักษะสังคม การฝึกฝนกระบวนการคิดวิเคราะห์ คิดสร้างสรรค์ และการปฏิบัติงานอย่างมีความหมายต่อการเสริมสร้างทักษะชีวิตและการทำงาน
3. ส่งเสริมให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการวางแผนเรียนรู้และพัฒนาการเรียนการสอนร่วมกับครู และมีโอกาสซ่อมเสริมปรับปรุงผลการเรียนรู้ของตนเองตลอดเวลา
4. เปิดโอกาสให้นักเรียนนำเสนอผลงานที่ดีของตนในบรรยากาศที่ไม่เคร่งเครียด สามารถเพิ่มแรงจูงใจทางการเรียนของนักเรียนให้สูงขึ้น เพราะได้รับทราบผลย้อนกลับ คำแนะนำ หรือคำชมเชยจากครูและเพื่อน ๆ
5. ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ตามความแตกต่างของนักเรียนแต่ละคนได้อย่างแท้จริง ช่วยให้นักเรียนเห็นแนวทางการตัดสินใจเลือกแผนการเรียนรู้ที่ตนถนัด
6. ก่อให้เกิดสัมพันธภาพที่ดีระหว่างผู้มีส่วนเสียในการจัดการศึกษาของสถานศึกษา เช่น นักเรียน ครู ผู้ปกครอง ผู้บริหารสถานศึกษา และผู้มีอุปการคุณต่อโรงเรียน
7. เป็นวิธีการวัดโดยการสังเกตจากหลักฐานที่แสดงความพยายามของนักเรียนอย่างต่อเนื่อง จนเกิดพัฒนาการ ความก้าวหน้า และความสำเร็จของนักเรียนแต่ละคนในแต่ละช่วงชั้นของหลักสูตร
8. เป็นวิธีการวัดที่มีความเที่ยงตรงสูง เพราะสามารถประเมินความสามารถด้านต่าง ๆ และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนแต่ละคนได้ตรงตามสภาพที่แท้จริง
9. ข้อมูลจากการวัดทั้งก่อนเรียน ระหว่างเรียน และเมื่อเสร็จสิ้นการเรียนการสอนช่วยส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพการสอนของครูตามเกณฑ์วิชาชีพครู และเป็นฐานข้อมูลสำหรับใช้ประกอบการประชุมนิเทศภายในหมวด ฝ่าย กิจกรรม และโครงการต่าง ๆ ที่จัดขึ้นตามเป้าหมายของหลักสูตรสถานศึกษา

จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับประโยชน์ของการประเมินตามสภาพจริงสรุปได้ว่า ประโยชน์ของการประเมินตามสภาพจริงทำให้นักเรียนเห็นคุณค่าในตนเอง สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ พัฒนาทักษะการทำงาน เพิ่มแรงจูงใจในการเรียนรู้ เพิ่มบทบาทในการทำงาน ก่อให้เกิด

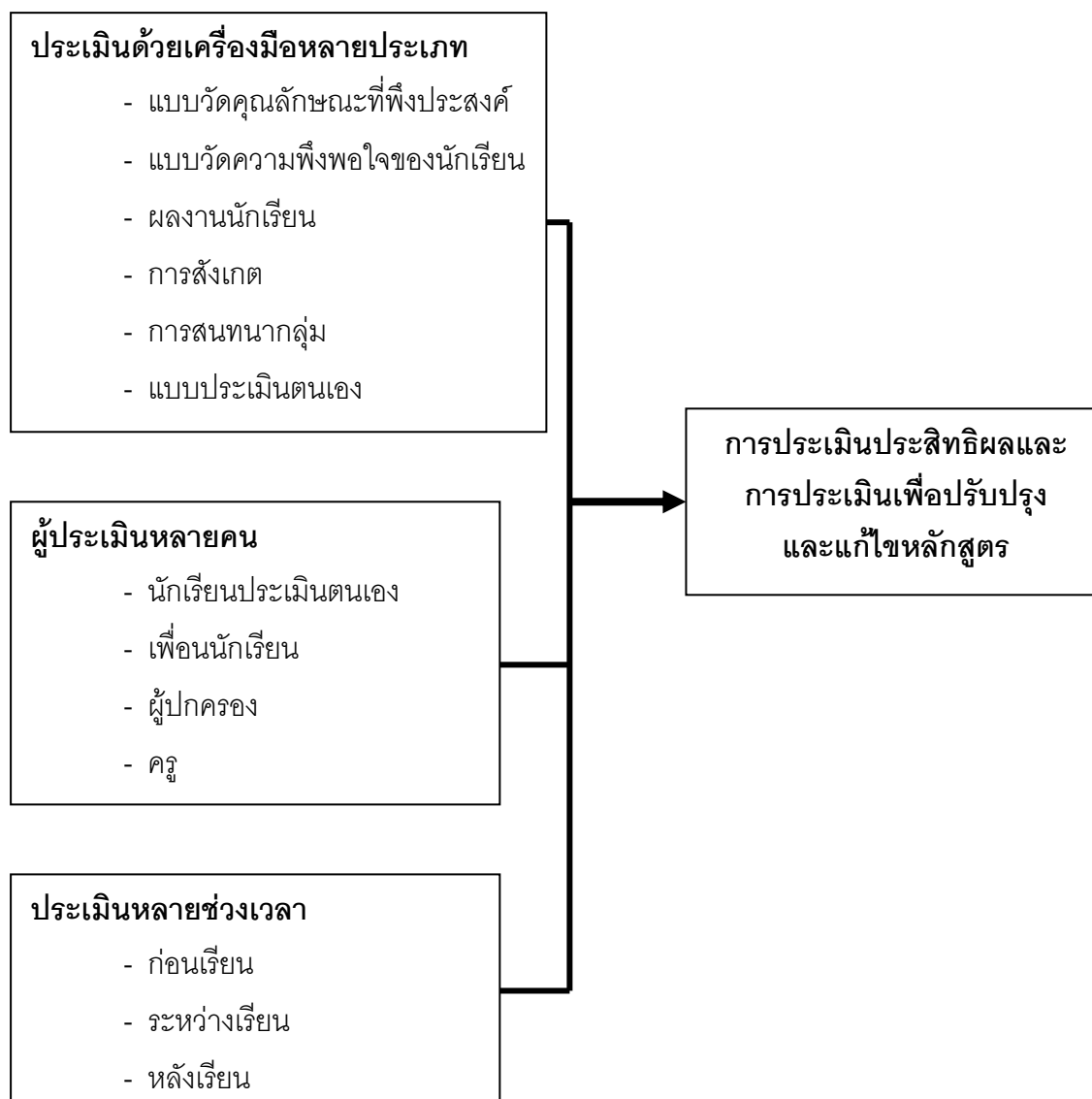
สัมพันธภาพที่ดี เป็นแนวทางในการพัฒนาตนเอง มีความตรงในการวัด และเป็นข้อมูลที่ดีในการแก้ไขเชิงนโยบาย

ดังนั้นสามารถสรุปลักษณะของการประเมินตามสภาพจริงเป็นแผนภาพได้ดังภาพประกอบ 5

ความหมาย	เป็นการประเมินที่ใช้เทคนิคและเครื่องมือการประเมินที่หลากหลายเพื่อตรวจสอบผลการเรียนรู้ของนักเรียน คุณภาพงาน ที่แสดงถึงทักษะของนักเรียนในการปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมาย วิธีการประเมินต้องสะท้อนให้เห็นพฤติกรรม และทักษะที่จำเป็นของนักเรียนในสถานการณ์ที่เป็นจริงหรือคล้ายจริง และเป็นการประเมินเชิงปฏิบัติที่สัมพันธ์และมีความหมายต่อการปฏิบัติตนในชีวิตประจำวัน
แนวคิดพื้นฐาน	เป็นการประเมินภายใต้ความเชื่อที่ว่าความรู้ไม่ได้มีเพียงความหมายเดียวในทุกคนทุกโอกาส การเรียนรู้ที่แท้จริงเป็นการเรียนรู้จากการปฏิบัติตามสภาพจริง ที่มุ่งพัฒนาทั้งพุทธิพิสัย ทักษะพิสัยและจิตพิสัย ผลการประเมินไม่ได้เป็นการตัดสินและจัดลำดับ แต่เป็นข้อมูลย้อนกลับเพื่อให้นักเรียนได้เข้าใจสภาพของตนเอง หาวิธีการแก้ปัญหา เพื่อพัฒนาตนเองให้ดียิ่งขึ้น โดยครูจะเรียนรู้ร่วมกันไปกับนักเรียน
ลักษณะ	เป็นการประเมินทักษะที่มีความซับซ้อน วัดความก้าวหน้าของนักเรียน สะท้อนคุณลักษณะของตนเอง ประการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง มีการประเมินหลายคนหลายวิธี ทำให้ได้ข้อมูลที่ตรงกับความเป็นจริง และสามารถประเมินจากนักเรียนและผลงาน
องค์ประกอบ	วัตถุประสงค์และเป้าหมาย กระบวนการปฏิบัติตามสภาพจริง กระบวนการวัดและประเมินผล เกณฑ์ในการประเมิน การประเมินตนเอง และการนำเสนอผลงาน
ขั้นตอน	กำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมาย กำหนดขอบเขตในการประเมิน กำหนดผู้ประเมิน เลือกใช้เทคนิคและเครื่องมือในการประเมิน กำหนดเวลาและสถานที่ที่ประเมิน วิเคราะห์ผลและการจัดข้อมูลการประเมิน และกำหนดเกณฑ์ในการประเมิน
วิธีที่ใช้	การสังเกต การสัมภาษณ์ การตรวจงาน การรายงานตนเองของนักเรียน การบันทึกจากผู้ที่เกี่ยวข้อง การใช้ข้อสอบแบบเน้นการปฏิบัติจริง หรือการประเมินโดยใช้แฟ้มสะสมงาน
ประโยชน์	ทำให้นักเรียนเห็นคุณค่าในตนเอง สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ พัฒนาทักษะการทำงาน เพิ่มแรงจูงใจในการเรียนรู้ เพิ่มบทบาทในการทำงาน ก่อให้เกิดสัมพันธภาพที่ดี เป็นแนวทางในการพัฒนาตนเอง มีความตรงในการวัด และเป็นข้อมูลที่ดีในการแก้ไขเชิงนโยบาย

ภาพประกอบ 5 แนวคิดการประเมินตามสภาพจริง

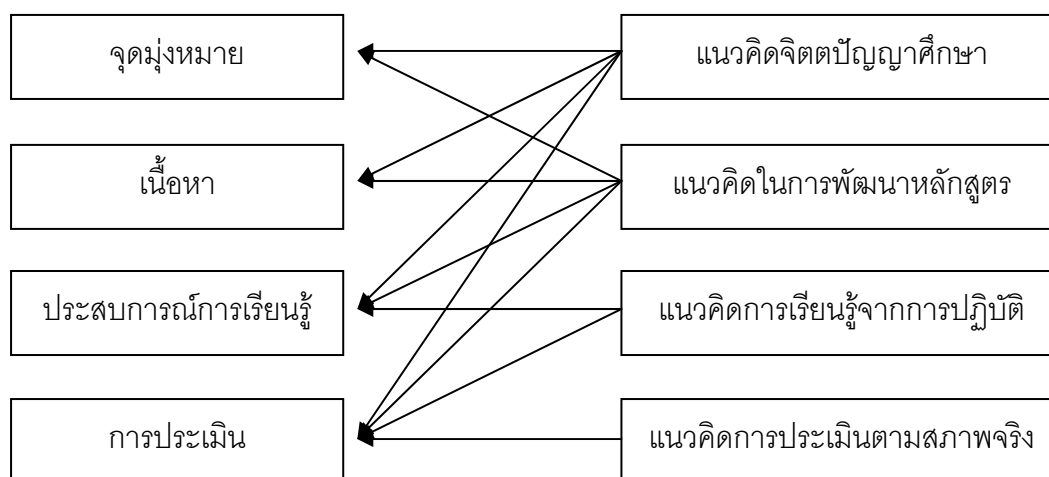
เมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างการประเมินตามสภาพจริงกับหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา ได้ผลดังภาพประกอบ 6

ภาพประกอบ 6 ความสัมพันธ์ระหว่างการประเมินตามสภาพจริงกับการประเมินในหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา แนวคิดในการพัฒนาหลักสูตร แนวคิดการเรียนรู้จากการปฏิบัติ และแนวคิดการประเมินตามสภาพจริง สรุปได้ว่า แนวคิดดังกล่าวเป็นแนวคิดพื้นฐานที่สำคัญในการกำหนดจุดมุ่งหมาย เนื้อหา ประสบการณ์

และการประเมินในหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา ให้สอดคล้องกับลักษณะของหลักสูตรเสริม ดังภาพประกอบ 7

ภาพประกอบ 7 ความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดในการวิจัยกับองค์ประกอบของหลักสูตร

5. สรุปผลการศึกษาเอกสาร ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

หลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษามีจุดเน้นที่สำคัญหลายประการที่จะช่วยให้นักเรียนเกิดคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ได้แก่ ความตระหนักรู้ในตนเอง ความเมตตากรุณา และจิตสาธารณะ ส่วนที่เกี่ยวข้องกับครูถือได้ว่ามีความสำคัญสูงสุด ครูต้องมีความรู้ มีพฤติกรรมที่เหมาะสม และมีคุณธรรม โดยเฉพาะความเมตตา กรุณา เนื่องจากความเมตตา กรุณาของครูมีผลต่อการเรียนรู้ของนักเรียน ทำให้นักเรียนรู้สึกถึงความปลอดภัยในการแสดงออกและเรียนรู้มวลประสบการณ์ที่จัดให้กับนักเรียน

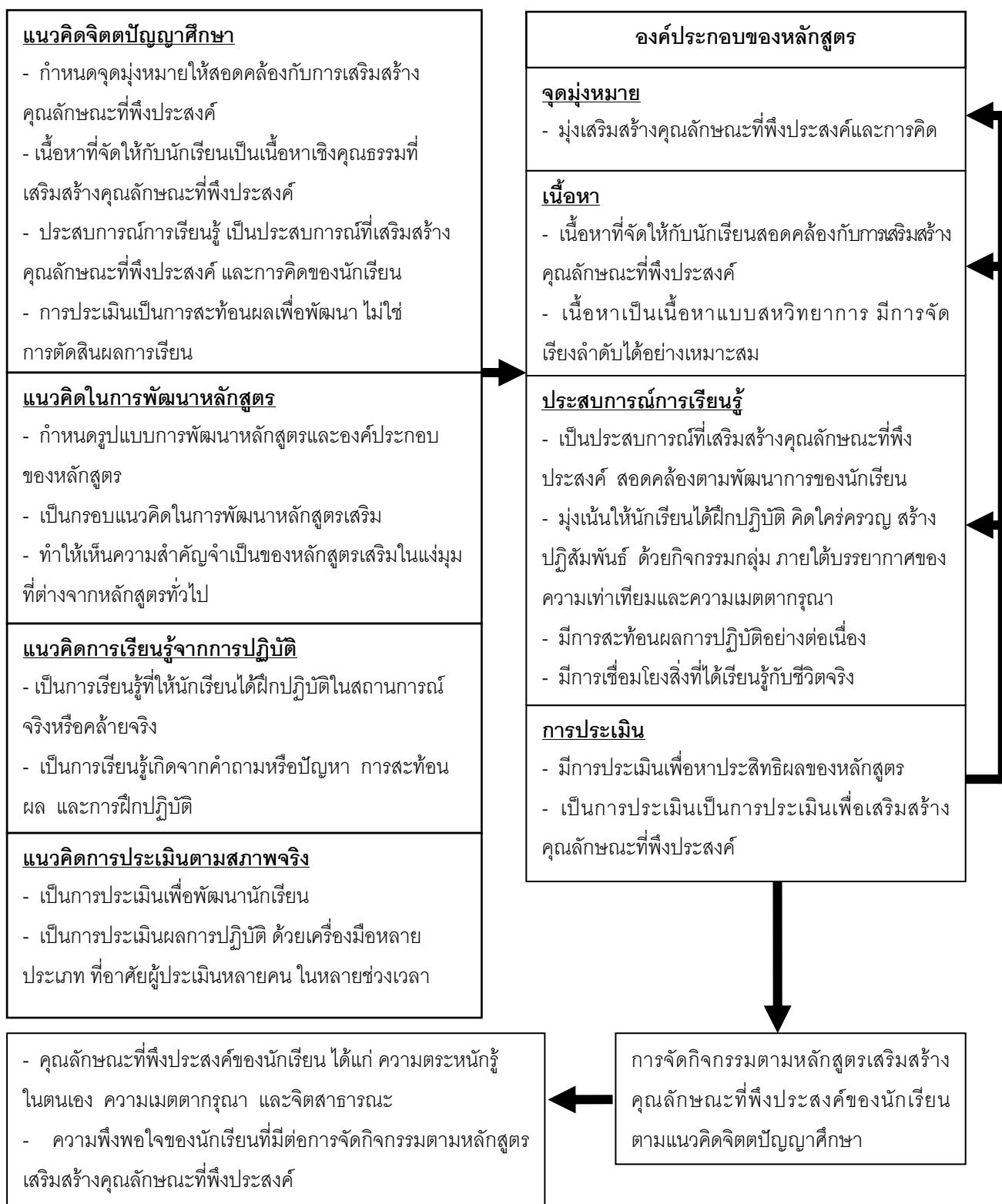
หลักสูตรนี้มุ่งพัฒนาด้านในซึ่งประกอบด้วยการคิดและคุณลักษณะ ภายใต้สถานการณ์ความไม่สงบ มีการใช้ความรุนแรงอย่างต่อเนื่องในพื้นที่ที่อยู่อาศัย มีความแตกต่างทางด้านวัฒนธรรม และการดำรงชีวิต ด้วยคาดหวังว่าเมื่อนักเรียนได้รับหลักสูตรจนเกิดคุณลักษณะที่พึงประสงค์ นักเรียนจะเกิดความรัก ความสามัคคี มีความเอื้ออาทร มีน้ำใจ เข้าใจตนเองและผู้อื่น ทำให้บรรยากาศของความหวาดระแวงและความรุนแรงลดน้อยลง และเมื่อนักเรียนได้รับการพัฒนาการคิด นักเรียนจะเป็นผู้มีเหตุผล เปิดกว้างยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น และไม่ถูกชักจูงไปกระทำในสิ่งที่ผิด

หลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา คำนึงถึงแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา แนวคิดในการพัฒนาหลักสูตร แนวคิดการเรียนรู้จากการปฏิบัติ และแนวคิดการประเมินตามสภาพจริง โดยผู้วิจัยเชื่อว่านักเรียนจะเกิดคุณลักษณะ

ด้านในได้นั้น นักเรียนจะต้องได้รับการจัดกิจกรรมตามหลักสูตรที่เหมาะสม ซึ่งหลักสูตรที่มุ่งปลูกฝังและเสริมสร้างคุณลักษณะที่สำคัญควบคู่ไปกับการพัฒนาการคิด ด้วยวิธีการที่หลากหลาย เน้นให้นักเรียน ได้ฝึกปฏิบัติในสถานการณ์จริงหรือคล้ายจริง และเชื่อมโยงสิ่งที่ได้ปฏิบัติกับชีวิตประจำวันในบรรยากาศการเรียนที่มีความเคารพซึ่งกันและกัน มีความเสมอภาคกัน มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้สะท้อนผลการปฏิบัติ และการประเมินตามสภาพจริง

สำหรับการประเมินประสิทธิผลของหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา ผู้วิจัยใช้วิธีการและกระบวนการประเมินตามสภาพจริง ซึ่งเป็นการประเมินเพื่อพัฒนา ที่ประเมินด้วยเครื่องหลายประเภท ผู้ประเมินหลายคน และประเมินหลายช่วงเวลา การประเมินประสิทธิผลที่เกิดจากการจัดกิจกรรมตามหลักสูตรเสริม ได้จากผลการตอบแบบวัดคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนกลุ่มตัวอย่างก่อนและหลังเรียน ผลการตอบแบบวัดความพึงพอใจของนักเรียนกลุ่มตัวอย่างหลังเรียน และผลการประเมินในกระบวนการจัดการเรียนรู้ระหว่างจัดกิจกรรมด้วยกระบวนการที่ผู้วิจัยกำหนด

แนวคิดจิตตปัญญาศึกษา แนวคิดในการพัฒนาหลักสูตร แนวคิดการเรียนรู้จากการปฏิบัติ และแนวคิดการประเมินตามสภาพจริง ถูกนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา ในองค์ประกอบที่สำคัญของหลักสูตร ได้แก่ จุดมุ่งหมาย เนื้อหา กระบวนการการเรียนรู้ และการประเมิน สามารถสรุปแนวคิด องค์ประกอบของหลักสูตร และผลการจัดกิจกรรมตามหลักสูตรได้ดังภาพประกอบ 8

ภาพประกอบ 8 สรุปแนวคิด องค์ประกอบของหลักสูตร และผลการจัดกิจกรรมตามหลักสูตรเสริม

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยดำเนินการโดยใช้กระบวนการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) เพื่อมุ่งพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ได้แก่ ความตระหนักรู้ในตนเอง ความเมตตา กรุณา และจิตสาธารณะของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา โดยอาศัยกระบวนการในการพัฒนาหลักสูตรทั้ง 4 ขั้นตอน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย และสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

การพัฒนาหลักสูตร

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน เป็นการศึกษา สำรวจ วิเคราะห์สภาพปัญหา ความต้องการจำเป็นในการสร้างหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษา ปีที่ 4 ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา พร้อมทั้งศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับจิตตปัญญาศึกษาและการพัฒนาหลักสูตร ดังนี้

1. ศึกษาเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปัญหาความต้องการจำเป็น ในการเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์
2. สำรวจความต้องการของครู บุคลากรทางการศึกษาและผู้บริหารสถานศึกษาจำนวน 21 คน ถึงความต้องการในการเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียน
3. ศึกษาเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา
4. ศึกษาเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา

ขั้นตอนที่ 2 การพัฒนาหลักสูตร เป็นการกำหนดจุดมุ่งหมายของการพัฒนาหลักสูตร จากการศึกษาข้อมูลพื้นฐานในขั้นตอนที่ 1 กำหนดเนื้อหาสาระ การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายและแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา พร้อมทั้งกำหนดวิธีการวัดและการประเมินตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตรดังนี้

1. ร่างโครงร่างหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษา ปีที่ 4 ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา ให้สอดคล้องกับผลการศึกษาข้อมูลพื้นฐานในขั้นตอนที่ 1

2. ตรวจสอบโครงร่างหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โดยผู้เชี่ยวชาญจำนวน 6 คน เพื่อตรวจสอบความเหมาะสมและสอดคล้องของโครงร่างหลักสูตร

3. ปรับปรุงหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาให้สอดคล้องกับข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ

ขั้นตอนที่ 3 การทดลองใช้หลักสูตร เป็นการนำหลักสูตรไปทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่างจำนวน 35 คน ซึ่งเป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนเมืองปัตตานี ในกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนเป็นเวลา 20 สัปดาห์ ๆ ละ 2 ชั่วโมง เพื่อหาประสิทธิผลของหลักสูตร ดังนี้

1. ทดลองใช้หลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา

2. หาประสิทธิผลจากการทดลองใช้หลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา

ขั้นตอนที่ 4 การปรับปรุงและแก้ไขหลักสูตร เป็นการปรับปรุงและแก้ไขหลักสูตร โดยนำผลจากการประเมินผลการใช้หลักสูตรมาประกอบการปรับปรุงและแก้ไขหลักสูตร ทำให้หลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษามีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

ขั้นตอนในการดำเนินการวิจัยโดยใช้กระบวนการวิจัยและพัฒนาในครั้งนี้สามารถแสดงได้ดังตาราง 10

ตาราง 10 ขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียน
ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา

ขั้นตอนที่	วัตถุประสงค์	วิธีดำเนินการ	แหล่งข้อมูล	ผลที่ได้รับ
1. ศึกษา ข้อมูล พื้นฐาน	1. เพื่อศึกษาเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง กับปัญหาความ ต้องการจำเป็นในการ เสริมสร้างคุณลักษณะ ที่พึงประสงค์	- ศึกษาเอกสาร และงานวิจัยที่ เกี่ยวข้อง	- เอกสารและ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	- สภาพปัญหาปัญหา ความต้องการและ ความจำเป็นในการ เสริมสร้างคุณลักษณะ ที่พึงประสงค์
	2. เพื่อสำรวจความ ต้องการของครูและ ผู้บริหารสถานศึกษา เกี่ยวกับการเสริมสร้าง คุณลักษณะที่พึง ประสงค์ของนักเรียน	- วิเคราะห์ผล การสำรวจจาก แบบสำรวจ ความต้องการ ของครู บุคลากร ทางการศึกษา และผู้บริหาร สถานศึกษา	- ครูและผู้บริหาร สถานศึกษา โรงเรียน เมืองปัตตานี จำนวน 21 คน	- ความต้องการในการ เสริมสร้างคุณลักษณะ ที่พึงประสงค์ให้กับ นักเรียน
	3. เพื่อศึกษาเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง กับคุณลักษณะตาม แนวคิดจิตตปัญญาศึกษา	- ศึกษาเอกสาร และงานวิจัยที่ เกี่ยวข้อง	- เอกสารและ งานวิจัยที่ เกี่ยวข้อง	- คุณลักษณะ ที่พึงประสงค์ ตามแนวคิด จิตตปัญญาศึกษา
	4. เพื่อศึกษาเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง กับการพัฒนาหลักสูตร เสริมสร้างคุณลักษณะ ที่พึงประสงค์ของ นักเรียนตามแนวคิด จิตตปัญญาศึกษา	- ศึกษาเอกสาร และงานวิจัยที่ เกี่ยวข้อง	- เอกสารและ งานวิจัย ที่เกี่ยวข้อง	- แนวการจัดกิจกรรม เพื่อเสริมสร้าง คุณลักษณะที่พึง ประสงค์ของนักเรียน ตามแนวคิดจิตต ปัญญาศึกษา

ตาราง 10 (ต่อ)

ขั้นตอนที่	วัตถุประสงค์	วิธีดำเนินการ	แหล่งข้อมูล	ผลที่ได้รับ
2. การพัฒนาหลักสูตร	1. เพื่อร่างโครงร่างหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา	- เขียนโครงร่างหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4	- ผลการศึกษาข้อมูลพื้นฐานในขั้นตอนที่ 1	- โครงร่างหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา
	2. เพื่อตรวจสอบโครงร่างหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4	- นำแบบประเมินความเหมาะสมและความสอดคล้องของหลักสูตร ฯ ให้ผู้เชี่ยวชาญประเมิน	- ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 6 คน	- ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ
	3. เพื่อปรับปรุงหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา	- ปรับปรุงหลักสูตรตามความเห็นของผู้เชี่ยวชาญ	- แบบประเมินความเหมาะสมและความสอดคล้องของหลักสูตรฯ ที่ได้รับการประเมินจากผู้เชี่ยวชาญจำนวน 6 คน	- โครงร่างหลักสูตรที่ปรับปรุงตามความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ

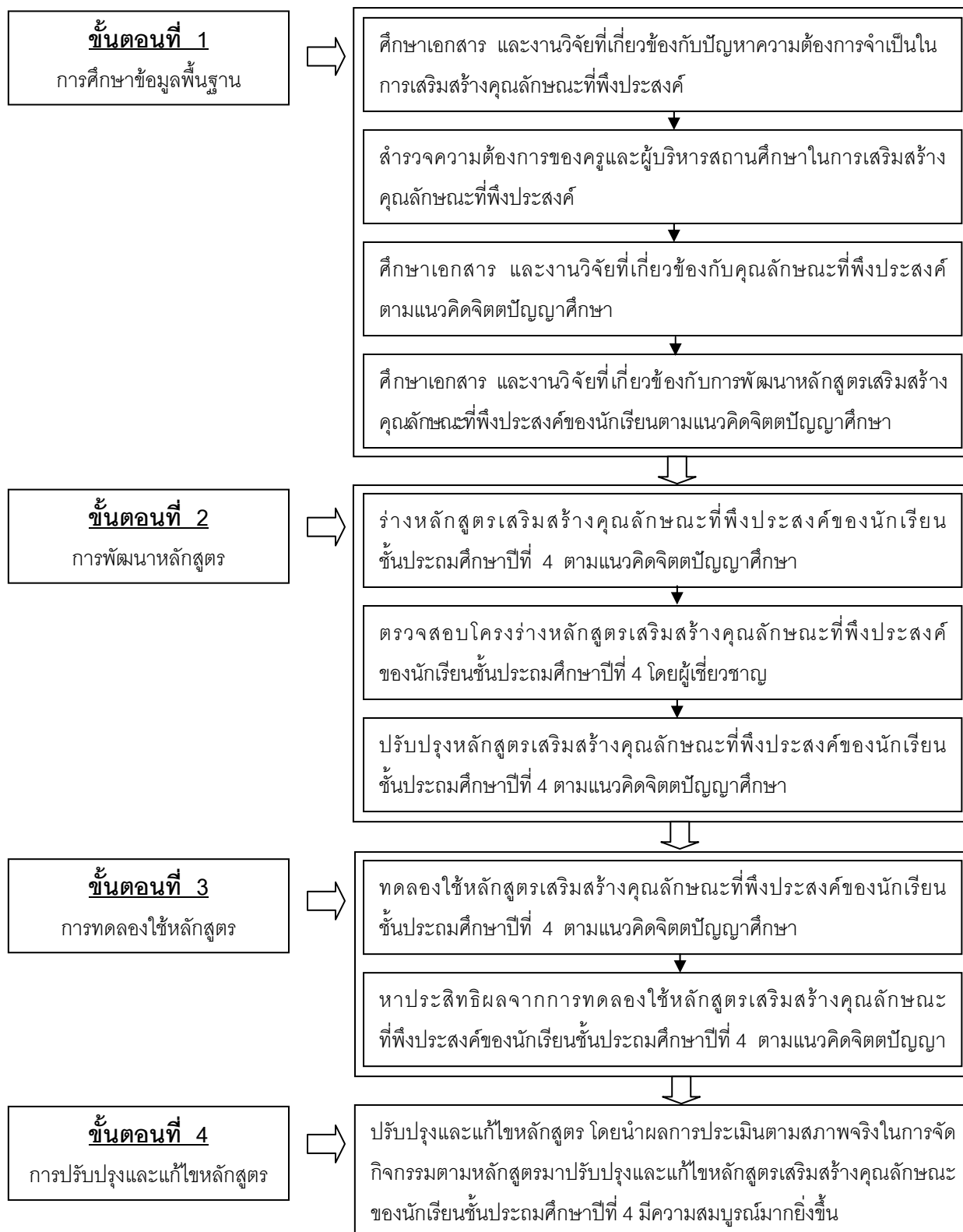
ตาราง 10 (ต่อ)

ขั้นตอนที่	วัตถุประสงค์	วิธีดำเนินการ	แหล่งข้อมูล	ผลที่ได้รับ
3. การ ทดลองใช้ หลักสูตร	1. เพื่อทดลองใช้หลักสูตร เสริมสร้างคุณลักษณะที่พึง ประสงค์ของนักเรียน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิดจิตตปัญญา ศึกษา	- นำโครงร่าง หลักสูตรที่ปรับปรุง ตามความคิดเห็น ของผู้เชี่ยวชาญ ไปทดลองใช้กับ นักเรียนกลุ่ม- ทดลองจำนวน 35 คน	- กลุ่มทดลอง เป็นนักเรียนชั้น ประถมศึกษา ปีที่ 4 จำนวน 1 ห้องเรียน จำนวน 35คน	- ผลการประเมิน ประสิทธิผลของหลักสูตร
	2. เพื่อหาประสิทธิผล จากการทดลองใช้ หลักสูตรเสริมสร้าง คุณลักษณะที่พึงประสงค์ ของนักเรียนชั้น ประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา	- วิเคราะห์ผล การประเมินความ เหมาะสมและ ความสอดคล้อง ของโครงร่าง หลักสูตรฯ ที่ผู้เชี่ยวชาญ ประเมิน - วิเคราะห์ ความแตกต่าง ของคุณลักษณะ ที่พึงประสงค์ก่อน และหลังการจัด กิจกรรมตาม หลักสูตรฯ ของ นักเรียนกลุ่มทดลอง	- แบบประเมิน ความเหมาะสม และสอดคล้อง ของหลักสูตรฯ ที่ได้รับการ ประเมินจาก ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 6 คน - แบบวัด คุณลักษณะ ที่พึงประสงค์ ที่ได้จากการวัด นักเรียนกลุ่ม- ทดลองจำนวน 35 คน	- หลักสูตรที่ผ่าน การประเมินประสิทธิผล

ตาราง 10 (ต่อ)

ขั้นตอนที่	วัตถุประสงค์	วิธีดำเนินการ	แหล่งข้อมูล	ผลที่ได้รับ
		- วิเคราะห์ความแตกต่างของ คุณลักษณะที่พึงประสงค์ระหว่าง นักเรียนกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม หลังการ จัดกิจกรรมตามหลักสูตรฯ	- แบบวัด คุณลักษณะที่พึงประสงค์ที่ได้ จากการวัดกับ นักเรียนกลุ่มทดลองและ กลุ่มควบคุม กลุ่มละ 35 คน	
		- วิเคราะห์ความพึงพอใจของ นักเรียนกลุ่มทดลองที่มีต่อ หลักสูตรฯ หลัง การจัดกิจกรรมตามหลักสูตร ฯ	- แบบวัดความพึงพอใจของ นักเรียนต่อการ จัดกิจกรรมตามหลักสูตรฯ	
4. การปรับปรุงและแก้ไขหลักสูตร	1. เพื่อปรับปรุงและแก้ไขหลักสูตร	- ปรับปรุงและแก้ไขหลักสูตรตามผลการประเมินการใช้หลักสูตร	- การประเมินการใช้หลักสูตร	- หลักสูตรที่มีความสมบูรณ์

จากตาราง 10 เป็นขั้นตอนในการพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา สามารถสรุปได้ดังภาพประกอบ 9

ภาพประกอบ 9 ขั้นตอนในการพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียน
ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา

การดำเนินงานทั้ง 4 ขั้นตอนมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน

ผลการศึกษาข้อมูลพื้นฐานมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. ศึกษาเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปัญหาความต้องการจำเป็นในการเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์จากหนังสือ บทความ งานวิจัย และแหล่งข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ ผลการศึกษาพบว่า สังคมไทยยังขาดความสมดุล มีปัญหามากมายที่ต้องแก้ไข เช่น ความยากจน ยาเสพติด อาชญากรรมและครอบครัวแตกแยก เป็นต้น ปัญหาการปรับตัวเพื่อให้รู้เท่าทันกระแสการเปลี่ยนแปลง ความรุนแรงในการแข่งขันไม่ให้เกิดอยู่ในฐานะผู้เสียเปรียบ ปัญหารักรบชาติและสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม ปัญหาการศึกษาที่ขาดเอกภาพด้านนโยบาย ปัญหาทางสังคมอันเนื่องมาจากกระแสบริโภคนิยม ปัญหาทางด้านวัฒนธรรม การละเลยวัฒนธรรมที่ดีงาม และปัญหาทางศาสนา สถาบันทางศาสนาได้รับการยอมรับในฐานะที่พึ่งทางใจน้อยลง การดำเนินกิจกรรมทางศาสนายังคงเน้นพิธีกรรมมากกว่าการเน้นด้านหลักธรรม รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2545-2552 และแนวนโยบายของรัฐบาล พอสรุปได้ว่านโยบายที่สามารถแก้ปัญหาดังกล่าวได้ต้องเน้นที่การพัฒนาคนให้เป็นผู้ที่มีคุณธรรม จริยธรรม และคุณลักษณะที่พึงประสงค์

2. สำรวจความต้องการของครู บุคลากรทางการศึกษาและผู้บริหารสถานศึกษาจำนวน 21 คน ถึงความต้องการในการเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียน เพื่อเป็นข้อมูลในการตัดสินใจทดลองใช้สูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา กับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนเมืองปัตตานี เขตพื้นที่การศึกษาปัตตานี เขต 1 โดยใช้แบบสำรวจความต้องการของครู บุคลากรทางการศึกษา และผู้บริหารสถานศึกษาถึงความต้องการในการเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น โดยแบบสำรวจดังกล่าวแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป เป็นข้อมูลของผู้ตอบแบบสอบถาม และส่วนที่ 2 ข้อคำถาม เป็นข้อความที่ถามครู บุคลากรทางการศึกษา และผู้บริหารสถานศึกษา ถึงความคิดเห็นว่าครู บุคลากรทางการศึกษา และผู้บริหารสถานศึกษามี ความต้องการหรือไม่ต้องการให้มีการเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์กับนักเรียนโรงเรียนเมืองปัตตานีในระดับมากหรือน้อยเพียงใด แบบสำรวจความต้องการเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) จำนวน 9 ข้อ 5 ระดับ โดยผู้วิจัยเป็นผู้เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง ก่อนเปิดภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2552 และนำผลที่ได้มาวิเคราะห์ด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์ เพื่อหาค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เมื่อได้ค่าเฉลี่ย นำค่าเฉลี่ยมาแปลความตามเกณฑ์การแปลความซึ่งมี 5 ระดับ

ผลการวิเคราะห์พบว่า ครู และบุคลากรทางการศึกษาจำนวน 20 คน จากจำนวน 67 คน และผู้บริหารสถานศึกษาจำนวน 1 คน จากจำนวน 3 คน มีความต้องการให้เสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์กับนักเรียนโรงเรียนเมืองปัตตานีอยู่ในระดับมาก (Mean=4.42) แสดงให้เห็นว่าครู บุคลากรทางการศึกษา และผู้บริหารสถานศึกษา มีความต้องการอยู่ในระดับที่ควรนำหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาไปทดลองใช้กับนักเรียนกลุ่มทดลอง คือ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนเมืองปัตตานี เนื่องจากระดับค่าเฉลี่ยของความต้องการของครู บุคลากรทางการศึกษาและผู้บริหารสถานศึกษา มีค่าตั้งแต่ 3.5 ขึ้นไป (Best. 1981)

3. การศึกษาเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา เป็นการศึกษาแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา คุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา ความสัมพันธ์ระหว่างการเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์กับการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมไทย และความสอดคล้องระหว่างการเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษากับแนวนโยบายตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545 แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2545-2552 และแนวนโยบายของรัฐบาล จากหนังสือ บทความ งานวิจัย และแหล่งข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ ผลการศึกษา พบว่า จิตตปัญญาศึกษา เป็นการศึกษาที่มุ่งเน้นให้เกิดการพัฒนาในด้านใน ซึ่งประกอบด้วยจิตและการคิด ผ่านการฝึกปฏิบัติจากกิจกรรมที่หลากหลาย จนเกิดกระบวนการคิดใคร่ครวญด้วยจิตที่มีความเมตตากรุณา ทำให้จิตใจเปิดกว้าง สามารถทำความเข้าใจกับสิ่งต่าง ๆ จนเกิดคุณลักษณะความตระหนักรู้ในตนเอง ความเมตตากรุณา และจิตสาธารณะ สามารถเชื่อมโยงสิ่งที่ได้เรียนรู้กับการปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวัน และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาซึ่งประกอบด้วย ความตระหนักรู้ในตนเอง ความเมตตากรุณา และจิตสาธารณะ เป็นคุณลักษณะที่สำคัญที่จะทำให้เด็กเป็นคนที่ดี คนเก่ง และมีความสุข อันจะช่วยแก้ปัญหาที่เป็นอยู่ในสังคมไทยได้ และสอดคล้องกับแนวนโยบายตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2550 พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2545-2552 และแนวนโยบายของรัฐบาล

4. การศึกษาเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา จากหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544 การพัฒนาหลักสูตร และการพัฒนาหลักสูตรเสริมในหนังสือ บทความ งานวิจัย และแหล่งข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ พบว่า หลักสูตรเสริมในการวิจัยครั้งนี้ เป็นมวลประสบการณ์ที่จัดขึ้นเพื่อปลูกฝังและเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ควบคู่ไปกับการพัฒนาการคิด ด้วยกิจกรรมที่เสริมสร้างสติ สมาธิ

คุณธรรม จริยธรรม และกระบวนการคิด โดยให้นักเรียนได้ฝึกปฏิบัติในสถานการณ์จริงหรือคล้ายจริง และเชื่อมโยงสิ่งที่ได้ปฏิบัติกับชีวิตประจำวันในบรรยากาศการเรียนรู้ที่มีความเคร่งขรึมซึ่งกันและกัน มีความเสมอภาค มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และสะท้อนผลการปฏิบัติ ซึ่งหลักสูตรเสริมเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรสถานศึกษาที่มุ่งเน้นในการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์หรือกระบวนการคิด เพื่อให้ นักเรียนมีศักยภาพในการเรียนรู้ตามกลุ่มสาระการเรียนรู้ทั้ง 8 กลุ่มสาระได้ดียิ่งขึ้น และจากการสังเคราะห์เอกสารและงานวิจัยยังพบอีกว่า การจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษามี 3 ขั้นตอน คือ ขั้นที่ 1 การสร้างความพร้อม ขั้นที่ 2 การเสริมสร้างคุณลักษณะและการคิด และขั้นที่ 3 สร้างความเชื่อมโยง สำหรับการพัฒนาหลักสูตรเสริมนี้มีขั้นตอนในการพัฒนา 4 ขั้นตอน คือ ขั้นที่ 1 การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน ขั้นที่ 2 การพัฒนาหลักสูตร ขั้นที่ 3 การทดลองใช้หลักสูตร และขั้นที่ 4 การปรับปรุงและแก้ไขหลักสูตร

ขั้นตอนที่ 2 การพัฒนาหลักสูตร

ขั้นตอนในการสร้างหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษามีรายละเอียดดังนี้

1. ร่างโครงร่างหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา ตามองค์ประกอบที่สำคัญของหลักสูตร คือ

1.1 หลักการและเหตุผลของหลักสูตร เป็นการกำหนดความต้องการจำเป็นจากการพิจารณาข้อมูลพื้นฐาน โดยผู้วิจัยได้กำหนดคุณลักษณะที่ต้องการให้เกิดกับนักเรียน ซึ่งได้มาจากการสังเคราะห์แนวคิดจิตตปัญญาศึกษา คุณลักษณะดังกล่าวเป็นคุณลักษณะพื้นฐานที่สำคัญในการแก้ปัญหาทางสังคม

1.2 แนวคิดพื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตร ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับจิตตปัญญาศึกษา การพัฒนาหลักสูตร การพัฒนาหลักสูตรเสริม การพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ การเรียนรู้จากการปฏิบัติ และการประเมินตามสภาพจริง เพื่อนำข้อมูลมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาในแต่ละองค์ประกอบของหลักสูตร

1.3 วัตถุประสงค์ เพื่อให้ นักเรียนได้เรียนรู้จากการจัดกิจกรรมตามหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา จนเกิดคุณลักษณะที่พึงประสงค์

1.4 โครงสร้างของหลักสูตรเสริม ผู้วิจัยกำหนดโครงสร้างของหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาให้สอดคล้องกับการเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์

โดยมีกรอบโครงสร้างของหลักสูตรเสริมมีรายละเอียดดังตาราง 11

ตาราง 11 หน่วยการเรียนรู้ รายละเอียดหน่วยการเรียนรู้ และจำนวนชั่วโมง

หน่วย การเรียนรู้	ชื่อหน่วย การเรียนรู้	คำอธิบายหน่วยการเรียนรู้	ชั่วโมง
1	บทนำ	การทำความเข้าใจเกี่ยวกับการเรียนการสอน การปฏิบัติตน ในเวลาเรียน จุดมุ่งหมาย และวิธีการประเมินใน กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน	2
2	คุณค่าความเป็นมนุษย์	การเรียนรู้ความหมายของมนุษย์ และคุณค่าของมนุษย์ ซึ่งไม่ได้อยู่ที่วัตถุรอบกายภายนอก แต่อยู่ที่คุณค่า ทางจิตใจ คุณค่าทางจิตใจเกิดจากการคิดดี และทำดี ซึ่งสิ่งเหล่านี้ คือ สิ่งที่ทำให้มนุษย์ต่างจากสัตว์	2
3	คนดีในชุมชน	การทำความเข้าใจกับลักษณะของคนดี คนมีคุณธรรม เพื่อให้สามารถทำความเข้าใจกับพฤติกรรมที่ตนเอง ปฏิบัติ จากการเรียนรู้คุณลักษณะของคนดีในชุมชน	2
4	เรียนรู้จากตัวอย่าง	การเรียนรู้คุณลักษณะของคนดีจากการแลกเปลี่ยน เรียนรู้ เป็นการสร้างประสบการณ์ในการสนทนา แลกเปลี่ยนประสบการณ์ และสร้างแรงจูงใจให้นักเรียน ประพฤติปฏิบัติแต่สิ่งที่ดีงาม	2
5	ปัญหาของฉัน	การทำความเข้าใจเกี่ยวกับคุณลักษณะที่ไม่ดีในตนเอง เรียนรู้การแก้ปัญหาด้วยการทำกิจกรรมกลุ่ม รับฟัง ข้อคิดเห็นในการแก้ไขพฤติกรรม บันทึกลง สรุป และ กำหนดแนวทางในการแก้ไขพฤติกรรมของตนเอง	2
6	ตัวฉันกับชุมชน	การทำความเข้าใจกับพฤติกรรมที่เป็นคุณลักษณะที่ไม่ดี ของตนเอง วิเคราะห์ผลของพฤติกรรมที่มีต่อเพื่อน ครอบครัว และชุมชน	2
7	ปัญหาในชุมชน	การเรียนรู้เกี่ยวกับชุมชนที่ตนเองอาศัยอยู่ วิเคราะห์ ปัญหาที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน กำหนดวิธีการ แก้ไขปัญหา โดยเริ่มต้นการแก้ไขจากตนเองก่อน	2

ตาราง 11 (ต่อ)

หน่วย การเรียนรู้	ชื่อหน่วย การเรียนรู้	คำอธิบายหน่วยการเรียนรู้	ชั่วโมง
8	มีน้ำใจได้อย่างไร	การเรียนรู้คุณลักษณะความมีน้ำใจ ทั้งต่อตนเอง ผู้อื่น และสิ่งแวดล้อม พฤติกรรมที่แสดงถึงความมีน้ำใจ และผลที่เกิดขึ้นจากความมีน้ำใจ	2
9	ปฏิบัติการของ ความมีน้ำใจ	ฝึกปฏิบัติความมีน้ำใจจากสถานการณ์ที่ครูกำหนดให้ และเรียนรู้จากการฝึกปฏิบัติความมีน้ำใจด้วยตนเอง	2
10	จิตนอบน้อม	การนอบน้อม เริ่มจากการเห็นคุณค่าของความเป็นมนุษย์ เคารพคุณค่า และอ่อนน้อมต่อตนเองและผู้อื่น ฝึกปฏิบัติด้วยกิจกรรมของความอ่อนน้อม เรียนรู้ผลของความอ่อนน้อม และนำผลการปฏิบัติสู่บ้าน	2
11	เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่	การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เป็นการแบ่งปันสิ่งของของตนหรือสิ่งที่จะได้รับแต่ตนเองไม่มีความจำเป็นที่จะต้องใช้ให้กับผู้ที่มีความจำเป็นมากกว่า การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่อาจไม่ใช่เป็นการเอื้อเฟื้อสิ่งของแต่เป็นการเอื้อเฟื้อแรง ซึ่งเป็นสิ่งที่มีอยู่ในตัวคนทุกคน	2
12	ใคร่ครวญเกิด ปัญญา	การสนทนากลุ่มเพื่อให้นักเรียนได้คิดใคร่ครวญถึงมวลประสบการณ์ที่ได้เรียนรู้แลกเปลี่ยนประสบการณ์จากการเรียนรู้กับเพื่อนร่วมกลุ่ม และเพื่อนร่วมห้อง ด้วยคำถามที่ครูกำหนดให้ เพื่อให้นักเรียนได้เรียนรู้ตนเอง เรียนรู้เพื่อนร่วมห้อง และนำผลการเรียนรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวัน	2
13	เปิดเผยเป็น อย่างไร	การเปิดเผยส่งผลร้ายทั้งต่อตนเอง ผู้อื่น และสิ่งแวดล้อม นักเรียนควรใคร่ครวญพฤติกรรมที่ตนเคยปฏิบัติว่าเป็นการเปิดเผยตนเอง ผู้อื่น และสิ่งแวดล้อมหรือไม่อย่างไร และควรแก้ไขพฤติกรรมเหล่านั้นอย่างไร	2

ตาราง 11 (ต่อ)

หน่วยการเรียนรู้	ชื่อหน่วยการเรียนรู้	คำอธิบายหน่วยการเรียนรู้	ชั่วโมง
14	การให้อภัยนั้นทำยาก	การให้อภัยนั้นทำยาก เพราะการให้อภัยเกิดขึ้นจากจิตภายในอ่อนนุ่ม รู้จักรับอารมณ์ เมื่อนักเรียนเรียนรู้ที่จะให้อภัย และสามารถให้อภัยตนเองและผู้อื่นได้ ความรุนแรงก็จะลดน้อยลง	2
15	สุภาพอ่อนโยนดีอย่างไร	คนสุภาพอ่อนโยน จะเป็นที่รักใคร่ของคนรอบข้างและผู้ที่เกี่ยวข้อง เป็นคุณลักษณะที่แสดงถึง จิตใจที่อ่อนนุ่ม โดยเริ่มจากการพูดและการทำความเคารพต่อบุคคลที่ควรเคารพด้วยความสุภาพอ่อนโยน	2
16	หน้าที่ของพลเมืองที่ดี	หน้าที่และความรับผิดชอบในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของชุมชน ใคร่ครวญพฤติกรรมที่ตนเองเคยปฏิบัติสอดคล้องกับคุณลักษณะของพลเมืองดีหรือไม่ และกำหนดพฤติกรรมในอนาคตที่ควรปฏิบัติ	2
17	การมีส่วนร่วมต่อชุมชน	คุณลักษณะของพลเมืองที่ดี เรียนรู้การมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาของส่วนรวม วิเคราะห์ปัญหาที่เกิดขึ้นกับสาธารณะสมบัติในโรงเรียน วางแผนเพื่อดูแลสาธารณะสมบัติในโรงเรียน	2
18	บำเพ็ญประโยชน์	นำผลจากการเรียนรู้และการวางแผนในหน่วยการเรียนรู้ 17 มาฝึกปฏิบัติ โดยการบำเพ็ญประโยชน์	2
19	สะท้อนผลการบำเพ็ญประโยชน์	การบำเพ็ญประโยชน์ทำให้เรารู้จักเสียสละแรงกายแรงงาน ผลจากการปฏิบัติจะเกิดขึ้นกับผู้ปฏิบัติ ผู้มีส่วนร่วมในการใช้สาธารณะสมบัติ และผู้มีส่วนที่ดูแลรักษาสาธารณะสมบัติ การได้สนทนาแลกเปลี่ยน แสดงความรู้สึกระหว่างกลุ่มคนดังกล่าว เป็นการพัฒนาคุณลักษณะของนักเรียน	2

ตาราง 11 (ต่อ)

หน่วย การเรียนรู้	ชื่อหน่วย การเรียนรู้	คำอธิบายหน่วยการเรียนรู้	ชั่วโมง
20	ประเมินตัวฉัน	สรุปผลการเรียนรู้ สนทนา ใคร่ครวญ สร้างความ ประทับใจ โดยให้นักเรียนแสดงความรู้สึกของตนเอง ต่อการเรียนรู้ในวิชานี้	2

การจัดกิจกรรมตามหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียน
ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา ใช้เวลา 20 สัปดาห์ ๆ ละ 2 ชั่วโมง รวมทั้งสิ้น
40 ชั่วโมง

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของ
นักวิชาการหลายท่าน อาทิเช่น เดิมแท้ ชาวหินฟ้าและคณะ (2550) การศึกษาการเสริมสร้าง
คุณลักษณะในประเทศไต้หวันซึ่งใช้เวลา 2 คาบต่อสัปดาห์ และอาจอง ชุมสาย ณ อยุธยา ได้จัด
กิจกรรมเสริมสร้างคุณลักษณะกับนักเรียนเป็นเวลา 40 ชั่วโมง (วิวัฒน์ คดีธรรมนิตย์. ม.ป.ป.:
ออนไลน์) ผลคือนักเรียนเกิดคุณลักษณะที่พึงประสงค์ แสดงให้เห็นว่าเวลาที่ผู้วิจัยใช้ในการจัดกิจกรรม
ตามหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิด
จิตตปัญญาศึกษามีความเพียงพอ

โดยในแต่ละหน่วยการเรียนรู้ประกอบด้วยส่วนต่าง ๆ ดังนี้

1. สาระสำคัญ เป็นองค์ความรู้ที่ครูต้องใช้ในการจัดการเรียนการสอนในหน่วยการเรียนรู้
2. ผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง เป็นผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นกับนักเรียนหลังได้เรียนรู้จากการจัด
กิจกรรมในหน่วยการเรียนรู้
3. จุดประสงค์การเรียนรู้ เป็นจุดมุ่งหมายเชิงพฤติกรรมที่ต้องการให้เกิดกับนักเรียนซึ่งจะ
สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตร
4. สาระการเรียนรู้ เป็นสิ่งที่ต้องการให้นักเรียนได้เรียนรู้
5. กระบวนการจัดการเรียนรู้ เป็นขั้นตอนการจัดการเรียนรู้ในหน่วยการเรียนรู้เพื่อ
เสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษามี 3 ขั้น ได้แก่

ขั้นที่ 1 การสร้างความพร้อม เป็นขั้นที่ให้นักเรียนฝึกปฏิบัติใน 2 รูปแบบ คือ การฝึก
ปฏิบัติด้วยความสงบนิ่ง และการฝึกปฏิบัติด้วยการเคลื่อนไหว มุ่งเน้นให้นักเรียนเกิดการจดจ่อกับ
อารมณ์ ความรู้สึก สิ่งเร้า เพียงอย่างเดียวอย่างหนึ่ง จนเกิดสมาธิ เพื่อนำไปสู่การเรียนรู้ในขั้นตอนต่อไป

ขั้นที่ 2 การเสริมสร้างคุณลักษณะและการคิด เป็นขั้นตอนที่ให้นักเรียนได้เรียนรู้จากการปฏิบัติ ซึ่งมีองค์ประกอบที่สำคัญ คือ คำถามที่เปิดกว้างหรือปัญหา การปฏิบัติ และการสะท้อนผล ด้วยกิจกรรมที่มุ่งเน้นในการเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ และการคิด

ขั้นที่ 3 สร้างความเชื่อมโยง เป็นขั้นตอนที่นักเรียนต้องใช้ความรู้และประสบการณ์ที่ได้เรียนรู้ในขั้นตอนที่ 2 มาคิดใคร่ครวญ เชื่อมโยงกับประสบการณ์เก่าเกี่ยวกับกิจกรรมนั้น ๆ ที่นักเรียนเคยได้รับ เพื่อกำหนดพฤติกรรมในอนาคต โดยให้นักเรียนแลกเปลี่ยนประสบการณ์ภายใต้ความเสมอภาคกัน เป็นฝึกปฏิบัติผ่านกิจกรรมสังคม

6. สื่อการเรียนรู้และแหล่งเรียนรู้ เป็นสื่อที่ใช้ประกอบการเรียนการสอน ซึ่งสอดคล้องกับสาระการเรียนรู้ และกระบวนการจัดการเรียนรู้

7. การวัดและการประเมินผล เป็นการวัดและประเมินที่มุ่งพัฒนานักเรียน โดยผลการวัดและประเมินต้องสามารถอธิบายได้ว่านักเรียนเกิดการเรียนรู้ในแต่ละจุดประสงค์การเรียนรู้หรือไม่อย่างไร

8. บันทึกผลหลังการจัดการเรียนรู้ เป็นสิ่งที่ครูบันทึกหลังจากการจัดกิจกรรมเสร็จสิ้น บันทึกดังกล่าวเป็นข้อคิดเห็น ข้อเสนอแนะที่มีต่อการจัดกิจกรรมในหน่วยการเรียนรู้ เพื่อนำผลการบันทึกมาประกอบการปรับปรุงและแก้ไขหลักสูตร

2. ตรวจสอบโครงร่างหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โดยผู้เชี่ยวชาญ เพื่อตรวจสอบความเหมาะสมและสอดคล้องของโครงร่างหลักสูตร มีรายละเอียดดังนี้

การตรวจโครงร่างหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาโดยใช้ผู้เชี่ยวชาญประเมินมี 2 ลักษณะ คือ

1. การประเมินความเหมาะสมของโครงร่างหลักสูตร เป็นการพิจารณาว่าในแต่ละองค์ประกอบของหลักสูตร ได้แก่ ปัญหาและความจำเป็นของหลักสูตรฯ หลักการของหลักสูตรฯ โครงสร้างหลักสูตร จุดมุ่งหมายของหลักสูตร สาระการเรียนรู้ กระบวนการจัดการเรียนรู้ สื่อ/แหล่งเรียนรู้ และการวัดและประเมินผล มีความเหมาะสมมากน้อยเพียงไร

ในงานวิจัยนี้ใช้ผู้เชี่ยวชาญในการประเมินความเหมาะสมของโครงร่างหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา จำนวน 6 คน ประเมินโครงร่างหลักสูตรโดยเครื่องมือในการประเมิน คือ แบบประเมินความเหมาะสมของโครงร่างหลักสูตร ซึ่งเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ เมื่อได้ผลการประเมินนำผลการประเมินมาวิเคราะห์เพื่อหาค่าค่าเฉลี่ยเลขคณิต (Mean)

เมื่อนำผลการประเมินมาวิเคราะห์ พบว่า ผลการประเมินความเหมาะสมโดยผู้เชี่ยวชาญ พบว่า ในทุกองค์ประกอบของหลักสูตรมีค่าเฉลี่ยของความเหมาะสมอยู่ระหว่าง 4.67-5.00 ซึ่งค่าเฉลี่ยดังกล่าวอยู่ในระดับความเหมาะสมมากที่สุดทุกรายการประเมิน และค่าเฉลี่ยดังกล่าวมีค่ามากกว่า 3.50 แสดงว่า ในแต่ละองค์ประกอบของหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษามีความเหมาะสมสามารถนำไปทดลองใช้กับนักเรียนกลุ่มตัวอย่างได้ (Best. 1981) และเมื่อพิจารณาในรายละเอียดพบว่า รายการประเมินที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด 3 อันดับแรก คือ แหล่งเรียน (5.00) สารการเรียนรู้ (4.95) และสื่อการเรียนรู้ (4.95) ตามลำดับ ส่วนรายการประเมินที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ โครงสร้างหลักสูตร(4.67) ซึ่งสามารถดูรายละเอียดเพิ่มเติมได้ในภาคผนวก ง

2. การประเมินความสอดคล้องของโครงร่างหลักสูตร เป็นการพิจารณาว่าในแต่ละองค์ประกอบของหลักสูตรมีความสอดคล้องกันหรือไม่

ในงานวิจัยนี้ใช้ผู้เชี่ยวชาญในการประเมินความสอดคล้องของโครงร่างหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา จำนวน 6 คน ประเมินโครงร่างหลักสูตรโดยเครื่องมือในการประเมิน คือ แบบประเมินความสอดคล้องของโครงร่างหลักสูตร ซึ่งเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 3 ระดับ เมื่อได้ผลการประเมินนำผลการประเมินมาวิเคราะห์เพื่อหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (Item-Objective Congruence Indexes หรือ IOC)

เมื่อนำผลการประเมินของผู้เชี่ยวชาญมาวิเคราะห์ด้วยสูตรที่กล่าวมาข้างต้นพบว่า ค่าดัชนีความสอดคล้องมีค่าอยู่ระหว่าง .67-1.00 แสดงว่า ประเด็นตามข้อคำถามมีความสอดคล้องไม่ต้องเปลี่ยนแปลงรายละเอียดในแต่ละองค์ประกอบของหลักสูตร เนื่องจากมีค่าดัชนีความสอดคล้องตั้งแต่ .50 ขึ้นไป และเมื่อพิจารณาในรายละเอียด พบว่า รายการประเมินที่มีระดับความสอดคล้องสูงสุด คือ มีระดับของความสอดคล้องเท่า 1.00 อยู่ 16 รายการประเมิน ได้แก่ ปัญหาและความจำเป็นในการพัฒนาหลักสูตรฯ กับหลักการของหลักสูตรฯ ปัญหาและความจำเป็นในการพัฒนาหลักสูตรฯ กับจุดประสงค์ของหลักสูตรฯ ปัญหาและความจำเป็นในการพัฒนาหลักสูตรฯ กับแนวทาง การแก้ปัญหา ปัญหาและความจำเป็นในการพัฒนาหลักสูตรฯ กับโครงสร้างหลักสูตรฯ หลักการของหลักสูตรฯกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตรฯ สะท้อนให้เห็นการเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ หลักการของหลักสูตรฯกับโครงสร้างหลักสูตรฯ โครงสร้างหลักสูตรฯกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตรฯ จุดประสงค์การเรียนรู้กับสารการเรียนรู้ จุดประสงค์การเรียนรู้กับการวัดและประเมินผล สารการเรียนรู้กับกระบวนการเรียนรู้ กิจกรรมกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตรฯ สื่อการเรียนรู้กับการวัดและประเมินผล แหล่งเรียนรู้กับการวัดและประเมินผล และจุดมุ่งหมายของหลักสูตรกับจุดประสงค์

การเรียนรู้ในแต่ละหน่วยการเรียนรู้ ส่วนรายการประเมินที่มีระดับความสอดคล้องต่ำสุด คือ กระบวนการเรียนรู้กับสื่อ

3. การปรับปรุงหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา ผู้วิจัยปรับปรุงตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญที่ได้เสนอแนะไว้ในแบบประเมินความเหมาะสมและสอดคล้องของโครงสร้างหลักสูตร มีรายละเอียดดังนี้

3.1 ปรับรายละเอียดในโครงสร้างหลักสูตร ให้สอดคล้องกับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในแต่ละหน่วยการเรียนรู้

3.2 ปรับรูปแบบการพิมพ์ และแก้ไขคำผิด

3.3 ปรับสาระการเรียนรู้ในหลักสูตร กิจกรรมการเรียนรู้ และภาษาให้เหมาะสมกับวุฒิภาวะของนักเรียน

3.4 กำหนดหลักเกณฑ์การให้คะแนนในใบงาน และสร้างแบบประเมินในส่วนที่ยังไม่ครบ

3.5 ปรับกิจกรรมการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับเวลาที่กำหนด

ขั้นตอนที่ 3 การทดลองใช้หลักสูตร

การทดลองใช้หลักสูตรผู้วิจัยดำเนินการตามแผนการจัดการเรียนรู้ โดยต้องจัดเตรียมสื่อ วัสดุ และอุปกรณ์ แหล่งเรียนรู้ สถานที่ เครื่องมือวัดและประเมิน ที่จำเป็นต้องใช้ในแต่ละหน่วยการเรียนรู้ไว้ล่วงหน้า เมื่อถึงเวลาที่กำหนดผู้วิจัยจัดกิจกรรมตามแผนการจัดการเรียนรู้ และในทุก ๆ 2 สัปดาห์ ผู้วิจัยสุ่มนักเรียนจำนวน 8-10 คน มาจัดการสนทนากลุ่ม เพื่อหาข้อมูลเพิ่มเติมและประเมินความรู้สึกของนักเรียนที่มีต่อการจัดกิจกรรมตามหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา

ในการทดลองใช้หลักสูตร ผู้วิจัยเลือกโรงเรียนเมืองปัตตานี สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาปัตตานีเขต 1 เป็นกลุ่มประชากรและกลุ่มตัวอย่าง โดยประชากรเป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียน เมืองปัตตานี สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาปัตตานีเขต 1 ปีการศึกษา 2552 จำนวน 5 ห้องเรียน จำนวน 172 คน ซึ่งมีการจัดห้องเรียนแบบคละกัน ผู้วิจัยสุ่มกลุ่มตัวอย่าง ด้วยการสุ่มอย่างง่ายมา 2 ห้องเรียน โดยมีหน่วยการสุ่ม คือ ห้องเรียน แล้วสุ่มห้องเรียนที่ได้เป็นกลุ่มควบคุมและกลุ่มทดลอง ในการทดลองผู้วิจัยมีการวัดคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา ทั้งก่อนเรียนและหลังเรียน ตามแบบแผนการทดลองสองกลุ่ม ทดสอบก่อน-หลัง (Pretest-Posttest Control Group Design) (Campbell; & Stanley. 1963: 13)

ขั้นตอนที่ 4 การปรับปรุงและแก้ไขหลักสูตร

ขั้นตอนนี้เป็นการปรับปรุงและแก้ไขหลักสูตร โดยนำผลจากการประเมินตามสภาพจริงมาประกอบ การปรับปรุงและแก้ไขหลักสูตร ทำให้หลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษามีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การหาประสิทธิภาพจากการทดลองใช้หลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา จำเป็นต้องมีเครื่องมือที่มีคุณภาพในการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยจึงสร้างเครื่องมือเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลดังนี้

1. แบบสำรวจความต้องการของครู บุคลากรทางการศึกษาและผู้บริหารสถานศึกษาที่มีต่อหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษามี 9 ข้อ

2. แบบประเมินโครงร่างหลักสูตร เป็นแบบประเมินที่แยกออกเป็น 2 ตอน คือ ตอนที่ 1 ประเมินความเหมาะสมของโครงร่างหลักสูตร มี 10 ข้อ และตอนที่ 2 ประเมินความสอดคล้องของโครงร่างหลักสูตร มี 23 ข้อ

3. แบบวัดคุณลักษณะที่พึงประสงค์ เป็นแบบวัดที่แยกออกเป็น 3 ตอน คือ ตอนที่ 1 แบบวัดคุณลักษณะความตระหนักรู้ในตนเอง มี 21 ข้อ ตอนที่ 2 แบบวัดความเมตตากรุณา มี 20 ข้อ และแบบวัดจิตสาธารณะ มี 13 ข้อ

4. แบบวัดความพึงพอใจของนักเรียนของนักเรียนต่อการจัดกิจกรรมตามหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา มี 14 ข้อ

เครื่องมือวัดและประเมินดังกล่าว มีรายละเอียดของการสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ตัวอย่างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เกณฑ์การประเมิน และการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

1. การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การสร้างเครื่องมือมีความสำคัญต่อการวิจัยเป็นอย่างมาก เนื่องจากการมีเครื่องมือที่มีคุณภาพจะทำให้งานวิจัยดังกล่าวมีความน่าเชื่อถือ ผู้วิจัยมีขั้นตอนในการสร้างเครื่องมือแต่ละฉบับดังนี้

1.1 แบบสำรวจความต้องการของครู บุคลากรทางการศึกษาและผู้บริหารสถานศึกษาที่มีต่อหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา

1.1.1 ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสร้างแบบสำรวจความต้องการของครู บุคลากรทางการศึกษาและผู้บริหารสถานศึกษาที่มีต่อหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา

1.1.2 สร้างข้อคำถามที่สามารถสำรวจความต้องการของครู บุคลากรทางการศึกษาและผู้บริหารสถานศึกษาที่มีต่อหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา จำนวน 10 ข้อ โดยข้อคำถามต้องมีความสอดคล้องกับนิยาม ซึ่งความต้องการของครู บุคลากรทางการศึกษาและผู้บริหารสถานศึกษาที่มีต่อหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา เป็นความปรารถนาและเห็นคุณค่าของการเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ด้วยขั้นตอนและกระบวนการตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา

1.1.3 นำข้อคำถามที่สร้างขึ้นให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 6 คน ตรวจสอบความเที่ยงตรง

1.1.4 ผู้วิจัยนำข้อคำถามมาปรับปรุงตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ พร้อมทั้งคัดเลือกข้อคำถามที่มีค่าความดัชนีความสอดคล้องตั้งแต่ .50 ขึ้นไป ผลการคัดเลือกได้ข้อคำถามที่สามารถสำรวจความต้องการของครู บุคลากรทางการศึกษาและผู้บริหารสถานศึกษาที่มีต่อหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา 10 ข้อ มาจัดพิมพ์เป็นแบบสำรวจความต้องการของครู บุคลากรทางการศึกษาและผู้บริหารสถานศึกษาที่มีต่อหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา

1.1.5 นำแบบสำรวจความต้องการของครู บุคลากรทางการศึกษาและผู้บริหารสถานศึกษาที่มีต่อหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาไปทดลองใช้กับครู บุคลากรทางการศึกษา และผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนเมืองปัตตานีสถาบันงานเขตพื้นที่การศึกษาปัตตานีเขต 1 ที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 40 คน เพื่อนำผลที่ได้มาทดสอบค่าอำนาจจำแนกโดยหาความสอดคล้องระหว่างคะแนนรายข้อกับคะแนนรวมทั้งฉบับที่ตัดข้อนั้นออก (Item total for Corrected) แล้วคัดเลือกข้อคำถามที่มีอำนาจจำแนกมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ผลการวิเคราะห์พบว่า มีข้อที่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 มีจำนวน 9 ข้อ แล้วจึงนำข้อที่ผ่านการทดสอบมาจัดพิมพ์เป็นแบบสำรวจความต้องการของครู บุคลากรทางการศึกษาและผู้บริหารสถานศึกษาที่มีต่อหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิดจิตตปัญญา

1.1.6 ตรวจสอบค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ของแบบสำรวจความต้องการของครู บุคลากรทางการศึกษาและผู้บริหารสถานศึกษาที่มีต่อหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา โดยใช้สูตรสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha-Coefficient) ของ ครอนบาค กับครู บุคลากรทางการศึกษา และผู้บริหารสถานศึกษาซึ่งเป็น กลุ่มตัวอย่างผลที่ได้แบบสำรวจความต้องการของครู บุคลากรทางการศึกษาและผู้บริหารสถานศึกษา ที่มีต่อหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิด จิตตปัญญาศึกษามีค่าความเชื่อมั่น .81

1.2 แบบประเมินโครงร่างหลักสูตร

1.2.1 ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสร้างแบบประเมินโครงร่างหลักสูตร

1.2.2 สร้างข้อคำถามที่สามารถประเมินความเหมาะสมของโครงร่างจำนวน 10 ข้อ และประเมินความสอดคล้องของโครงร่างหลักสูตรจำนวน 23 ข้อ โดยข้อคำถามต้องครอบคลุมในทุก องค์ประกอบของหลักสูตร และมีความสอดคล้องกับนิยาม

1.2.3 นำข้อคำถามที่สร้างขึ้นไปให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 6 คน ตรวจสอบ ความเที่ยงตรง

1.2.4 ผู้วิจัยนำข้อคำถามมาปรับปรุงตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ พร้อมทั้ง คัดเลือกข้อคำถามที่มีค่าดัชนีความสอดคล้องตั้งแต่ .50 ขึ้นไป ผลการคัดเลือกได้ข้อคำถามที่สามารถ ประเมินความเหมาะสมของโครงร่างหลักสูตรจำนวน 10 ข้อ และประเมินความสอดคล้องของโครงร่าง หลักสูตรจำนวน 23 ข้อ มาจัดพิมพ์เป็นแบบประเมินโครงร่างหลักสูตร

1.3 แบบวัดคุณลักษณะที่พึงประสงค์

1.3.1 ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสร้างเครื่องมือวัดคุณลักษณะ ที่พึงประสงค์ซึ่งประกอบด้วยความตระหนักรู้ในตนเอง ความเมตตากรุณา และจิตสาธารณะ

1.3.2 สร้างข้อคำถามที่สามารถวัดคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 แยกเป็นแบบวัดความตระหนักรู้ในตนเองจำนวน 28 ข้อ แบบวัดความเมตตา กรุณา 28 ข้อ และแบบวัดจิตสาธารณะ 21 ข้อ โดยข้อคำถามต้องมีความสอดคล้องกับนิยามและ ครอบคลุมคุณลักษณะที่พึงประสงค์นั้น ๆ

1.3.3 นำข้อคำถามที่สร้างขึ้นไปให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 6 คน ตรวจสอบ ความเที่ยงตรง

1.3.4 ผู้วิจัยนำข้อคำถามมาปรับปรุงตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ พร้อมทั้ง คัดเลือกข้อคำถามที่มีค่าความดัชนีความสอดคล้องตั้งแต่ .50 ขึ้นไป ผลการคัดเลือกได้ข้อคำถามที่วัด

คุณลักษณะความตระหนักรู้ในตนเองจำนวน 27 ข้อ ความเมตตากรุณาจำนวน 26 ข้อ และจิตสาธารณะจำนวน 20 ข้อ มาจัดพิมพ์เป็นแบบวัดคุณลักษณะที่พึงประสงค์

1.3.5 นำแบบวัดคุณลักษณะที่พึงประสงค์ไปทดลองใช้กับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนเมืองปัตตานี สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาปัตตานีเขต 1 ที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 40 คน เพื่อนำผลที่ได้มาทดสอบค่าอำนาจจำแนกโดยหาความสอดคล้องระหว่างคะแนนรายข้อกับคะแนนรวมทั้งฉบับที่ตัดข้อนั้นออก (Item total for Corrected) แล้วคัดเลือกข้อคำถามที่มีอำนาจจำแนกมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ผลการวิเคราะห์พบว่า แบบวัดความตระหนักรู้ในตนเอง มีข้อที่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 มีจำนวน 21 ข้อ แบบวัดความเมตตากรุณามีจำนวน 20 ข้อ และแบบวัดจิตสาธารณะ จำนวน 13 ข้อ แล้วจึงนำข้อที่ผ่านการทดสอบมาจัดพิมพ์เป็นแบบวัดคุณลักษณะที่พึงประสงค์

1.3.6 ตรวจสอบค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ของแบบวัดคุณลักษณะที่พึงประสงค์ โดยใช้สูตรสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha-Coefficient) ของ ครอนบาค กับนักเรียนกลุ่มตัวอย่าง ผลที่ได้คือ แบบวัดความตระหนักรู้ในตนเองมีค่าความเชื่อมั่น .83 แบบวัดคุณลักษณะความเมตตากรุณามีค่าความเชื่อมั่น .85 และแบบวัดคุณลักษณะจิตสาธารณะมีค่าความเชื่อมั่น .79

1.4 แบบวัดความพึงพอใจของนักเรียนของนักเรียนต่อการจัดกิจกรรมตามหลักสูตร

1.4.1 ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสร้างแบบวัดความพึงพอใจของนักเรียนต่อการจัดกิจกรรมตามหลักสูตร

1.4.2 สร้างข้อคำถามที่สามารถวัดความพึงพอใจของนักเรียนต่อการจัดกิจกรรมตามหลักสูตร จำนวน 15 ข้อ

1.4.3 นำข้อคำถามที่สร้างขึ้นไปให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 6 คน ตรวจสอบความเที่ยงตรง

1.4.4 ผู้วิจัยนำข้อคำถามมาปรับปรุงตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ พร้อมทั้งคัดเลือกข้อคำถามที่มีค่าดัชนีความสอดคล้องตั้งแต่ .50 ขึ้นไป ผลการคัดเลือกได้ข้อคำถามที่สามารถวัดความพึงพอใจของนักเรียนต่อการจัดกิจกรรมตามหลักสูตร 15 ข้อ มาจัดพิมพ์เป็นแบบวัดความพึงพอใจของนักเรียนต่อการจัดกิจกรรมตามหลักสูตร

1.4.5 นำแบบวัดความพึงพอใจของนักเรียนต่อการจัดกิจกรรมตามหลักสูตรไปทดลองใช้กับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนเมืองปัตตานี สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาปัตตานีเขต 1 ที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 40 คน เพื่อนำผลที่ได้มาทดสอบค่าอำนาจจำแนกโดยหาความสอดคล้องระหว่างคะแนนรายข้อกับคะแนนรวมทั้งฉบับที่ตัดข้อนั้นออก (Item total for Corrected) แล้วคัดเลือกข้อคำถามที่มีอำนาจจำแนกมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ผลการวิเคราะห์

พบว่า มีข้อที่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 มีจำนวน 14 ข้อ แล้วจึงนำข้อที่ผ่านการทดสอบมาจัดพิมพ์เป็นแบบวัดความพึงพอใจของนักเรียนต่อการจัดกิจกรรมตามหลักสูตร

1.4.6 ตรวจสอบค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ของแบบวัดความพึงพอใจของนักเรียนต่อการจัดกิจกรรมตามหลักสูตร โดยใช้สูตรสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha-Coefficient) ของครอนบาค กับนักเรียนกลุ่มตัวอย่าง มีค่าความเชื่อมั่น .83

2. ตัวอย่างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

2.1 แบบสำรวจความต้องการของครู บุคลากรทางการศึกษาและผู้บริหารสถานศึกษาที่มีต่อหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา

ข้อความ	ระดับความต้องการ				
	มากที่สุด (5)	มาก (4)	ปานกลาง (3)	น้อย (2)	น้อยที่สุด (1)
0 นักเรียนควรได้รับการเสริมสร้างทางด้าน คุณธรรม					
00 ควรมีหลักสูตรที่สามารถพัฒนา คุณลักษณะที่พึงประสงค์ให้กับนักเรียน					

2.2 แบบประเมินโครงร่างหลักสูตร

2.2.1 ตัวอย่างแบบประเมินความเหมาะสมของโครงร่างหลักสูตร

รายการประเมิน	ระดับความเหมาะสม				
	มากที่สุด (5)	มาก (4)	ปานกลาง (3)	น้อย (2)	น้อยที่สุด (1)
0 ปัญหาและความจำเป็นของหลักสูตรฯ					
0.0 มีความจำเป็นที่ต้องพัฒนาหลักสูตรฯ					
0.00 ปัญหาและความจำเป็นสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริง					

2.2.2 ตัวอย่างแบบประเมินความสอดคล้องของโครงร่างหลักสูตร

รายการประเมิน	สอดคล้อง (1)	ไม่แน่ใจ (0)	ไม่สอดคล้อง (-1)
0 ปัญหาและความจำเป็นในการพัฒนาหลักสูตรฯ กับหลักการของหลักสูตรฯ			
00 ปัญหาและความจำเป็นในการพัฒนาหลักสูตรฯ กับจุดประสงค์ของหลักสูตรฯ			

2.3 แบบวัดคุณลักษณะที่พึงประสงค์ เป็นแบบวัดที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเพื่อวัดคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ได้แก่ ความตระหนักรู้ในตนเอง ความเมตตากรุณา และจิตสาธารณะมีตัวอย่างและเกณฑ์การให้คะแนนดังนี้

2.3.1 ตัวอย่างแบบวัดความตระหนักรู้ในตนเอง

ข้อ	ข้อความ	ระดับความรู้สึกหรือการปฏิบัติ			
		ทุกครั้ง (4)	บ่อยครั้ง (3)	บางครั้ง (2)	ไม่เคย (1)
0	ฉันสามารถบอกได้ว่าตอนนี้ฉันรู้สึกเช่นไร				
00	เมื่อฉันโกรธหรือไม่พอใจ ฉันจะใช้กำลัง				

2.3.2 ตัวอย่างแบบวัดความเมตตากรุณา

ข้อ	ข้อความ	ระดับการปฏิบัติ			
		ทุกครั้ง (4)	บ่อยครั้ง (3)	บางครั้ง (2)	ไม่เคย (1)
0	ฉันแบ่งปันสิ่งของ เช่น ยางลบ ดินสอ ให้กับเพื่อนในห้องเรียน				
00	เมื่อฉันเห็นครูถือของ ฉันจะรีบเข้าไปช่วยครูถือในทันที				

2.3.3 ตัวอย่างแบบวัดจิตสาธารณะ

ข้อ	ข้อความ	ระดับการปฏิบัติ			
		ทุกครั้ง (4)	บ่อยครั้ง (3)	บางครั้ง (2)	ไม่เคย (1)
0	เมื่อฉันเห็นน้ำเปิดอยู่ ฉันจะรีบเข้าไปปิดทันที				
00	เมื่อฉันอ่านหนังสือในห้องสมุดเสร็จแล้ว ฉันจะนำหนังสือนั้นไปเก็บไว้ที่ชั้นวางหนังสือ				

2.4 แบบวัดความพึงพอใจของนักเรียนต่อการจัดกิจกรรมตามหลักสูตร

ข้อ	ข้อความ	ระดับความพึงพอใจของนักเรียนต่อการจัดกิจกรรมตามหลักสูตร				
		มากที่สุด (5)	มาก (4)	ปานกลาง (3)	น้อย (2)	น้อยที่สุด (1)
0	ฉันชอบกิจกรรมที่ครูจัดให้					
00	ฉันคิดว่ากิจกรรมที่ครูจัดให้ มีประโยชน์					

3. เกณฑ์การประเมิน

3.1 แบบสำรวจความต้องการของครู บุคลากรทางการศึกษาและผู้บริหารสถานศึกษาที่มีต่อหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา มีเกณฑ์ในการประเมินดังนี้

คะแนน 1 หมายถึง ท่านมีความต้องการหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาในระดับน้อยที่สุด

คะแนน 2 หมายถึง ท่านมีความต้องการหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาในระดับน้อย

คะแนน 3 หมายถึง ท่านมีความต้องการหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์
ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาในระดับปานกลาง

คะแนน 4 หมายถึง ท่านมีความต้องการหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์
ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาในระดับมาก

คะแนน 5 หมายถึง ท่านมีความต้องการหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์
ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาในระดับมากที่สุด

3.2 แบบประเมินโครงร่างหลักสูตร แยกเป็น

3.2.1 แบบประเมินความเหมาะสมของโครงร่างหลักสูตร มีเกณฑ์ในการประเมิน
ดังนี้

คะแนน 1 หมายถึง มีความเหมาะสมน้อยที่สุด

คะแนน 2 หมายถึง มีความเหมาะสมน้อย

คะแนน 3 หมายถึง มีความเหมาะสมปานกลาง

คะแนน 4 หมายถึง มีความเหมาะสมมาก

คะแนน 5 หมายถึง มีความเหมาะสมมากที่สุด

3.2.2 แบบประเมินความสอดคล้องของโครงร่างหลักสูตร มีเกณฑ์ในการประเมิน
ดังนี้

คะแนน -1 หมายถึง มีความเห็นว่ามันไม่สอดคล้อง

คะแนน 0 หมายถึง มีความเห็นว่ามันไม่แน่ใจ

คะแนน +1 หมายถึง มีความเห็นว่ามันสอดคล้อง

3.3 แบบวัดคุณลักษณะที่พึงประสงค์ มีเกณฑ์ในการประเมินดังนี้

คะแนน 1 หมายถึง ข้อความนั้นไม่ตรงกับความรู้สึกหรือการปฏิบัติของนักเรียน

คะแนน 2 หมายถึง ข้อความนั้นตรงกับความรู้สึกหรือการปฏิบัติของนักเรียน

บางครั้ง

คะแนน 3 หมายถึง ข้อความนั้นตรงกับความรู้สึกหรือการปฏิบัติของนักเรียน

บ่อยครั้ง

คะแนน 4 หมายถึง ข้อความนั้นตรงกับความรู้สึกหรือการปฏิบัติของนักเรียนทุกครั้ง

3.4 แบบวัดความพึงพอใจของนักเรียนต่อการจัดกิจกรรมตามหลักสูตร มีเกณฑ์ในการ
ประเมินดังนี้

คะแนน 1 หมายถึง นักเรียนมีความพึงพอใจของนักเรียนต่อการจัดกิจกรรมตาม
หลักสูตร ที่ครูจัดให้อยู่ในระดับน้อยที่สุด

คะแนน 2 หมายถึง นักเรียนมีความพึงพอใจของนักเรียนต่อการจัดกิจกรรมตามหลักสูตร ที่ครูจัดให้อยู่ในระดับน้อย

คะแนน 3 หมายถึง นักเรียนมีความพึงพอใจของนักเรียนต่อการจัดกิจกรรมตามหลักสูตร ที่ครูจัดให้อยู่ในระดับปานกลาง

คะแนน 4 หมายถึง นักเรียนมีความพึงพอใจของนักเรียนต่อการจัดกิจกรรมตามหลักสูตร ที่ครูจัดให้อยู่ในระดับมาก

คะแนน 5 หมายถึง นักเรียนมีความพึงพอใจของนักเรียนต่อการจัดกิจกรรมตามหลักสูตร ที่ครูจัดให้อยู่ในระดับมากที่สุด

4. เกณฑ์การแปลความ

4.1 แบบสำรวจความต้องการของครู บุคลากรทางการศึกษาและผู้บริหารสถานศึกษา ที่มีต่อหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิด จิตตปัญญาศึกษา มีเกณฑ์การแปลความดังนี้

ค่าเฉลี่ย 1.00-1.49 คะแนน หมายถึง มีความต้องการน้อยที่สุด

ค่าเฉลี่ย 1.50-2.49 คะแนน หมายถึง มีความต้องการน้อย

ค่าเฉลี่ย 2.50-3.49 คะแนน หมายถึง มีความต้องการปานกลาง

ค่าเฉลี่ย 3.50-4.49 คะแนน หมายถึง มีความต้องการมาก

ค่าเฉลี่ย 4.50-5.00 คะแนน หมายถึง มีความต้องการมากที่สุด

4.2 แบบประเมินโครงร่างหลักสูตร แยกเป็น

4.2.1 แบบประเมินความเหมาะสมของโครงร่างหลักสูตร มีเกณฑ์การแปลความ
ดังนี้

ค่าเฉลี่ย 1.00-1.49 คะแนน หมายถึง มีความเหมาะสมน้อยที่สุด

ค่าเฉลี่ย 1.50-2.49 คะแนน หมายถึง มีความเหมาะสมน้อย

ค่าเฉลี่ย 2.50-3.49 คะแนน หมายถึง มีความเหมาะสมปานกลาง

ค่าเฉลี่ย 3.50-4.49 คะแนน หมายถึง มีความเหมาะสมมาก

ค่าเฉลี่ย 4.50-5.00 คะแนน หมายถึง มีความเหมาะสมมากที่สุด

4.2.2 แบบประเมินความสอดคล้องของโครงร่างหลักสูตร มีเกณฑ์การแปลความ
ดังนี้

ค่าเฉลี่ยต่ำกว่า .50 คะแนน หมายถึง มีความเห็นว่ามีไม่สอดคล้อง

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ .50 คะแนน ขึ้นไป หมายถึง มีความเห็นว่ามีสอดคล้อง

4.3 แบบวัดคุณลักษณะที่พึงประสงค์ มีเกณฑ์การแปลความดังนี้

ค่าเฉลี่ย 1.00-1.49 คะแนน หมายถึง ข้อความนั้นไม่ตรงกับความรู้สึกหรือการปฏิบัติของนักเรียน

ค่าเฉลี่ย 1.50-2.49 คะแนน หมายถึง ข้อความนั้นตรงกับความรู้สึกหรือการปฏิบัติของนักเรียนในบางครั้ง

ค่าเฉลี่ย 2.50-3.49 คะแนน หมายถึง ข้อความนั้นตรงกับความรู้สึกหรือการปฏิบัติของนักเรียนบ่อยครั้ง

ค่าเฉลี่ย 3.50-4.00 คะแนน หมายถึง ข้อความนั้นตรงกับความรู้สึกหรือการปฏิบัติของนักเรียนทุกครั้ง

4.4 แบบวัดความพึงพอใจของนักเรียนต่อการจัดกิจกรรมตามหลักสูตร มีเกณฑ์การแปลความดังนี้

ค่าเฉลี่ย 1.00-1.49 คะแนน หมายถึง นักเรียนมีความพึงพอใจของนักเรียนต่อการจัดกิจกรรมตามหลักสูตร ที่ครูจัดให้อยู่ในระดับน้อยที่สุด

ค่าเฉลี่ย 1.50-2.49 คะแนน หมายถึง นักเรียนมีความพึงพอใจของนักเรียนต่อการจัดกิจกรรมตามหลักสูตร ที่ครูจัดให้อยู่ในระดับน้อย

ค่าเฉลี่ย 2.50-3.49 คะแนน หมายถึง นักเรียนมีความพึงพอใจของนักเรียนต่อการจัดกิจกรรมตามหลักสูตร ที่ครูจัดให้อยู่ในระดับปานกลาง

ค่าเฉลี่ย 3.50-4.49 คะแนน หมายถึง นักเรียนมีความพึงพอใจของนักเรียนต่อการจัดกิจกรรมตามหลักสูตร ที่ครูจัดให้อยู่ในระดับมาก

ค่าเฉลี่ย 4.50-5.00 คะแนน หมายถึง นักเรียนมีความพึงพอใจของนักเรียนต่อการจัดกิจกรรมตามหลักสูตร ที่ครูจัดให้อยู่ในระดับมากที่สุด

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยเป็นผู้เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง โดยแบ่งการเก็บข้อมูลเป็น 3 ช่วง มีรายละเอียดดังนี้

ช่วงที่ 1 ก่อนใช้หลักสูตร ผู้วิจัยนำแบบวัดคุณลักษณะที่พึงประสงค์ไปวัดกับนักเรียนกลุ่มควบคุมและกลุ่มทดลอง

ช่วงที่ 2 ระหว่างการจัดกิจกรรม ผู้วิจัยสังเกตพฤติกรรม ประเมินผลงานนักเรียน สัมภาษณ์ สทนากลุ่ม และอื่น ๆ เพื่อวัดการเปลี่ยนแปลงของนักเรียน และนำข้อมูล ข้อสังเกตมาปรับปรุงและแก้ไขหลักสูตร และพัฒนาการจัดกิจกรรมในหน่วยการเรียนรู้ต่อไปให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ช่วงที่ 3 หลังใช้หลักสูตรเสริม ผู้วิจัยนำแบบวัดคุณลักษณะที่พึงประสงค์ไปวัดกับนักเรียน กลุ่มควบคุมและกลุ่มทดลอง กลุ่มละ 1 ห้องเรียน และนำแบบวัดความพึงพอใจต่อการจัดกิจกรรมไปวัดกับนักเรียนกลุ่มทดลอง

การจัดกระทำข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล

1. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยนำข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้ในช่วงที่ 1 และ 3 มาวิเคราะห์ด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์เพื่อหาประสิทธิผลของหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา

2. สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

2.1 สถิติที่ใช้หาค่าคุณภาพเครื่องมือ

2.1.1 การหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (Item–Objective Congruence Indexes หรือ IOC) ซึ่งคำนวณได้จากสูตร (สุวิมล ติรกานันท์. 2550: 165)

$$IOC = \frac{\sum R}{N}$$

เมื่อ IOC หมายถึง ดัชนีความสอดคล้อง

$\sum R$ หมายถึง ผลคูณของคะแนนกับจำนวนผู้เชี่ยวชาญในแต่ละระดับ

ความสอดคล้อง

N หมายถึง จำนวนผู้เชี่ยวชาญทั้งหมด

2.1.2 การหาค่าอำนาจจำแนกโดยหาความสอดคล้องระหว่างคะแนนรายข้อกับคะแนนรวมทั้งฉบับที่ตัดข้อนั้นออก (Item total for Corrected) ซึ่งคำนวณได้จากสูตรสหสัมพันธ์อย่างง่ายของเพียร์สัน (สมบัติ ท้ายเรือคำ. 2551: 112)

$$r_{xy} = \frac{N\sum XY - \sum X\sum Y}{\sqrt{[N\sum X^2 - (\sum X)^2][N\sum Y^2 - (\sum Y)^2]}}$$

เมื่อ r_{xy} หมายถึง ค่าความสอดคล้องระหว่างคะแนนรายข้อกับคะแนนรวมทั้งฉบับที่ตัดข้อนั้นออก

Y หมายถึง คะแนนรวมทั้งฉบับที่ตัดคะแนนข้อที่ X_i ออก

X_i หมายถึง คะแนนข้อที่ i

2.1.3 ค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ซึ่งคำนวณได้จากสูตรสัมประสิทธิ์แอลฟา (α - Coefficient) (Friedenberg, Lisa. 1995: 156)

$$\alpha = \frac{k}{k-1} \left(1 - \frac{\sum S_i^2}{S_t^2} \right)$$

เมื่อ α หมายถึง ค่าความเชื่อมั่น

k หมายถึง จำนวนข้อ

$\sum S_i^2$ หมายถึง ผลรวมของความแปรปรวนรายข้อ

S_t^2 หมายถึง ความแปรปรวนรวม

2.2 สถิติพื้นฐาน

2.2.1 ค่าเฉลี่ยเลขคณิต (Mean)

$$\bar{X} = \frac{\sum X}{N}$$

เมื่อ $\bar{X}$ หมายถึง ค่าเฉลี่ยเลขคณิต

$\sum X$ หมายถึง ผลรวมทั้งหมดของข้อมูล

N หมายถึง จำนวนข้อมูลทั้งหมด X

2.2.2 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

$$S = \frac{\sum_{i=1}^n (X_i - \bar{X})^2}{n-1}$$

เมื่อ S หมายถึง ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

$\sum_{i=1}^n (X_i - \bar{X})^2$ หมายถึง ผลรวมของผลต่างระหว่างคะแนนคนที่ i กับค่าเฉลี่ย

เลขคณิตยกกำลังสองจนถึงคนที่ n

n หมายถึง จำนวนข้อมูลทั้งหมด

2.3 สถิติทดสอบความแปรปรวนหลายตัวแปร ซึ่งใช้ทดสอบประสิทธิผลของหลักสูตร

2.3.1 Pillai-Bartlett trace (V) คือ สถิติที่คำนวณได้จาก

$$V = \sum \frac{\lambda_i}{1 + \lambda_i}$$

2.3.2 Wilks' lambda (Λ) คือ สถิติที่คำนวณได้จาก

$$\Lambda = \frac{1}{(1 + \lambda_1)(1 + \lambda_2) \dots (1 + \lambda_3)}$$

2.3.3 Hotelling's trace (T) คือ สถิติที่คำนวณได้จากผลรวมของ

$$T = \sum^p \lambda$$

2.3.4 Roy's largest root (R) คือ สถิติที่คำนวณได้จากค่าที่ใหญ่ที่สุด

$$R = \frac{\lambda_{(\max)}}{1 + \lambda_{(\max)}}$$

เมื่อ λ หมายถึง ค่าไอเกน

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

สำหรับการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลในบทนี้ ผู้วิจัยขอนำเสนอผลการวิเคราะห์ประสิทธิผลของหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา ซึ่งประกอบไปด้วย 3 ตอน คือ

ตอนที่ 1 ค่าสถิติพื้นฐาน

ตอนที่ 2 การพัฒนาหลักสูตร

ตอนที่ 3 ผลการวิเคราะห์ประสิทธิผล

ก่อนการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยขอกำหนดสัญลักษณ์ที่ใช้ประกอบการแสดงผลการวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

สัญลักษณ์ที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

$\bar{X}$	แทน	ค่าเฉลี่ย
SD	แทน	ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน
SS	แทน	ผลรวมของกำลังสอง (Sum of square)
df	แทน	ค่าองศาอิสระ (Degrees of freedom)
MS	แทน	ค่าเฉลี่ยของกำลังสอง (Mean Square)
MD	แทน	ความแตกต่างของค่าเฉลี่ย (Mean Difference)
F	แทน	ค่าสถิติ F ที่ได้จากการคำนวณ (Multivariate F test)
Sig.	แทน	ระดับนัยสำคัญทางสถิติ
T	แทน	การวัด แบ่งเป็น ก่อนการทดลอง (T1) และหลังการทดลอง (T2)
N	แทน	จำนวนนักเรียนกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม

ตอนที่ 1 ค่าสถิติพื้นฐาน

การวิจัยครั้งนี้มีกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม กลุ่มละ 35 คน รวมจำนวนทั้งสิ้น 70 คน นำผลที่ได้จากการวัดด้วยแบบวัดคุณลักษณะที่พึงประสงค์และแบบวัดความพึงพอใจของนักเรียนต่อการจัดกิจกรรมตามหลักสูตรมาวิเคราะห์หาค่าสถิติพื้นฐาน (ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน) จาก

การวัดก่อนและหลังการทดลอง โดยจำแนกตามประเภทของกลุ่ม เป็นกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม ได้ผลดังตาราง 12

ตาราง 12 ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD) ของคุณลักษณะที่พึงประสงค์และความพึงพอใจของนักเรียนต่อการจัดกิจกรรมตามหลักสูตร จำแนกตามประเภทของกลุ่ม และการวัด

รายการ	กลุ่มทดลอง (N = 35)				กลุ่มควบคุม (N = 35)			
	T1		T2		T1		T2	
	$\bar{X}$	SD	$\bar{X}$	SD	$\bar{X}$	SD	$\bar{X}$	SD
1. คุณลักษณะที่พึงประสงค์								
1.1 ความตระหนักรู้ในตนเอง	2.49	.40	3.45	.36	2.62	.36	2.79	.35
1.2 ความเมตตากรุณา	2.34	.52	3.46	.41	2.53	.42	2.56	.46
1.3 จิตสาธารณะ	2.63	.48	3.24	.46	2.82	.46	2.68	.47
2. ความพึงพอใจของนักเรียนต่อการจัดกิจกรรมตามหลักสูตร	-	-	4.50	.39	-	-	-	-

จากตาราง 12 พบว่า นักเรียนกลุ่มทดลองมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ได้แก่ ความตระหนักรู้ในตนเอง ความเมตตากรุณา ก่อนทดลองมีระดับการปฏิบัติอยู่ในระดับบางครั้ง ส่วนจิตสาธารณะมีระดับการปฏิบัติอยู่ในระดับบ่อยครั้ง หลังการทดลองกลุ่มทดลองมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ทุกคุณลักษณะมีระดับการปฏิบัติอยู่ในระดับบ่อยครั้ง สำหรับนักเรียนกลุ่มควบคุมมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ได้แก่ ความตระหนักรู้ในตนเอง ความเมตตากรุณา และจิตสาธารณะก่อนทดลองมีระดับการปฏิบัติอยู่ในระดับบ่อยครั้ง

จะเห็นได้ว่าคุณลักษณะที่พึงประสงค์ทั้งในกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม คุณลักษณะจิตสาธารณะมีค่าเฉลี่ยสูงสุดและอยู่ในระดับการปฏิบัติบ่อยครั้ง

เพื่อให้เห็นความเปลี่ยนแปลงได้ชัดเจนขึ้นผู้วิจัยขอนำเสนอคะแนนคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนกลุ่มทดลองทั้งก่อนและหลังการทดลองดังตาราง 13

ตาราง 13 คะแนนคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนกลุ่มทดลองก่อนและหลังการทดลอง

กลุ่มทดลอง									
คนที่	หลังการทดลอง			ก่อนการทดลอง			A2-A1	B2-B1	C2-C1
	ความตระหนักรู้ ในตนเอง (A2)	ความเมตตา กรุณา (B2)	จิตสาธารณะ (C2)	ความตระหนักรู้ ในตนเอง (A1)	ความเมตตา กรุณา (B1)	จิตสาธารณะ (C1)			
1	81	74	44	49	45	36	32	29	8
2	79	78	43	54	54	32	25	24	11
3	70	66	37	58	46	31	12	20	6
4	75	70	49	54	55	45	21	15	4
5	70	72	46	46	43	38	24	29	8
6	77	75	46	69	66	42	8	9	4
7	74	72	41	47	48	34	27	24	7
8	81	74	47	59	62	46	22	12	1
9	79	74	45	48	41	33	31	33	12
10	78	78	47	67	67	46	11	11	1
11	76	78	48	60	59	44	16	19	4
12	71	66	38	63	63	32	8	3	6
13	68	63	41	59	49	39	9	14	2
14	58	52	39	49	46	38	9	6	1
15	71	68	34	41	44	26	30	24	8
16	78	76	40	56	42	30	22	34	10
17	74	68	42	64	54	29	10	14	13
18	67	62	42	60	49	36	7	13	6
19	56	60	39	47	45	38	9	15	1
20	82	78	42	52	41	28	30	37	14
21	56	49	25	33	29	21	23	20	4
22	76	76	44	62	66	43	14	10	1

ตาราง 13 (ต่อ)

กลุ่มทดลอง									
คนที่	หลังการทดลอง			ก่อนการทดลอง			A2-A1	B2-B1	C2-C1
	ความตระหนักรู้ ในตนเอง (A2)	ความเมตตา กรุณา (B2)	จิตสาธารณะ (C2)	ความตระหนักรู้ ในตนเอง (A1)	ความเมตตา กรุณา (B1)	จิตสาธารณะ (C1)			
23	73	74	44	40	42	27	33	32	17
24	78	71	43	39	34	24	39	37	19
25	59	65	43	54	41	28	5	24	15
26	64	65	41	53	35	34	11	30	7
27	69	67	46	53	45	34	16	22	12
28	82	74	46	56	50	37	26	24	9
29	71	67	45	44	30	28	27	37	17
30	74	72	40	55	55	38	19	17	2
31	62	52	38	56	40	36	6	12	2
32	72	70	44	56	47	33	16	23	11
33	84	80	46	45	28	31	39	52	15
34	66	54	36	45	34	32	21	20	4
35	83	80	44	40	43	29	43	37	15
$\bar{X}$	72.40	52.37	20.03	69.14	46.80	22.34	20.03	22.34	7.91

จากตาราง 13 แสดงให้เห็นคะแนนที่เพิ่มขึ้นของนักเรียนกลุ่มทดลอง หลังการทดลองมีคะแนนสูงกว่าก่อนการทดลองทุกคน โดยคุณลักษณะความตระหนักรู้ในตนเองมีคะแนนเพิ่มขึ้นจากก่อนการทดลองโดยเฉลี่ย 20.03 คะแนน จากคะแนนเต็ม 84 คะแนน คุณลักษณะความเมตตากรุณา มีคะแนนเพิ่มขึ้นจากก่อนการทดลองโดยเฉลี่ย 22.34 คะแนน จากคะแนนเต็ม 80 คะแนน และคุณลักษณะจิตสาธารณะมีคะแนนเพิ่มขึ้นจากก่อนการทดลองโดยเฉลี่ย 7.91 คะแนน จากคะแนนเต็ม 52 คะแนน ซึ่งเมื่อพิจารณาเป็นรายบุคคลในคุณลักษณะความตระหนักรู้ในตนเองพบว่านักเรียนที่มีคะแนนเพิ่มขึ้นจากก่อนเรียนสูงสุด คือ นักเรียนคนที่ 35 มีคะแนนเพิ่มขึ้น 43 คะแนน และนักเรียนที่มี

คะแนนเพิ่มขึ้นต่ำสุดคือ นักเรียนคนที่ 25 มีคะแนนเพิ่มขึ้น 5 คะแนน คุณลักษณะความเมตตา กรุณา มีนักเรียนที่คะแนนเพิ่มขึ้นจากก่อนเรียนสูงสุด คือ นักเรียนคนที่ 33 มีคะแนนเพิ่มขึ้น 52 คะแนน และนักเรียนที่มีคะแนนเพิ่มขึ้นต่ำสุดคือ นักเรียนคนที่ 12 มีคะแนนเพิ่มขึ้น 3 คะแนน และคุณลักษณะจิตสาธารณะมีนักเรียนที่คะแนนเพิ่มขึ้นจากก่อนเรียนสูงสุด คือ นักเรียนคนที่ 24 มีคะแนนเพิ่มขึ้น 19 คะแนน และนักเรียนที่มีคะแนนเพิ่มขึ้นต่ำสุดคือ นักเรียนคนที่ 8,10,14,19 และ 22 มีคะแนนเพิ่มขึ้น 1 คะแนน สำหรับนักเรียนกลุ่มควบคุม ผลต่างของคะแนนคุณลักษณะที่พึงประสงค์หลังเรียนกับก่อนเรียนมีทั้งที่เพิ่มขึ้น เท่ากัน และลดลงจากก่อนการทดลอง ซึ่งรายละเอียดดังตาราง 14

ตาราง 14 คะแนนคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนกลุ่มควบคุมก่อนและหลังการทดลอง

กลุ่มควบคุม									
คนที่	หลังการทดลอง			ก่อนการทดลอง			A2-A1	B2-B1	C2-C1
	ความตระหนักรู้ ในตนเอง (A2)	ความเมตตา กรุณา (B2)	จิตสาธารณะ (C2)	ความตระหนักรู้ ในตนเอง (A1)	ความเมตตา กรุณา (B1)	จิตสาธารณะ (C1)			
1	62	55	43	36	34	27	26	21	16
2	56	59	28	53	49	41	3	10	-13
3	52	41	25	56	56	42	-4	-15	-17
4	44	38	27	39	39	29	5	-1	-2
5	72	73	46	61	54	36	11	19	10
6	53	53	39	61	59	40	-8	-6	-1
7	65	55	34	39	39	30	26	16	4
8	53	45	35	68	55	36	-15	-10	-1
9	48	24	18	55	49	33	-7	-25	-15
10	46	47	34	58	52	39	-12	-5	-5
11	59	48	34	53	38	30	6	10	4
12	56	52	35	62	64	46	-6	-12	-11
13	69	59	33	62	56	38	7	3	-5
14	55	44	31	56	48	33	-1	-4	-2

ตาราง 14 (ต่อ)

กลุ่มควบคุม									
คนที่	หลังการทดลอง			ก่อนการทดลอง			A2-A1	B2-B1	C2-C1
	ความตระหนักรู้ ในตนเอง (A2)	ความเมตตา กรุณา (B2)	จิตสาธารณะ (C2)	ความตระหนักรู้ ในตนเอง (A1)	ความเมตตา กรุณา (B1)	จิตสาธารณะ (C1)			
15	51	48	32	51	52	45	0	-4	-13
16	69	48	37	54	59	42	15	-11	-5
17	53	49	29	62	60	40	-9	-11	-11
18	64	63	40	60	58	37	4	5	3
19	56	52	40	42	36	34	14	16	6
20	56	44	40	48	50	31	8	-6	9
21	64	45	34	59	44	35	5	1	-1
22	58	45	35	59	55	37	-1	-10	-2
23	59	51	38	52	42	31	7	9	7
24	50	45	30	53	49	40	-3	-4	-10
25	66	58	33	46	56	32	20	2	1
26	60	53	38	63	51	41	-3	2	-3
27	73	69	49	64	72	51	9	-3	-2
28	61	55	39	56	52	39	5	3	0
29	67	51	33	62	56	41	5	-5	-8
30	54	47	42	57	51	39	-3	-4	3
31	51	53	35	54	46	28	-3	7	7
32	65	47	29	63	61	40	2	-14	-11
33	57	52	34	53	42	31	4	10	3
34	67	68	41	49	43	30	18	25	11
35	58	58	31	57	44	38	1	14	-7
$\bar{X}$	58.54	51.26	34.89	54.94	50.60	36.63	3.60	.66	-1.74

จากตาราง 14 แสดงให้เห็นคะแนนของนักเรียนกลุ่มควบคุมหลังเรียนเปรียบเทียบกับก่อนเรียน ที่มีทั้งเพิ่มขึ้น เท่ากัน และลดลงจากก่อนเรียน โดยคุณลักษณะความตระหนักรู้ในตนเองมีคะแนนเพิ่มขึ้นจากก่อนการทดลองโดยเฉลี่ย 3.60 คะแนน จากคะแนนเต็ม 84 คะแนน คุณลักษณะความเมตตาากรุณามีคะแนนเพิ่มขึ้นจากก่อนการทดลองโดยเฉลี่ย .66 คะแนน จากคะแนนเต็ม 80 คะแนน และคุณลักษณะจิตสาธารณะมีคะแนนลดลงจากก่อนการทดลองโดยเฉลี่ย -1.74 คะแนน จากคะแนนเต็ม 52 คะแนน ซึ่งเมื่อพิจารณาเป็นรายบุคคลในคุณลักษณะความตระหนักรู้ในตนเองพบว่านักเรียนที่มีคะแนนเพิ่มขึ้นจากก่อนเรียนสูงสุด คือ นักเรียนคนที่ 1 และ 7 มีคะแนนเพิ่มขึ้น 26 คะแนน และนักเรียนที่มีคะแนนลดลงมากที่สุด คือ นักเรียนคนที่ 8 มีคะแนนลดลง -15 คะแนน คุณลักษณะความเมตตาากรุณามีนักเรียนที่คะแนนเพิ่มขึ้นจากก่อนเรียนสูงสุด คือ นักเรียนคนที่ 34 มีคะแนนเพิ่มขึ้น 25 คะแนน และนักเรียนที่มีคะแนนลดลงมากที่สุด คือ นักเรียนคนที่ 9 มีคะแนนลดลง 25 คะแนน และคุณลักษณะจิตสาธารณะมีนักเรียนที่คะแนนเพิ่มขึ้นจากก่อนเรียนสูงสุด คือ นักเรียนคนที่ 1 มีคะแนนเพิ่มขึ้น 16 คะแนน และนักเรียนที่มีคะแนนลดลงมากที่สุด คือ นักเรียนคนที่ 3 มีคะแนนลดลง 17 คะแนน

ตอนที่ 2 การพัฒนาหลักสูตร

ผู้วิจัยได้พัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา โดยมีองค์ประกอบที่สำคัญคือ หลักการและเหตุผล แนวคิดพื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตร จุดมุ่งหมายของหลักสูตร โครงสร้างหลักสูตร กิจกรรมการเรียนรู้ สื่อการเรียนรู้ แหล่งเรียนรู้ การวัดและประเมินผล และแผนการจัดการเรียนรู้ เมื่อได้โครงร่างหลักสูตร ผู้วิจัยนำโครงร่างหลักสูตรให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 6 ท่าน ตรวจสอบความเหมาะสมและความสอดคล้องของโครงร่างหลักสูตร ผลการตรวจสอบความเหมาะสมพบว่า โครงร่างหลักสูตรมีความเหมาะสมโดยเฉลี่ยอยู่ระหว่าง 4.67-5.00 ซึ่งค่าเฉลี่ยดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าหลักสูตรที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นมีความเหมาะสมในระดับมากที่สุดในทุกรายการประเมิน สำหรับผลการตรวจสอบความสอดคล้องพบว่า ค่าดัชนีความสอดคล้องมีค่าอยู่ระหว่าง .67-1.00 แสดงให้เห็นว่า ในแต่ละองค์ประกอบของหลักสูตร มีความสอดคล้องกัน

เมื่อผู้วิจัยปรับปรุงและแก้ไขตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ จึงนำหลักสูตรไปทดลองใช้กับนักเรียนกลุ่มควบคุมจำนวน 35 คน ซึ่งเป็นนักเรียนโรงเรียนเมืองปัตตานี สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาปัตตานีเขต 1 เป็นเวลา 20 สัปดาห์ ๆ ละ 2 ชั่วโมง รวมเป็นเวลา 40 ชั่วโมง เพื่อตรวจสอบประสิทธิผลของหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา ซึ่งมีรายละเอียดใน ตอนที่ 3 ผลการวิเคราะห์ประสิทธิผล

ตอนที่ 3 ผลการวิเคราะห์ประสิทธิผล

ก่อนการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อหาประสิทธิผลของหลักสูตร ผู้วิจัยทำการตรวจสอบข้อตกลงเบื้องต้นของสถิติทดสอบความแปรปรวนหลายตัวแปร (MANOVA) ซึ่งมีข้อตกลงเบื้องต้น 4 ข้อด้วยกัน คือ ข้อที่ 1 ความสัมพันธ์ของตัวแปรตาม ถ้าตัวแปรตามมีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติต้องใช้สถิติ MANOVA ทดสอบความแปรปรวน แต่ถ้าตัวแปรตามไม่มีความสัมพันธ์กันก็ไม่จำเป็นต้องใช้สถิติ MANOVA ในการทดสอบความแปรปรวน สามารถใช้สถิติ t-test ในการทดสอบความแตกต่างได้ ในการทดสอบครั้งนี้ผู้วิจัยใช้คะแนนที่เพิ่มขึ้นจากก่อนการทดลองของคะแนนคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ได้แก่ ความตระหนักรู้ในตนเอง ความเมตตากรุณา และจิตสาธารณะ (difference score) เป็นคะแนนในการทดสอบความแปรปรวนหลายตัวแปร โดยค่าที่ใช้ในการทดสอบคือ Bartlett's Test of Sphericity ซึ่งผลการวิเคราะห์พบว่า ตัวแปรตามมีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 จึงต้องทดสอบความแปรปรวนด้วยสถิติ MANOVA ข้อที่ 2 การแจกแจงปกติหลายตัวแปร ในการทดสอบนี้ผู้วิจัยใช้การทดสอบด้วยค่า Kolmogorov-Smirnov ค่า Shapiro-wilk และ Normal Q-Q Plot เพื่อแสดงให้เห็นว่าตัวแปรคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ได้แก่ ความตระหนักรู้ในตนเอง ความเมตตากรุณา และจิตสาธารณะ แต่ละตัวแปรมีการแจกแจงเป็นโค้งปกติ ซึ่งนำไปสู่การแจกแจงปกติหลายตัวแปรได้ผลการทดสอบพบว่า ตัวแปรคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ได้แก่ ความตระหนักรู้ในตนเอง ความเมตตากรุณา และจิตสาธารณะไม่มีความแตกต่างกับการแจกแจงปกติ และเมื่อนำคะแนนในแต่ละคุณลักษณะที่พึงประสงค์ไปเขียนกราฟ Normal Q-Q Plot แสดงให้เห็นว่ามีการแจกเป็นโค้งปกติในทุก ๆ คุณลักษณะที่พึงประสงค์ ข้อที่ 3 การเท่ากันของเมทริกซ์ความแปรปรวนและความแปรปรวนร่วม ในการทดสอบข้อตกลงเบื้องต้นข้อนี้ผู้วิจัยใช้สถิติบ็อก (Box's Test of Equality of Covariance Matrices) ได้ผลการวิเคราะห์พบว่าเมทริกซ์ความแปรปรวนและความแปรปรวนร่วมมีความเท่ากัน จึงสามารถใช้สถิติทดสอบความแปรปรวนหลายตัวแปรได้ข้อที่ 4 ความอิสระ ข้อตกลงเบื้องต้นข้อนี้จะส่งผลให้ระดับ α ที่ใช้จริงมีค่าสูงกว่าระดับ α ที่ระบุไว้หลายเท่าวิธีการแก้ไขสามารถทำได้โดยการลดระดับนัยสำคัญทางสถิติให้เล็กในการทดสอบสมมติฐาน (ผจงจิต อินทสุวรรณ. 2545: 40-41; อ้างอิงจาก Hair Anderson; Tatham; & Black. 1998: 348; Stevens. 1992: 243) ผลการวิเคราะห์ พบว่า ตัวแปรคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ได้แก่ ความตระหนักรู้ในตนเอง ความเมตตากรุณา และจิตสาธารณะมีระดับ α ที่ใช้จริงประมาณ .73, .74 และ .60 ตามลำดับ แสดงให้เห็นว่าระดับ α สูงกว่าระดับ α สูงกว่าที่ตั้งไว้คือ .05 ประมาณ 14, 14 และ 12 เท่าตามลำดับ ดังนั้นในการทดสอบผู้วิจัยจึงขอตั้งระดับ α ในการทดสอบความแปรปรวนหลายตัวแปรไว้ที่ .001 ถ้าการทดสอบมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 แสดงให้เห็นระดับ α จริงอยู่ที่ .014, 0.14 และ .012

ตามลำดับ ซึ่งสามารถดูรายละเอียดในการทดสอบข้อตกลงเบื้องต้นได้ในภาคผนวก จ และผลการทดสอบความแปรปรวนหลายตัวแปรได้ผลดังตาราง 15

ตาราง 15 ค่าทดสอบความแตกต่างของคุณลักษณะที่พึงประสงค์ระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม

แหล่งความแปรปรวน	ชื่อสถิติ	F	Sig.
Intercept	Pillai's Trace	38.109	.000 ^{***}
	Wilk' Lambda	38.109	.000 ^{***}
	Hotelling's Trace	38.109	.000 ^{***}
	Roy's Largest Root	38.109	.000 ^{***}
Group	Pillai's Trace	22.198	.000 ^{***}
	Wilk' Lambda	22.198	.000 ^{***}
	Hotelling's Trace	22.198	.000 ^{***}
	Roy's Largest Root	22.198	.000 ^{***}

*** $p < .001$

จากตาราง 15 พบว่า ความแปรปรวนของคะแนนหลังการทดลองที่เปลี่ยนแปลงไปจากก่อนการทดลองในตัวแปรคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ได้แก่ ความตระหนักรู้ในตนเอง ความเมตตากรุณา และจิตสาธารณะ มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 แสดงว่ามีอย่างน้อย 1 คุณลักษณะที่พึงประสงค์ที่เกิดความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม

ตาราง 16 ค่าทดสอบความแปรปรวนหลายตัวแปรระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มทดลองในแต่ละคุณลักษณะที่พึงประสงค์

แหล่ง ความแปรปรวน	คุณลักษณะที่พึง ประสงค์	SS	df	MS	F	Sig.
Intercept	ความตระหนักรู้ใน	22.155	1	22.155	95.275	.000***
	ตนเอง	23.144	1	23.144	75.141	.000***
	ความเมตตากรุณา	3.944	1	3.944	14.300	.000***
	จิตสาธารณะ					
Group	ความตระหนักรู้ใน	10.710	1	10.710	46.058	.000***
	ตนเอง	20.574	1	20.574	66.798	.000***
	ความเมตตากรุณา	9.657	1	9.657	35.016	.000***
	จิตสาธารณะ					
Error	ความตระหนักรู้ใน	15.813	68	.233		
	ตนเอง	20.944	68	.308		
	ความเมตตากรุณา	18.754	68	.276		
	จิตสาธารณะ					
Total	ความตระหนักรู้ใน	48.678	70			
	ตนเอง	64.662	70			
	ความเมตตากรุณา	32.355	70			
	จิตสาธารณะ					

*** $p < .001$

จากตาราง 16 แสดงให้เห็นว่าความแปรปรวนระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มทดลองในแต่ละคุณลักษณะที่พึงประสงค์มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 แต่เนื่องจากในแต่ละคุณลักษณะที่พึงประสงค์แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มทดลอง และกลุ่มควบคุม จึงไม่จำเป็นต้องทดสอบรายคู่

ผลการวิเคราะห์แสดงให้เห็นว่านักเรียนกลุ่มทดลองมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ได้แก่ ความตระหนักรู้ในตนเอง ความเมตตากรุณา และจิตสาธารณะ เปลี่ยนแปลงไปจากหลังการทดลองสูงกว่านักเรียนกลุ่มควบคุมในทุกคุณลักษณะที่พึงประสงค์

และเมื่อนักเรียนกลุ่มทดลองได้รับการจัดกิจกรรมตามหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา ตลอดเวลา 20 สัปดาห์ ๆ ละ 2 ชั่วโมง เป็นเวลา 40 ชั่วโมง นักเรียนมีความพึงพอใจต่อการจัดกิจกรรมตามหลักสูตรอยู่ในระดับมากที่สุดคือ ได้ค่าเฉลี่ย 4.50

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่องการพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา มีการดำเนินการวิจัยและพัฒนาหลักสูตรโดยสรุปดังนี้

ความมุ่งหมายของการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้มีความมุ่งหมายของการวิจัยดังนี้

1. เพื่อสร้างหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา
2. เพื่อศึกษาประสิทธิผลของหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4

วิธีดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัยและพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา มีขั้นตอนการวิจัยและพัฒนาหลักสูตร 4 ขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน

ขั้นตอนนี้ของการดำเนินการวิจัยและพัฒนาหลักสูตร เป็นการศึกษาเอกสาร งานวิจัย สัมภาษณ์ความต้องการจำเป็นของของครู บุคลากรทางการศึกษาและผู้บริหารสถานศึกษา โดยแยกเป็นครูและบุคลากรทางการศึกษา 20 คน จากครูและบุคลากรทางการศึกษา 67 คน ผู้บริหารสถานศึกษา 1 คน จากผู้บริหารสถานศึกษา 3 คน ในโรงเรียนกลุ่มตัวอย่าง วิเคราะห์ และสังเคราะห์เอกสาร งานวิจัย เพื่อทำความเข้าใจกับสภาพสังคม การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม กฎหมาย และแนวนโยบายของภาครัฐ เชื่อมโยงแนวคิดจิตตปัญญาศึกษากับการแก้ปัญหาตามแนวนโยบายของรัฐบาลให้สอดคล้องสภาพปัญหาและบริบทของสถานศึกษา

ขั้นตอนที่ 2 การพัฒนาหลักสูตร

สร้างหลักสูตรโดยนำผลการศึกษาเอกสาร งานวิจัย สัมภาษณ์ วิเคราะห์ และสังเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานมาเขียนเป็นโครงร่างหลักสูตร เมื่อได้โครงร่างหลักสูตรนำโครงร่างหลักสูตรไปให้ผู้เชี่ยวชาญประเมินความเหมาะสมและความสอดคล้องในแต่ละองค์ประกอบของหลักสูตร ผู้วิจัยนำผลการ

ประเมินมาวิเคราะห์หาค่าเฉลี่ยและดัชนีความสอดคล้อง พร้อมทั้งปรับปรุงและแก้ไขหลักสูตรตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ เพื่อให้โครงร่างหลักสูตรมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ก่อนนำไปทดลองใช้หลักสูตร

ขั้นตอนที่ 3 การทดลองใช้หลักสูตร

ขั้นตอนนี้ผู้วิจัยนำหลักสูตรไปทดลองใช้กับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนเมืองปัตตานี สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาปัตตานีเขต 1 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2552 จำนวน 35 คน ด้วยแบบแผนการทดลองแบบสองกลุ่ม ทดสอบก่อน-หลัง (Pretest-Posttest Control Group Design) ที่มีนักเรียน 2 กลุ่ม แยกเป็นกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม กลุ่มละ 35 คน และมีการทดสอบก่อนและหลังการทดลองใช้หลักสูตรด้วยแบบวัดคุณลักษณะที่พึงประสงค์ และมีการวัดความพึงพอใจของนักเรียนต่อการจัดกิจกรรมตามหลักสูตรหลัง การทดลอง การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อทดสอบความแตกต่างของคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ได้แก่ ความตระหนักรู้ในตนเอง ความเมตตากรุณา และจิตสาธารณะในตัวนักเรียน ก่อนและหลังการใช้หลักสูตร โดยใช้สถิติการทดสอบความแปรปรวนหลายตัวแปร (MANOVA)

ขั้นตอนที่ 4 การปรับปรุงและแก้ไขหลักสูตร

จากการทดลองใช้หลักสูตรและการประเมินผลการใช้หลักสูตร ผู้วิจัยได้นำผลมาปรับปรุงหลักสูตร โดยการปรับกิจกรรมการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับเวลาที่กำหนด เนื่องจากกิจกรรมที่จัดให้กับนักเรียนบางกิจกรรมใช้เวลาเกินจากเวลาที่กำหนด จึงต้องปรับลดปริมาณของกิจกรรมเพื่อให้เหมาะสมกับเวลาที่ตั้งไว้ ภาษาที่ใช้ต้องปรับให้สอดคล้องกับวุฒิภาวะ วัฒนธรรมทางภาษาในท้องถิ่น เพื่อให้นักเรียนเกิดความเข้าใจ สามารถเรียนรู้ จนเกิดคุณลักษณะที่พึงประสงค์และมีความพึงพอใจของนักเรียนต่อการจัดกิจกรรมตามหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยและพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา สรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

1. ผลการศึกษาข้อมูลพื้นฐาน

ผลการศึกษาและวิเคราะห์เอกสารและงานวิจัย สํารวจ วิเคราะห์สภาพปัญหา และคุณลักษณะ ที่พึงประสงค์ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา จากการสำรวจความต้องการของครู บุคลากรทางการศึกษาและผู้บริหารสถานศึกษาพบว่า ครู บุคลากรทางการศึกษาและผู้บริหารสถานศึกษามีความต้องการให้นักเรียนได้รับการเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามแนวคิด

จิตตปัญญาศึกษาอยู่ในระดับมาก และจากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดจิตตปัญญาศึกษายังพบอีกว่า จิตตปัญญาศึกษา เป็นการศึกษาที่มุ่งเน้นให้เกิดการพัฒนาด้านในที่ประกอบด้วยจิตและการคิด ผ่านการฝึกปฏิบัติจากกิจกรรมที่เสริมสร้างสติ สมาธิ คุณธรรมจริยธรรม และกระบวนการคิด จนเกิดกระบวนการคิดใคร่ครวญด้วยจิตที่มีความเมตตากรุณา ทำให้จิตใจเปิดกว้างสามารถทำความเข้าใจกับสิ่งต่าง ๆ จนเกิดคุณลักษณะความตระหนักรู้ในตนเอง ความเมตตา กรุณา และจิตสาธารณะ สามารถเชื่อมโยงสิ่งที่ได้เรียนรู้กับการปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวัน แสดงให้เห็นว่าแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาสามารถพัฒนามนุษย์ในยุคโลกาภิวัตน์ให้สามารถอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขได้

2. ผลการพัฒนาหลักสูตร

การพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษามีจุดมุ่งหมายเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ได้แก่ ความตระหนักรู้ในตนเอง ความเมตตา กรุณา และจิตสาธารณะ โดยใช้หลักสูตรที่พัฒนาขึ้น ซึ่งมีองค์ประกอบที่สำคัญคือ หลักการและเหตุผล แนวคิดพื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตร จุดมุ่งหมายของหลักสูตร โครงสร้างหลักสูตร กิจกรรมการเรียนรู้ สื่อการเรียนรู้ แหล่งเรียนรู้ และการวัดและประเมินผล โดยขั้นตอนที่ใช้กิจกรรมการเรียนรู้ผู้วิจัยสังเคราะห์จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา ผลการสังเคราะห์พบว่า ขั้นตอนในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้มี 3 ขั้นตอน คือ ขั้นที่ 1 การสร้างความพร้อม ขั้นที่ 2 การเสริมสร้างคุณลักษณะและการคิด และขั้นที่ 3 สร้างความเชื่อมโยงในการกิจกรรมการเรียนรู้ต้องอาศัยเอกสารหลักสูตร ซึ่งเป็นเอกสารที่ผ่านการตรวจสอบจากผู้เชี่ยวชาญจำนวน 6 คน ด้วยการประเมินความเหมาะสมและความสอดคล้องของโครงร่างหลักสูตร ผลการประเมินพบว่า โครงร่างหลักสูตรมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุดทุกรายการประเมิน และมีความสอดคล้องกันทุกองค์ประกอบของโครงร่างหลักสูตร

สำหรับเครื่องมือที่ใช้ในการประเมินประสิทธิผลของหลักสูตรประกอบด้วย แบบวัดคุณลักษณะที่พึงประสงค์ที่ได้รับการตรวจสอบความเที่ยงตรง (Content Validity) จากผู้เชี่ยวชาญจำนวน 6 คน ได้แก่ แบบวัดความตระหนักรู้ในตนเองที่มีค่าอำนาจจำแนก (Item total Correlation) ในแต่ละข้ออยู่ระหว่าง .20-.61 และมีค่าความเชื่อมั่น (Alpha-Coefficient) .83 แบบวัดความเมตตา กรุณาที่มีค่าอำนาจจำแนก ในแต่ละข้ออยู่ระหว่าง .20-.73 และมีค่าความเชื่อมั่น .85 และแบบวัดจิตสาธารณะที่มีค่าอำนาจจำแนกในแต่ละข้ออยู่ระหว่าง .34-.57 และค่าความเชื่อมั่น .79 และเครื่องมือที่ใช้วัดความพึงพอใจของนักเรียนกลุ่มทดลองต่อการจัดกิจกรรมตามหลักสูตรที่วัดหลังการทดลองใช้หลักสูตร ได้แก่ แบบวัดความพึงพอใจของนักเรียนต่อการจัดกิจกรรมตามหลักสูตรที่

ได้รับการตรวจสอบความเที่ยงตรงจากผู้เชี่ยวชาญจำนวน 6 คน มีค่าอำนาจในแต่ละข้ออยู่ระหว่าง .34-.65 และค่าความเชื่อมั่น .83

3. ผลการทดลองใช้หลักสูตร

จากการนำหลักสูตรไปทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งเป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนเมืองปัตตานี สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาปัตตานีเขต 1 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2552 จำนวน 35 คน พบว่า นักเรียนกลุ่มทดลองมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ได้แก่ ความตระหนักรู้ในตนเอง ความเมตตากรุณา และจิตสาธารณะ เปลี่ยนแปลงไปจากหลังการทดลองสูงกว่านักเรียนกลุ่มควบคุมในทุกคุณลักษณะที่พึงประสงค์ และเมื่อนักเรียนกลุ่มทดลองได้รับการจัดกิจกรรมตามหลักสูตร เสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา ตลอดเวลา 20 สัปดาห์ ๆ ละ 2 ชั่วโมง เป็นเวลา 40 ชั่วโมง นักเรียนมีความพึงพอใจต่อการจัดกิจกรรมตามหลักสูตรอยู่ในระดับมากที่สุดคือ ได้ค่าเฉลี่ย 4.50

อภิปรายผลการวิจัย

1. การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน

จากการการสำรวจความต้องการของครู บุคลากรทางการศึกษา และผู้บริหารสถานศึกษา ถึงการเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนพบว่า ครู บุคลากรทางการศึกษา และผู้บริหารสถานศึกษามีความต้องการให้มีการเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ให้แก่ นักเรียนอยู่ในระดับมาก แสดงให้เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอันเนื่องมาจากกระแสบริโภคนิยม ปัญหาการละเลย วัฒนธรรมอันดีงาม การใช้ความรุนแรง และความแตกแยกทางสังคม ส่งผลต่อพฤติกรรมของนักเรียนในเชิงลบ ทำให้นักเรียนมีพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ อีกทั้งการจัดการเรียนการสอนยังไม่ได้ตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเท่าที่ควร ทำให้ครู บุคลากรทางการศึกษา และผู้บริหารมีความต้องการที่จะเปลี่ยนพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ดังกล่าวของนักเรียน

แนวคิดจิตตปัญญาศึกษาเป็นแนวคิดหนึ่งที่สามารถเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียน จากการวิเคราะห์และสังเคราะห์เอกสารพบว่า แนวคิดจิตตปัญญาศึกษาสามารถพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ที่จะส่งผลให้นักเรียนเป็นคนดีมีคุณธรรม ได้แก่ ความตระหนักรู้ในตนเอง ความเมตตากรุณา และจิตสาธารณะ ซึ่งสอดคล้องกับ ราชบัณฑิตยสถาน (2551: 88) ชลลดา ทองทวี และคณะ (ธนา นิลชัยโกวิทย์. 2551: 20; อ้างอิงจาก ชลลดา ทองทวี; และคณะ. 2551: 25) ธนา นิลชัยโกวิทย์ (2551: 143) สุมณ อมรวิวัฒน์ (2549) จูดี ลีฟ (Judy Lief. 2008: Online) คริสโตเฟอร์ เซสซัมส์ (Christopher Sessums. 2007: Online) วิลเลียม เจมส์ (William James. 1890) ดีบอราห์ เฮย์เนส (Deborah Haynes. n.d.: online) และอาเทอร์ ซาจอง (Arthur Zajonc. n.d.: online) มี

ความเห็นตรงกันว่า ความตระหนักรู้ในตนเองและความเมตตากรุณาเป็นคุณลักษณะที่สำคัญตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา และราชบัณฑิตยสถาน (2551: 88) ธนา นิลชัยโกวิท (2551: 143) และ สุมณ อมรวิวัฒน์ (2549) มีความเห็นสอดคล้องกันว่า จิตสาธารณะเป็นอีกคุณลักษณะหนึ่งที่สำคัญตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา

นอกจากนี้ชลลดา ทองทวี และคณะ (ธนา นิลชัยโกวิท. 2551: 20; อ้างอิงจาก ชลลดา ทองทวี;และคณะ. 2551: 25) และคริสโตเฟอร์ เซสซัมส์ (Christopher Sessums. 2007: Online) ยังเห็นว่ากิจกรรมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา คือ การฝึกสมาธิ และกิจกรรมพัฒนาการคิด และควรให้นักเรียนได้เรียนรู้จากการปฏิบัติ ทำให้นักเรียนได้รับประสบการณ์ตรงจากสถานการณ์จริงหรือคล้ายจริง สอดคล้องกับแนวคิดของเฮรอน (Heron. 1992: 162-171) ที่ว่าการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง เป็นการเรียนรู้จากการสัมผัสสิ่งต่าง ๆ โดยตรง รับรู้พลังและสภาวะที่เป็นองค์รวม สิ่งนั้นอาจจะเป็นสถานที่ สถานการณ์ กิจกรรม หรือสิ่งของ และความเห็นดังกล่าวก็สอดคล้องกับแนวคิดของจิรัฐกาล พงศ์ภคเธียร (2551: 53) ที่ว่า การพัฒนาตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและระดับกลุ่มจำเป็นต้องให้นักเรียนได้เรียนรู้จากการปฏิบัติจริง สำหรับการวัดและการประเมินผลการเรียนรู้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ นักเรียนควรได้รับการประเมินตามสภาพจริง ซึ่งเป็นการประเมินที่ทำให้นักเรียนเห็นคุณค่าในตนเอง สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่น สามารถพัฒนาทักษะการทำงาน เพิ่มแรงจูงใจในการเรียนรู้ เพิ่มบทบาทในการทำงาน ก่อให้เกิดสัมพันธภาพที่ดี เป็นแนวทางในการพัฒนาตนเอง มีความตรงในการวัด และเป็นข้อมูลที่ดีในการแก้ไขเชิงนโยบาย ตรงกับความเห็น ของแนวคิดของเอกรินทร์ สีมหาศาล และสุปรารณา ยุกตะนันท์ (2546: 30-31) ที่ว่าการประเมินตามสภาพจริงเป็นการประเมินที่สามารถพัฒนาคน ให้เป็นคนดี คนเก่ง และมีความสุข ทั้งยังสร้างความพึงพอใจให้กับผู้ถูกประเมินอีกด้วย

2. การพัฒนาหลักสูตร

ผู้วิจัยได้นำแนวคิดจากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การสำรวจความต้องการของผู้บริหาร ครูและบุคลากรทางการศึกษาถึงการเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียน มากำหนดเป็นหลักการและเหตุผลของหลักสูตรและจุดมุ่งหมายของหลักสูตร ซึ่งเป็นไปตามแนวคิดการพัฒนาหลักสูตรของ ทาบา (Taba. 1962: 12) ที่ต้องมีการวิเคราะห์ผู้เรียนและสังคม แล้วกำหนดจุดมุ่งหมาย เนื้อหา ประสบการณ์การเรียนรู้และการประเมินผล แต่เนื่องจากหลักสูตรนี้เป็นหลักสูตรเสริมที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา ซึ่งสอดคล้องกับ กรมวิชาการ (2546: 34) และไพโรจน์ นาคะสุวรรณ และวันนอร์ มะทา (2528: 8) ที่ว่าหลักสูตรเสริมควรเป็นหลักสูตรที่พัฒนาคุณธรรมจริยธรรม ค่านิยม

ที่พึงประสงค์ ผูกทักษะการเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดีตามกระบวนการประชาธิปไตย สร้างความสามัคคี ความรับผิดชอบ เสียสละเพื่อส่วนรวม และเคารพบุคคลอื่น

กิจกรรมการเรียนรู้ในหลักสูตร ซึ่งเป็นกระบวนการที่มีความสำคัญในการพัฒนา นักเรียนให้เกิดคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา ซึ่งประกอบด้วย 3 ชั้น ได้แก่ ชั้นที่ 1 การสร้างความพร้อม เป็นชั้นที่ให้นักเรียนฝึกปฏิบัติใน 2 รูปแบบ คือ การฝึกปฏิบัติด้วยความสงบนิ่ง และการฝึกปฏิบัติด้วยการเคลื่อนไหว ชั้นที่ 2 การเสริมสร้างคุณลักษณะและการคิด เป็นขั้นตอนที่ให้นักเรียนได้เรียนรู้จากการปฏิบัติ ชั้นที่ 3 สร้างความเชื่อมโยง เป็นขั้นตอนที่นักเรียนต้องใช้ความรู้และประสบการณ์ที่ได้เรียนรู้ในขั้นตอนที่ 2 มาคิดใคร่ครวญในสภาวะที่ตนเองกำลังผ่อนคลาย เป็นการเปิดพื้นที่ในการพิจารณาด้วยใจอย่างใคร่ครวญ เชื่อมโยงกับประสบการณ์เก่าเพื่อกำหนด พฤติกรรมในอนาคต ซึ่งทั้ง 3 ขั้นตอนสอดคล้องกับแนวคิดของธนา นิลชัยโกวิทย์ (2551: 24-25) ชลลดา ทองทวี และคณะ (ธนา นิลชัยโกวิทย์. 2551: 25; อ้างถึงจาก ชลลดา ทองทวี. 2551: 47-48) จิรัชกาล พงศ์ภคเอียร (2551: 38-40) ประเวศ วะสี (2549) วิจักขณ์ พานิช (2548) คริสโตเฟอร์ เซสซัมส์ (Christopher Sessums. 2007: Online) และอาเทอร์ ซาจอง (Arthur Zajonc. n.d.: online)

ผลการสร้างหลักสูตรพบว่า หลักสูตรมีคุณภาพตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้ โดยมีค่าเฉลี่ยของความเหมาะสมของโครงร่างหลักสูตรเสริมในแต่ละองค์ประกอบอยู่ระหว่าง 4.67-5.00 แสดงว่า องค์ประกอบของหลักสูตรมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด และโครงร่างหลักสูตรมีความสอดคล้องกันทุกองค์ประกอบโดยมีค่าตั้งแต่ 0.67-1.00 ซึ่งเกินกว่าเกณฑ์ที่กำหนดไว้คือ มากกว่าหรือเท่ากับ 0.50 ทุกค่า แสดงว่า ในแต่ละองค์ประกอบของโครงร่างหลักสูตรมีความสอดคล้องกัน การที่หลักสูตรมีคุณภาพตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้ เนื่องจากผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยตามกระบวนการวิจัยและพัฒนาอย่างมีระบบ และพัฒนาหลักสูตรตามขั้นตอนของการพัฒนาหลักสูตร พร้อมทั้งมีการสำรวจความต้องการของครูบุคลากรทางการศึกษา และผู้บริหารสถานศึกษา ในโรงเรียนที่มีกลุ่มตัวอย่าง จึงส่งผลให้หลักสูตรนี้มีประสิทธิภาพ และด้วยการจัดกิจกรรมที่เน้นให้นักเรียนได้เรียนรู้จากปฏิบัติจริง อาศัยกระบวนการเรียนรู้ด้วยใจอย่างใคร่ครวญ ตระหนักรู้ถึงคุณค่าของสิ่งต่าง ๆ โดยปราศจากอคติ จนเกิดความรักความเมตตา อ่อนน้อมต่อธรรมชาติ มีจิตสำนึกต่อส่วนรวม และสามารถเชื่อมโยงศาสตร์ต่าง ๆ มาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ ซึ่งสอดคล้องกับธนา นิลชัยโกวิทย์ (2551: 3-25) กล่าวถึงการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง และกอบแก้ว มโนมัยพิบูลย์ (2551: 57-71) กล่าวถึงการจัดการเรียนการสอนตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาเพื่อการเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐาน ที่ว่าประสบการณ์สามารถเชื่อมโยงตนเองกับโลก โดยอาศัยความรักความเมตตา ทั้งต่อตนเองและสรรพสิ่ง เน้นการปฏิบัติตามบริบทของสังคม เคารพศักยภาพของตนเอง

และผู้อื่น ทำให้ผู้เรียนเกิดสำนึกใหม่ เปลี่ยนมุมมองเกี่ยวกับเพื่อนมนุษย์และธรรมชาติ ตระหนักถึงภาระหน้าที่ของตนเองที่มีต่อมนุษย์และธรรมชาติ

3. การทดลองใช้หลักสูตร

การศึกษาประสิทธิผลของหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาในครั้งนี้ ผู้วิจัยนำหลักสูตรไปทดลองใช้กับกลุ่มทดลอง คือ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนเมืองปัตตานี สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาปัตตานีเขต 1 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2552 จำนวน 35 คน เพื่อต้องการวัดความเปลี่ยนแปลงของคุณลักษณะที่พึงประสงค์ก่อนและหลังการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ความพึงพอใจต่อการจัดกิจกรรมตามหลักสูตรของนักเรียน ปัญหาและอุปสรรคในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามหลักสูตร และเพื่อให้แน่ใจว่านักเรียนมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์เปลี่ยนแปลงไปหลังการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามหลักสูตร อันเนื่องมาจากนักเรียนได้รับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามหลักสูตรดังกล่าวนี้ ผู้วิจัยจึงกำหนดกลุ่มควบคุม เป็นนักเรียนประถมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนเมืองปัตตานี สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาปัตตานีเขต 1 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2552 จำนวน 35 คน ซึ่งมีลักษณะคล้ายกับกลุ่มทดลอง

เนื่องจากโรงเรียนเมืองปัตตานีมีการจัดชั้นเรียนแบบคละกัน ด้วยเหตุผลที่ต้องการให้แต่ละห้อง มีนักเรียนที่เรียนเก่ง ปานกลาง และอ่อนเท่า ๆ กันในทุกห้องเรียน นักเรียนที่เรียนเก่งจะได้ช่วยนักเรียนที่เรียนปานกลางและเรียนอ่อนให้เรียนเก่งขึ้น และนักเรียนที่เรียนปานกลางจะได้ช่วยนักเรียนที่เรียนอ่อนให้เก่งขึ้นด้วยเช่นกัน ทำให้นักเรียนทุกห้องเรียนมีลักษณะคล้ายกัน อีกทั้งโรงเรียนแห่งนี้ยังมีการจัดการเรียนการสอนแบบสอนเวียน กล่าวคือ มีครูสอนประจำวิชา ดังนั้นนักเรียนทุกคน ทุกห้องจะได้เรียนกับครูคนเดียวกันเป็นส่วนใหญ่ เหตุผลดังกล่าวจึงเป็นส่วนหนึ่งที่แสดงให้เห็นว่านักเรียนแต่ละห้องมีระดับสติปัญญาและคุณลักษณะที่พึงประสงค์โดยเฉลี่ยคล้ายคลึงกัน

ในขณะทำการทดลอง นักเรียนกลุ่มทดลองได้เรียนรู้จากการจัดกิจกรรมตามหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา โดยเริ่มต้นด้วยการทำความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา เรียนรู้การอยู่ร่วมกันด้วยความเท่าเทียม การมีความเมตตาากรุณาต่อตนเอง ผู้อื่นและสิ่งแวดล้อม และการมีจิตสาธารณะ ผ่านขั้นตอนที่เริ่มต้นด้วยการฝึกการจดจำ เพื่อสร้างสติและสมาธิ การฝึกปฏิบัติเพื่อพัฒนาการคิดและคุณลักษณะที่พึงประสงค์ การสะท้อนคิดเพื่อทบทวนพฤติกรรมของตนเอง และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับตนเองและผู้อื่น สร้างความมั่นใจในตนเอง ตลอดจนหาแนวทางในการเปลี่ยนแปลงร่วมกัน ในบรรยากาศแห่งความเมตตาากรุณา จนเกิดคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ก่อนนักเรียนจะได้รับการจัดกิจกรรมตามหลักสูตร นักเรียนกลุ่มทดลองเป็นนักเรียนที่ไม่มีสมาธิ ส่งเสียงดัง พูดคุยกัน และใช้เวลาว่างกับ

การเล่น มีเพียงนักเรียน 2-3 คน เท่านั้นที่ดูเรียบร้อยและสนใจเรียน กิจกรรมการเรียนรู้ตามหลักสูตรสร้างความแปลกใหม่ให้กับนักเรียน นักเรียนทุกคนได้รับโอกาสในแสดงออก มีสิทธิเสรีภาพของความเป็นมนุษย์เท่าเทียมกัน นักเรียนได้รับอะไร ๆ ที่เหมือน ๆ กัน ผู้วิจัยพูดคุยกับนักเรียนด้วยถ้อยคำที่สุภาพ แสดงความเป็นมิตร และมอบความรักความเมตตาให้กับนักเรียนตลอดเวลา ในขณะที่นักเรียนปฏิบัติกิจกรรมไม่มีการบังคับ นักเรียนทุกคนปฏิบัติกิจกรรมด้วยความเต็มใจ สิ่งหนึ่งที่ผู้วิจัยย้ำเตือนนักเรียนอยู่เสมอคือ นักเรียนต้องให้เกียรติผู้อื่น เพราะทุกคนเท่าเทียมกัน ถ้านักเรียนประพฤติตนด้วยการเบียดเบียนผู้อื่น เช่น การส่งเสียงดัง การเล่นในขณะเรียน แสดงว่านักเรียนขาดความรักความเมตตา ไม่คำนึงว่าการกระทำของตนเองจะส่งผลเสียต่อผู้อื่นอย่างไร เมื่อไรที่นักเรียนคุยหรือส่งเสียงดัง ผู้วิจัยจะหยุดและพูดคุยกับนักเรียนเพื่อให้นักเรียนได้ใคร่ครวญถึงพฤติกรรมที่ตนเองได้ปฏิบัติ เมื่อกระทำเช่นนี้บ่อยครั้ง การพูดคุยหรือการสนทนานอกประเด็นก็น้อยลง การเรียนรู้และความสนุกสนานก็เกิดขึ้น ส่งผลให้นักเรียนมีสมาธิกับการทำกิจกรรมตามหลักสูตรมากขึ้น

เหตุการณ์หนึ่งในหลาย ๆ เหตุการณ์ที่ผู้วิจัยประทับใจ คือ ในขณะที่ให้นักเรียนทำกิจกรรม มีนักเรียนคนหนึ่งพยายามชวนเพื่อนคุย เพื่อนกลับตอบด้วยถ้อยคำสุภาพว่า “ค่อยๆ นะ ตอนนี้อยู่กำลังทำงานอยู่ ขอทำงานก่อน แต่ถ้าจะให้ช่วยสอนการบ้านเราจะช่วย” ซึ่งโดยปกติแล้วนักเรียนคนนี้นักส่งเสียงดังในเวลาเรียน

การเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นเรื่อย ๆ หลังจากจัดกิจกรรมตามหลักสูตรได้ 5 สัปดาห์ การเข้าแถวหน้าเสาธง การเดินแถว การวางรองเท้า ความตั้งใจในการเรียนของนักเรียนกลุ่มทดลองดีขึ้นทุกขณะ และสิ่งหนึ่งที่แสดงถึงการเปลี่ยนแปลงคือ เมื่อไรที่นักเรียนพบผู้วิจัย นักเรียนจะทำความเคารพด้วยกิริยาที่อ่อนน้อม และถ้าผู้วิจัยถือของนักเรียนจะช่วยถือโดยไม่ต้องให้ผู้วิจัยเอ่ยปากขอร้อง

เมื่อเวลาผ่านไปได้ 10 สัปดาห์ นักเรียนมีสติกับตัวเองมากขึ้น รับรู้อารมณ์ความรู้สึกแสดงออกถึงความตระหนักรู้ในตนเอง สังเกตได้จากนักเรียนพยายามทำงานที่ได้รับมอบหมาย โดยไม่สนใจสิ่งรอบข้าง นักเรียนสนใจสิ่งที่ผู้วิจัยให้นักเรียนปฏิบัติ กิจกรรมที่นักเรียนชื่นชอบ และสร้างความสนุกสนานคือ กิจกรรมโยคะอาสนะ และกิจกรรมปฏิบัติอย่างอ่อนน้อม นักเรียนปฏิบัติอย่างตั้งใจ แสดงให้เห็นความพยายาม การมีสติจดจ่อกับการเคลื่อนไหวร่างกาย อ่อนน้อมและเป็นกันเอง

หลังการจัดกิจกรรมตามหลักสูตรทุก ๆ 2 สัปดาห์ ผู้วิจัยจะสุ่มนักเรียนมาจำนวน 8-10 คน เพื่อทำการสนทนากลุ่ม สอบถามถึงผลการจัดกิจกรรม รูปแบบกิจกรรม ใบบาน สื่อ และบรรยากาศในการจัดกิจกรรม นักเรียนที่ถูกสุ่มจะตอบคำถามด้วยความตั้งใจ เนื่องจากมีการบันทึกเทป แต่เมื่อผ่านไปได้ประมาณ 5 นาที นักเรียนพูดคุยด้วยถ้อยคำที่แสดงถึงความเป็นกันเอง ทุกคนได้รับโอกาสในการแสดงความคิดเห็น ตามความต้องการของตนเอง ผลการสนทนาแสดงให้เห็นว่านักเรียนมีความพึงพอใจต่อการจัดกิจกรรมตามหลักสูตร ต้องการให้นักเรียนคนอื่น ๆ ได้เรียนรู้จากกิจกรรม

ตามหลักสูตรด้วยเช่นกัน และให้มีกิจกรรมลักษณะนี้ในทุกภาคเรียน และเมื่อเวลาผ่านไป 15 สัปดาห์ มีกิจกรรมหนึ่งที่ผู้วิจัยให้นักเรียนปฏิบัติคือ ฟังเพลง แล้ววาดรูป โดยเพลงที่ผู้วิจัยให้นักเรียนฟัง คือ เพลงดาวลูกไก่ หลังทำกิจกรรมมีคำถามเกี่ยวกับตัวละครคือ นักเรียนคิดว่าพฤติกรรมของลูกไก่ดีหรือไม่ดีอย่างไร มีนักเรียนคนหนึ่งยกมือแล้วตอบว่า “การกระทำของลูกไก่ดูเหมือนจะเป็นการแสดงความรักที่มีต่อแม่ไก่ จึงกระโดดเข้ากองไฟเพื่อฆ่าตัวตายตามแม่ไก่ หนูเห็นว่าไม่ถูกต้อง แสดงว่าลูกไก่ไม่รักตัวเอง แก้ปัญหาด้วยวิธีการที่ผิด ๆ ถ้าเป็นหนูจะไม่ทำเช่นนั้น” ความคิดเห็นของนักเรียนคนนี้แสดงให้เห็นทัศนคติในการมองโลก และเหตุผลที่แตกต่างออกไป

ที่กล่าวมาข้างต้นเป็นเพียงส่วนหนึ่งเท่านั้นที่แสดงถึงความประทับใจและความชื่นชมที่ผู้วิจัยมีต่อนักเรียนกลุ่มทดลอง นักเรียนทั้ง 35 คน เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น เมื่อจัดกิจกรรมตามหลักสูตรเสร็จสิ้น นักเรียนได้รับการวัดด้วยแบบวัดคุณลักษณะที่พึงประสงค์และแบบวัดความพึงพอใจของนักเรียนต่อการจัดกิจกรรมตามหลักสูตร แล้วนำผลมาวิเคราะห์คุณลักษณะที่พึงประสงค์ที่เปลี่ยนแปลงไปของกลุ่มทดลองที่ได้รับการจัดกิจกรรมตามหลักสูตร เมื่อเทียบกับนักเรียนกลุ่มควบคุม ซึ่งอยู่ในสิ่งแวดล้อมและบริบทเดียวกันพบว่า นักเรียนกลุ่มทดลองมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ได้แก่ ความตระหนักรู้ในตนเอง ความมีเมตตา กรุณา และจิตสาธารณะสูงขึ้นกว่าก่อนทดลองและการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวสูงกว่าการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับนักเรียนกลุ่มควบคุมในทุกคุณลักษณะที่พึงประสงค์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ .001 แสดงให้เห็นว่าแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาสามารถพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ให้กับนักเรียนได้จริง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของอาจอง ชุมสาย ณ อยุธยา(2546) ได้ศึกษาการพัฒนา รูปแบบการเรียนรู้แบบบูรณาการคุณค่าความเป็นมนุษย์ ซึ่งทำให้นักเรียน ครู และผู้ปกครองเกิดการเปลี่ยนแปลงทางความคิดและพฤติกรรม จากการมีคุณค่าความเป็นมนุษย์ทั้ง 5 ประการ ได้แก่ ความจริง ความรักความเมตตา ความประพฤติดชอบ ความสงบสุข และอหิงสา ผู้วิจัยได้นำเสนอรูปแบบดังกล่าวพร้อมกับนำมาทดลองกับนักเรียนนักศึกษาในประเทศไทยพบว่า รูปแบบดังกล่าวสามารถช่วยให้นักเรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงความคิดและพฤติกรรมที่พึงประสงค์ เช่นเดียวกับบาร์ทิสทิช และคณะ (Barttistich; et al. 1997) ได้ทำการศึกษาวิจัยต่อเนื่องนาน 15 ปี โดยมีแนวทางศึกษาวิจัยเกี่ยวกับ การเรียนการสอนที่พัฒนาจริยธรรมของนักเรียน ซึ่งโครงการโปรแกรมการเรียนการสอนจะเน้นในเรื่องของความรู้สึก การเป็นส่วนร่วมในชุมชน การฝึกทักษะในการแก้ไขปัญหาการเรียนรู้อตามความสนใจ การสร้างความตระหนักในความต้องการ และความจำเป็นของผู้อื่น การเคารพตนเอง เอาใจเขามาใส่ใจเรา โดยใช้การวัดพฤติกรรมระดับ การแสดงออกของเด็กพบว่า เด็กมีคุณลักษณะและพฤติกรรมที่พึงประสงค์ของสังคมสูงขึ้นตามลำดับ

เมื่อพิจารณาถ้อยคำลงในรายละเอียด จะเห็นได้ว่า นักเรียนกลุ่มทดลองทุกคนมีระดับคุณลักษณะ ที่พึงประสงค์สูงขึ้น โดยเฉพาะคุณลักษณะความเมตตา กรุณา มีระดับการเปลี่ยนแปลง

โดยเฉลี่ย(1.12) เนื่องจากแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาให้ความสำคัญกับความเมตตากรุณาเป็นอันดับแรก เพราะ บรรยากาศของความรักความเมตตาจะส่งผลให้นักเรียนรู้สึกถึงความปลอดภัย มีความสุขในการเรียน เกิดความมั่นใจ กล้าแสดงออก เกิดการเรียนรู้สิ่งใหม่ และพร้อมที่จะเปลี่ยนแปลง โดยความรักความเมตตาที่เกิดขึ้นนั้นต้องเริ่มจากครูเป็นผู้มอบให้นักเรียนก่อน และเมื่อนักเรียนสัมผัสได้ นักเรียนก็จะมอบให้ครูเอง

เมื่อนักเรียนมีความพร้อมที่จะเรียนรู้ เปิดกว้างรับสิ่งใหม่ ๆ ความตั้งใจในการปฏิบัติกิจกรรมก็เกิดขึ้น ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นกิจกรรมเป็นการพัฒนาความตระหนักรู้ ทำให้นักเรียนเป็นผู้ที่มีสติ มีสมาธิ ส่งผลให้นักเรียนทุกคนมีระดับความตระหนักรู้ในตนเองสูงขึ้นด้วยเช่นกัน (.96) โดยเริ่มต้นจากการให้นักเรียนได้ฝึกปฏิบัติจากจดจ่อกับการเคลื่อนไหวร่างกาย ลมหายใจ การแปลงวัตถุ และการนั่งสมาธิ การฝึกลักษณะนี้เน้นความต่อเนื่อง กระทำซ้ำบ่อยครั้ง ผลทำให้นักเรียนสามารถคิดใคร่ครวญก่อนที่จะแสดงพฤติกรรมหรือพูดออกมา กรอบกับนักเรียนมีจิตเมตตากรุณาก็จะทำให้พฤติกรรมหรือคำพูดที่ออกมานั้นเป็นที่ชื่นชอบ ของบุคคลทั่วไป และเมื่อนักเรียนได้ผลสะท้อนจากบุคคลรอบข้างในเชิงบวกแล้ว พฤติกรรมของนักเรียน ก็จะมีคามคงทนมากยิ่งขึ้น

ระดับการเปลี่ยนแปลงของคุณลักษณะจิตสาธารณะมีการเปลี่ยนแปลงน้อยที่สุดเมื่อเทียบกับคุณลักษณะที่พึงประสงค์อื่น (.61) เนื่องจากคุณลักษณะจิตสาธารณะเป็นคุณลักษณะที่สำคัญของการเป็นพลเมืองดี ช่วยสังคม หลีกเลียงในการสร้างความเสียหายให้กับส่วนร่วม ต้องเกิดจากการมีจิตอาสา ปรารถนาที่จะช่วยเหลือผู้อื่นโดยที่ผู้อื่นไม่ต้องร้องขอ พร้อมที่จะปฏิบัติตนเพื่อส่วนร่วมด้วยความเต็มใจ โดยไม่ต้องการผลตอบแทน คุณลักษณะจิตสาธารณะนี้เกิดขึ้นได้ยากต้องอาศัยเวลาในการฝึกปฏิบัติ เรียนรู้จากผลของการปฏิบัติ เปลี่ยนแปลงตนเอง ถึงแม้หลักสูตรจะมีการสอดแทรกกิจกรรมที่เสริมสร้างคุณลักษณะจิตสาธารณะในทุกหน่วยการเรียนรู้ก็ตาม แต่การจัดการเรียนรู้ตามหลักสูตรที่เป็นรูปธรรมนั้นอยู่ในหน่วยการเรียนรู้ที่ 16-20 เป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้คุณลักษณะจิตสาธารณะเกิดการเปลี่ยนแปลงน้อยที่สุด

นอกจากนักเรียนกลุ่มทดลองจะได้รับการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ไปในทางที่ดีขึ้น กิจกรรมการเรียนรู้ที่จัดให้กับนักเรียนยังสร้างความพึงพอใจต่อการจัดกิจกรรมตามหลักสูตรอยู่ในระดับมากที่สุด ความพึงพอใจในการเรียนรู้ทำให้นักเรียนเปิดกว้างยอมรับสิ่งใหม่ ๆ เกิดการเปลี่ยนแปลงตนเอง สอดคล้องกับแนวคิดของ จิรัฐกาล พงศ์ภคเธียร (2551: 38-40) ที่ว่าการเปลี่ยนแปลงจะเกิดขึ้นได้นักเรียนต้องมีความพึงพอใจ และใส่ใจ

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยเสนอแนะแนวทางที่พึงปฏิบัติดังนี้

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ อาจแบ่งได้เป็น 2 แนวทาง กล่าวคือ

1.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1.1 ผู้บริหารและนักวิชาการทางการศึกษาควรตระหนักและเห็นความสำคัญของการเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามแนวคิดจิตตปัญญาไปปรับใช้กับนักเรียนทุกสถานศึกษา เพื่อให้นักเรียนมีจิตใจเปิดกว้าง สามารถทำความเข้าใจกับสิ่งต่าง ๆ จนเกิดคุณลักษณะความตระหนักรู้ ในตนเอง ความเมตตากรุณา และจิตสาธารณะ สามารถเชื่อมโยงสิ่งที่ได้เรียนรู้กับการปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวัน และอยู่ในสังคมได้อย่างเป็นปกติสุข

1.1.2 ผู้บริหารและนักวิชาการทางการศึกษาควรส่งเสริมให้มีการนำแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาไปปรับใช้ในกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนหรือบูรณาการกับกลุ่มสาระการเรียนรู้ทั้ง 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้ เช่น กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย คณิตศาสตร์ สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม วิทยาศาสตร์ เป็นต้น

1.1.3 ผู้บริหารและนักวิชาการทางการศึกษาควรสร้างความตระหนักให้ครูผู้สอนเห็นถึงความสำคัญของการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ เพื่อครูผู้สอนทุกคนจะได้ร่วมกันเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ให้กับนักเรียนด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น จัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างคุณธรรม การบูรณาการคุณธรรมกับการเรียนรู้ เป็นต้น

1.2 ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

1.2.1 ก่อนที่ผู้สอนจะนำหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาไปใช้จัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้กับนักเรียน ควรศึกษาเอกสารหลักสูตรทั้งฉบับอย่างละเอียดเพื่อให้เกิดความเข้าใจ จนทำให้การจัดกิจกรรมมีประสิทธิภาพ

1.2.2 การนำหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาไปใช้ควรคำนึงถึงลักษณะที่คล้ายคลึงและแตกต่างกันของนักเรียนกับกลุ่มตัวอย่าง และบริบทของโรงเรียน

1.2.3 การนำหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาไปใช้ควรจัดเตรียมเอกสาร ใบบน เครื่องมือ วัสดุ อุปกรณ์ที่ใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้พร้อมล่วงหน้า

1.2.4 การนำหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาไปใช้ ครูควรมีบทบาทในการสนับสนุน แนะนำให้กำลังใจ และเป็นแบบอย่างที่ดี เพื่อให้นักเรียนได้พัฒนาตนเองอย่างมีความสุข

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรทำการศึกษาและพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์โดยบูรณาการแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาเข้ากับสาระการเรียนรู้ทั้ง 8 กลุ่มสาระ เช่น กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย คณิตศาสตร์ สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม วิทยาศาสตร์ เป็นต้น

2.2 ควรทำการศึกษาโดยการศึกษาค้นคว้าต่อเนื่องของการเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาโดยใช้ระยะเวลาที่นานขึ้นและมีการเก็บข้อมูลอนุกรมเวลา (Time series) เพื่อทราบถึงพัฒนาการ

2.3 ควรศึกษาผลที่เกิดจากการจัดกิจกรรมตามหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา เพิ่มในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสติปัญญา เช่น ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน กระบวนการคิด

2.4 ควรวิเคราะห์ปัจจัยภายนอกที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงคุณลักษณะที่พึงประสงค์จากการจัดกิจกรรมตามหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กรมศาสนา. (2521). **ศีลธรรมและวัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ: กรมศาสนา.
- กรมวิชาการ. (2546). **แนวทางการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนตามหลักสูตรการศึกษา
ขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544**. กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษาธิการ.
- (2528). **คู่มือสังคมศึกษา ส101 ส102 ประเทศของเรา เรื่องพระพุทธศาสนา
ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1**. กรุงเทพฯ: กรมวิชาการ.
- (2545). **แนวทางวัดและประเมินผลการเรียน**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- กองวิจัยทางการศึกษา. (2542). **สังเคราะห์รูปแบบการพัฒนาศักยภาพของเด็กไทย
ด้านความขยัน อดทน ประหยัด และอดออม**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- (2545). **รายงานเรื่องดัชนีชี้วัดความสมานฉันท์และเอื้ออาทรต่อสังคมไทย**.
กรุงเทพฯ: กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ.
- (2546). **รายงานการวิจัยเรื่องดัชนีชี้วัดความสมานฉันท์และเอื้ออาทรต่อสังคมไทย
โดยใช้เทคนิคเดลฟาย**. กรุงเทพฯ: กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ.
- (2546). **รายงานการวิจัยเรื่องการศึกษาสภาพการจัดการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้าง
คุณลักษณะที่นำไปสู่ความสมานฉันท์และเอื้ออาทรต่อกัน: กรณีศึกษาโรงเรียน
ประถมศึกษา**. กรุงเทพฯ: กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ.
- (2546). **รายงานการวิจัยเรื่องการศึกษาสภาพการจัดการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้าง
คุณลักษณะที่นำไปสู่ความสมานฉันท์และเอื้ออาทรต่อกัน: กรณีศึกษาโรงเรียน
มัธยมศึกษา**. กรุงเทพฯ: กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ.
- กองวิชาการ. (2551). **แนวทางการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาการอ่าน คิด วิเคราะห์**. กรุงเทพฯ:
ฝ่ายพัฒนาการเรียนการสอน สำนักงานการศึกษา.
- กอบแก้ว มโนมัยพิบูลย์. (2551). **การเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงและจิตตปัญญาศึกษา
Transformative Learning and Contemplative Education**. ใน จิตตปัญญาศึกษา:
การศึกษาเพื่อพัฒนามนุษย์. พิมพ์ครั้งที่ 2. นครปฐม: มหาวิทยาลัยมหิดล.
- กระทรวงมหาดไทย. (2510). **เรื่องราวเกี่ยวกับจังหวัดชายแดนภาคใต้**. กรุงเทพฯ: กรมการ
ปกครอง.
- กฤษณ์ จริยาปยุตต์เลิศ และคณะ. (2540). **รายงานผลการวิจัยการใช้กิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์
เพื่อพัฒนามโนภาพแห่งตน ของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น**. ชลบุรี:
คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา.

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. (2543, มกราคม-มีนาคม). โรงเรียนสร้างคนมีจิตสาธารณะ. **การศึกษา** 2000. 65(3): 17.

คณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์. (2549). **รายงานคณะกรรมการอิสระเพื่อความ**

สมานฉันท์แห่งชาติ. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์.

คณะรัฐมนตรี. (2551). **คำแถลงนโยบายของคณะรัฐมนตรี**. กรุงเทพฯ: รัฐสภา.

จันทน์ เกียรติพิทยา. (2542). **ความตระหนักในมลพิษทางอากาศของตำรวจจราจร**

กรุงเทพมหานคร. ปรินทิพนิพนธ์ กศ.ม. (สุขศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.

จันทิมา แสงเลิศอุทัย. (2550). **การพัฒนาหลักสูตรเสริมเพื่อเสริมสร้างสมรรถภาพ**

ทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (ICT) สำหรับนักศึกษาวิชาชีพครู.

ปรินทิพนิพนธ์ กศ.ด. (การวิจัยและพัฒนาหลักสูตร). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.

จินตนา พุทธิเมตตะ. (2548). **รายงานการวิจัยคุณลักษณะและกระบวนการปลูกฝังคุณธรรม**

จริยธรรมของประเทศเกาหลี. กรุงเทพฯ: ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิง

คุณธรรม.

จิรัฐกาล พงศ์ภคเฑียร. (2550). **การวิจัยและพัฒนาจิตตปัญญาศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาไทย**.

ปรินทิพนิพนธ์ ค.ด. (พัฒนศึกษา). กรุงเทพฯ: คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

----- (2551). **จิตตปัญญาศึกษาในประเทศไทย Contemplative Education in Thailand**.

ใน จิตตปัญญาศึกษา: การศึกษาเพื่อการพัฒนามนุษย์. พิมพ์ครั้งที่ 2. นครปฐม:

มหาวิทยาลัยมหิดล. ถ่ายเอกสาร.

เจริญ ไวรวัจนกุล. (2531). **ความเป็นครู**. กรุงเทพฯ: ศูนย์ส่งเสริมวิชาการ.

เฉลิมพล สวัสดิ์พงษ์. (2551). **การพัฒนาหลักสูตรกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาต่างประเทศ**

เพื่อเสริมสร้างการเห็นคุณค่าในตนเองของนักเรียน ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2.

ปรินทิพนิพนธ์ กศ.ด. (การวิจัยและพัฒนาหลักสูตร). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.

ชลลดา ทองทวี และคณะ. (2551). **จิตตปัญญาพฤษภา : การสำรวจและสังเคราะห์ความรู้**

จิตตปัญญาศึกษาเบื้องต้น. ใน รายงานวิจัย. นครปฐม: มหาวิทยาลัยมหิดล.

----- (2550). **รายงานผลการดำเนินงานฉบับสมบูรณ์ โครงการวิจัยและจัดการความรู้**

จิตตปัญญาศึกษา. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมคุณภาพและศูนย์

จิตตปัญญาศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล.

- ชวลิต ชูกำแหง. (2550). **การประเมินการเรียนรู้ Learning Assessment**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ชัยวัฒน์ ธีระพันธ์. (2542). บทสัมภาษณ์: Chaos Theory กับจุดเปลี่ยนสังคมไทย. **สื่อพลัง**. 7(3): 21-33.
- ชาย โพธิ์สิตา. (2540). **รายงานการศึกษาวิจัยเรื่องจิตสำนึกต่อสาธารณะสมบัติ: กรณีศึกษา กรุงเทพมหานคร**. นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ชิดชนก ราฮิมมูลา. (2548). **วิกฤติการณ์ชายแดนใต้**. ใน **ความรู้กับการแก้ปัญหาความขัดแย้งกรณีวิกฤติการณ์ชายแดนภาคใต้**. กรุงเทพฯ: สำนักวิชาศิลปศาสตร์มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์.
- ณัฐพล วังวิญญู. (2546). **มหาลัยนาโรปะ**. สืบค้นเมื่อ 21 มกราคม 2552, จาก www.semsikkha.org
- เดิมแท้ ชาวหินฟ้า; รัศมี กฤษณมิษ; และสุวิดา แสงสีหนาท. (2550). **การศึกษาแนวทางการปลูกจิตสำนึกคุณธรรมผ่านระบบการศึกษา: กรณีศึกษามูลนิธิพุทธจ๊อจี้ ไต้หวัน**. กรุงเทพฯ: ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม (ศูนย์คุณธรรม) สำนักงานบริหารและพัฒนาองค์ความรู้ (องค์การมหาชน).
- ทิวต์ มณีโชติ. (2550). **การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ศูนย์ส่งเสริมวิชาการ.
- เทพเวที, พระ(ประยุทธ์ ปยุตโต). (2535). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์**. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ธรรมปิฎก.
- เทอดศักดิ์ เดชคง. (2545). **ความฉลาดทางอารมณ์จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ: คำถาม-คำตอบ และกรณีศึกษา**. กรุงเทพฯ: มติชน.
- ธนา นิลชัยโกวิทย์. (2551). **การเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงและจิตตปัญญาศึกษา** Transformative Learning and Contemplative Education. ใน **จิตตปัญญาศึกษา: การศึกษาเพื่อพัฒนามนุษย์**. พิมพ์ครั้งที่ 2. นครปฐม: มหาวิทยาลัยมหิดล.
- (2551). **ศิลปะการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงแนวจิตตปัญญาศึกษา**. ใน **จิตตปัญญาศึกษา : การศึกษาเพื่อพัฒนามนุษย์**. พิมพ์ครั้งที่ 2. นครปฐม: มหาวิทยาลัยมหิดล.

- ธรรมนันท์กา แจ้งสว่าง. (2547). **ผลของการใช้โปรแกรมพัฒนาจิตสาธารณะด้วยบทบาทสมมติกับตัวแบบของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3**. ปรินญานิพนธ์ วท.ม. (วิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- นันทนา ธรรมบุศย์. (2540). การเข้าใจตนเองและผู้อื่น. ใน **วารสารแนะแนว**. 13 (168): 13-19.
- นิรมล เสริฐศรี. (2550). **คู่มือพัฒนาความเมตตากรุณาของนักเรียนช่วงชั้นที่ 1**. ปรินญานิพนธ์ กศ.ม. (จิตวิทยาการแนะแนว). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- บุญสม หรรษาศิริพจน์. (2542, มกราคม). จิตสำนึก. **วารสารวิชาการสภาอาจารย์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์**. 4(1): 71-73.
- บุญสิริ สุวรรณเพ็ชร. (2538). **พจนานุกรมจิตวิทยาฉบับสมบูรณ์: A Complete English-Thai dictionary of psychology**. กรุงเทพฯ: เอส แอน เค บู้คส์.
- ประภาศรี สีหอำไพ. (2535). **พื้นฐานการศึกษาทางศาสนาและจริยธรรม**. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประเวศ วะสี. (2549). **ระบบการเรียนรู้ใหม่ไปให้พ้นวิกฤตแห่งยุคสมัย**. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ.
- ประสาธ อิศรปริดา. (2538). **สารัตถะจิตวิทยาการศึกษา**. กรุงเทพฯ: นำอักษรการพิมพ์.
- ปิ่น มุกกันต์. (2534). **ประมวลศัพท์ 6 ศาสนา**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สารมวลงชน.
- ปรียานุช สดวรมณี. (2548). **การพัฒนากิจกรรมในหลักสูตรเสริมเพื่อพัฒนาทักษะการคิดเชิงวิเคราะห์ของนักเรียน**. ปรินญานิพนธ์ กศ.ด. (การบริหารการศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- ผจงจิต อินทสุวรรณ. (2545). **การวิเคราะห์ความแปรปรวนหลายตัวแปร**. สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. กรุงเทพฯ: พ.ศ.พัฒนา.
- พิพัฒน์ ปิ่นจินดา. (2541). **การเปรียบเทียบการสอนจริยศึกษาเพื่อยกระดับเหตุผลเชิงจริยธรรมโดยการอภิปรายกลุ่มและการสอนแบบเบญจขันธ์ในระดับประถมศึกษาปีที่ 5**. ปรินญานิพนธ์ กศ.ม. (เทคโนโลยีการศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2535). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์**. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.ธรรมปิฎก.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2542). **ธรรมะสำหรับผู้สูงอายุ**. กรุงเทพฯ: คติแห่งธรรม. 7(3): 25-68.

----- (2541). **พุทธธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2551). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**.

พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพฯ: บริษัทเอส อาร์ พรินติ้ง แมสโปรดักส์.

พระพุทธทาสภิกขุ. (2532). **เรื่องเกี่ยวกับการปฏิบัติธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: จิงใจการพิมพ์.

พระราชวรมนิ. (ม.ป.ป.). **การสร้างคุณธรรมจริยธรรม**. สืบค้นเมื่อ 3 มกราคม 2546, จาก

www.moe.go.th/web-panom/article-panom/book.panom04.htm.

พระไพศาล วิสาโล. (2550, 1 มิถุนายน). **โครงการจิตอาสาที่มีหัวใจความเป็นมนุษย์**. สืบค้นเมื่อ

24 มกราคม 2552, จาก <http://gotoknow.org/blog/paula-story/100087>.

พระราชสุทธินิพนธ์ม. (2544). **ธัมมโฆส 599 คติธรรมนำชีวิตสู่ความสุข**. กรุงเทพฯ:

สำนักพิมพ์พระพุทธศาสนาประกาศ.

ไพโรจน์ นาคะสุวรรณ และวันนอร์ มะทา. (2528). **กิจกรรมเสริมหลักสูตร**. กรุงเทพฯ:

อักษรบัณฑิต.

พิน ดอกบัว. (2542). **พระพุทธศาสนากับคนไทย**. กรุงเทพฯ: ไสภณการพิมพ์.

----- (2544). **ศาสนาเปรียบเทียบ**. กรุงเทพฯ: ศิลปาบรรณาการ.

ยุทธนา วรณปิติกุล. (2542). **สำนักพลเมือง: ความเรียงว่าด้วยประชาชนบนเส้นประชาคม**.

กรุงเทพฯ: มูลนิธิการเรียนรู้และพัฒนาประชาคม.

รติยา สาและ. (2540). **การปฏิบัติระหว่างศาสนิกที่ปรากฏในจังหวัดปัตตานี ยะลา และ**

นราธิวาส. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

ราชกิจจานุเบกษา. (2550, 24 สิงหาคม). **รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๕๐**.

กรุงเทพฯ.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2551). **พจนานุกรมศัพท์ศึกษาศาสตร์ อักษร A-L**. กรุงเทพฯ:

อรุณการพิมพ์.

----- (2546). **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ:

ครุสภาลาดพร้าว.

เรียม ศรีทอง. (2542). **พฤติกรรมมนุษย์กับการพัฒนาตน**. กรุงเทพฯ: เอิร์ดเวฟ เอ็ดดูเคชั่น.

วรวรรณ วาณิชยเจริญชัย. (ม.ป.ป.). **การเรียนรู้จากการปฏิบัติ**. สืบค้นเมื่อ 16 มกราคม 2552,

จาก www.ns.mahidol.ac.th.

- วรารมณ ตรีภูมสฤษดิ์. (2544). **จิตวิทยาการปรับตัว**. กรุงเทพฯ ฯ: สำนักพิมพ์ศูนย์ส่งเสริมวิชาการ.
- วนิดา ขำเขียว. (2545). บทวิพากษ์ว่าด้วยเรื่องความเมตตาของพระพุทธศาสนา. ใน **วารสารมนุษยศาสตร์ปริทรรศน์**. (24):15-19.
- วิจักขณ์ พานิช. (2550). **เรียนรู้ด้วยใจอย่างใคร่ครวญ**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สวนเงินมีมา. ----- . (2548). **การเรียนรู้ด้วยใจอย่างใคร่ครวญ**. ใน จิตผลิบัน. โครงการจิตวิวัฒน์. มูลนิธิสตรัสตริตส์ ดึงค์ สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.). กรุงเทพฯ: อมรินทร์.
- วิธาน ฐานะวุฒ. (พฤษภาคม 2548). สุนทรีสนทนาคืออะไร? มีประโยชน์อย่างไรกับสุขภาพ ?. **วารสารหมอชาวบ้าน**. 27(313): 17-29.
- . (2546). **เอกสารประกอบการอบรมเรื่อง “การวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ในการถอดบทเรียนด้วยเครื่องมือวิเคราะห์หลังปฏิบัติ (after action review)”**. กรุงเทพฯ: คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล.
- วิชัย วงษ์ใหญ่. (2552). **การนิเทศกับการพัฒนากระบวนการเรียนรู้**. ใน โครงการศึกษาสภาพนิเทศการศึกษาในปัจจุบัน. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เอมบรรสาเดอรั.
- วิจิตรพร หล่อสุวรรณกุล. (2544). **การพัฒนาหลักสูตรเสริมเพื่อพัฒนาทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณในกระบวนการพยาบาล**. ปรินญานิพนธ์ กศ.ด. (การวิจัยและพัฒนาหลักสูตร). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- วีระวัฒน์ ปันนิตามัย. (2545). **การเรียนรู้จากการปฏิบัติ ยิ่งทำยิ่งรู้ ยิ่งอยู่ยิ่งเชี่ยวชาญ**. การพัฒนาโดยการเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติ. กรุงเทพฯ: สถาบันพัฒนาข้าราชการพลเรือน.
- วิวัฒน์ คติธรรมนิธย์. (ม.ป.ป.). **สัตยาไส: จัดการความรู้สู่ความเป็นมนุษย์**. สืบค้นเมื่อ 17 กุมภาพันธ์ 2552, จาก <http://www.newschoo.in.th/PrintUI.aspx?ArticleID=373>.
- ศศิมา อินทนะ. (2551). **ผลของการจัดกิจกรรมโครงการวิทยาศาสตร์ประกอบการประเมินตามสภาพจริงที่มีต่อความสามารถในการแก้ปัญหาทางวิทยาศาสตร์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4**. ปรินญานิพนธ์ กศ.ม. (การวัดผลการศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- คันสนีย์ จันทรอานุกาพ. (2549). **สันติวิธี มุมมองความหมายของเยาวชนในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้**. สงขลา: มหาวิทยาลัยทักษิณ.

- ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม. (2551). รายงานผลการดำเนินโครงการ
ฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนิสิต
นักศึกษาระดับอุดมศึกษา. กรุงเทพฯ: ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม.
- สนวน ลีโทชลิต. (2528). การสร้างแบบทดสอบวัดจริยธรรมด้านความเมตตาคุณาระดับ
นักศึกษาพยาบาล. ปรินญานิพนธ์ กศ.ม. (การวัดผลการศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิต
วิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- ส.วาสนา ประवालพุกษ์. (2544). คู่มือการอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อพัฒนาบุคลากรทาง
การศึกษาเรื่องหลักการและเทคนิคการประเมินทางการศึกษา. กรุงเทพฯ:
บริษัทเดอะมาสเตอร์กรุ๊ปแมนเนจเม้นท์.
- สมบัติ ห้ายเรือคำ. (2551). ระเบียบวิธีวิจัยสำหรับมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์.
มหาสารคาม: ประสานการพิมพ์.
- สรยุทธ รัตนพจนารถ และคณะ. (2551). ริเริ่มสำรวจความรู้ น้อมนำเข้ามาสู่ใจใคร่ครวญ
ประยุกต์ใช้ปฏิบัติการ. ใน จิตตปัญญาศึกษา: การศึกษาเพื่อพัฒนามนุษย์.
พิมพ์ครั้งที่ 2. นครปฐม: มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สายไหม ศรีโกคา. (2549). คู่มือพัฒนาความเมตตาคุณาของนักเรียนช่วงชั้นที่ 2. ปรินญานิพนธ์ กศ.ม. (จิตวิทยาการแนะแนว). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิ
โรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- สุชาดา จักรพิสุทธิ. (2544, กรกฎาคม). จิตสำนึกสาธารณะ. ศิลปวัฒนธรรม. 22(9): 22-23.
- สุชาดา รังสินันท์. (2545). Action Learning กับการเรียนรู้จากการปฏิบัติ. การพัฒนาโดยการ
เรียนรู้จากการปฏิบัติ. กรุงเทพฯ: สถาบันพัฒนาข้าราชการพลเรือน.
- สุมน อมรวิวัฒน์. (2549). บทบาทของสถาบันการศึกษาต่อการพัฒนาจิตใจ. กรุงเทพฯ: โรง
พิมพ์และทำปกเจริญผล.
- สุภาพรรณ โคตรจรัส. (2522). ความสัมพันธ์ระหว่างปัญหาการปรับตัวกับผลสัมฤทธิ์ทางการ
เรียนของนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ใน รายงานการวิจัย. กรุงเทพฯ: ภาควิชา
จิตวิทยา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุวิมล ว่องวานิช. (2546). การประเมินการเรียนรู้แนวใหม่. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุวิมล ตีรกันันท์. (2550). การสร้างเครื่องมือวัดตัวแปรในการวิจัยทางสังคมศาสตร์ : แนวทาง
สู่การปฏิบัติ. กรุงเทพฯ: ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สำนักกรรมาธิการ 2. (2549). รายงานของคณะกรรมการวิสามัญ ศึกษาปัญหาความมั่นคง
ในจังหวัดภาคใต้. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา.

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ. (2540). **การวัดและประเมินผลสภาพแท้จริงของนักเรียน**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.

----- (2542). **โครงการ : การเรียนรู้ที่ลุ่มลึก**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.

สำนักงานคณะกรรมการการการศึกษาแห่งชาติ. (2545). **แผนการศึกษาแห่งชาติ (๒๕๔๕-๒๕๕๙)**. กรุงเทพฯ: พริกหวานกราฟฟิค.

สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ. (2542). **วาระการวิจัยแห่งชาติในภาวะวิกฤตเพื่อฟื้นฟูชาติ**. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม.

สำนักงานพัฒนาเขตพัฒนาพิเศษเฉพาะกิจจังหวัดชายแดนภาคใต้. (ม.ป.ป.). **การศึกษากับการพัฒนาจังหวัดชายแดนภาคใต้**. สืบค้นเมื่อ 29 ธันวาคม 2551, จาก <http://edsouth.obec.go.th>.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2551). **การจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม**. กรุงเทพฯ: ดีการพิมพ์.

----- (2551). **รายงานการประเมินผลคุณธรรม 8 ประการของผู้เรียน : เจตคติและพฤติกรรม**. กรุงเทพฯ: เพลินี สตูดิโอ.

สำนักนายกรัฐมนตรี. (2545). **พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕**. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.

สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา. (ม.ป.ป.). **หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544**. สืบค้นเมื่อ 23 ธันวาคม 2551, จาก http://academic.obec.go.th/cdc/formular_base/formular_base.html.

โสภา ชูพิกุลชัย. (2522). **จิตวิทยาประยุกต์**. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.

หฤทัย อาจปฐู. (2544). **ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคล ภาวะผู้นำ รูปแบบการดำเนินชีวิต และความสามารถในการเรียนรู้ด้วยตนเองกับการมีจิตสาธารณะของนักศึกษาพยาบาล**. วิทยานิพนธ์ พ.ม. (การพยาบาลศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.

อรพินทร์ ชูชม; และอัจฉรา สุขารมณ์. (2532). **องค์ประกอบที่สัมพันธ์กับการปรับตัวของนักเรียนวัยรุ่น**. รายงานการวิจัย. กรุงเทพฯ: ภาควิชาจิตวิทยา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- อาชัญญา รัตนอุบล. (2547). **การศึกษานอกระบบโรงเรียน : แนวทางการจัดการศึกษา และกิจกรรมที่หลากหลาย**. กรุงเทพฯ: ศูนย์สำรวจและเอกสารด้านวิชาการ คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อาจอง ชุมสาย ณ อยุธยา. (2546). **การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนการบูรณาการคุณค่าของความเป็นมนุษย์โดยอิงแนวคิดการเรียนรู้จากการหยั่งรู้ด้วยตนเอง**. วิทยานิพนธ์ ค.ด. (หลักสูตรและการสอน). กรุงเทพฯ: คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- อิมรอน มะลูลีม. (2538). **วิเคราะห์ความขัดแย้งระหว่างรัฐบาลไทยกับมุสลิมในประเทศไทย**. กรุงเทพฯ: อิสลามมิก อะคาเดมี.
- อุทัย ดุลยเกษม. (2542). **การพัฒนาคุณภาพประชากรโดยระบบการศึกษา : กรณีโครงการรุ่งอรุณ**. (อัดสำเนา).
- เอกรินทร์ สีมหาศาล; และสุปรารภนา ยุกตะนันท์. (2546). **การออกแบบเครื่องมือวัดและประเมินตามสภาพจริง**. กรุงเทพฯ: ภูเก็ต พอยท์.
- Allen, R. (1996). **Performance Assessment**. Retrieved June 20, 2008, from <http://www.weae.org/resource/may96/perform.html>.
- Battistich; et al. (1997). Caring school communities. **Educational Psychologist**. 32(2): 137-151.
- Best, John W. (1981). **Research in Education**. 4th ed. Englewood. Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Borquist, M. (1997). **Improving Discipline through the Use of Social Skills Instruction**. Master's Action Research Project. Saint Xavier University.
- Brown, Roger. (1969). **Social Psychology**. New York: Free Press.
- Braun, Curt. (2003). **After Action Review Survey Findings and Recommendations**. Benchmark Research & Safety: Inc.
- Burke. (1999). **The Mindful School: How to Assess Authentic Learning Introduction**. Retrieved February 25, 2006, from www.business1.com.
- Caffarella, R.; & Barnett, B. (1994). **Characteristics of Adult Learners and Foundations of Experiential Learning**. in L. Jackson & R. Caffarella (eds.) **Experiential Learning: A New Approach**, CA: Jossey-Bass, pp.29-42.

- Campbell, Donald T.; & Stanley, Julian C. (1963). **Experimental and Ouasi-Experimental Designs for research**. Chicago: Rand McNally.
- Christopher D. Sessums. (2007, January 2). **Contemplative practice: Transforming the meaning of education**. repeat December 24, 2008, from <http://eduspaces.net/cssessums/weblog/145790.html>.
- Clark, B. (1997). **Growing Up Gifted**. 5th ed. Upper Saddle River, New Jersey: Pretica-Hall.
- Cole, D.J.; et al. (2000). **Portfolios Across the Curriculum and Beyond**. California: Corwin Press.
- Conti, Scott David Patrick. (2002). **The Spiritual Life of Teachers: A Study of Holistic Education and the Holistic Perspective**. Doctoral Dissertation, Columbia University Teachers College.
- Davis, Gary A.; & Rimm, Sylvia B. (1994). **Education of the Gifted and Talented**. 3rd ed. Massachusetts: Allyn and Bacon.
- Dilworth, R.L. (1998). **Action Learning in a Nutshell**. *Performance Improvement Quarterly* 11.
- Dixon, N.M. (1998). Action Learning: More than just a task force. **Performance Improvement Quarterly**. 11(1): 44-58.
- Feather. N.T. (1975). **Values in Education and Society**. New York: Free Press.
- Friedenberg, Lisa. (1995). **Psychological Testing design, analysis, and use**. The University of North Carolina at Asheville: Allyn and Bacon.
- Garvin, David A. (2000). **Learning in Action, A Guide to Putting the Learning Organization to Work**. Harvard Business School Press.
- Gay, G. (1996). **Authentic Assessment**. Retrieved June 17, 2008, from <http://snow.utoronto.ca/learn2/greg/4294/authasmt.html>.
- Goleman. D. (1998). **What make the leader ?**. Harvard Business Review.
- Good, C. V. (1973). **Dictionary of education**. New York: McGraw-Hill.
- Hart, D. (1994). **Authentic Assesment: A Handbook for Educators**. New York: Assison Wesley.

- Hart, Tobin. (2004, January). **Opening the Contemplative Mind in the Classroom.** Transformative Education 2. page 29-30.
- Haynes, Deborah J. (n.d.). **Contemplative Practice and the Education of the Whole Person.** Retrieved August 17, 2007, from <http://www.contemplativemind.org/programs/academic/Haynes.pdf>.
- Heron, J. (1992). **Feelings and Personhood: Psychology in Another Key.** London: SAGE Publications.
- Heron, J. (1999). **The Complete Facilitator's Handbook.** London: Kogan Page Limited.
- Hogan, R. (1973). **Moral Conduct and Moral Character: A Psychological Perspective.** Psychological Bulletin.
- Ingils, Scott. (1994). **Making the Most of Action learning.** London: Gower.
- Issacs William. (1999). **Dialogue and the Art of Thinking Together.** New York: A Currency Book.
- James, William. (1890). **Principles of Psychology.** New York: H.Holt and Company.
- Joyce Van Tassel-Baska; Dana T. Johnson; & Linda Neal Boyce. (1996). **Developing verbal talent: ideas and strategies for teachers of elementary and middle school students.** Boston: Allyn and Bacon.
- Judy Lief. (n.d.). **Making Friends with Death: A Buddhist Guide to Encountering Mortality.** Retrieved June 12, 2008, from www.shambhala.org.
- Karsemeyer, Jacqueline Anne. (2000). **Moved by spirit: A narrative inquiry.** Doctoral Dissertation, University of Toronto.
- Laurence J. Coleman. (1985). **Schooling the gifted.** Menlo Park, California: Addison-Wesley.
- McGill, Lan; & Brockbank, Anne. (2004). **The Action Learning Handbook: powerful techniques for education, professional development and training.** London; New York: Routledge Flamer.
- Marquardt, M.J. (1999). **Action Learning in Action: Transforming Problems and for World-Class Organization Learning.** Palo Alto: Davies-Black Publishing.

- Mayer, J. D.; & Salovey .P. (1997). **What is the emotional intelligence?** P.Salovey & D.Sluyter (Eds.) **Emotional development and emotional intelligence: Education implication.** New York: Basic Books.
- Nitko, A.J. (1996). **Educational Assessment of Student.** 2nd ed. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice Hall.
- North Central Regional Education Laboratory. (1999). Retrieved July 25, 2008, from <http://www.ncreal.org/sdrs/areas/issues/methods/assessment/as7sele2.html>.
- Nozawa, Ayako. (2004). **A way to awakening: Five educator' experiences of integrating contemplative practices in to their live (Ontario).** Doctoral Dissertation, University of Toronto.
- Piaget, Jean. (1960). **The Moral Judgment of the child.** New York: Collier Books.
- Piirto, Jane. (1994). **Talented Children and Adults: Their Delvelopment and Education.** New York: Macmillan College Publishing Company.
- Rest, J.R. (1986). **Moral Development Advances in Research and Theory.** New York: Praeger.
- Ross, J.A.; Rolheiser, c.; & Hogaboam-Gray, A. (1998). Student Evaluation in Co-operative Learning: Teacher Cognitions. **Teachers and Teaching: Theory and Practice.** 2(4): 299-316.
- Revans, Reg. (2007). **Action Learning.** Retrieved March 16, 2007, from http://www.12manage.com/methods_revans_action_learning.html.
- Saylor, J. Galen; & Alexander, William M. (1974). **Planning Curriculum for Schools.** New York: Holt-Rinehart and Winston, Inc.
- Sexton, Richard; & McConnan, Isobel.(2003). **A Comparative Study of After Action Review (AAR) in the Context of the Southern Africa Crisis.** A case study paper for the Active Learning Network for Accountability and Performance in Humanitarian Action.
- Smith, M. K. (2001). **David A. Kolb on experiential learning.** the Encyclopedia of Informal Education. Retrieved February 25, 2007, from <http://www.infed.org/b-explrn.htm>.
- Taba, Hilda. (1962). **Curriculum Delvelopment, Theory and Practice.** New York: Harcourt, Brace.

- Tyler, Ralph W. (1950). **Basic Principles of Curriculum and Instruction**. Chicago: The University of Chicago Press.
- Tiwari Nath Kedar. (1983). **Comparative Religion**. Varanasi: Motilal Banarsidass.
- Tremmel, R. (1993). Zen and the Art of Reflective Practice in Teacher Education. **Harvard Educational Review**. 63(4): 434 – 458.
- Whetten, D.A.; & Cameron, K.S. (1991). **Statistical principle in experimental design**. 3rd ed. New York: McGraw-Hill.
- Wiggins, G. (1990). **The Case for Authentic Assessment**. Retrieved June 17, 2008, from <http://ericae.net/edu/ed328611.html>.
- Zajonc, Arthur. (2006). **Spirituality in Higher Education**. Retrieved June 17, 2008, from <http://www.amherst.edu>.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

หลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4
ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา

หลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์
ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4
ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา

อัคพงศ์ สุขมัตย์

โรงเรียนเมืองปัตตานี
สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาปัตตานีเขต 1

คำนำ

หนังสือคู่มือครู หลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิด จิตตปัญญาศึกษาพัฒนาขึ้นเพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาในหลักสูตรการศึกษาคุณวุฒิบัณฑิต (กศ.ด.) สาขาการวิจัยและพัฒนาหลักสูตร ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ โดยหลักสูตรมีจุดมุ่งหมายเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ซึ่งประกอบด้วยความตระหนักรู้ในตนเอง ความเมตตากรุณาและ จิตสาธารณะ ด้วยการเรียนรู้จากการปฏิบัติที่เน้นให้นักเรียนได้ฝึกและเรียนรู้จากการปฏิบัติ และการประเมินตามสภาพจริงที่เป็นการประเมินในหลายมิติ นักเรียนเชื่อมโยงสิ่งที่ได้เรียนรู้กับชีวิตประจำวันได้ทั้งในปัจจุบันและอนาคต

ขอขอบคุณผู้เชี่ยวชาญที่กรุณาตรวจสอบและให้ข้อเสนอแนะในการพัฒนาเครื่องมือและการพัฒนาหลักสูตรฉบับนี้ให้มีความสมบูรณ์ ขอขอบคุณผู้บริหาร อาจารย์ และนักเรียนโรงเรียนเมืงปัตตานี ที่ได้ให้ความร่วมมือและช่วยเหลือในการพัฒนาหลักสูตรฉบับนี้

ขอขอบคุณอาจารย์ที่ปรึกษาปริญญาโทที่ตรวจสอบ ส่งเสริมและเสนอแนะจนเป็นผลให้หลักสูตรฉบับนี้มีความสมบูรณ์

อัคพงศ์ สุขมาตย์

นิสิตปริญญาเอกสาขาการวิจัยและพัฒนาหลักสูตร

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

สารบัญ

	หน้า
คำนำ.....	177
หลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา.....	179
หลักการและเหตุผล.....	179
แนวคิดพื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตร.....	179
จุดมุ่งหมายของหลักสูตร.....	180
โครงสร้างหลักสูตร.....	180
กิจกรรมการเรียนรู้.....	184
สื่อการเรียนรู้.....	184
แหล่งเรียนรู้.....	184
การวัดและประเมินผล.....	185
ข้อเสนอแนะในการใช้หลักสูตร.....	188
แผนการจัดการเรียนรู้ (กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน).....	189
คำอธิบายกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน.....	190
หน่วยการเรียนรู้ที่ 1.....	191
หน่วยการเรียนรู้ที่ 2.....	205

หลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา

หลักการและเหตุผล

ในช่วงห้าทศวรรษที่ผ่านมา สังคมไทยประสบปัญหามากมายจากการเปลี่ยนแปลงตามกระแสโลกาภิวัตน์ของโลก ทั้งปัญหาทางสังคม ปัญหาทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การศึกษา วัฒนธรรม และปัญหาทางศาสนา ด้วยเหตุดังกล่าวรัฐธรรมนูญ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ แผนการศึกษาแห่งชาติ และนโยบายของรัฐบาลจึงกำหนดนโยบายที่มุ่งพัฒนาคน ซึ่งเป็นฐานสำคัญของการพัฒนาประเทศ การพัฒนาสังคมให้เป็นสังคมสันติสุข ด้วยการเสริมสร้างคนให้เป็นคนที่มีคุณธรรม ศีลธรรม และจริยธรรม ในทางปฏิบัติโรงเรียนหรือสถานศึกษาเป็นหน่วยงานที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาคน โดยการจัดหลักสูตรสถานศึกษาให้กับนักเรียน ซึ่งถือได้ว่าเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศในอนาคต โรงเรียนหรือสถานศึกษาจึงจำเป็นต้องพัฒนาหลักสูตรที่สามารถเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียน

แนวคิดจิตตปัญญาศึกษา เป็นแนวคิดหนึ่งที่สามารถพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ซึ่งประกอบด้วย ความตระหนักรู้ในตนเอง ความเมตตากรุณา และจิตสาธารณะ ด้วยการเสริมสร้างการคิดและคุณลักษณะควบคู่กันไป โดยให้นักเรียนได้ฝึกและเรียนรู้จากการปฏิบัติ เกิดการคิดใคร่ครวญ ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมไปในทางที่เหมาะสม และเชื่อมโยงสิ่งที่ได้เรียนกับการปฏิบัติตนในชีวิตประจำวัน

หลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาเป็นหลักสูตรที่อาศัยกิจกรรมที่หลากหลายในการพัฒนานักเรียน ให้นักเรียนได้ฝึกปฏิบัติจนเกิดการเรียนรู้ และมีการประเมินผลการเรียนรู้จากกิจกรรมด้วยแบบประเมินตนเอง แบบทดสอบ แบบวัดความพึงพอใจ แบบสังเกต แบบสัมภาษณ์ และอื่น ๆ โดยผู้ประเมินหลายคน ได้แก่ ตัวนักเรียนเอง เพื่อนนักเรียน ครู และผู้ปกครอง ซึ่งการประเมินดังกล่าวเป็นการประเมินเพื่อพัฒนา จนทำให้นักเรียนเกิดคุณลักษณะที่พึงประสงค์ และมีการประเมินหลายครั้ง ทั้งก่อนการใช้หลักสูตร ระหว่างการใช้หลักสูตร และหลังการใช้หลักสูตร

แนวคิดพื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตร

หลักสูตรฉบับนี้เป็นหลักสูตรที่จัดทำขึ้นเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ซึ่งเป็นคุณลักษณะที่ทำให้นักเรียนสามารถอยู่ร่วมในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาได้อย่างมีความสุข มีความสมานฉันท์และเอื้ออาทร โดยหลักสูตรได้พัฒนาขึ้นจากแนวคิดต่อไปนี้

1. การศึกษาเอกสาร งานวิจัย ความคิดเห็นของผู้ที่เกี่ยวข้องและผู้เชี่ยวชาญในการเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนเกี่ยวกับแนวทางในการในการจัดกิจกรรมตามหลักสูตรเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์

2. การเรียนรู้ มุ่งเน้นให้นักเรียนได้เรียนรู้จากกิจกรรมที่หลากหลาย ด้วยการฝึกปฏิบัติ ทั้งที่เป็นกิจกรรมรายบุคคลและกิจกรรมกลุ่ม มีช่วงเวลาที่ให้นักเรียนได้คิดใคร่ครวญ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่าง นักเรียนกับเพื่อนนักเรียน นักเรียนกับครู นักเรียนกับผู้ปกครอง และนักเรียนกับบุคคลซึ่งเป็นแหล่งเรียนรู้

3. การประเมิน เป็นการประเมินเพื่อพัฒนานักเรียน ด้วยการประเมินในหลายมิติ กล่าวคือ การประเมินด้วยเครื่องมือหลายชนิด ผู้ประเมินหลายคน และประเมินหลายช่วงเวลา ทำให้นักเรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเอง ได้เห็นมุมมองของผู้อื่นที่มีต่อตนเอง เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทิศทางที่เหมาะสม ท้ายที่สุดนักเรียนก็จะเกิดคุณลักษณะที่พึงประสงค์

จุดมุ่งหมายของหลักสูตร

เมื่อนักเรียนได้เรียนรู้ตามหลักสูตรนี้แล้ว นักเรียนควรเกิดคุณลักษณะที่พึงประสงค์ดังต่อไปนี้

1. ความตระหนักรู้ในตนเอง การรับรู้ถึงอารมณ์ของตนเองว่าเป็นเช่นไรทั้งในยามที่มีอารมณ์ปกติ เป็นการระลึกถึงอารมณ์ ความคิด การกระทำว่าทำอะไรอยู่ รู้ว่าตนเองกำลังรู้สึกอย่างไร มีความสามารถในการวิเคราะห์สาเหตุของอารมณ์ที่เกิดขึ้นว่าเป็นเพราะอะไร การแสดงออกทางอารมณ์และผลอันเนื่องมาจากอารมณ์นั้น ๆ ตลอดจนรู้ถึงความสามารถและรู้ถึงข้อจำกัดของตนเอง

2. ความเมตตากรุณา เป็นความปรารถนาให้ผู้อื่นเป็นสุขทั้งกายและใจ เป็นความรู้สึกที่เกิดจากความสงสาร ความต้องการให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ อยากช่วยเหลือผู้อื่น ไม่เบียดเบียนผู้อื่น เสียสละให้อภัย และสุภาพอ่อนโยน

3. จิตสาธารณะ เป็นการหลีกเลี่ยงการกระทำหรือการใช้ของส่วนรวมให้เกิดความชำรุดเสียหาย การรับผิดชอบในการดูแลของส่วนรวมที่เป็นประโยชน์ร่วมกัน และเคารพสิทธิในการใช้ของส่วนรวมร่วมกัน

โครงสร้างหลักสูตร

โครงสร้างหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาประกอบด้วย 20 หน่วยการเรียนรู้ รวมเป็นเวลา 40 ชั่วโมง โดยมีรายละเอียดดังนี้

หน่วยการเรียนรู้ คำอธิบายหน่วยการเรียนรู้ และจำนวนชั่วโมง

หน่วย การเรียนรู้	ชื่อหน่วย การเรียนรู้	คำอธิบายหน่วยการเรียนรู้	ชั่วโมง
1	บทนำ	การทำความเข้าใจเกี่ยวกับการเรียนการสอน การปฏิบัติตน ในเวลาเรียน จุดมุ่งหมาย และวิธีการประเมินในกิจกรรม พัฒนาผู้เรียน	2
2	คุณค่าความเป็น มนุษย์	การเรียนรู้ความหมายของมนุษย์ และคุณค่าของมนุษย์ ซึ่งไม่ได้อยู่ที่วัตถุรอบกายภายนอก แต่อยู่ที่คุณค่า ทางจิตใจ คุณค่าทางจิตใจเกิดจากการคิดดี และทำดี ซึ่งสิ่งเหล่านี้ คือ สิ่งที่ทำให้มนุษย์ต่างจากสัตว์	2
3	คนดีในชุมชน	การทำความเข้าใจกับลักษณะของคนดี คนมีคุณธรรม เพื่อให้สามารถทำความเข้าใจกับพฤติกรรมที่ตนเอง ปฏิบัติ จากการเรียนรู้คุณลักษณะของคนดีในชุมชน	2
4	เรียนรู้จากตัวอย่าง	การเรียนรู้คุณลักษณะของคนดีจากการแลกเปลี่ยน เรียนรู้ เป็นการสร้างประสบการณ์ในการสนทนา แลกเปลี่ยนประสบการณ์ และสร้างแรงจูงใจให้นักเรียน ประพฤติปฏิบัติแต่สิ่งที่ดีงาม	2
5	ปัญหาของฉัน	การทำความเข้าใจเกี่ยวกับคุณลักษณะที่ไม่ดีในตนเอง เรียนรู้การแก้ปัญหาด้วยการทำกิจกรรมกลุ่ม รับฟัง ข้อคิดเห็นในการแก้ไขพฤติกรรม บันทึกลงรูป และ กำหนดแนวทางในการแก้ไขพฤติกรรมของตนเอง	2
6	ตัวฉันกับชุมชน	การทำความเข้าใจกับพฤติกรรมที่เป็นคุณลักษณะที่ไม่ดี ของตนเอง วิเคราะห์ผลของพฤติกรรมที่มีต่อเพื่อน ครอบครัว และชุมชน	2
7	ปัญหาในชุมชน	การเรียนรู้เกี่ยวกับชุมชนที่ตนเองอาศัยอยู่ วิเคราะห์ ปัญหาที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน กำหนดวิธีการ แก้ไขปัญหา โดยเริ่มต้นการแก้ไขจากตนเองก่อน	2

หน่วย การเรียนรู้	ชื่อหน่วย การเรียนรู้	คำอธิบายหน่วยการเรียนรู้	ชั่วโมง
8	มีน้ำใจได้อย่างไร	การเรียนรู้คุณลักษณะความมีน้ำใจ ทั้งต่อตนเอง ผู้อื่น และสิ่งแวดล้อม พฤติกรรมที่แสดงถึงความมีน้ำใจ และผลที่เกิดขึ้นจากความมีน้ำใจ	2
9	ปฏิบัติการของ ความมีน้ำใจ	ฝึกปฏิบัติความมีน้ำใจจากสถานการณ์ที่ครูกำหนดให้ และเรียนรู้จากการฝึกปฏิบัติความมีน้ำใจด้วยตนเอง	2
10	จิตนอบน้อม	การนอบน้อม เริ่มจากการเห็นคุณค่าของความเป็นมนุษย์ เคารพคุณค่า และอ่อนน้อมต่อตนเองและผู้อื่น ฝึกปฏิบัติด้วยกิจกรรมของความอ่อนน้อม เรียนรู้ผลของความอ่อนน้อม และนำผลการปฏิบัติสู่บ้าน	2
11	เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่	การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เป็นการแบ่งปันสิ่งของของตนมีหรือสิ่งที่จะได้รับแต่ตนเองไม่มีความจำเป็นที่จะต้องใช้ให้กับผู้ที่มีความจำเป็นมากกว่า การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่อาจไม่ใช่เป็นการเอื้อเฟื้อสิ่งของแต่เป็นการเอื้อเฟื้อแรง ซึ่งเป็นสิ่งที่มีอยู่ในตัวคนทุกคน	2
12	ใคร่ครวญเกิด ปัญญา	การสนทนากลุ่มเพื่อให้นักเรียนได้คิดใคร่ครวญถึงมวลประสบการณ์ที่ได้เรียนรู้แลกเปลี่ยนประสบการณ์จากการเรียนรู้กับเพื่อนร่วมกลุ่ม และเพื่อนร่วมห้อง ด้วยคำถามที่ครูกำหนดให้ เพื่อให้นักเรียนได้เรียนรู้ตนเอง เรียนรู้เพื่อนร่วมห้อง และนำผลการเรียนรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวัน	2
13	เบียดเบียนเป็น อย่างไร	การเบียดเบียนส่งผลร้ายทั้งต่อตนเอง ผู้อื่น และสิ่งแวดล้อม นักเรียนควรใคร่ครวญพฤติกรรมที่ตนเคยปฏิบัติว่าเป็นการเบียดเบียนตนเอง ผู้อื่น และสิ่งแวดล้อมหรือไม่อย่างไร และควรแก้ไขพฤติกรรมเหล่านั้นอย่างไร	2

หน่วย การเรียนรู้	ชื่อหน่วย การเรียนรู้	คำอธิบายหน่วยการเรียนรู้	ชั่วโมง
14	การให้อภัยนั้นทำ ยาก	การให้อภัยนั้นทำยาก เพราะการให้อภัยเกิดขึ้นจากจิต ภายในอ่อนน้อม รู้จักระดับอารมณ์ เมื่อนักเรียนเรียนรู้ ที่จะให้อภัย และสามารถให้อภัยตนเองและผู้อื่นได้ ความรุนแรงก็จะลดน้อยลง	2
15	สุภาพอ่อนโยนดี อย่างไร	คนสุภาพอ่อนโยน จะเป็นที่รักใคร่ของคนรอบข้างและผู้ที่ ใกล้ชิด เป็นคุณลักษณะที่แสดงถึง จิตใจที่อ่อนน้อม โดย เริ่มจากการพูดและการทำความเคารพต่อบุคคลที่ควร เคารพด้วยความสุภาพอ่อนโยน	2
16	หน้าที่ของ พลเมืองที่ดี	หน้าที่และความรับผิดชอบในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของ ชุมชน ใคร่ครวญพฤติกรรมที่ตนเองเคยปฏิบัติสอดคล้อง กับคุณลักษณะของพลเมืองดีหรือไม่ และกำหนด พฤติกรรมในอนาคตที่ควรปฏิบัติ	2
17	การมีส่วนร่วมต่อ ชุมชน	คุณลักษณะของพลเมืองที่ดี เรียนรู้การมีส่วนร่วม ในการดูแลรักษาของส่วนรวม วิเคราะห์ปัญหาที่เกิดกับ สาธารณะสมบัติในโรงเรียน วางแผนเพื่อดูแลสาธารณะ สมบัติในโรงเรียน	2
18	บำเพ็ญประโยชน์	นำผลจากการเรียนรู้และการวางแผนในหน่วยการเรียนรู้ 17 มาฝึกปฏิบัติ โดยการบำเพ็ญประโยชน์	2
19	สะท้อนผลการ บำเพ็ญประโยชน์	การบำเพ็ญประโยชน์ทำให้เรารู้จักเสียสละแรงกาย แรงงาน ผลจากการปฏิบัติจะเกิดขึ้นกับผู้ปฏิบัติ ผู้มีส่วน ร่วมในการใช้สาธารณะสมบัติ และผู้มีหน้าที่ดูแลรักษา สาธารณะสมบัติ การได้สนทนาแลกเปลี่ยน แสดง ความรู้สึกระหว่างกลุ่มคนดังกล่าว เป็นการพัฒนา คุณลักษณะของนักเรียน	2
20	ประเมินตัวฉัน	สรุปผลการเรียนรู้ สนทนา ใคร่ครวญ สร้างความ ประทับใจ โดยให้นักเรียนแสดงความรู้สึกของตนเอง ต่อ การเรียนรู้ในวิชานี้	2

กิจกรรมการเรียนรู้

กิจกรรมการเรียนรู้ตามหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา ผู้วิจัยได้ออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้การบรรยาย การถามคำถาม การเรียนรู้จากการปฏิบัติโดยให้นักเรียนปฏิบัติด้วยตนเองและปฏิบัติเป็นกลุ่ม สนทนา และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อให้นักเรียนเกิดคุณลักษณะที่พึงประสงค์ โดยในการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ผู้วิจัยใช้แนวคิดการเรียนรู้จากการปฏิบัติเป็นหลักในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

กิจกรรมการเรียนรู้ตามหลักสูตร ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่ 1 การสร้างความพร้อม เป็นขั้นที่ให้นักเรียนฝึกปฏิบัติใน 2 รูปแบบ กล่าวคือ การฝึกปฏิบัติด้วยความสงบนิ่ง และการฝึกปฏิบัติด้วยการเคลื่อนไหว มุ่งเน้นให้นักเรียนเกิดการจดจ่อกับอารมณ์ ความรู้สึก สิ่งเร้า เพียงอย่างเดียวอย่างหนึ่ง จนเกิดสมาธิ เพื่อนำไปสู่การเรียนรู้ในขั้นตอนต่อไป

ขั้นที่ 2 การเสริมสร้างคุณลักษณะและการคิด เป็นขั้นตอนที่ให้นักเรียนได้เรียนรู้จากการปฏิบัติ ซึ่งมีองค์ประกอบที่สำคัญ คือ คำถามที่เปิดกว้างหรือปัญหา การปฏิบัติ และการสะท้อนผล ด้วยกิจกรรมที่มุ่งเน้นในการเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ และการคิด

ขั้นที่ 3 สร้างความเชื่อมโยง เป็นขั้นตอนที่นักเรียนต้องใช้ความรู้และประสบการณ์ที่ได้เรียนรู้ในขั้นที่ 2 มาคิดใคร่ครวญ เชื่อมโยงกับประสบการณ์เก่าเกี่ยวกับกิจกรรมนั้น ๆ ที่นักเรียนเคยได้รับ เพื่อกำหนดพฤติกรรมในอนาคต โดยให้นักเรียนแลกเปลี่ยนประสบการณ์ภายใต้ความเสมอภาคกัน เป็นการฝึกปฏิบัติผ่านกิจกรรมสังคม

สื่อการเรียนรู้

การกำหนดสื่อการเรียนรู้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้จะต้องสอดคล้องกับสาระการเรียนรู้ และสามารถเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ซึ่งประกอบด้วย

1. เอกสารเกี่ยวกับคุณลักษณะที่พึงประสงค์
2. เอกสารประกอบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามหลักสูตร เช่น ใบงาน ใบความรู้
3. เอกสารอิเล็กทรอนิกส์

แหล่งเรียนรู้

แหล่งเรียนรู้ในหลักสูตรส่วนใหญ่เป็นแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน หรือในชุมชนใกล้โรงเรียน เนื่องจากข้อจำกัดของสถานการณ์ในสามจังหวัดภาคใต้ ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ตัวอย่าง

ของแหล่งเรียนรู้ ได้แก่ ห้องสมุด อาคารอเนกประสงค์ สวนหย่อมในโรงเรียน และห้องปฏิบัติการต่าง ๆ เป็นต้น

การวัดและประเมินผล

การวัดและการประเมินผลตามหลักสูตร ผู้วิจัยใช้แนวคิดการประเมินที่มุ่งพัฒนานักเรียน ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. การประเมินก่อนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

การประเมินก่อนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ผู้วิจัยทำการประเมินคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียน ซึ่งประกอบด้วย ความตระหนักรู้ในตนเอง ความเมตตากรุณา และจิตสาธารณะ เพื่อเป็นเกณฑ์ในการเปรียบเทียบกับประเมินหลังการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ และเป็นการเปรียบเทียบว่านักเรียนกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์เท่ากันหรือไม่

2. การประเมินระหว่างการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

การประเมินระหว่างการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ผู้วิจัยทำการประเมินหลังจัดกิจกรรมในแต่ละหน่วยการเรียนรู้ เพื่อตรวจสอบว่านักเรียนเรียนรู้ได้ตามเกณฑ์ที่กำหนดหรือไม่ และจะเป็นแนวทางในการปรับปรุงแก้ไขหลักสูตร

3. การประเมินหลังการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

การประเมินหลังการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ผู้วิจัยทำการประเมินหลังจากจัดกิจกรรมการเรียนรู้ครบทุกหน่วยการเรียนรู้ เพื่อนำผลการประเมินหลังเรียนไปเปรียบเทียบกับผลการประเมินก่อนเรียน นำผลการประเมินหลังเรียนมาเปรียบเทียบกับระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม และนำผลการประเมินความพึงพอใจของนักเรียนต่อการจัดกิจกรรมตามหลักสูตร

วิเคราะห์หน่วยการเรียนรู้ คุณลักษณะที่พึงประสงค์ และจำนวนชั่วโมง

หน่วยการเรียนรู้ที่ /ชื่อหน่วยการเรียนรู้	คุณลักษณะที่พึงประสงค์			จำนวน ชั่วโมง
	ความตระหนักรู้ใน ตนเอง	ความเมตตา กรุณา	จิตสาธารณะ	
1. บทนำ	✓	✓	✓	2
2. คุณค่าความเป็น มนุษย์	✓	✓	✓	2
3. คนดีในชุมชน	✓	✓	✓	2
4. เรียนรู้จากตัวอย่าง	✓	✓	✓	2
5. ปัญหาของฉัน	✓	✓	✓	2
6. ตัวฉันกับชุมชน	✓	✓	✓	2
7. ปัญหาในชุมชน	✓	✓	✓	2
8. มีน้ำใจได้อย่างไร	✓	✓	✓	2
9. ปฏิบัติการของ ความมีน้ำใจ	✓	✓	✓	2
10. จิตนอบน้อม	✓	✓	✓	2
11. เลือเพื่อเพื่อแผ่	✓	✓	✓	2
12. ใคร่ควรยกเกิด ปัญญา	✓	✓	✓	2
13. เบียดเบียนเป็น อย่างไร	✓	✓	✓	2
14. การให้อภัยนั้นทำ ยาก	✓	✓	✓	2
15. สุภาพอ่อนโยนดี อย่างไร	✓	✓	✓	2
16. หน้าที่ของพลเมือง ที่ดี	✓	✓	✓	2
17. การมีส่วนร่วมต่อ ชุมชน	✓	✓	✓	2
18. บำเพ็ญประโยชน์	✓	✓	✓	2

หน่วยการเรียนรู้ที่ /ชื่อหน่วยการเรียนรู้	คุณลักษณะที่พึงประสงค์			จำนวน ชั่วโมง
	ความตระหนักใน ตนเอง	ความเมตตา กรุณา	จิตสาธารณะ	
19. สะท้อนผลการ บำเพ็ญประโยชน์	✓	✓	✓	2
20. ประเมินตัวฉัน	✓			2

ข้อเสนอแนะในการใช้หลักสูตร

1. ศึกษาเอกสารหลักสูตรทั้งฉบับอย่างละเอียด
2. ศึกษาคู่มือครูทั้งฉบับ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจุดมุ่งหมายของหลักสูตรที่มุ่งเน้นการพัฒนาคุณลักษณะด้านใด ซึ่งประกอบด้วย ความตระหนักรู้ในตนเอง ความเมตตากรุณา และจิตสาธารณะ และวิธีการจัดการเรียนการสอนที่ให้นักเรียนได้เรียนรู้จากการปฏิบัติ (Action Learning) โดยมีรูปแบบการสอนเป็นลำดับขั้นตอน
3. วางแผนการจัดเตรียมห้องเรียนให้สอดคล้องกับลักษณะของกิจกรรมการเรียนการสอน ถ้ามีความจำเป็นครูผู้สอนสามารถปรับเปลี่ยนได้ตามความเหมาะสม แต่ถ้าโรงเรียนมีสถานที่เพียงพอให้ครูสามารถจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ก็ควรใช้สถานที่ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนรู้อย่างอิสระภายใต้ความเจียมสงบ
4. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้กับนักเรียน ครูควรคำนึงถึงข้อจำกัดต่าง ๆ และปรับเปลี่ยนกิจกรรมการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับบริบทของโรงเรียน
5. เตรียมสื่อการเรียนรู้ให้ครบ และสอดคล้องกับกิจกรรมการเรียนการสอนในแต่ละหน่วยการเรียนรู้
6. ครูสามารถนำหลักสูตรนี้ไปใช้ในการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนได้โดยตรง หรือนำส่วนหนึ่งของหลักสูตรไปบูรณาการกับสาระการเรียนรู้ที่ตนเองต้องการ
7. บทบาทของครู ครูควรมีบทบาทในการสนับสนุน แนะนำ ให้กำลังใจ และเป็นแบบอย่างที่ดีเพื่อให้นักเรียนได้พัฒนาตนเองอย่างมีความสุข

ตัวอย่าง

แผนการจัดการเรียนรู้

(กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน)

อัคพงศ์ สุขมัตย์

โรงเรียนเมืองปัตตานี
สำนักงานการศึกษาขั้นพื้นฐานปัตตานีเขต 1

คำอธิบายกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

หน่วยการเรียนรู้ที่ 1–20

ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4

จำนวน 40 ชั่วโมง

ศึกษาความหมายของคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ซึ่งประกอบด้วย ความตระหนักรู้ในตนเอง ความเมตตา กรุณา และจิตสาธารณะ ทำความเข้าใจเกี่ยวกับตนเอง ในทัศนะของตนเอง เพื่อน และครู วิเคราะห์พฤติกรรมที่ดีและไม่ดีของตนเอง กำหนดแนวทางในการปรับพฤติกรรม นำเสนอแนวทางในการปรับพฤติกรรม และสามารถเลือกแนวทางที่เหมาะสมกับตนเอง สามารถปฏิบัติกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ทั้งที่เป็นกิจกรรมเดี่ยวและกิจกรรมกลุ่มจนสำเร็จ เรียนรู้ในการเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นด้วยความตั้งใจ เมื่อปฏิบัติกิจกรรมเสร็จ สามารถประเมินผลการปฏิบัติกิจกรรม พร้อมทั้งสามารถเชื่อมโยงประสบการณ์กับชีวิตประจำวัน

หน่วยการเรียนรู้ที่ 1

คำอธิบายหน่วย

ศึกษาความหมายของจิตตปัญญาศึกษา การนำแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาไปใช้ในการจัดกิจกรรม การวิเคราะห์ความสำคัญจำเป็นของจิตตปัญญาศึกษาต่อการพัฒนาตนเองและการดำเนินชีวิต คุณค่าของจิตตปัญญาศึกษาต่อการพัฒนามนุษย์ แนวทางในการประเมินผลการจัดกิจกรรม

แผนการจัดการเรียนรู้

กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน
หน่วยการเรียนรู้ที่ 1 บทนำ

ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4
จำนวน 2 ชั่วโมง

1. สาระสำคัญ

จิตตปัญญาศึกษา หมายถึง การศึกษาที่มุ่งเน้นให้เกิดการพัฒนาด้านใน ซึ่งประกอบด้วยจิตและการคิด ผ่านการฝึกปฏิบัติจากกิจกรรมที่หลากหลาย จนเกิดกระบวนการคิดใคร่ครวญด้วยจิตที่มีความเมตตากรุณา ทำให้จิตใจเปิดกว้าง สามารถทำความเข้าใจกับสิ่งต่าง ๆ จนเกิดคุณลักษณะความตระหนักรู้ในตนเอง ความเมตตากรุณา และจิตสาธารณะ สามารถเชื่อมโยงสิ่งที่ได้เรียนรู้กับการปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวัน

จิตตปัญญาศึกษาเป็นการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ซึ่งเป็นคุณลักษณะเชิงคุณธรรมที่สำคัญในการดำเนินชีวิต โดยในการพัฒนาจะต้องพัฒนาจิตให้สงบ พร้อมทั้งจะเรียนรู้ เกิดกระบวนการคิดใคร่ครวญด้วยจิตที่มีเมตตา ยอมรับฟังความคิดเห็นต่าง ๆ และเปิดกว้าง เมื่อไรที่มนุษย์ได้พัฒนาตามแนวคิดนี้ ก็จะเป็นคนที่มีความตระหนักรู้ในตนเอง ความเมตตากรุณา และจิตสาธารณะ นำไปสู่สังคมที่สันติสุข

2. ผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง

มีสติ เข้าใจความหมาย แนวคิด ความสำคัญ เห็นคุณค่าของจิตตปัญญาศึกษาที่มีต่อตนเอง และการพัฒนามนุษย์ ปฏิบัติงานตามหน้าที่ของตนเอง และมีน้ำใจในการทำงานร่วมกัน

3. จุดประสงค์การเรียนรู้

1. จดจ่อต่อการหายใจของตนเอง
2. อธิบายความหมายของจิตตปัญญาศึกษาได้
3. เห็นคุณค่าและความสำคัญของจิตตปัญญาศึกษาต่อตนเองและการพัฒนามนุษย์
4. ปฏิบัติงานตามหน้าที่ที่กลุ่มมอบหมายให้จนสำเร็จ
5. ปฏิบัติงานกลุ่มด้วยความมีน้ำใจ

4. สาระการเรียนรู้

1. ความหมายของจิตตปัญญาศึกษา
2. ความเป็นมาของจิตตปัญญาศึกษา

3. จิตตปัญญาศึกษากับการพัฒนามนุษย์

5. กระบวนการจัดการเรียนรู้

1. นักเรียนนั่งเป็นวงกลมนักเรียนผู้ชายนั่งติดกับผู้ชาย นักเรียนผู้หญิงนั่งติดกับผู้หญิง
2. ครูตั้งคำถามนักเรียนเพื่อนำไปสู่การตั้งข้อตกลงสำหรับการเรียนรู้ในกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนตามแนวคำถามดังนี้
 - นักเรียนเคยได้ยินคำว่า “สาธารณะ” หรือไม่
 - นักเรียนคิดว่าคำว่า “สาธารณะ” หมายความว่าอย่างไร
 - นักเรียนคิดว่าห้องเรียนเป็นพื้นที่สาธารณะหรือไม่
 - นักเรียนคิดว่าการอยู่ร่วมกันในพื้นที่สาธารณะควรปฏิบัติตนอย่างไร
3. ครูสรุปและอธิบายข้อตกลงสำหรับการเรียนรู้ในกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนดังนี้
 - นักเรียนจะไม่ส่งเสียงดังในขณะที่มีผู้พูดกำลังพูดอยู่
 - นักเรียนที่ต้องการจะพูดหรือเสนอข้อคิดเห็นให้ขออนุญาตจากครู ครูจะเปิดโอกาสให้กับนักเรียน แล้วนักเรียนก็สามารถพูดสิ่งที่นักเรียนต้องการพูดได้
 - ครูและนักเรียนทุกคนมีสิทธิ เสรีภาพเท่าเทียมกัน
 - การกระทำของนักเรียนส่งผลกระทบต่อผู้อื่น ดังนั้นนักเรียนต้องคิดทุกครั้งที่จะปฏิบัติว่าพฤติกรรมของตนเองมีผลกระทบต่อคนรอบข้างอย่างไรบ้าง สิ่งไหนควรทำ สิ่งไหนไม่ควรทำ
 - ครูมีหน้าที่ดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอน และคอยให้คำแนะนำนักเรียน
 - เมื่อครูสิ้นระยะพัก แสดงว่ามีนักเรียนไม่ได้ทำตามข้อตกลงให้นักเรียนทุกคนอยู่ในความสงบและฟังครูอธิบาย

ขั้นที่ 1 การสร้างความพร้อม

4. ครูนำเข้าสู่บทเรียนด้วยคำถาม ตามแนวคำถามต่อไปนี้
 - เวลาใดที่นักเรียนมีความสุขมากที่สุด
 - ทำไมนักเรียนถึงมีความสุข
 หลังจากนั้นครูอธิบายเพิ่มเติมเพื่อให้ นักเรียนพิจารณาว่า ช่วงที่นักเรียนมีความสุข นักเรียนจะเกิดสมาธิ และแสดงพฤติกรรมจดจ่อต่ออารมณ์หรือความรู้สึกเพียงอย่างเดียว ทำให้นักเรียนเกิดความสุขจากการแสดงพฤติกรรม
5. ครูอธิบายลักษณะของพฤติกรรมจดจ่อ “พฤติกรรมจดจ่อ เป็นพฤติกรรมที่แสดงให้เห็นถึงความตั้งใจ สนใจ และความมุ่งมั่นที่จะปฏิบัติ จะเกิดขึ้นเมื่อนักเรียนมีสมาธิ” เช่น เมื่อไรที่นักเรียนดู

หนังสือที่นักเรียนชอบ นักเรียนจะจดจ่อต่อหนังสือบางครั้งพ่อแม่เรียกนักเรียนก็ไม่ได้ยิน แสดงว่าช่วงเวลานั้นนักเรียนมีสมาธิกับการดูโทรทัศน์

6. ครูให้นักเรียนฝึกปฏิบัติการจดจ่อผ่าน **กิจกรรมที่ 1 ลมหายใจของฉัน** กิจกรรมลมหายใจของฉันมีวิธีการปฏิบัติดังนี้

- นักเรียนนั่งเป็นวงกลมนักเรียนผู้ชายนั่งติดกับผู้ชาย นักเรียนผู้หญิงนั่งติดกับผู้หญิง
- ครูอธิบายวิธีการทำ **กิจกรรมที่ 1 ลมหายใจของฉัน** ให้นักเรียนฟังว่า เมื่อครูพูด 1 นักเรียนจะต้องหายใจเข้า โดยพยายามให้ลมเข้าไปในร่างกายให้ได้มากที่สุดและให้ลงไปอยู่ในช่วงท้อง และเมื่อครูพูด 2 นักเรียนหายใจออก ในขณะที่ทำให้นักเรียนหลับตา ทำซ้ำ ๆ เช่นนี้เป็นเวลาประมาณ 5-10 นาที ในขณะที่ปฏิบัติครูเปิดซีดีเสียงธรรมชาติเบา ๆ

- ครูและนักเรียนร่วมกันอภิปรายเกี่ยวกับผลการปฏิบัติ
- ครูสรุปผลการปฏิบัติได้ดังนี้

1. การปฏิบัติทำให้นักเรียนจดจ่อกับลมหายใจ
2. การหลับตาช่วยให้นักเรียนมีความสงบ เนื่องจากไม่เห็นสิ่งอื่นใดที่เป็นการยั่วให้เกิดความไม่สงบ จะเห็นได้ว่าประสาทสัมผัสของมนุษย์มีความสำคัญ ถ้านักเรียนรับรู้ในสิ่งที่ดีก็จะส่งผลดีต่อนักเรียน แต่ถ้านักเรียนรับรู้ในสิ่งไม่ดี เช่น สื่อลามก ละครที่มีความก้าวร้าว ก็จะส่งผลต่อพฤติกรรมของนักเรียนในทางไม่ดี

3. การเรียนรู้จะเกิดผลสำเร็จได้นั้น นักเรียนต้องให้ความสำคัญต่อสิ่งที่เรียนรู้ และในขณะที่เรียนก็ต้องจดจ่อกับสิ่งที่เรียน

4. การกระทำของนักเรียนแต่ละคนส่งผลกับนักเรียนคนอื่น ๆ ดังนั้นทุกคนต้องรู้จักเคารพซึ่งกันและกัน โดยการเงียบในขณะที่ครูพูด 1 และ 2 เพราะเมื่อมีคนส่งเสียงดัง ก็จะทำให้เพื่อนที่นั่งอยู่ใกล้ ๆ ไม่สงบ ไม่ได้ยินเสียงที่ครูพูด ทำตามเพื่อนในห้องไม่ทัน จนไม่อยากทำ และส่งผลเสียต่อตัวนักเรียนในการเรียนรู้ลำดับต่อไป

- ครูถามคำถามนักเรียนเพื่อให้นักเรียนได้คิดทบทวนและสำรวจตนเองดังนี้
 1. นักเรียนเคยแสดงพฤติกรรมที่เป็นการไม่เคารพต่อเพื่อนและครูหรือไม่
 2. พฤติกรรมอะไรที่แสดงว่านักเรียนไม่เคารพเพื่อนและครูบ้าง
- ครูให้นักเรียนปฏิญาณตนว่าจะไม่แสดงพฤติกรรมเหล่านั้นอีก

ขั้นที่ 2 การเสริมสร้างคุณลักษณะและการคิด

7. ครูอธิบายความหมายและความเป็นมาของจิตตปัญญาศึกษาให้นักเรียนฟัง ดังนี้

จิตตปัญญาศึกษา หมายถึง การศึกษาที่มุ่งเน้นให้เกิดการพัฒนาด้านใน ซึ่งประกอบด้วยจิตและการคิด ผ่านการฝึกปฏิบัติจากกิจกรรมที่หลากหลาย จนเกิดกระบวนการคิดใคร่ครวญด้วยจิตที่มี

ความเมตตากรุณา ทำให้จิตใจเปิดกว้าง สามารถทำความเข้าใจกับสิ่งต่าง ๆ จนเกิดคุณลักษณะความตระหนักรู้ในตนเอง ความเมตตากรุณา และจิตสาธารณะ สามารถเชื่อมโยงสิ่งที่ได้เรียนรู้กับการปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวัน

ความเป็นมาของจิตตปัญญาศึกษา ปรัชญาแนวคิดเรื่อง “Contemplative Education” เริ่มต้นขึ้นในสหรัฐอเมริกา ในปี ค.ศ. 1974 ที่มหาวิทยาลัยนาโรปะ มลรัฐโคโลราโด ซึ่งก่อตั้งขึ้นโดยเชอเกียม ตรุงปะ แต่เริ่มเป็นที่รู้จักแพร่หลายมากยิ่งขึ้นในช่วงเวลาไม่กี่ปีมานี้ ในหมู่นักการศึกษาในทุกระดับ โดยมีอิทธิพลต่อเครือข่ายการศึกษาหลายแห่ง เช่น วิทยาลัยและมหาวิทยาลัยรวม 5 แห่ง (Five Colleges) คือ วิทยาลัยแอมเฮิร์สต์ (Amherst College), วิทยาลัยแฮมเชียร์ (Hampshire College), เมท์ โฮลียอค (Mount Holyoke), วิทยาลัยสมิธ (Smith College) และมหาวิทยาลัยแมสซาชูเซตส์ แอมเฮิร์สต์ (University of Massachusetts, Amherst) หรือเครือข่ายในมลรัฐโคโลราโด กล่าวคือ Rocky Mountain Contemplative Higher Education Network (RMCHEN) ซึ่งเริ่มเปิดตัวอย่างเป็นทางการในเดือนกันยายน ค.ศ. 2006

จิตตปัญญาศึกษากับการพัฒนามนุษย์ เป็นการรวมเอาศาสตร์ต่าง ๆ ที่มีความสำคัญในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของมนุษย์ โดยพยายามให้มนุษย์เกิดความสุขจากภายใน (จิตใจ) ซึ่งเมื่อมนุษย์เกิดความสุขภายในก็ส่งผลให้เกิดความสุขกายไปด้วย ความสุขที่ได้รับเป็นความสุขของการได้ช่วยเหลือ แบ่งปัน ไม่เบียดเบียน ให้อภัย และการกระทำประโยชน์ให้กับส่วนรวม โดยในทุกช่วงเวลาจะต้องตระหนักรู้ในตนว่าขณะนี้เรากำลังทำอะไรอยู่ สิ่งที่กำลังทำมีความเหมาะสม หรือดีงามเพียงไร การกระทำนั้นเป็นการกระทำที่เป็นการเคารพตนเองหรือผู้อื่นหรือไม่ นอกจากจิตตปัญญาศึกษาจะเป็นการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม ในขณะเดียวกันก็เป็นการพัฒนาการคิดควบคู่ไปด้วย การอยู่ใน ความสงบแล้วคิดใคร่ครวญบ่อย ๆ จะทำให้นักเรียนเกิดกระบวนการคิด นำไปสู่การแสวงหาคำตอบจนเกิดปัญญา

8. ครูให้นักเรียนฝึกปฏิบัติด้วย **กิจกรรมที่ 2 ความดีที่ฉันทำ** ตามแนวทางต่อไปนี้

- ครูและนักเรียนนั่งเป็นวงกลม ครูให้เวลานักเรียน 3 นาที ให้นักเรียนคิดใคร่ครวญถึงความดีที่นักเรียนทำ 1 อย่าง ในรอบ 1 เดือนที่ผ่านมา ซึ่งเป็นสิ่งที่นักเรียนคิดว่าดีที่สุดในรอบ 1 เดือนที่ผ่านมา
- เมื่อถึงกำหนดเวลาครูถามนักเรียนแต่ละคนถึงสิ่งที่นักเรียนคิดว่าเป็นความดีเมื่อนักเรียนตอบ ครูตั้งคำถามต่อว่าทำไมนักเรียนจึงคิดว่าเป็นความดี
- เมื่อถามครบทุกคนแล้วครูและนักเรียนร่วมกันสรุปคุณลักษณะของความดีซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดจิตตปัญญาศึกษากับการพัฒนามนุษย์ กล่าวคือ ความดีที่นักเรียนกล่าวมา เป็นความดีในการทำให้ผู้อื่นมีความสุข การเสียสละ แบ่งปัน ไม่เบียดเบียน ให้อภัย และเป็นการกระทำประโยชน์ให้กับส่วนรวม

- นักเรียนศึกษา ใบงานที่ 1 จิตตปัญญาศึกษา
- ครูสุ่มนักเรียนออกมารายงานผลการดำเนินงาน
- ครูและนักเรียนร่วมกันอภิปรายผลการรายงานของเพื่อน

ขั้นที่ 3 สร้างความเชื่อมโยง

9. ครูให้เวลานักเรียน 3 นาที ให้นักเรียนคิดใคร่ครวญถึงจิตตปัญญาศึกษาเปรียบเทียบกับพฤติกรรมที่ตนเคยปฏิบัติ

10. นักเรียนแบ่งกลุ่ม ๆ ละ 4 คน ร่วมกันศึกษา ใบงานที่ 2 คุณค่าและความสำคัญของจิตตปัญญาศึกษา ตามแนวทางต่อไปนี้

- นักเรียนแบ่งกลุ่ม ๆ ละ 4 คน
- นักเรียนแบ่งหน้าที่ภายในกลุ่มตามหน้าที่ต่อไปนี้ หัวหน้ากลุ่ม (ผู้ดำเนินการ)

เลขานุการ (คนจดบันทึก) ผู้รายงาน และสมาชิก

- การดำเนินการ หัวหน้ากลุ่มทำหน้าที่ควบคุมการแสดงความคิดเห็น กำหนดตัวผู้เสนอความคิดเห็น ไม่ให้สมาชิกภายในกลุ่มโต้แย้งหรือแย้งกันเสนอ สมาชิกในกลุ่มทุกคนที่ต้องการเสนอความคิดเห็นให้ยกมือ เมื่อหัวหน้ากลุ่มอนุญาตจึงพูดได้ ก่อนพูดให้ทบทวนในสิ่งที่เพื่อนก่อนหน้าตนเองพูดไว้ให้เพื่อนฟังก่อน

- นักเรียนแต่ละกลุ่มส่งตัวแทนออกมารายงานผลการปฏิบัติงาน
- ครูและนักเรียนร่วมกันอภิปรายผลการปฏิบัติงาน

6. สื่อ /แหล่งเรียนรู้

1. ซีดีเสียงธรรมชาติ
2. กิจกรรมที่ 1 ลมหายใจของฉัน
3. กิจกรรมที่ 2 ความดีที่ฉันทำ
4. ใบงานที่ 1 จิตตปัญญาศึกษา
5. ใบงานที่ 2 คุณค่าและความสำคัญของจิตตปัญญาศึกษา

7. การวัดและประเมินผล

วิธีการวัดและประเมินผล	เครื่องมือวัดและประเมินผล	เกณฑ์การวัดและประเมินผล
ประเมินการจดจ่อต่อลมหายใจ	- กิจกรรมที่ 1 ลมหายใจ ของฉัน	นักเรียนที่ผ่านต้องได้คะแนนตั้งแต่ 2 คะแนน ขึ้นไป จาก 3 คะแนน
ประเมินการอธิบายความหมาย ของจิตตปัญญาศึกษา	- ใบงานที่ 1 จิตตปัญญา ศึกษา	นักเรียนที่ผ่านต้องได้คะแนนตั้งแต่ 3 คะแนน ขึ้นไป จาก 5 คะแนน
ประเมินการเห็นคุณค่าและ ความสำคัญของจิตตปัญญาศึกษา	- ใบงานที่ 2 ความดีของฉัน	นักเรียนที่ผ่านต้องได้คะแนนตั้งแต่ 3 คะแนน ขึ้นไป จาก 5 คะแนน
ประเมินการปฏิบัติงานตาม หน้าที่ที่กลุ่มมอบหมายให้จน สำเร็จ	- แบบประเมินการ ปฏิบัติงานตามหน้าที่	นักเรียนที่ผ่านต้องได้คะแนนตั้งแต่ 2 คะแนน ขึ้นไป จาก 3 คะแนน
ประเมินการปฏิบัติงานกลุ่มด้วย ความมีน้ำใจ	- แบบประเมินการ ปฏิบัติงานด้วยความมีน้ำใจ	นักเรียนที่ผ่านต้องได้คะแนนตั้งแต่ 2 คะแนน ขึ้นไป จาก 3 คะแนน

8. บันทึกผลหลังการจัดการเรียนรู้

ผลการจัดการเรียนรู้

.....

.....

ปัญหา/อุปสรรค

.....

.....

แนวทางแก้ไข/ข้อเสนอแนะ

.....

.....

แบบประเมินการปฏิบัติงาน กิจกรรมที่ 1 ลมหายใจของฉัน

คำชี้แจง สรุปผลการประเมินโดยทำเครื่องหมาย ✓ ให้ตรงกับระดับพฤติกรรมที่นักเรียนปฏิบัติ

เลขที่	เกณฑ์การประเมิน			ผลการประเมิน	
	ปฏิบัติด้วยอาการจด จ่อและสงบนิ่ง (3 คะแนน)	ปฏิบัติด้วยอาการจด จ่อแต่ไม่สงบนิ่ง (2 คะแนน)	ไม่ปฏิบัติด้วยอาการ จดจ่อและสงบนิ่ง (1 คะแนน)	ผ่าน	ไม่ผ่าน

เกณฑ์การผ่าน นักเรียนที่ผ่านเกณฑ์ต้องได้คะแนนมากกว่า 2 คะแนน ขึ้นไป จาก 3 คะแนน

ลงชื่อ.....ผู้ประเมิน

(.....)

...../...../.....

ใบงานที่ 1 จิตตปัญญาศึกษา

คำชี้แจง ให้นักเรียนทำเครื่องหมาย ✓ ลงหน้าข้อที่นักเรียนเห็นว่าข้อนั้นมีความสอดคล้องกับ
ความหมายของจิตตปัญญาศึกษา และทำเครื่องหมาย ✕ ลงหน้าข้อที่นักเรียนเห็นว่าข้อ
นั้น ไม่สอดคล้องกับความหมายของจิตตปัญญาศึกษา

ชื่อ.....สกุล.....เลขที่.....

- 1. เป็นการพัฒนาคูณธรรมจริยธรรม (✓)
- 2. ฝึกให้คิดใคร่ครวญ (✓)
- 3. ส่งเสริมให้ใช้สื่ออินเทอร์เน็ต (✕)
- 4. เรียนรู้ด้วยความสงบ (✓)
- 5. เปิดโอกาสให้ได้แย้งได้อย่างอิสระ (✕)

เกณฑ์การผ่าน นักเรียนที่ผ่านต้องได้คะแนนตั้งแต่ 3 คะแนนขึ้นไป จาก 5 คะแนน

เกณฑ์การให้คะแนน

- ถ้านักเรียนทำเครื่องหมาย ✓ ลงหน้าข้อที่มีความสอดคล้องกับความหมายของจิตตปัญญาศึกษา
และทำเครื่องหมาย ✕ ลงหน้าข้อที่ไม่สอดคล้องกับความหมายของจิตตปัญญาศึกษาข้อนั้นนักเรียน
ได้ 1 คะแนน

- ถ้านักเรียนทำเครื่องหมาย ✕ ลงหน้าข้อที่มีความสอดคล้องกับความหมายของจิตตปัญญาศึกษา
และทำเครื่องหมาย ✓ ลงหน้าข้อที่ไม่สอดคล้องกับความหมายของจิตตปัญญาศึกษาข้อนั้นนักเรียน
ได้ 0 คะแนน

แบบประเมินการปฏิบัติงาน ใบงานที่ 1 จิตตปัญญาศึกษา

คำชี้แจง สรุปลผลการประเมินโดยทำเครื่องหมาย ✓ ให้ตรงกับระดับคะแนนที่นักเรียนได้รับ

เลขที่	คะแนน						ผลการประเมิน	
	5	4	3	2	1	0	ผ่าน	ไม่ผ่าน

ลงชื่อ.....ผู้ประเมิน

(.....)

...../...../.....

ใบงานที่ 2 คุณค่าและความสำคัญของจิตตปัญญาศึกษา

คำชี้แจง

1. นักเรียนแบ่งกลุ่ม ๆ ละ 4 คน
2. นักเรียนแบ่งหน้าที่ภายในกลุ่มตามหน้าที่ต่อไปนี้ หัวหน้ากลุ่ม (ผู้ดำเนินการ) เลขานุการ (คนจดบันทึก) ผู้รายงาน และสมาชิก
3. การดำเนินการ หัวหน้ากลุ่มทำหน้าที่ควบคุมการแสดงความคิดเห็น กำหนดผู้เสนอความคิดเห็น ไม่ให้สมาชิกภายในกลุ่มโต้แย้งหรือแย้งกันเสนอ สมาชิกในกลุ่มทุกคนที่ต้องการเสนอ ความคิดเห็นให้ยกมือ เมื่อหัวหน้ากลุ่มอนุญาตจึงพูดได้ ก่อนพูดให้ทบทวนในสิ่งที่เพื่อนก่อนหน้าตนเองพูดไว้ให้เพื่อนฟังก่อน

แบบบันทึกการปฏิบัติงาน

ชื่อกลุ่ม.....

หัวหน้ากลุ่ม..... เลขที่.....

เลขานุการ (คนจดบันทึก)..... เลขที่.....

ผู้รายงาน..... เลขที่.....

สมาชิก..... เลขที่.....

ตาราง สรุปคุณค่าและความสำคัญของจิตตปัญญาศึกษา

ข้อ	คุณค่าและความสำคัญของจิตตปัญญาศึกษา
1	
2	
3	
4	
5	

เกณฑ์การผ่าน กลุ่มที่ผ่านต้องได้คะแนนตั้งแต่ 3 คะแนน ขึ้นไป จาก 5 คะแนน

เกณฑ์การให้คะแนน

- ถ้านักเรียนเขียนอธิบายคุณค่าและความสำคัญของจิตตปัญญาศึกษาถูกต้องได้ 1 คะแนน
- ถ้านักเรียนเขียนอธิบายคุณค่าและความสำคัญของจิตตปัญญาศึกษาไม่ถูกต้องได้ 0 คะแนน

แบบประเมินการปฏิบัติงาน
ใบงานที่ 2 คุณค่าและความสำคัญของจิตตปัญญาศึกษา

คำชี้แจง สรุปลผลการประเมินโดยทำเครื่องหมาย ✓ ให้ตรงกับระดับคะแนนที่นักเรียนได้รับ

กลุ่มที่	ระดับคะแนน						ผลการประเมิน	
	5	4	3	2	1	0	ผ่าน	ไม่ผ่าน

ลงชื่อ.....ผู้ประเมิน

(.....)

...../...../.....

แบบประเมิน การปฏิบัติงานตามหน้าที่

คำชี้แจง สรุปผลการประเมินโดยทำเครื่องหมาย ✓ ให้ตรงกับระดับพฤติกรรมที่นักเรียนปฏิบัติ

กลุ่มที่	เกณฑ์การประเมิน			ผลการประเมิน	
	ปฏิบัติงานตามหน้าที่จนสำเร็จและไม่เล่นหรือส่งเสียงดังในขณะที่ทำงาน (3 คะแนน)	ปฏิบัติงานตามหน้าที่จนสำเร็จแต่เล่นหรือส่งเสียงดังในขณะที่ทำงาน (2 คะแนน)	ปฏิบัติงานตามหน้าที่ไม่สำเร็จ (1 คะแนน)	ผ่าน	ไม่ผ่าน

เกณฑ์การผ่าน นักเรียนที่ผ่านเกณฑ์ต้องได้คะแนนตั้งแต่ 2 คะแนน ขึ้นไป จาก 3 คะแนน

ลงชื่อ.....ผู้ประเมิน

(.....)

...../...../.....

แบบประเมิน การปฏิบัติงานด้วยความเมตตา

คำชี้แจง สรุปผลการประเมินโดยทำเครื่องหมาย ✓ ให้ตรงกับระดับพฤติกรรมที่นักเรียนปฏิบัติ

กลุ่มที่	เกณฑ์การประเมิน			ผลการประเมิน	
	ช่วยเหลือและ แบ่งปันใน การทำงานด้วยสี หน้ายิ้มแย้ม แจ่มใส (3 คะแนน)	ช่วยเหลือและ แบ่งปันใน การทำงาน (2 คะแนน)	ไม่ช่วยเหลือและ แบ่งปันในการ ทำงาน (1 คะแนน)	ผ่าน	ไม่ผ่าน

เกณฑ์การผ่าน นักเรียนที่ผ่านเกณฑ์ต้องได้คะแนนตั้งแต่ 2 คะแนน ขึ้นไป จาก 3 คะแนน

ลงชื่อ.....ผู้ประเมิน

(.....)

...../...../.....

หน่วยการเรียนรู้ที่ 2

คำอธิบายหน่วย

ศึกษาความหมายของมนุษย์ และคุณค่าของมนุษย์ การอยู่ร่วมกันอย่างเท่าเทียมกันและ
เสมอภาคกัน

แผนการจัดการเรียนรู้

กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4

หน่วยการเรียนรู้ที่ 2 คุณค่าความเป็นมนุษย์

จำนวน 2 ชั่วโมง

1. สาระสำคัญ

มนุษย์ หมายถึง สิ่งมีชีวิตชนิดหนึ่งจัดเป็นสัตว์ที่มีเหตุผล มีจิตใจสูง และคุณค่าของมนุษย์อยู่ที่จิตใจที่มีคุณธรรมจริยธรรม ซึ่งจะแสดงออกมาในรูปของพฤติกรรมที่ดีงาม

2. ผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง

มีสติ เข้าใจความหมายของมนุษย์ และคุณค่าความเป็นมนุษย์ แสดงออกต่อผู้อื่นด้วยความเท่าเทียม ปฏิบัติงานตามหน้าที่ของตนเอง และมีน้ำใจในการทำงานร่วมกัน

3. จุดประสงค์การเรียนรู้

1. จดจำต่อการเคลื่อนไหวร่างกาย
2. อธิบายความหมายของมนุษย์ได้
3. อธิบายคุณค่าความเป็นมนุษย์ได้
4. แสดงออกต่อผู้อื่นด้วยความเสมอภาคกันได้
5. ปฏิบัติงานตามหน้าที่ที่กลุ่มมอบหมายให้จนสำเร็จ
6. ปฏิบัติงานกลุ่มด้วยความมีน้ำใจ

4. สาระการเรียนรู้

1. ความหมายของมนุษย์
2. คุณค่าความเป็นมนุษย์

5. กระบวนการจัดการเรียนรู้

ขั้นที่ 1 สร้างความพร้อม

1. นักเรียนนั่งเป็นวงกลมนักเรียนผู้ชายนั่งติดกับผู้ชาย นักเรียนผู้หญิงนั่งติดกับผู้หญิง
2. นักเรียนฝึกปฏิบัติการจดจำ ผ่าน **กิจกรรมที่ 1 เมล็ดถั่วดินได้** ซึ่งกิจกรรมเมล็ดถั่วดินได้มีวิธีการปฏิบัติดังนี้

- นักเรียนนำแผนกระดาษ 2 แผ่น ซึ่งแผ่นแรกมีรูปวงรี ก. ส่วนแผ่นที่สองมีรูปวงรี ข. และตะเกียบมาวางไว้ข้างหน้า

- ครูแจกเมล็ดถั่วให้นักเรียนคนละ 10 เมล็ด ให้นักเรียนวางไว้ในวงรี ก.
- นักเรียนนั่งสงบนิ่งเป็นเวลา 30 วินาที
- นักเรียนฟังสัญญาณเริ่มปฏิบัติจากครู
- นักเรียนทุกคนใช้ตะเกียบคีบเมล็ดถั่วจากวงรี ก. ในกระดาษแผ่นแรก ไปวางในกระดาษแผ่นที่สองที่มีรูปวงรี ข. โดยไม่ให้เมล็ดถั่วออกนอกวงรี

- เมื่อเวลาผ่านไปได้ 30 วินาที ครูสั่งยุติการปฏิบัติ แล้วให้นักเรียนปฏิบัติซ้ำเช่นเดิม อีก 2 ครั้ง

- หลังการปฏิบัติเสร็จสิ้นครูถามคำถามนักเรียน ตามแนวคำถามดังนี้

1. นักเรียนคนไหนที่คีบเมล็ดถั่วเสร็จก่อนเวลา พอดีกับเวลา และไม่เสร็จตามเวลา

2. ครูสุ่มถามนักเรียนคีบเมล็ดถั่วเสร็จก่อนเวลา พอดีกับเวลา และไม่เสร็จตามเวลาที่กำหนด ถึงความรู้สึกในขณะคีบเมล็ดถั่ว และผลของสิ่งแวดล้อมที่มีต่อการคีบเมล็ดถั่วของตนเอง

3. ครูและนักเรียนร่วมกันสรุปผลจากการปฏิบัติ **กิจกรรมที่ 1 เมล็ดถั่วดินได้** สรุปได้ว่า 1) การมีสมาธิในการทำงานจะทำให้นักเรียนทำงานได้สำเร็จ 2) การกระทำตนเองจะส่งผลต่อผู้อื่นเสมอ ถ้าการกระทำนั้นเป็นสิ่งที่ดีก็จะส่งผลดี แต่ถ้าการกระทำนั้นไม่ดีก็จะส่งผลที่ไม่ดี 3) ในการทำงานที่มีเวลาจำกัด นักเรียนยังต้องมีความอดทนมากกว่าปกติ เพราะเมื่อมีสมาธิความตื่นตาก็จะลดน้อยลง 4) การรับรู้ผ่านประสาทสัมผัส จะส่งผลต่อพฤติกรรมของนักเรียน ถ้านักเรียนรับรู้แต่สิ่งดี ๆ นักเรียนก็จะมีพฤติกรรมที่ดี แต่ถ้านักเรียนรับรู้ในสิ่งที่ไม่ดีก็จะส่งผลให้นักเรียนแสดงพฤติกรรมที่ไม่ดี

ขั้นที่ 2 พัฒนาคุณลักษณะและการคิด

3. ครูอธิบายความหมายของมนุษย์ให้นักเรียนฟัง ดังนี้

มนุษย์ หมายถึง สัตว์ที่มีเหตุผล สัตว์ที่มีจิตใจสูง

คุณค่าของมนุษย์ อยู่ที่จิตใจที่มีคุณธรรมจริยธรรม ซึ่งจะแสดงออกมาในรูปของพฤติกรรมที่ดีงาม

4. นักเรียนฝึกปฏิบัติ **กิจกรรมที่ 2 สูงต่ำหรือเท่าเทียม** ตามแนวทางต่อไปนี้

- นักเรียนแบ่งกลุ่ม ๆ ละ 2 คน
- นักเรียนหันหน้าเข้าหากันมองกันในระดับเดียวกันอย่างสงบนิ่งเป็นเวลา 2 นาที

- หลังจากนั้น 2 นาที ให้นักเรียนคนหนึ่งยืนขึ้นอีกคนนั่งอยู่ที่เดิม และมองกันเช่นเดิมเป็นเวลา 1 นาที

- หลังจากนั้นก็สลับกัน โดยนักเรียนที่นั่งให้ยืนขึ้น นั่งเรียนที่ยืนให้นั่งลง และมองหน้ากันเช่นเดิมอีก 1 นาที

- ครูสุ่มถามความรู้สึกของนักเรียนเป็นคู่ๆ ตามแนวคำถามต่อไปนี้

1. นักเรียนรู้สึกอย่างไรเมื่อนั่งมองหน้าเพื่อนในระดับเดียวกัน
2. นักเรียนรู้สึกอย่างไรเมื่อถูกเพื่อบังคับมองจากที่สูงกว่า (ถามนักเรียนที่นั่ง)
3. นักเรียนรู้สึกอย่างไรเมื่อได้บังคับมองเพื่อนที่นั่งต่ำกว่าตนเอง (ถามนักเรียนที่ยืน)

- ครูและนักเรียนร่วมกันสรุปผลการปฏิบัติ **กิจกรรมที่ 2 สูงต่ำหรือเท่าเทียม** สรุปได้ว่า

1) ทุกคนไม่ชอบให้คนอื่นดูถูกเหยียดหยาม ไม่ว่าผู้นั้นจะเป็นคนรวย คนจน คนที่นับถือศาสนาพุทธ คนที่นับถือศาสนาอิสลาม คนฉลาด หรือเป็นคนไม่ฉลาด 2) คนที่อยู่สูงกว่าอาจจะเกิดความลำพอง เห็นว่าตนเองมีอำนาจ ซึ่งจะนำตนเองไปในทางที่ไม่ดีในอนาคต 3) คนที่อยู่ต่ำกว่าก็พยายามทำตัวให้สูงขึ้น เพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจ เกิดความทะเยอทะยาน 4) การอยู่อย่างเท่าเทียมกัน เสมอภาคกัน ให้เกียรติซึ่งกันและกัน ความสัมพันธ์ก็จะเป็นความสัมพันธ์ในระดับเดียวกัน มีแต่ความรัก ส่งผลให้เกิดความสงบสุขในสังคม

ขั้นที่ 3 สร้างความเชื่อมโยง

5. ครูให้เวลานักเรียน 3 นาที ให้นักเรียนคิดใคร่ครวญถึงพฤติกรรมที่นักเรียนเคยแสดงต่อผู้อื่น และพฤติกรรมที่ผู้อื่นแสดงต่อนักเรียน ว่าความรู้สึกของนักเรียนเมื่อมีคนมาเหยียดหยามเป็นเช่นไร เมื่อนักเรียนได้เหยียดหยามผู้อื่นเป็นเช่นไร และเมื่อนักเรียนอยู่อย่างเท่าเทียมและเสมอภาคกับผู้อื่นเป็นเช่นไร ในขณะที่ปฏิบัติครูเปิดซีดีเสียงธรรมชาติเบา ๆ

6. นักเรียนแบ่งกลุ่ม ๆ ละ 4 คน ร่วมกันศึกษา **ใบงานที่ 1 มนุษย์กับความเสมอภาค** แล้วบันทึกผลการปฏิบัติงานลงในใบงาน

7. นักเรียนแต่ละกลุ่มส่งตัวแทนออกมารายงานผลการปฏิบัติงาน

8. ครูและนักเรียนร่วมกันอภิปรายผลการปฏิบัติงาน

6. สื่อ /แหล่งเรียนรู้

1. ซีดีเสียงธรรมชาติ
2. กิจกรรมที่ 1 เมล็ดถั่วดินได้
3. กิจกรรมที่ 2 สูงต่ำหรือเท่าเทียม
4. ใบงานที่ 1 มนุษย์กับความเสมอภาค

7. การวัดและประเมินผล

วิธีการวัดและประเมินผล	เครื่องมือวัดและประเมินผล	เกณฑ์การวัดและประเมินผล
ประเมินการจดจำต่อการเคลื่อนไหวร่างกาย	- กิจกรรมที่ 1 เมล็ดถั่วดินได้	นักเรียนที่ผ่านต้องได้คะแนนตั้งแต่ 2 คะแนน ขึ้นไป จาก 3 คะแนน
ประเมินการอธิบายความหมายของมนุษย์	- ใบงานที่ 1 มนุษย์กับความเสมอภาค	นักเรียนที่ผ่านต้องได้คะแนนตั้งแต่ 3 คะแนน ขึ้นไป จาก 5 คะแนน
ประเมินการอธิบายคุณค่าความเป็นมนุษย์ได้	- ใบงานที่ 1 มนุษย์กับความเสมอภาค	นักเรียนที่ผ่านต้องได้คะแนนตั้งแต่ 3 คะแนน ขึ้นไป จาก 5 คะแนน
ประเมินแสดงออกต่อผู้อื่นด้วยความเสมอภาค	- แบบประเมินการปฏิบัติงาน ใบงานที่ 1 มนุษย์กับความเสมอภาค	นักเรียนที่ผ่านต้องได้คะแนนตั้งแต่ 2 คะแนน ขึ้นไป จาก 3 คะแนน
ประเมินการปฏิบัติงานตามหน้าที่ที่กลุ่มมอบหมายให้จนสำเร็จ	- แบบประเมินการปฏิบัติงานตามหน้าที่	นักเรียนที่ผ่านต้องได้คะแนนตั้งแต่ 2 คะแนน ขึ้นไป จาก 3 คะแนน
ประเมินการปฏิบัติงานกลุ่มด้วยความมีน้ำใจ	- แบบประเมินการปฏิบัติงานด้วยความมีน้ำใจ	นักเรียนที่ผ่านต้องได้คะแนนตั้งแต่ 2 คะแนน ขึ้นไป จาก 3 คะแนน

8. บันทึกผลหลังการจัดการเรียนรู้ ผลการจัดการเรียนรู้

.....

.....

ปัญหา/อุปสรรค

.....

.....

แนวทางแก้ไข/ข้อเสนอแนะ

.....

.....

แบบประเมินการปฏิบัติงาน กิจกรรมที่ 1 เมล็ดถั่วดินได้

คำชี้แจง สรุปผลการประเมินโดยทำเครื่องหมาย ✓ ให้ตรงกับระดับพฤติกรรมที่นักเรียนปฏิบัติ

เลขที่	เกณฑ์การประเมิน			ผลการประเมิน	
	ปฏิบัติด้วยอาการ จดจ่อและไม่เล่น หรือพูดคุยหรือ หันไปมา (3 คะแนน)	ปฏิบัติด้วยอาการ จดจ่อแต่เล่นหรือ พูดคุยหรือหันไปมา (2 คะแนน)	ไม่ปฏิบัติด้วยการ จดจ่อและเล่นหรือ พูดคุยหรือหันไปมา (1 คะแนน)	ผ่าน	ไม่ผ่าน

เกณฑ์การผ่าน นักเรียนที่ผ่านเกณฑ์ต้องได้คะแนนมากกว่า 2 คะแนน ขึ้นไป จาก 3 คะแนน

ลงชื่อ.....ผู้ประเมิน

(.....)

...../...../.....

ใบงานที่ 1 มนุษย์กับความเสมอภาค

คำชี้แจง

1. นักเรียนแบ่งกลุ่ม ๆ ละ 4 คน
2. นักเรียนร่วมเสนอแนะลักษณะของ “มนุษย์”
3. นักเรียนร่วมแสดงความคิดเห็นว่า “สังคมที่สันติสุขควรเป็นอย่างไร”

แบบบันทึกการปฏิบัติงาน

ชื่อกลุ่ม.....

หัวหน้ากลุ่ม.....

เลขที่.....

เลขานุการ (คนจดบันทึก).....

เลขที่.....

ผู้รายงาน.....

เลขที่.....

สมาชิก.....

เลขที่.....

ตาราง อธิบายลักษณะของมนุษย์ที่ดี

ข้อ	ลักษณะของ “มนุษย์ที่ดี”
1	
2	
3	
4	
5	

เกณฑ์การผ่าน กลุ่มที่ผ่านที่ผ่านต้องได้คะแนนตั้งแต่ 3 คะแนน ขึ้นไป จาก 5 คะแนน

เกณฑ์การให้คะแนน

- ถ้านักเรียนเขียนอธิบายลักษณะของมนุษย์ที่มีคุณธรรม จริยธรรมถูกต้องได้ 1 คะแนน
- ถ้านักเรียนเขียนอธิบายลักษณะของมนุษย์ที่มีคุณธรรม จริยธรรมไม่ถูกต้องได้ 0 คะแนน

ตาราง อธิบายลักษณะสังคมที่ดี

ข้อ	ลักษณะสังคมที่ดี
1	
2	
3	
4	
5	

เกณฑ์การผ่าน กลุ่มที่ผ่านต้องได้คะแนนตั้งแต่ 3 คะแนน ขึ้นไป จาก 5 คะแนน

เกณฑ์การให้คะแนน

- ถ้านักเรียนเขียนอธิบายลักษณะของสังคมที่ส่งผลให้เกิดสันติสุขถูกต้องได้ 1 คะแนน
- ถ้านักเรียนเขียนอธิบายลักษณะของสังคมที่ส่งผลให้เกิดสันติสุขไม่ถูกต้องได้ 0 คะแนน

แบบประเมินการปฏิบัติงาน ใบงานที่ 1 มนุษย์กับความเสมอภาค

คำชี้แจง สรุปผลการประเมินโดยทำเครื่องหมาย ✓ ให้ตรงกับระดับคะแนนที่นักเรียนได้รับ
ประเมิน การอธิบายลักษณะของมนุษย์ที่ดี

กลุ่มที่	ระดับคะแนน						ผลการประเมิน	
	5	4	3	2	1	0	ผ่าน	ไม่ผ่าน

ประเมิน การอธิบายลักษณะสังคมที่ดี

กลุ่มที่	ระดับคะแนน						ผลการประเมิน	
	5	4	3	2	1	0	ผ่าน	ไม่ผ่าน

ลงชื่อ.....ผู้ประเมิน

(.....)

...../...../.....

แบบประเมินการปฏิบัติงาน ใบงานที่ 1 มนุษย์กับความเสมอภาค

คำชี้แจง

1. ผู้ประเมิน ประเมินการปฏิบัติงานของนักเรียนแต่ละกลุ่ม ว่าในการปฏิบัติเคารพสิทธิในการแสดงความคิดเห็นของสมาชิกในกลุ่มหรือไม่
2. สรุปผลการประเมินโดยทำเครื่องหมาย ✓ ในช่องผลการประเมิน

กลุ่มที่	เกณฑ์การประเมิน			ผลการประเมิน	
	ปฏิบัติงานโดยรับฟังความคิดเห็นของทุกคนในกลุ่มและไม่มี การโต้แย้งกัน (3 คะแนน)	ปฏิบัติงานโดยรับฟังความคิดเห็นของทุกคนในกลุ่ม แต่มีการโต้แย้งกัน (2 คะแนน)	ปฏิบัติงานโดยไม่รับฟังความคิดเห็นของทุกคนในกลุ่มและมี การโต้แย้งกัน (1 คะแนน)	ผ่าน	ไม่ผ่าน

เกณฑ์การผ่าน กลุ่มที่ผ่านต้องได้คะแนนตั้งแต่ 2 คะแนน ขึ้นไป จาก 3 คะแนน

ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม/สรุปผลการประเมิน

.....

ลงชื่อ.....ผู้ประเมิน

(.....)

...../...../.....

แบบประเมิน การปฏิบัติงานตามหน้าที่

คำชี้แจง สรุปผลการประเมินโดยทำเครื่องหมาย ✓ ให้ตรงกับระดับพฤติกรรมที่นักเรียนปฏิบัติ

ชื่อ - สกุล	เกณฑ์การประเมิน			ผลการประเมิน	
	ปฏิบัติงานตามหน้าที่จนสำเร็จโดยไม่พูดคุยหรือเล่นในขณะปฏิบัติงาน (3 คะแนน)	ปฏิบัติงานตามหน้าที่จนสำเร็จแต่พูดคุยหรือเล่นในขณะปฏิบัติงาน (2 คะแนน)	ปฏิบัติงานตามหน้าที่ไม่สำเร็จ (1 คะแนน)	ผ่าน	ไม่ผ่าน

เกณฑ์การผ่าน นักเรียนที่ผ่านเกณฑ์ต้องได้คะแนนตั้งแต่ 2 คะแนน ขึ้นไป จาก 3 คะแนน

ลงชื่อ.....ผู้ประเมิน

(.....)

...../...../.....

แบบประเมิน การปฏิบัติงานด้วยความเมตตา

คำชี้แจง สรุปลผลการประเมินโดยทำเครื่องหมาย ✓ ให้ตรงกับระดับพฤติกรรมที่นักเรียนปฏิบัติ

กลุ่มที่	เกณฑ์การประเมิน			ผลการประเมิน	
	ช่วยเหลือและ แบ่งปันใน การทำงานด้วย สีหน้ายิ้มแย้ม แจ่มใส (3 คะแนน)	ช่วยเหลือและ แบ่งปันในการ ทำงาน (2 คะแนน)	ไม่ช่วยเหลือและ แบ่งปันในการ ทำงาน (1 คะแนน)	ผ่าน	ไม่ผ่าน

เกณฑ์การผ่าน นักเรียนที่ผ่านเกณฑ์ต้องได้คะแนนตั้งแต่ 2 คะแนน ขึ้นไป จาก 3 คะแนน

ลงชื่อ.....ผู้ประเมิน

(.....)

...../...../.....

ภาคผนวก ข

แบบประเมินโครงร่างหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียน
ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา

แบบประเมินโครงร่างหลักสูตร

หลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4
ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา

คำชี้แจง

แบบประเมินโครงร่างหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษา ปีที่ 4 ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษานี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ท่านซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญ ได้กรุณาพิจารณาความเหมาะสมและความสอดคล้องระหว่างองค์ประกอบต่าง ๆ ของหลักสูตร ขอให้ท่านทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องว่างที่ตรงตามความคิดเห็นของท่านและกรุณาเขียนข้อเสนอแนะอื่น ๆ เพื่อเป็นแนวทางในการปรับปรุงหลักสูตรต่อไป

แบบประเมินแบ่งออกเป็น 2 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ประเมินความเหมาะสมของโครงร่างหลักสูตร เป็นการพิจารณาส่วนประกอบต่าง ๆ ของโครงร่างหลักสูตรว่ามีความเหมาะสมมากน้อยเพียงใด

ตอนที่ 2 ประเมินความสอดคล้องของโครงร่างหลักสูตร เป็นการพิจารณาส่วนประกอบต่าง ๆ ของโครงร่างหลักสูตรว่ามีความสอดคล้องมากน้อยเพียงใด

ตอนที่ 1 ความเหมาะสมของโครงร่างหลักสูตร ฯ

รายการประเมิน	ระดับความเหมาะสม				
	มากที่สุด (5)	มาก (4)	ปานกลาง (3)	น้อย (2)	น้อยที่สุด (1)
1. ปัญหาและความจำเป็นของหลักสูตรฯ					
1.1 มีความจำเป็นที่ต้องพัฒนาหลักสูตรฯ					
1.2 ปัญหาและความจำเป็นสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริง					
1.3 หลักสูตรฯจะสามารถแก้ปัญหาที่มีอยู่ได้อย่างเหมาะสม					
1.4 แนวทางในการแก้ปัญหามีความเหมาะสม					
2. หลักการของหลักสูตร ฯ					
2.1 สามารถนำไปใช้ได้จริง					
2.2 มีแนวคิดและทฤษฎีพื้นฐานรองรับ					
3. โครงสร้างหลักสูตร					
3.1 ช่วงเวลาในแต่ละหน่วยการเรียนรู้					
3.2 รายละเอียดในแต่ละหน่วยการเรียนรู้					
4. จุดมุ่งหมายของหลักสูตร					
4.1 มีความชัดเจน					
4.2 ความเป็นไปได้					
4.3 มีความเหมาะสมกับนักเรียน					
4.4 ครอบคลุมคุณลักษณะที่พึงประสงค์					

รายการประเมิน	ระดับความเหมาะสม				
	มากที่สุด (5)	มาก (4)	ปานกลาง (3)	น้อย (2)	น้อยที่สุด (1)
4.5 นำไปสู่การประเมิน					
5. สารการเรียนรู้					
5.1 สอดคล้องกับจุดประสงค์ของหลักสูตร					
5.2 การจัดเรียงลำดับเนื้อหามีความเหมาะสม					
5.3 ครอบคลุมจุดมุ่งหมายของหลักสูตร					
5.4 สารสอดคล้องกับการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์					
6. กระบวนการเรียนรู้					
6.1 เสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์					
6.2 สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตร					
6.3 ส่งเสริมให้นักเรียนได้เรียนรู้จากการปฏิบัติ					
6.4 เหมาะสมกับวัยของนักเรียน					
6.5 ช่วงเวลากับกระบวนการเรียนรู้เหมาะสม					
7. กิจกรรมการเรียนรู้					
7.1 เสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์					
7.2 เหมาะสมกับวัยของนักเรียน					

รายการประเมิน	ระดับความเหมาะสม				
	มากที่สุด (5)	มาก (4)	ปานกลาง (3)	น้อย (2)	น้อยที่สุด (1)
8. สื่อการเรียนรู้					
8.1 เหมาะสมกับกระบวนการเรียนรู้ที่กำหนด					
8.2 ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ให้บรรลุตามจุดประสงค์การเรียนรู้					
8.3 เหมาะสมกับวัยของนักเรียน					
9. แหล่งเรียนรู้					
9.1 เหมาะสมกับกิจกรรม					
9.2 ส่งเสริมการเรียนรู้ตามกิจกรรม					
9.3 เหมาะสมกับวัยของนักเรียน					
10. การวัดและประเมินผล					
10.1 ครอบคลุมสิ่งที่ต้องการวัด					
10.2 สอดคล้องกับคุณลักษณะที่พึงประสงค์					
10.3 ตรวจสอบพัฒนาการที่นำไปสู่คุณลักษณะที่พึงประสงค์ได้					

ข้อเสนอแนะอื่น ๆ

.....

.....

ตอนที่ 2 ความสอดคล้องของโครงสร้างหลักสูตร ฯ

รายการประเมิน	สอดคล้อง (1)	ไม่แน่ใจ (0)	ไม่สอดคล้อง (-1)
1. ปัญหาและความจำเป็นในการพัฒนาหลักสูตรฯ กับหลักการของหลักสูตรฯ			
2. ปัญหาและความจำเป็นในการพัฒนาหลักสูตรฯ กับจุดประสงค์ของหลักสูตรฯ			
3. ปัญหาและความจำเป็นในการพัฒนาหลักสูตรฯ กับแนวทางการแก้ปัญหา			
4. ปัญหาและความจำเป็นในการพัฒนาหลักสูตรฯ กับโครงสร้างหลักสูตรฯ			
5. หลักการของหลักสูตรฯกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตรฯสะท้อนให้เห็นการเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์			
6. หลักการของหลักสูตรฯกับโครงสร้างหลักสูตรฯ			
7. โครงสร้างหลักสูตรฯกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตร			
8. โครงสร้างหลักสูตรฯกับสาระการเรียนรู้			
9. โครงสร้างหลักสูตรกับกระบวนการเรียนรู้			
10. โครงสร้างหลักสูตรกับการวัดและประเมินผล			
11. จุดประสงค์การเรียนรู้กับสาระการเรียนรู้			
12. จุดประสงค์การเรียนรู้กับกระบวนการเรียนรู้			
13. จุดประสงค์การเรียนรู้กับการวัดและประเมินผล			
14. สาระการเรียนรู้กับกระบวนการเรียนรู้			
15. สาระการเรียนรู้กับการวัดและประเมินผล			
16. กระบวนการเรียนรู้กับสื่อ			
17. กระบวนการเรียนรู้กับแหล่งเรียนรู้			
18. กระบวนการเรียนรู้กับการวัดและประเมินผล			
19. กิจกรรมกับกระบวนการเรียนรู้			
20. กิจกรรมกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตร			

รายการประเมิน	สอดคล้อง (1)	ไม่แน่ใจ (0)	ไม่สอดคล้อง (-1)
21. สื่อเรียนรู้กับการวัดและประเมินผล			
22. แหล่งเรียนรู้กับการวัดและประเมินผล			
23. จุดมุ่งหมายของหลักสูตรกับจุดประสงค์การเรียนรู้ ในแต่ละหน่วยการเรียนรู้			

ข้อเสนอแนะอื่น ๆ

.....

.....

ภาคผนวก ค

- แบบวัดคุณลักษณะที่พึงประสงค์
- แบบวัดความพึงพอใจของนักเรียนต่อการจัดกิจกรรมตามหลักสูตร
- แบบประเมินความต้องการของครูและบุคลากร

แบบวัดคุณลักษณะที่พึงประสงค์

คำชี้แจง

1. แบบสอบถามชุดนี้ เป็นแบบวัดคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนเมืองปัตตานี เขตพื้นที่การศึกษาปัตตานีเขต 1 ประกอบด้วย 4 ตอน คือ
 - ตอนที่ 1 แบบวัดคุณลักษณะความตระหนักรู้ในตนเอง
 - ตอนที่ 2 แบบวัดคุณลักษณะความเมตตากรุณา
 - ตอนที่ 3 แบบวัดคุณลักษณะจิตสาธารณะ
2. ข้อมูลการตอบแบบสอบถามของนักเรียน ผู้วิจัยจะเก็บไว้เป็นความลับและใช้เฉพาะการวิจัยครั้งนี้เท่านั้น ซึ่งจะไม่ส่งผลกระทบต่อ นักเรียน
3. ถ้านักเรียนมีข้อเสนอแนะเพิ่มเติม โปรดเขียนลงในช่องข้อคิดเห็นเพิ่มเติมในตอนท้ายของแบบสอบถาม

ตอนที่ 1 แบบวัดคุณลักษณะความตระหนักรู้ในตนเอง

คำชี้แจง ให้นักเรียนทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องว่างให้ตรงระดับความรู้สึก

หรือการปฏิบัติ ของนักเรียน

ข้อความ	ระดับความรู้สึกหรือการปฏิบัติ			
	ทุกครั้ง (4)	บ่อยครั้ง (3)	บางครั้ง (2)	ไม่เคย (1)
1. ฉันรู้สึกไม่ดีหากทำผิดกฎระเบียบของโรงเรียน				
2. ฉันรู้สึกดีเมื่อได้ช่วยพ่อแม่ทำงานบ้าน				
3. ฉันรู้ว่าหน้าที่ของฉันคือการตั้งใจเรียน				
4. ฉันขออนุญาตครูไปล้างหน้า เพื่อให้รู้สึกสดชื่นขึ้น หากง่วงมากในขณะที่เรียนหนังสือ				
5. ฉันชอบของสิ่งใด ฉันจะต้องซื้อให้ได้ ไม่ว่าราคาจะแพงเพียงใด				
6. ฉันรู้สาเหตุที่ทำให้ฉันโกรธ				
7. ก่อนที่ฉันจะทำอะไร ฉันจะนึกถึงผลของการกระทำนั้น				
8. ฉันรู้สึกเสียใจ เมื่อฉันแสดงอารมณ์โกรธ				
9. ถ้าฉันทำผิดต่อเพื่อน ฉันพร้อมที่จะขอโทษ				
10. ฉันรู้ว่าการใช้ความรุนแรงไม่ช่วยแก้ปัญหาอะไรได้				
11. ฉันรู้วิธีการเรียน ที่จะช่วยให้ฉันทำงานที่ได้รับมอบหมายเสร็จตามเวลาที่กำหนด				
12. ฉันสามารถบอกได้ว่าอารมณ์ของฉันในขณะนี้ เป็นเช่นไร				
13. ฉันสามารถทำจิตใจของฉันให้เย็นลง ในขณะที่ฉันโกรธได้				
14. เมื่อฉันกระทำผิด ฉันจะยอมรับ และพร้อมที่จะขอโทษ				

ข้อความ	ระดับความรู้สึกหรือการปฏิบัติ			
	ทุกครั้ง (4)	บ่อยครั้ง (3)	บางครั้ง (2)	ไม่เคย (1)
14. เมื่อฉันกระทำผิด ฉันจะยอมรับ และ พร้อมที่จะขอโทษ				
15. ฉันจะแสดงออกทางสีหน้าหรือคำพูดทันที เมื่อมีใครขัดใจฉัน				
16. เมื่อฉันแสดงพฤติกรรมที่ไม่ดี ฉันรู้สึกอาย				
17. ฉันจะตั้งใจฟัง เมื่อมีคนแนะนำหรือตักเตือน				
18. ฉันไม่ชวนเพื่อนคุย ในขณะที่เรียนอยู่				
19. ฉันรู้สึกดี เมื่อได้ทำความเคารพคุณครู				
20. ฉันรู้สึกเสียใจ เมื่อพูดจาไม่สุภาพ				
21. ฉันยกมือไหว้และกล่าวขอบคุณเมื่อผู้ใหญ่ให้ของ				

ข้อเสนอแนะอื่น ๆ

.....

.....

ตอนที่ 2 แบบวัดคุณลักษณะความเมตตากรุณา

คำชี้แจง ให้นักเรียนทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องว่างให้ตรงระดับความรู้สึกหรือ
การปฏิบัติของนักเรียน

ข้อความ	ระดับความรู้สึกหรือการปฏิบัติ			
	ทุกครั้ง (4)	บ่อยครั้ง (3)	บางครั้ง (2)	ไม่เคย (1)
1. ฉันให้การคุ้มครองและช่วยเหลือผู้ที่อ่อนแอกว่า				
2. ฉันให้กำลังใจเพื่อนเมื่อเพื่อนมีความทุกข์				
3. ฉันให้คำแนะนำเวลาที่เพื่อนมีปัญหา				
4. ฉันช่วยเหลือเพื่อนเมื่อเพื่อนร้องขอเสมอ				
5. ฉันอธิบายการบ้านให้เพื่อนฟังถ้าการบ้านนั้นฉันทำได้				
6. ฉันเข้าไปช่วยครูถือของ เมื่อเห็นครูถือของอยู่				
7. ฉันจะตักเตือนเพื่อน เมื่อเห็นเพื่อนรังแกสัตว์				
8. ฉันไม่เอาผลงานของผู้อื่นมาเป็นของตนเอง				
9. ฉันไม่ใช้กำลังหรือทำร้ายผู้อื่น เมื่อเกิดปัญหาขึ้น				
10. ฉันไม่ส่งเสียงดังในเวลาเรียน				
11. ฉันจะแบ่งดินสอให้เพื่อน เมื่อเพื่อนต้องการใช้ดินสอ				
12. เมื่อเพื่อนเดินชนฉันโดยไม่ตั้งใจ ฉันจะให้อภัย				
13. เมื่อมีการบริจาคเงินหรือสิ่งของ ฉันพร้อมที่จะช่วยเหลือ				
14. ฉันแบ่งขนมให้เพื่อนทานทุกครั้ง ที่นำขนมมา				
15. เมื่อฉันมีเสื้อผ้าเหลือใช้ ฉันจะนำไปบริจาค				
16. ถ้าฉันเห็นเพื่อนทะเลาะกัน ฉันจะเข้าไปห้ามและพยายามให้ทุกคนให้อภัยกัน				

ข้อความ	ระดับความรู้สึกหรือการปฏิบัติ			
	ทุกครั้ง (4)	บ่อยครั้ง (3)	บางครั้ง (2)	ไม่เคย (1)
17. เมื่อเพื่อนสอบได้ที่ 1 ฉันเข้าไปแสดงความยินดีด้วยถ้อยคำที่สุภาพ				
18. เมื่อฉันเห็นเพื่อนทำความดี ฉันจะพูดแสดงความชื่นชมเขา				
19. ฉันชื่นชมเพื่อน เมื่อเห็นเพื่อนพูดจาสุภาพ				
20. เมื่อเพื่อนทำตัวไม่ดี ฉันจะกล่าวตักเตือนด้วยถ้อยคำที่สุภาพ				

ข้อเสนอแนะอื่น ๆ

.....

.....

ตอนที่ 3 แบบวัดจิตสาธารณะ

คำชี้แจง ให้นักเรียนทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องว่างให้ตรงระดับความรู้สึกหรือ
การปฏิบัติของนักเรียน

ข้อความ	ระดับความรู้สึกหรือการปฏิบัติ			
	ทุกครั้ง (4)	บ่อยครั้ง (3)	บางครั้ง (2)	ไม่เคย (1)
1. ฉันวาดรูปหรือขีดเขียนข้อความบนโต๊ะ ฝาผนังหรือกำแพง				
2. เมื่อฉันเข้าไปอ่านหนังสือในห้องสมุด ฉันจะ เปิดหนังสืออ่านด้วยความทะนุถนอม				
3. ถ้าฉันต้องการเล่นกีฬา ฉันจะไปเล่นที่สนาม				
4. เมื่อถึงเวลาทำเวร ฉันจะตั้งใจทำ ความสะอาด				
5. ฉันจะยกเก้าอี้วางบนโต๊ะให้เรียบร้อย หลังเรียนวิชาสุดท้ายเสร็จแล้ว				
6. หลังจากอ่านหนังสือเสร็จแล้ว ฉันจะนำหนังสือ ไปเก็บที่เดิม				
7. ถ้าขยะเต็มถัง ฉันจะนำไปทิ้ง				
8. ฉันถือว่าการดูแลของส่วนรวมเป็นหน้าที่ ของคนทุกคน				
9. เมื่อเห็นเพื่อนมาเล่นเกมคอมพิวเตอร์ในห้องสมุด ฉันจะแบ่งให้เพื่อนเล่น				
10. ฉันขยับให้เพื่อนนั่ง เมื่อเห็นเพื่อนมา ประชุมในอาคารอเนกประสงค์สาย				
11. เมื่อฉันกำลังเล่นเกมอยู่ เพื่อนมาขอเล่นด้วย ฉันจะแบ่งให้เพื่อนเล่น				
12. ฉันจะขอคืนสอครูเพิ่มเมื่อไว้ เมื่อเห็นคืนสอที่ครู แจกเหลือ				

ข้อความ	ระดับความรู้สึกหรือการปฏิบัติ			
	ทุกครั้ง (4)	บ่อยครั้ง (3)	บางครั้ง (2)	ไม่เคย (1)
13. ฉันจะรืบนาน้ำสือที่ยืมจากห้องสมุดไปคืนทันที ถ้าอ่านเสร็จก่อนกำหนด				

ข้อเสนอแนะอื่น ๆ

.....

.....

แบบวัดความพึงพอใจของนักเรียนต่อการจัดกิจกรรมตามหลักสูตร

คำชี้แจง

1. แบบสอบถามชุดนี้ เป็นแบบวัดความพึงพอใจของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนเมืองปัตตานี เขตพื้นที่การศึกษาปัตตานีเขต 1 ที่มีต่อการจัดกิจกรรมตามหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา โดยข้อมูลการตอบแบบสอบถามของนักเรียน ผู้วิจัยจะเก็บไว้เป็นความลับและใช้เฉพาะการวิจัยครั้งนี้เท่านั้น ซึ่งจะไม่ส่งผลกระทบใด ๆ ต่อนักเรียน

2. ถ้านักเรียนมีข้อเสนอแนะเพิ่มเติม โปรดเขียนลงในช่องข้อคิดเห็นเพิ่มเติมในตอนท้ายของแบบสอบถาม

คำชี้แจง ให้นักเรียนทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องว่างให้ตรงระดับความพึงพอใจของนักเรียน

ข้อความ	ระดับความพึงพอใจ				
	มากที่สุด (5)	มาก (4)	ปานกลาง (3)	น้อย (2)	น้อยที่สุด (1)
1. ฉันรู้สึกสนุกสนานในขณะที่ทำกิจกรรม					
2. กิจกรรมที่ครูจัดให้ทำให้ฉันได้เรียนรู้สิ่งใหม่ๆ					
3. ฉันอยากให้มีกิจกรรมลักษณะนี้เพิ่มมากขึ้น					
4. ฉันรู้สึกว่าพฤติกรรมของฉันเปลี่ยนไปในทางที่ดีขึ้นเมื่อได้เรียนตามหลักสูตร					
5. ฉันอยากให้นักเรียนคนอื่น ๆ ได้เรียนรู้จากกิจกรรมนี้					
6. กิจกรรมช่วยสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกลุ่มเพื่อน					
7. ฉันชอบสถานที่ ที่ครูใช้ในการจัดกิจกรรม					
8. ฉันสามารถสิ่งที่ได้เรียนรู้ไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในชีวิตประจำวัน					
9. กิจกรรมทำให้ฉันได้ปฏิบัติสิ่งที่ดีงาม					
10. สื่อต่างๆที่ครูใช้ในการจัดกิจกรรมทำให้ฉันรู้สึกอยากเรียนรู้					
11. กิจกรรมกระตุ้นให้ฉันเกิดการเรียนรู้					
12. กิจกรรมทำให้ฉันเห็นประโยชน์ของการมีคุณธรรม					
13. การประเมินตนเองในแต่ละครั้งมีประโยชน์ต่อตัวฉัน					
14. ฉันรู้สึกง่วงนอนขณะทำกิจกรรม					

ข้อเสนอแนะอื่น ๆ

.....

.....

**แบบสำรวจความต้องการของครู บุคลากรทางการศึกษาและผู้บริหาร
สถานศึกษาที่มีต่อหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของ
นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา**

คำชี้แจง

1. แบบสอบถามชุดนี้ เป็นแบบประเมินความต้องการของบุคลากรในโรงเรียนเมืองปัตตานี เขตพื้นที่การศึกษาปัตตานีเขต 1 ที่มีต่อหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาประกอบด้วย 2 ตอน คือ

ตอนที่ 1 แบบสอบถามเกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ 2 แบบประเมินความต้องการ

ข้อมูลการตอบแบบสอบถามของบุคลากรในโรงเรียนเมืองปัตตานี ผู้วิจัยจะเก็บไว้เป็นความลับและใช้เฉพาะการวิจัยครั้งนี้เท่านั้น ซึ่งจะไม่ส่งผลกระทบต่อท่านนักเรียน

2. ถ้าท่านมีข้อเสนอแนะเพิ่มเติม โปรดเขียนลงในช่องข้อคิดเห็นเพิ่มเติมในตอนท้ายของแบบสอบถาม

ตอนที่ 1 แบบสอบถามเกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม

คำชี้แจง ให้ท่านตอบข้อคำถามในช่องว่างที่เว้นไว้และทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่อง ☐ ที่กำหนดตามความเป็นจริง

1. ท่านอาศัยอยู่ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นเวลา.....ปี

2. ตำแหน่ง ☐ ผู้บริหารสถานศึกษา

☐ ครู/อาจารย์

☐ บุคลากร

ตอนที่ 2 แบบสำรวจความต้องการของครู บุคลากรทางการศึกษาและผู้บริหารสถานศึกษาที่มีต่อ
หลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิดจิตต
ปัญญาศึกษา

คำชี้แจง ให้ท่านทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องว่างให้ตรงระดับต้องการของท่าน

ข้อความ	ระดับความต้องการ				
	มากที่สุด (5)	มาก (4)	ปานกลาง (3)	น้อย (2)	น้อยที่สุด (1)
1. นักเรียนควรได้รับการเสริมสร้างทางด้าน คุณธรรม					
2. ควรมีหลักสูตรที่สามารถพัฒนา คุณลักษณะที่พึงประสงค์ให้กับนักเรียน					
3. นักเรียนโรงเรียนเมืองปัตตานีควรได้รับการ ฝึกสมาธิ					
4. กิจกรรมที่สามารถปรับพฤติกรรมของ นักเรียนได้ควรเป็นกิจกรรมที่เน้นการฝึกปฏิบัติ					
5. ควรมีกิจกรรมที่สร้างความสัมพันธ์ใน ห้องเรียน					
6. กิจกรรมที่จัดให้กับนักเรียนควรให้นักเรียน ได้เชื่อมโยงสิ่งที่ได้เรียนรู้กับชีวิตประจำวัน					
7. ควรมีกิจกรรมที่ให้นักเรียนได้แลกเปลี่ยน ประสบการณ์และสร้างความรู้ร่วมกัน					
8. นักเรียนควรมีส่วนร่วมในการดูแล สาธารณะสมบัติของโรงเรียน					
9. ปัญหาในโรงเรียนสามารถแก้ได้ด้วยการ กิจกรรมที่สามารถพัฒนาคุณลักษณะที่พึง ประสงค์ให้กับนักเรียน					

ความคิดเห็นเพิ่มเติม

ภาคผนวก ง

- ตารางแสดงค่าประเมินความเหมาะสมของโครงร่างหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4
- ตารางแสดงค่าประเมินความสอดคล้องของโครงร่างหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4
- ตารางแสดงค่าประเมินความสอดคล้อง (IOC) ค่าอำนาจจำแนกและค่าความเชื่อมั่นของเครื่องมือวิจัย

ตาราง 17 ผลการประเมินความเหมาะสมของโครงร่างหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์
 ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4

รายการประเมิน	ผู้เชี่ยวชาญ						ค่าเฉลี่ย
	1	2	3	4	5	6	
1. ปัญหาและความจำเป็นของหลักสูตรฯ	4.75	5.00	5.00	5.00	4.75	4.50	4.83
2. หลักการของหลักสูตร ฯ	5.00	5.00	5.00	5.00	5.00	4.50	4.92
3. โครงสร้างหลักสูตร	4.50	5.00	5.00	5.00	3.50	5.00	4.67
4. จุดมุ่งหมายของหลักสูตร	5.00	5.00	5.00	4.80	4.80	4.60	4.87
5. สาระการเรียนรู้	5.00	5.00	5.00	5.00	4.75	5.00	4.95
6. กระบวนการเรียนรู้	4.80	5.00	5.00	5.00	4.40	4.80	4.83
7. กิจกรรมการเรียนรู้	4.50	5.00	5.00	5.00	5.00	5.00	4.92
8. สื่อการเรียนรู้	4.67	5.00	5.00	5.00	5.00	5.00	4.95
9. แหล่งเรียนรู้	5.00	5.00	5.00	5.00	5.00	5.00	5.00
10. การวัดและประเมินผล	4.67	5.00	5.00	4.67	5.00	5.00	4.89

ตาราง 18 ผลการประเมินความสอดคล้องของโครงสร้างหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์
 ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4

รายการประเมิน	ผู้เชี่ยวชาญ						ค่าดัชนี ความสอดคล้อง (IOC)
	1	2	3	4	5	6	
1. ปัญหาและความจำเป็นในการพัฒนาหลักสูตรฯ กับหลักการของหลักสูตรฯ	1	1	1	1	1	1	1.00
2. ปัญหาและความจำเป็นในการพัฒนาหลักสูตรฯกับจุดประสงค์ของหลักสูตรฯ	1	1	1	1	1	1	1.00
3. ปัญหาและความจำเป็นในการพัฒนาหลักสูตรฯกับแนวทางการแก้ปัญหา	1	1	1	1	1	1	1.00
4. ปัญหาและความจำเป็นในการพัฒนาหลักสูตรฯกับโครงสร้างหลักสูตรฯ	1	1	1	1	1	1	1.00
5. หลักการของหลักสูตรฯกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตรฯสะท้อนให้เห็นการเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์	1	1	1	1	1	1	1.00
6. หลักการของหลักสูตรฯกับโครงสร้างหลักสูตรฯ	1	1	1	1	1	1	1.00
7. โครงสร้างหลักสูตรฯกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตรฯ	1	1	1	1	1	1	1.00
8. โครงสร้างหลักสูตรฯกับสาระการเรียนรู้	1	1	0	1	1	1	0.83
9. โครงสร้างหลักสูตรฯกับกระบวนการเรียนรู้	1	1	0	1	1	1	0.83
10. โครงสร้างหลักสูตรฯกับการวัดและประเมินผล	1	1	0	1	1	1	0.83
11. จุดประสงค์การเรียนรู้กับสาระการเรียนรู้	1	1	1	1	1	1	1.00
12. จุดประสงค์การเรียนรู้กับกระบวนการเรียนรู้	1	1	1	1	1	1	1.00
13. จุดประสงค์การเรียนรู้กับการวัดและประเมินผล	1	1	1	1	1	1	1.00
14. สาระการเรียนรู้กับกระบวนการเรียนรู้	1	1	1	1	1	1	1.00
15. สาระการเรียนรู้กับการวัดและประเมินผล	1	1	1	1	1	1	1.00
16. กระบวนการเรียนรู้กับสื่อ	1	1	1	1	1	-1	0.67

ตาราง 18 (ต่อ)

รายการประเมิน	ผู้เชี่ยวชาญ						ค่าดัชนี ความสอดคล้อง (IOC)
	1	2	3	4	5	6	
17. กระบวนการเรียนรู้กับแหล่งเรียนรู้	1	1	1	1	1	0	0.83
18. กระบวนการเรียนรู้กับการวัดและประเมินผล	1	1	1	0	1	1	0.83
19. กิจกรรมกับกระบวนการเรียนรู้	1	1	0	1	1	1	0.83
20. กิจกรรมกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตร	1	1	1	1	1	1	1.00
21. สื่อเรียนรู้กับการวัดและประเมินผล	1	1	1	1	1	1	1.00
22. แหล่งเรียนรู้กับการวัดและประเมินผล	1	1	1	1	1	1	1.00
23. จุดมุ่งหมายของหลักสูตรกับจุดประสงค์การเรียนรู้ ในแต่ละหน่วยการเรียนรู้	1	1	1	1	1	1	1.00

ตาราง 19 ผลการประเมินความสอดคล้อง (IOC) ค่าอำนาจจำแนก และค่าความเชื่อมั่นของเครื่องมือวิจัย

- แบบวัดคุณลักษณะความตระหนักรู้ในตนเอง

ข้อความ	ดัชนี ความสอดคล้อง (IOC)	ค่าอำนาจ จำแนก (Item total correlation)
1. ฉันรู้สึกไม่ดีหากทำผิดกฎระเบียบของโรงเรียน	0.83	.29
2. ฉันรู้สึกดีเมื่อได้ช่วยพ่อแม่ทำงานบ้าน	1.00	.44
3. ฉันรู้ว่าหน้าที่ของฉันคือการตั้งใจเรียน	0.67	.41
4. ฉันขออนุญาตครูไปล้างหน้า เพื่อให้รู้สึกสดชื่นขึ้น หาง่วงมากในขณะที่เรียนหนังสือ	1.00	.40
5. ฉันชอบของสิ่งใด ฉันจะต้องซื้อให้ได้ ไม่ว่าราคาจะแพงเพียงใด	0.83	.38
6. ฉันรู้สาเหตุที่ทำให้ฉันโกรธ	1.00	.39
7. ก่อนที่ฉันจะทำอะไร ฉันจะนึกถึงผลของการกระทำนั้น	1.00	.22
8. ฉันรู้สึกเสียใจ เมื่อฉันแสดงอารมณ์โกรธ	1.00	.36
9. ถ้าฉันทำผิดต่อเพื่อน ฉันพร้อมที่จะขอโทษ	0.83	.52
10. ฉันรู้ว่าการใช้ความรุนแรงไม่ช่วยแก้ปัญหาอะไรได้	1.00	.20
11. ฉันรู้วิธีการเรียน ที่จะช่วยให้ฉันทำงานที่ได้รับมอบหมายเสร็จตามเวลาที่กำหนด	1.00	.42
12. ฉันสามารถบอกได้ว่าอารมณ์ของฉันในขณะนี้เป็นอย่างไหน	0.83	.27
13. ฉันสามารถทำจิตใจของฉันให้เย็นลง ในขณะที่ฉันโกรธได้	0.83	.60
14. เมื่อฉันกระทำผิด ฉันจะยอมรับ และพร้อมที่จะขอโทษ	1.00	.61
15. ฉันจะแสดงออกทางสีหน้าหรือคำพูดทันที เมื่อมีใครขัดใจฉัน	0.83	.33
16. เมื่อฉันแสดงพฤติกรรมที่ไม่ดี ฉันรู้สึกอาย	1.00	.47
17. ฉันจะตั้งใจฟัง เมื่อมีคนแนะนำหรือตักเตือน	0.83	.54
18. ฉันไม่ชวนเพื่อนคุย ในขณะที่เรียนอยู่	1.00	.30
19. ฉันรู้สึกดี เมื่อได้ทำความเคารพคุณครู	1.00	.43
20. ฉันรู้สึกเสียใจ เมื่อพูดจาไม่สุภาพ	1.00	.46

ตาราง 19 (ต่อ)

ข้อความ	ดัชนี ความสอดคล้อง (IOC)	ค่าอำนาจ จำแนก (Item total correlation)
21. ฉันยกมือไหว้และกล่าวขอบคุณเมื่อผู้ใหญ่ให้ของ	1.00	.32

ค่าความเชื่อมั่น (Reliability) เท่ากับ .83

ตาราง 19 (ต่อ)

- แบบวัดคุณลักษณะความเมตตากรุณา

ข้อความ	ดัชนี ความสอดคล้อง (IOC)	ค่าอำนาจ จำแนก (Item total correlation)
1. ฉันให้การคุ้มครองและช่วยเหลือผู้ที่อ่อนแอกว่า	0.83	.37
2. ฉันให้กำลังใจเพื่อนเมื่อเพื่อนมีความทุกข์	1.00	.45
3. ฉันให้คำแนะนำเวลาที่เพื่อนมีปัญหา	1.00	.46
4. ฉันช่วยเหลือเพื่อนเมื่อเพื่อนร้องขอเสมอ	0.83	.44
5. ฉันอธิบายการบ้านให้เพื่อนฟังถ้าการบ้านนั้นฉันทำได้	0.83	.20
6. ฉันเข้าไปช่วยครูถือของ เมื่อเห็นครูถือของอยู่	1.00	.35
7. ฉันจะตักเตือนเพื่อน เมื่อเห็นเพื่อนรังแกสัตว์	0.67	.32
8. ฉันไม่เอาผลงานของผู้อื่นมาเป็นของตนเอง	0.83	.27
9. ฉันไม่ใช้กำลังหรือทำร้ายผู้อื่น เมื่อเกิดปัญหาขึ้น	1.00	.37
10. ฉันไม่ส่งเสียงดังในเวลาเรียน	1.00	.27
11. ฉันจะแบ่งดินสอให้เพื่อน เมื่อเพื่อนต้องการใช้ดินสอ	1.00	.29
12. เมื่อเพื่อนเดินชนฉันโดยไม่ตั้งใจ ฉันจะให้อภัย	1.00	.56
13. เมื่อมีการบริจาคเงินหรือสิ่งของ ฉันพร้อมที่จะช่วยเหลือ	1.00	.26
14. ฉันแบ่งขนมให้เพื่อนทานทุกครั้งที่น่าขนมมา	1.00	.50
15. เมื่อฉันมีเสื้อผ้าเหลือใช้ ฉันจะนำไปบริจาค	1.00	.52
16. ถ้าฉันเห็นเพื่อนทะเลาะกัน ฉันจะเข้าไปห้ามและพยายามให้ทุกคนให้อภัยกัน	1.00	.42
17. เมื่อเพื่อนสอบได้ที่ 1 ฉันเข้าไปแสดงความยินดีด้วยถ้อยคำที่สุภาพ	1.00	.60
18. เมื่อฉันเห็นเพื่อนทำความดี ฉันจะพูดแสดงความชื่นชมเขา	1.00	.63
19. ฉันชื่นชมเพื่อน เมื่อเห็นเพื่อนพูดจาสุภาพ	1.00	.66

ตาราง 19 (ต่อ)

ข้อความ	ดัชนี ความสอดคล้อง (IOC)	ค่าอำนาจ จำแนก (Item total correlation)
20. เมื่อเพื่อนทำตัวไม่ดี ฉันจะกล่าวตักเตือนด้วยถ้อยคำที่สุภาพ	1.00	.40

ค่าความเชื่อมั่น (Reliability) เท่ากับ .85

ตาราง 19 (ต่อ)

- แบบวัดจิตสาธารณะ

ข้อความ	ดัชนี ความสอดคล้อง (IOC)	ค่าอำนาจ จำแนก (Item total correlation)
1. ฉันวาดรูปหรือขีดเขียนข้อความบนโต๊ะฝาผนังหรือกำแพง	0.50	.43
2. เมื่อฉันเข้าไปอ่านหนังสือในห้องสมุด ฉันจะเปิดหนังสืออ่านด้วยความทะนุถนอม	1.00	.32
3. ถ้าฉันต้องการเล่นกีฬา ฉันจะไปเล่นที่สนาม	0.83	.31
4. เมื่อถึงเวลาทำเวร ฉันจะตั้งใจทำความสะอาด	1.00	.46
5. ฉันจะยกเก้าอี้วางบนโต๊ะให้เรียบร้อยหลังเรียนวิชาสุดท้ายเสร็จแล้ว	1.00	.29
6. หลังจากอ่านหนังสือเสร็จแล้ว ฉันจะนำหนังสือไปเก็บที่เดิม	1.00	.35
7. ถ้าขยะเต็มถัง ฉันจะนำไปทิ้ง	1.00	.73
8. ฉันถือว่าการดูแลของส่วนรวมเป็นหน้าที่ของคนทุกคน	1.00	.46
9. เมื่อเห็นเพื่อนมารอเล่นคอมพิวเตอร์ในห้องสมุด ฉันจะแบ่งให้เพื่อนเล่น	1.00	.28
10. ฉันขยับให้เพื่อนนั่ง เมื่อเห็นเพื่อนมาประชุมในอาคารอเนกประสงค์สาย	1.00	.45
11. เมื่อฉันกำลังเล่นกีฬาอยู่ เพื่อนมาขอเล่นด้วย ฉันจะแบ่งให้เพื่อนเล่น	1.00	.34
12. ฉันจะขอคืนสอครูเพิ่มเผื่อไว้ เมื่อเห็นดินสอที่ครูแจกเหลือ	0.67	.20
13. ฉันจะรับหนังสือที่ยืมจากห้องสมุดไปคืนทันที ถ้าอ่านเสร็จก่อนกำหนด	1.00	.37

ค่าความเชื่อมั่น (Reliability) เท่ากับ .79

ตาราง 19 (ต่อ)

- แบบวัดความพึงพอใจของนักเรียนต่อการจัดกิจกรรมตามหลักสูตร

ข้อความ	ดัชนี ความสอดคล้อง (IOC)	ค่าอำนาจ จำแนก (Item total correlation)
1. กิจกรรมที่ครูจัดให้ทำให้ฉันได้เรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ	1.00	.34
2. ฉันอยากให้กิจกรรมลักษณะนี้เพิ่มมากขึ้น	1.00	.34
3. ฉันรู้สึกว่าการพฤติกรรมของฉันเปลี่ยนไปในทางที่ดีขึ้นเมื่อได้เรียนตามหลักสูตร	0.83	.47
4. ฉันอยากให้นักเรียนคนอื่น ๆ ได้เรียนรู้จากกิจกรรมนี้	0.83	.50
5. กิจกรรมช่วยสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกลุ่มเพื่อน	1.00	.57
6. ฉันชอบสถานที่ ที่ครูใช้ในการจัดกิจกรรม	1.00	.44
7. ฉันสามารถนำสิ่งที่ได้เรียนรู้ไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในชีวิตประจำวัน	1.00	.65
8. กิจกรรมทำให้ฉันได้ปฏิบัติสิ่งที่ดีงาม	1.00	.49
9. สื่อต่าง ๆ ที่ครูใช้ในการจัดกิจกรรมทำให้ฉันรู้สึกอยากเรียนรู้	1.00	.50
10. กิจกรรมกระตุ้นให้ฉันเกิดการเรียนรู้	1.00	.52
11. กิจกรรมทำให้ฉันเห็นประโยชน์ของการมีคุณธรรม	1.00	.52
12. การประเมินตนเองในแต่ละครั้งมีประโยชน์ต่อตัวฉัน	1.00	.43
13. ฉันรู้สึกง่วงนอนขณะทำกิจกรรม	0.67	.45

ค่าความเชื่อมั่น (Reliability) เท่ากับ .83

ตาราง 19 (ต่อ)

- แบบสำรวจความต้องการของครู บุคลากรทางการศึกษาและผู้บริหารสถานศึกษาที่มีต่อหลักสูตร
เสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา

ข้อความ	ดัชนี ความสอดคล้อง (IOC)	ค่าอำนาจ จำแนก (Item total correlation)
1. นักเรียนควรได้รับการเสริมสร้างทางด้านคุณธรรม	0.83	.36
2. ควรมีหลักสูตรที่สามารถพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ให้กับนักเรียน	1.00	.82
3. นักเรียนโรงเรียนเมืองควรได้รับการฝึกสมาธิ	0.83	.56
4. กิจกรรมที่สามารถปรับพฤติกรรมของนักเรียนได้ควรเป็น กิจกรรมที่เน้นการฝึกปฏิบัติ	1.00	.54
5. ควรมีกิจกรรมที่สร้างความสัมพันธ์ในห้องเรียน	0.83	.53
6. กิจกรรมที่จัดให้กับนักเรียนควรให้นักเรียนได้เชื่อมโยงสิ่งที่ได้ เรียนรู้กับชีวิตประจำวัน	1.00	.37
7. ควรมีกิจกรรมที่ให้นักเรียนได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์และ สร้างความรู้ร่วมกัน	1.00	.57
8. นักเรียนควรมีส่วนร่วมในการดูแลสาธารณะสมบัติของ โรงเรียน	1.00	.55
9. ปัญหาในโรงเรียนสามารถแก้ได้ด้วยการกิจกรรมที่สามารถ พัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ให้กับนักเรียน	1.00	.51

ค่าความเชื่อมั่น (Reliability) เท่ากับ .83

ภาคผนวก จ

- การตรวจสอบข้อตกลงเบื้องต้นของสถิติทดสอบความแปรปรวนหลายตัวแปร (MANOVA)

การตรวจสอบข้อตกลงเบื้องต้นของสถิติทดสอบความแปรปรวน หลายตัวแปร (MANOVA)

การตรวจสอบข้อตกลงเบื้องต้นของสถิติทดสอบความแปรปรวนหลายตัวแปร ซึ่งมีข้อตกลงเบื้องต้น 4 ข้อ ด้วยกัน คือ

1. ความสัมพันธ์ของตัวแปรตาม ถ้าตัวแปรตามมีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ต้องใช้สถิติ MANOVA ทดสอบความแปรปรวน แต่ถ้าตัวแปรตามไม่มีความสัมพันธ์กันก็ไม่จำเป็นต้องใช้สถิติ MANOVA ในการทดสอบความแปรปรวน สามารถใช้สถิติ t-test ในการทดสอบความแตกต่างได้ ในการทดสอบครั้งนี้ผู้วิจัยใช้คะแนนที่เพิ่มขึ้นจากก่อนการทดลองของคะแนนคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ได้แก่ ความตระหนักรู้ในตนเอง ความเมตตากรุณา และจิตสาธารณะ (difference score) เป็นคะแนนในการทดสอบความแปรปรวนหลายตัวแปร โดยค่าที่ใช้ในการทดสอบคือ Bartlett's Test of Sphericity ได้ผลการวิเคราะห์ดังนี้

ตาราง 20 ค่าทดสอบความสัมพันธ์ของตัวแปรตาม

Likelihood Ratio	Approx. Chi-Square	Df	Sig
.00	99.030	5	.00 **

** $p < .01$

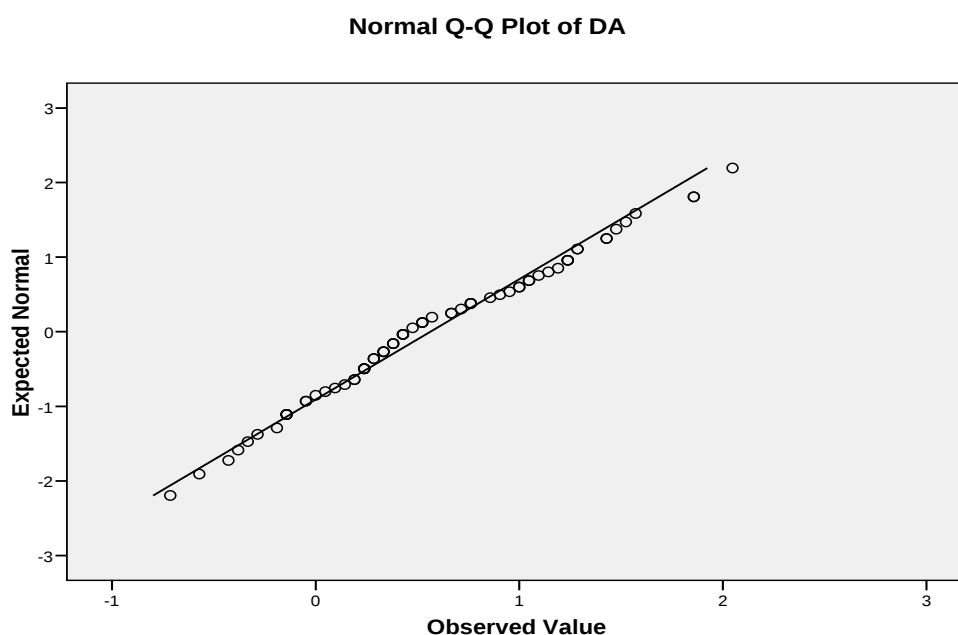
จากตาราง 20 แสดงว่าตัวแปรตามมีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 จึงต้องทดสอบความแปรปรวนด้วยสถิติ MANOVA

2. การแจกแจงปกติหลายตัวแปร ในการทดสอบนี้ผู้วิจัยใช้การทดสอบด้วยค่า Kolmogorov-Smirnov ค่า Shapiro-wilk และ Normal Q-Q Plot เพื่อแสดงให้เห็นว่าตัวแปรคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ได้แก่ ความตระหนักรู้ในตนเอง ความเมตตากรุณา และจิตสาธารณะ แต่ละตัวแปรมีการแจกแจงเป็นโค้งปกติ ซึ่งนำไปสู่การแจกแจงปกติหลายตัวแปร ได้ผลการวิเคราะห์ดังนี้

ตาราง 21 ค่าสถิติทดสอบ Kolmogorov-Smirnov และค่า Shapiro-wilk

ตัวแปร	Kolmogorov-Smirnov			Shapiro-wilk		
	Statistic	df	Sig.	Statistic	df	Sig.
ความตระหนักรู้ในตนเอง	.10	70	.08	.93	70	.44
ความเมตตากรุณา	.07	70	.20	.99	70	.80
จิตสาธารณะ	.09	70	.20	.98	70	.23

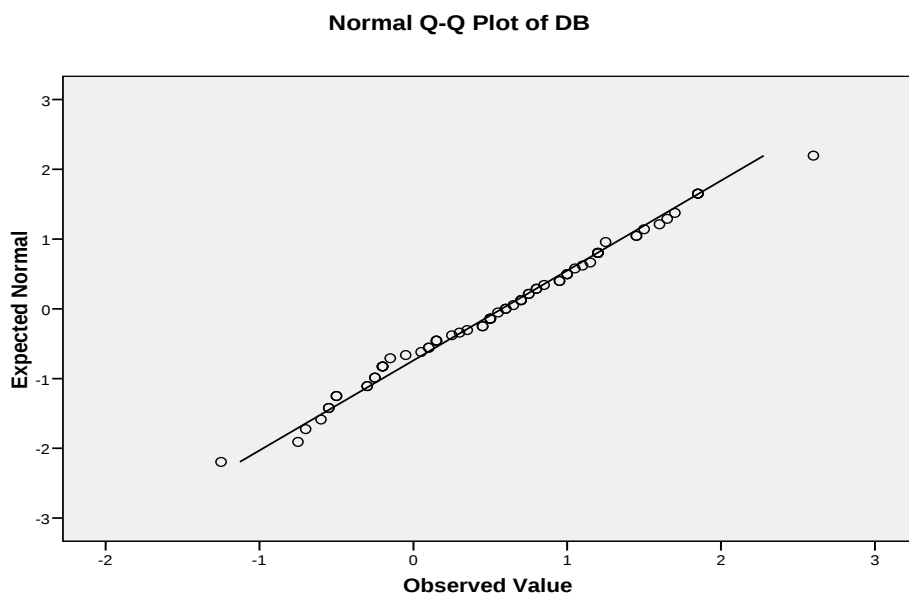
จากตาราง 21 แสดงให้เห็นว่าค่าสถิติทดสอบ Kolmogorov-Smirnov และค่า Shapiro-wilk ในตัวแปรคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ได้แก่ ความตระหนักรู้ในตนเอง ความเมตตากรุณา และจิตสาธารณะ ไม่มีความแตกต่างกับการแจกแจงปกติ และเมื่อนำคะแนนในแต่ละคุณลักษณะที่พึงประสงค์ไปเขียนกราฟ Normal Q-Q Plot ได้ดังภาพประกอบ 10, 11 และ 12

ภาพประกอบ 10 กราฟ Normal Q-Q Plot ของตัวแปรคุณลักษณะที่พึงประสงค์(ความตระหนักรู้ในตนเอง)

จากภาพประกอบ 10 แสดงให้เห็นว่าคุณลักษณะที่พึงประสงค์(ความตระหนักรู้ในตนเอง) มีเส้นกราฟเป็นเส้นตรง ดังนั้นตัวแปรดังกล่าวนี้มีการแจกแจงปกติ

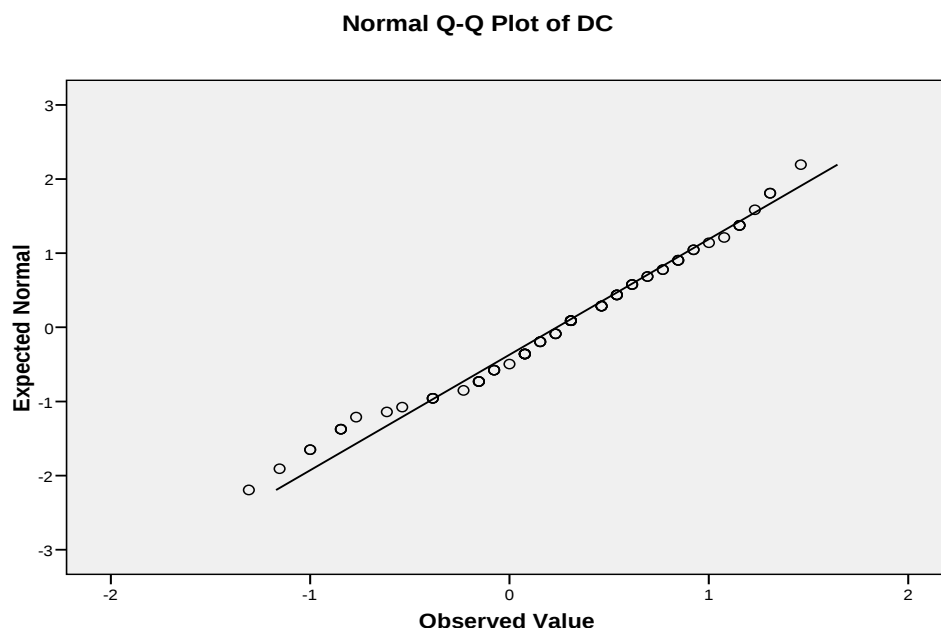
สำหรับตัวแปรคุณลักษณะที่พึงประสงค์(ความเมตตากรุณา) เมื่อนำคะแนนที่เพิ่มขึ้นจากก่อนทดลองไปเขียนกราฟ Normal Q-Q Plot ได้ดังนี้

ภาพประกอบ 11 กราฟ Normal Q-Q Plot ของตัวแปรคุณลักษณะที่พึงประสงค์ (ความเมตตากรุณา)

จากภาพประกอบ 11 แสดงให้เห็นว่าคุณลักษณะที่พึงประสงค์(ความเมตตากรุณา) มีเส้นกราฟเป็นเส้นตรง ดังนั้นตัวแปรดังกล่าวนี้มีการแจกแจงปกติ

และเมื่อนำคะแนนที่เพิ่มขึ้นจากก่อนทดลองของตัวแปรคุณลักษณะที่พึงประสงค์ (จิตสาธารณะ) ไปเขียนกราฟ Normal Q-Q Plot ได้ดังนี้

ภาพประกอบ 12 กราฟ Normal Q-Q Plot ของตัวแปรคุณลักษณะที่พึงประสงค์ (จิตสาธารณะ)

จากภาพประกอบ 12 แสดงให้เห็นว่าคุณลักษณะที่พึงประสงค์ (จิตสาธารณะ) มีเส้นกราฟเป็นเส้นตรง ดังนั้นตัวแปรดังกล่าวนี้มีการแจกแจงปกติ

จากการทดสอบด้วยค่าสถิติ Kolmogorov-Smirnov ค่า Shapiro-wilk และการเขียนกราฟ Normal Q-Q Plot แสดงให้เห็นว่าตัวแปรคุณลักษณะที่พึงประสงค์มีการแจกแจงปกติทำให้สามารถทดสอบด้วยสถิติทดสอบความแปรปรวนหลายตัวแปร

3. การเท่ากันของเมทริกซ์ความแปรปรวนและความแปรปรวนร่วม ในการทดสอบข้อตกลงเบื้องต้นข้อนี้ผู้วิจัยใช้สถิติบ็อก (Box's Test of Equality of Covariance Matrices) ได้ผลการวิเคราะห์ดังนี้

ตาราง 22 สถิติทดสอบบ็อก (Box's Test of Equality of Covariance Matrices)

Box's M	F	df1	df2	Sig.
4.23	.67	6	33502.19	.67

จากตาราง 22 แสดงให้เห็นว่าเมทริกซ์ความแปรปรวนและความแปรปรวนร่วมมีความเท่ากัน จึงสามารถใช้สถิติทดสอบความแปรปรวนหลายตัวแปรได้

4. ความอิสระ ข้อตกลงเบื้องต้นข้อนี้จะส่งผลให้ระดับ α ที่ใช้จริงมีค่าสูงกว่าระดับ α ที่ระบุไว้หลายเท่า วิธีการแก้ไขสามารถทำได้โดยการลดระดับนัยสำคัญทางสถิติให้เล็กในการทดสอบสมมติฐาน (ผจงจิต อินทสุวรรณ. 2545: 40-41 อ้างอิงจาก Hair Anderson; Tatham; and Black. 1998: 348; Stevens. 1992: 243) ผลการวิเคราะห์พบว่า ตัวแปรคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ได้แก่ ความตระหนักรู้ในตนเอง ความเมตตากรุณา และจิตสาธารณะ มีระดับ α ที่ใช้จริงประมาณ .73, .74 และ .60 ตามลำดับ แสดงให้เห็นว่าระดับ α สูงกว่าระดับ α สูงกว่าที่ตั้งไว้คือ .05 ประมาณ 14, 14 และ 12 เท่าตามลำดับ ดังนั้นในการทดสอบผู้วิจัยจึงขอตั้งระดับ α ในการทดสอบความแปรปรวนหลายตัวแปรไว้ที่ .001 ถ้าการทดสอบมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 แสดงให้เห็นระดับ α จริงอยู่ที่ .014, 0.14 และ .012 ตามลำดับ

ภาคผนวก จ

- รายชื่อผู้เชี่ยวชาญที่ตรวจสอบโครงร่างหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4
- รายชื่อผู้เชี่ยวชาญที่ตรวจสอบที่ตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

รายชื่อผู้เชี่ยวชาญที่ตรวจสอบโครงร่างหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของ
นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4

1. นางลัดดาวรรณ ศรีสังข์	ศึกษานิเทศก์ คศ.4
วิทยฐานะศึกษานิเทศก์เชี่ยวชาญ
สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาปัตตานีเขต 1
2. ดร.อลิสรา ชมชื่น	อาจารย์
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี
3. นายสุพจน์ ทองธรรมชาติ	ครู คศ.3 วิทยฐานะครูชำนาญการพิเศษ
โรงเรียนสายบุรี “แจ้งประชาคาร”
4. พันตรีหญิง ดร.วรรณรัตน์ ศรีกนก	อาจารย์
วิทยาลัยพยาบาลกองทัพบก
5. ดร.มารุต พัฒนาผล	อาจารย์
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
6. ดร.ปัญญาพัชญ์ ปลากัดทอง	ครู คศ.2 วิทยฐานะครูชำนาญการ
โรงเรียนวัดแจรง่อน

รายชื่อผู้เชี่ยวชาญที่ตรวจสอบที่ตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. รศ.ดร.วิรัตน์ ธรรมภรณ์
ศึกษา	หัวหน้าภาควิชาประเมินผลและวิจัยทางการ
	มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี
2. นางลัดดาวรรณ ศรีสังข์	ศึกษานิเทศก์ คศ.4
วิทยฐานะศึกษานิเทศก์เชี่ยวชาญ
	สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาปัตตานีเขต 1
3. ดร.อลิสรา ชมชื่น	อาจารย์
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี
4. นายสุพจน์ ทองธรรมชาติ	ครู คศ.3 วิทยฐานะครูชำนาญการพิเศษ
โรงเรียนสายบุรี “แจ้งประชาคาร”
5. พันตรีหญิง ดร.วรรณรัตน์ ศรีกนก	อาจารย์
วิทยาลัยพยาบาลกองทัพบก
6. ดร.จิตรา ดุษฎีเมธา	อาจารย์
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ประวัติย่อผู้วิจัย

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ ชื่อสกุล	อัคพงศ์ สุขมาตย์
วัน เดือน ปีเกิด	29 สิงหาคม 2519
สถานที่เกิด	12/5 ถนนสายบุรี ตำบลตะลุมพันธ์ อำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี 94110
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	181/399 ถนนเจริญประดิษฐ์ ตำบลรูสะมิแล อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี 94000
ตำแหน่งหน้าที่การงานปัจจุบัน	ครู คศ.1
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	โรงเรียนบดินทรเดชา (สิงห์ สิงหเสนี)๔ แขวงลำด้อยตึง เขตหนอง จอก กรุงเทพมหานคร
ประวัติการจบการศึกษา	
พ.ศ. 2531	ชั้นประถมศึกษา จาก โรงเรียนเทศบาลบ้านตะลุมพันธ์ จังหวัดปัตตานี
พ.ศ. 2537	ชั้นมัธยมศึกษา จาก โรงเรียนสายบุรี “แจ้งประชาคาร” จังหวัดปัตตานี
พ.ศ. 2541	ปริญญาตรี จาก มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต จังหวัดภูเก็ต
พ.ศ. 2545	ศษ.ม. (วัดผลและวิจัยการศึกษา) จาก มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี จังหวัดปัตตานี
พ.ศ. 2553	กศ.ด. (การวิจัยและพัฒนาหลักสูตร) จาก มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ กรุงเทพมหานคร